

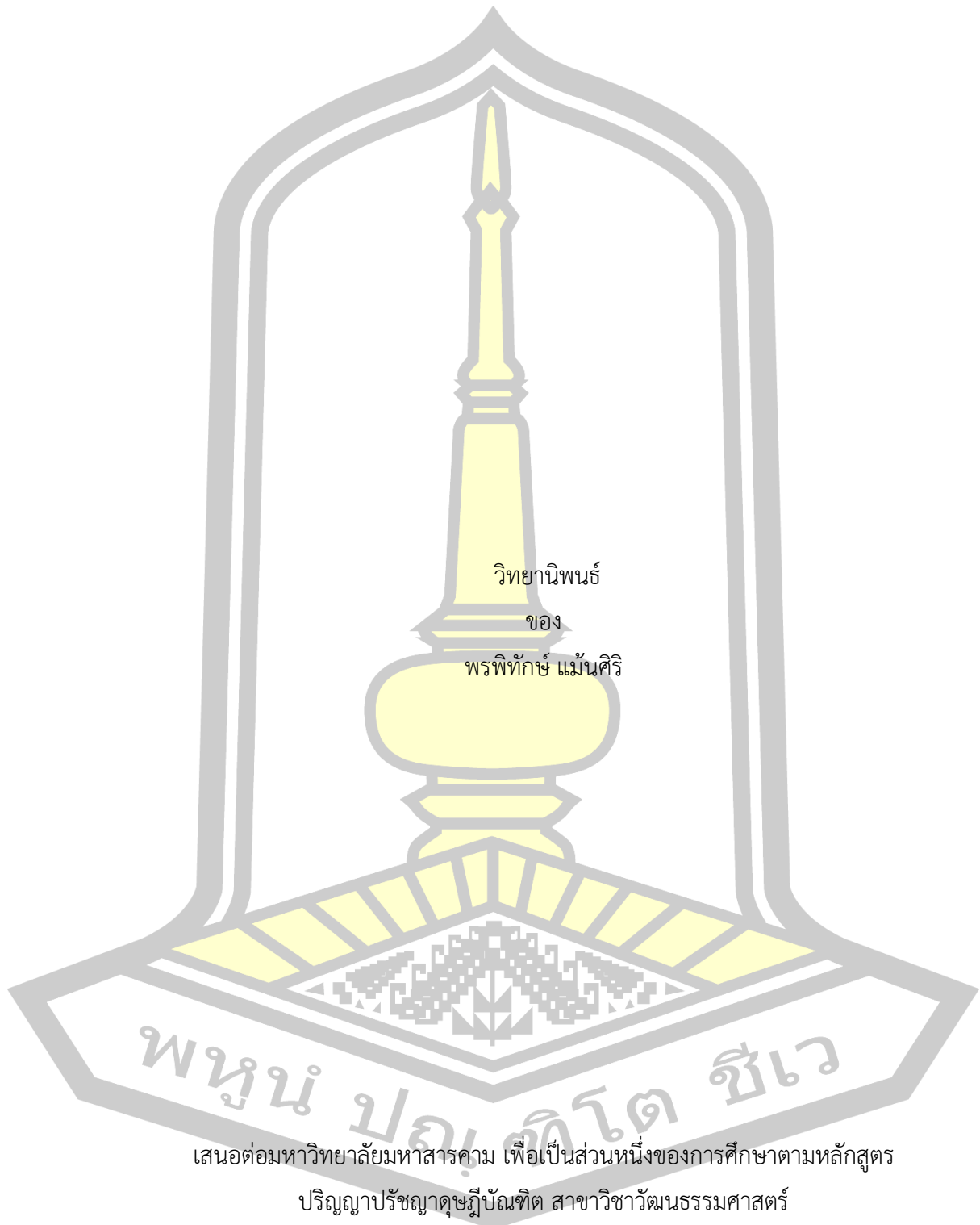
ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

วิทยานิพนธ์
ของ
พรพิทักษ์ แม้นศิริ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
เมษายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

วิทยานิพนธ์
ของ
พรพิทักษ์ แม่นศิริ

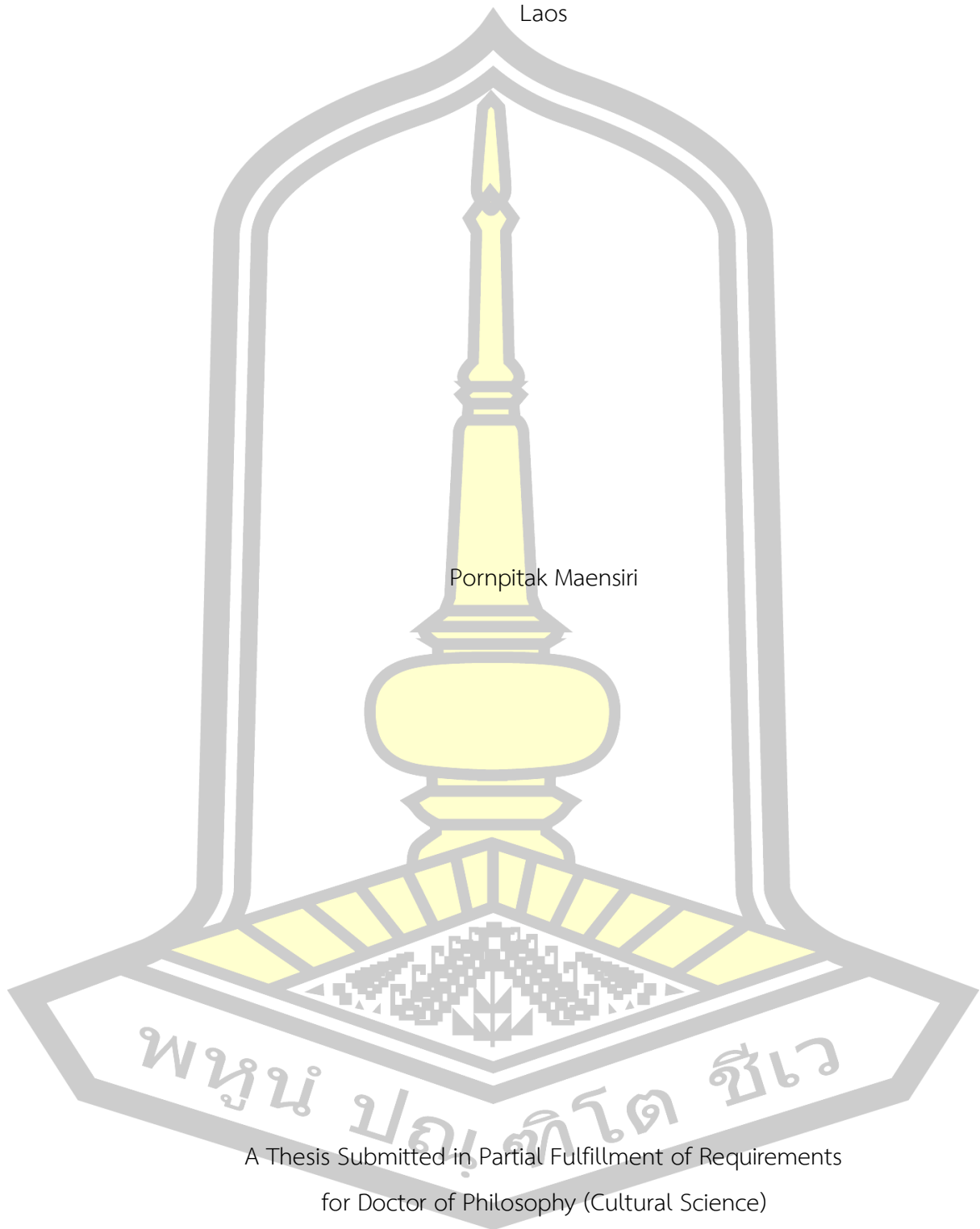
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

เมษายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Phi Ta Khon tradition: pattern of inheriting wisdom Cultural aspects of Thailand –
Laos

Pornpitak Maensiri

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Doctor of Philosophy (Cultural Science)

April 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายพรพิทักษ์ แม้นศิริ
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
วัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ไชยสิทธิ์ พงษ์สร้อย)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. ศาสตรา เหล่าอรรค)

กรรมการ

(ศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

กรรมการ

(รศ. ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง)

กรรมการ

(ผศ. ดร. สุชาติ สุขนา)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(ศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรม

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ศาสตร์

ชื่อเรื่อง	ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสอง แผ่นดินไทย-ลาว		
ผู้วิจัย	พรพิทักษ์ แม้นศิริ		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศาสตรา เหล่าอรรค		
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	สาขาวิชา	วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2564

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว เพื่อศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว และเพื่อศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขนสองแผ่นดินไทย-ลาว โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อเข้าถึงข้อมูลทางการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 4 แบบคือ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 180 คน ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) วิเคราะห์ผลแบบอุปนัย นำตอบความมุ่งหมายการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Research)

ผลการวิจัยพบว่า ด้านประวัติความเป็นมา ผีตาโขน เป็นคำที่เรียกชื่อการละเล่นชนิดหนึ่งในประเพณีบุญหลวงของชาวด่านซ้าย จังหวัดเลย บ้างเรียกผีตามคนและผีตาขน ซึ่งจัดขึ้นในระหว่างบุญเดือนเจ็ดหรือเดือนแปด ตามฮีตสิบสองชวอำเภอด่านซ้ายซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นการละเล่นเพื่อบวงสรวงบูชาดวงวิญญาณบรรพชนที่เสียชีวิตไปแล้ว เล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุดในเมืองด่านซ้าย ส่วนผีโขนเมืองปากลาย สปป.ลาว พบว่าเป็นเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา เป็นตำนานของท้องถิ่นที่คนเมืองปากลายถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่เล็กจนใหญ่ และกลับมาฟื้นฟูอย่างเป็นทางการอีกครั้งเมื่อปี พ.ศ.2561 ที่ สปป.ลาวกำหนดให้เป็นปีการท่องเที่ยวลาว ซึ่งผีโขนถูกคัดเลือกให้นำไปร่วมงานประจำปีของแขวงไซยะบูลี สปป.ลาว ถือเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองปากลาย

ด้านการสืบสานประเพณีผีตาโขนนั้น ทั้งคนไทยและลาวต่างเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับผีและดวงวิญญาณของเจ้านายและบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว และเชื่อในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว การปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าว จึงนับเป็นการสืบสานให้มรดกงานประเพณีผีตาโขนและงานเทศกาลบุญผีโขนสืบต่อกันมาให้ลูกให้หลานในชุมชนได้ถือปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น จากการศึกษาวิจัยยังพบว่ามีการสืบสานตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมไทย-ลาว เพื่อหวังผลจากการนำผีตาโขนไปต่อยอดจากภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สู่ระบบธุรกิจที่ติดตามมา เกิดการกระจายรายได้ในชุมชนและรายได้เข้าสู่ประเทศ ที่ชัดเจนคือประเพณีผีตาโขนไทยที่มีการส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นกิจกรรมสำคัญของท้องถิ่น กิจกรรมสำคัญของจังหวัดและระดับชาติในที่สุด รวมถึงความพยายามในการเปิดตลาดทางวัฒนธรรมนำธุรกิจเข้าสู่ระดับนานาชาติอีกด้วย ส่วนผีโขนลาวได้รับการสืบสานจากภาครัฐโดยตรงในการนำผีโขนที่ถูกลืมนำกลับมาปิดฝุ่นใหม่ให้ผู้คนได้รู้จักมากขึ้นผ่านปีการท่องเที่ยวลาวโดยการยกระดับให้เป็นสัญลักษณ์สำคัญทางวัฒนธรรมของชาติ บทบาทของการสืบสานโดยภาครัฐที่เกิดจากหน่วยงานต่างๆ และเกิดจากบุคคลผู้มีอำนาจในแต่ละยุคสมัยที่ผลักดัน ส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดความสนใจ จึงนับเป็นการสืบสานประเพณีผีตาโขนตามแนวนโยบายของรัฐทั้งรัฐไทยและรัฐลาวลักษณะใกล้เคียงกัน

ด้านรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนนั้น เมื่อวิเคราะห์จากบริบทที่เกี่ยวข้องเช่น เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย พบว่าทั้งสองประเทศมีการสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิม ผ่านคติความเชื่อในเรื่องปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น พิธีเบิกพระอุปคุตและพิธีบายศรีเจ้าพ่อกวน รวมถึงการสืบสานกิจกรรมอื่นๆ เช่น การอัญเชิญพระเวสเข้าเมือง และการเทศมหาชาติ เป็นต้น และมีการสืบสานโดยรูปแบบการประยุกต์และสร้างใหม่พบว่า สภาพทางสังคมในยุคดิจิทัลที่ข่าวสารส่งถึงกันอย่างรวดเร็ว และแนวนโยบายแห่งรัฐที่ต่างต้องการสืบสาน ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ล้วนส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบของงานประเพณีผีตาโขนทั้งไทยและลาว เห็นได้รูปแบบของขบวนแห่ที่มุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์ของดีของเมือง และพิธีเปิดงานที่ต่างมีสีสัน เรียกร้องความสนใจ หรือจากกิจกรรมสำคัญภายในงาน เช่น การประกวดหน้ากานานาชาติ และการถ่ายทอดสดผ่านสื่อและการจัดกิจกรรมการออกร้าน การแสดงและอื่นๆ

กล่าวได้ว่าการศึกษาวิจัย ประเพณีผีตาโขน รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว สะท้อนให้เห็นประวัติความเป็นมาของผีตาโขน อันเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่ถูกนำไปสืบสานในรูปแบบต่างๆ ทั้งการส่งเสริม การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการต่อยอด

ในเชิงธุรกิจ โดยเป็นความร่วมมือกันของคนในชุมชนและสังคม เพื่อให้ผีตาโขนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว สืบต่อไป.

คำสำคัญ : ผีตาโขน, รูปแบบการสืบสาน, การสืบสาน, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, สองแผ่นดิน

TITLE	Phi Ta Khon tradition: pattern of inheriting wisdom Cultural aspects of Thailand – Laos		
AUTHOR	Pornpitak Maensiri		
ADVISORS	Assistant Professor Sastra Laoakka , Ph.D.		
DEGREE	Doctor of Philosophy	MAJOR	Cultural Science
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

This research aims to study the history of Phi Ta Khon tradition, the cultural wisdom of Thailand – Laos, to identify the inheritance of the wisdom of Phi Ta Khon tradition, and to examine the pattern of inheriting the cultural wisdom by using the Qualitative Research method. The researcher collected data in the area like an insider to study the environment and the phenomenon with the intention to reach the in-depth data about history, background, inheritance, and the pattern of inheriting the cultural wisdom. The instruments comprise surveys, observations, interviews, focus groups, and a workshop with three sample groups of 180 participants which are 1) knowledgeable people, 2) practitioners, and 3) general public, by using the triangulation method. The researcher gathered Qualitative Data and used Inductive Analysis to reach the study purpose through the Descriptive Research design.

The study found that Phi Ta Khon is a festival in the Boon Luang festival of Dan Sai district, Loei province. Some called Phi Ta Khon ‘Phi Tam Kon’ and Phi Ta Kon. The festival takes place between the seventh to the eighth month of the traditional festival merit of the Heat Twelve. The villagers in the Dan Sai district believed that Phi Ta Khon is a festival to pay respect to gods and ancestors to bring either abundance or disaster to the town. On the other hand, Phi Khon Muang Pak Lai in Laos has no clear records of its history but only myth. The festival has officially been revived since 2018 when Laos’ government established the tourism year. Phi Ta Khon,

selected to join the annual festival of Chaiyaburi, has become an important cultural symbol of Muang Pak Lai.

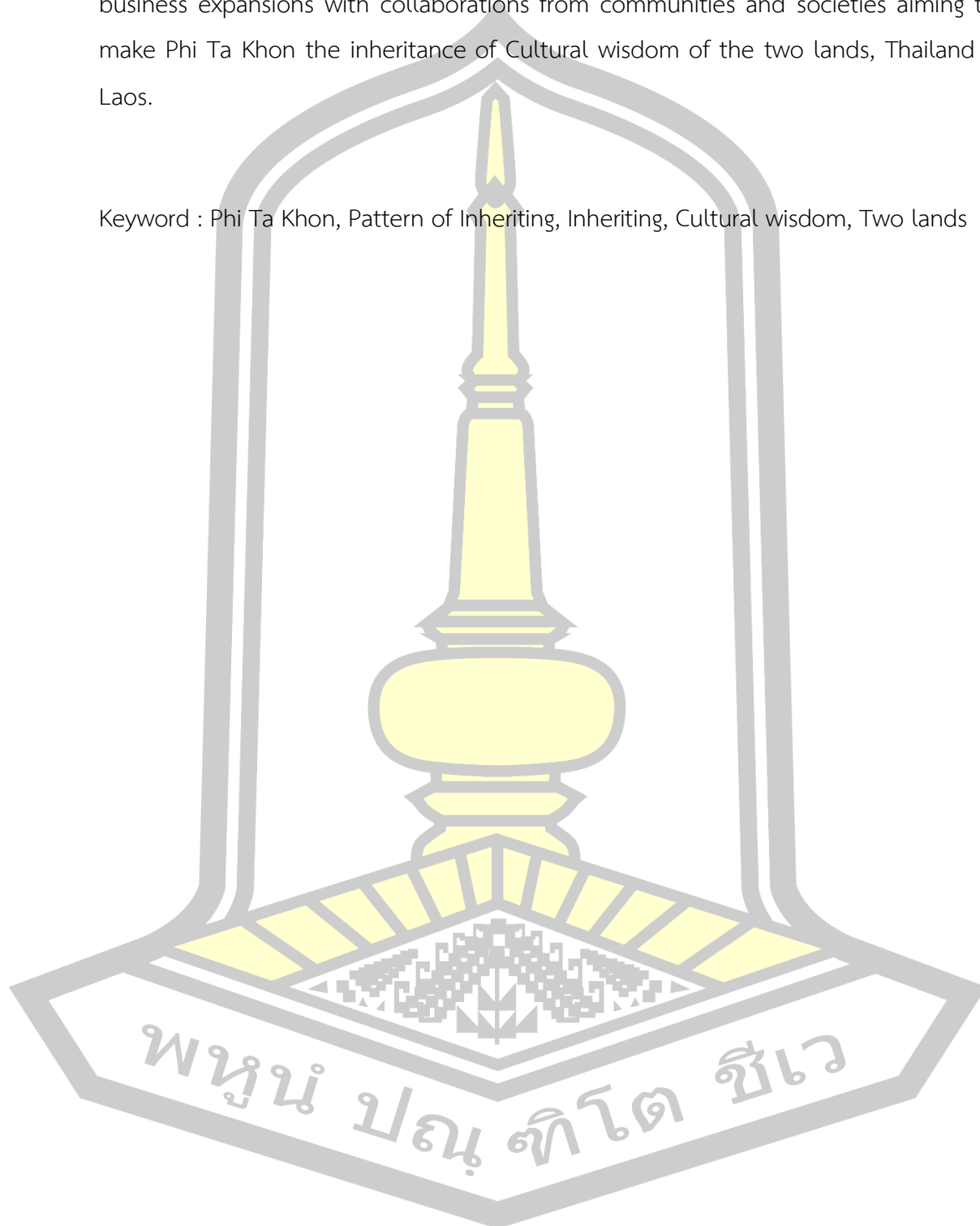
In the aspect of inheriting the cultural wisdom, both Thailand and Laos believe in spirituality, the god and ancestors, and Buddhism belief in karma, as a result, Phi Ta Khon is held annually. The study found that there have been social and economic initiatives to expand Phi Ta Khon into tourism and the local economy. There was a clear evidence in Thailand, that Phi Ta Khon has been pushed to be the primal local celebration and eventually became the provincial and national major event targeting international cultural tourism market. As well as Laos, Phi Ta Khon in Thailand was supported by the government and authorities. The forgotten festival has come back to life and has become a cultural symbol for tourism purposes. As a result, it could be implied that both Thailand and Laos had similar aspects of inheriting Phi Ta Khon.

In the aspect of the pattern of inheriting the cultural wisdom in Thailand and Laos, the researcher analyzed from relevant contexts such as time, place, people, materials, devices, algorithms, and purposes. The study found that both countries have preserved the original pattern of Phi Ta Khon with Buddhism and local spiritual beliefs such as the Invocation of Pra Upakut ceremony, the Bai - Si (Summoning of Spirits) Ceremony at Chao Pho Kuan's House, the Welcoming Ceremony of the Vessantara Jataka returns, the Mahachat Sermon, etc. Moreover, in the pattern of applied and rebuilt, the study found that the social condition in the digital age where news is communicated quickly, and the government policy to preserve the local festival affected the inheritance of Phi Ta Khon. It resulted in a change of form in both countries. The researcher also found that the form of the parade that focuses on the local productivity, the color of the opening ceremony, and other attracting activities within the festival such as the International Mask Contest, the live broadcasting, the fair, shows, and more.

The Phi Ta Khon tradition: patterns of inheriting cultural wisdom aspects of Thailand – Laos reflected the history of Phi Ta Khon, the symbol of cultural wisdom

which was inherited in various forms by promotions, conservations, restorations, and business expansions with collaborations from communities and societies aiming to make Phi Ta Khon the inheritance of Cultural wisdom of the two lands, Thailand – Laos.

Keyword : Phi Ta Khon, Pattern of Inheriting, Inheriting, Cultural wisdom, Two lands

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศาสตรา เหล่าอรุณคะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่คอยชี้แนะแนวทาง เต็มเต็มทั้งวิชาการและ กำลังใจ ท่านประธานและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้กรุณาชี้แนะแนวทางในการศึกษา ค้นคว้า ปรับปรุงแก้ไขจนสำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ทุกท่าน ที่มอบวิชาการและประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนหล่อหลอมสรรพวิชาต่างๆ เกิดองค์ความรู้สามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเพื่อต่อยอดงานทางด้านวัฒนธรรม จนสามารถได้ข้อ ค้นพบใหม่บรรลุตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

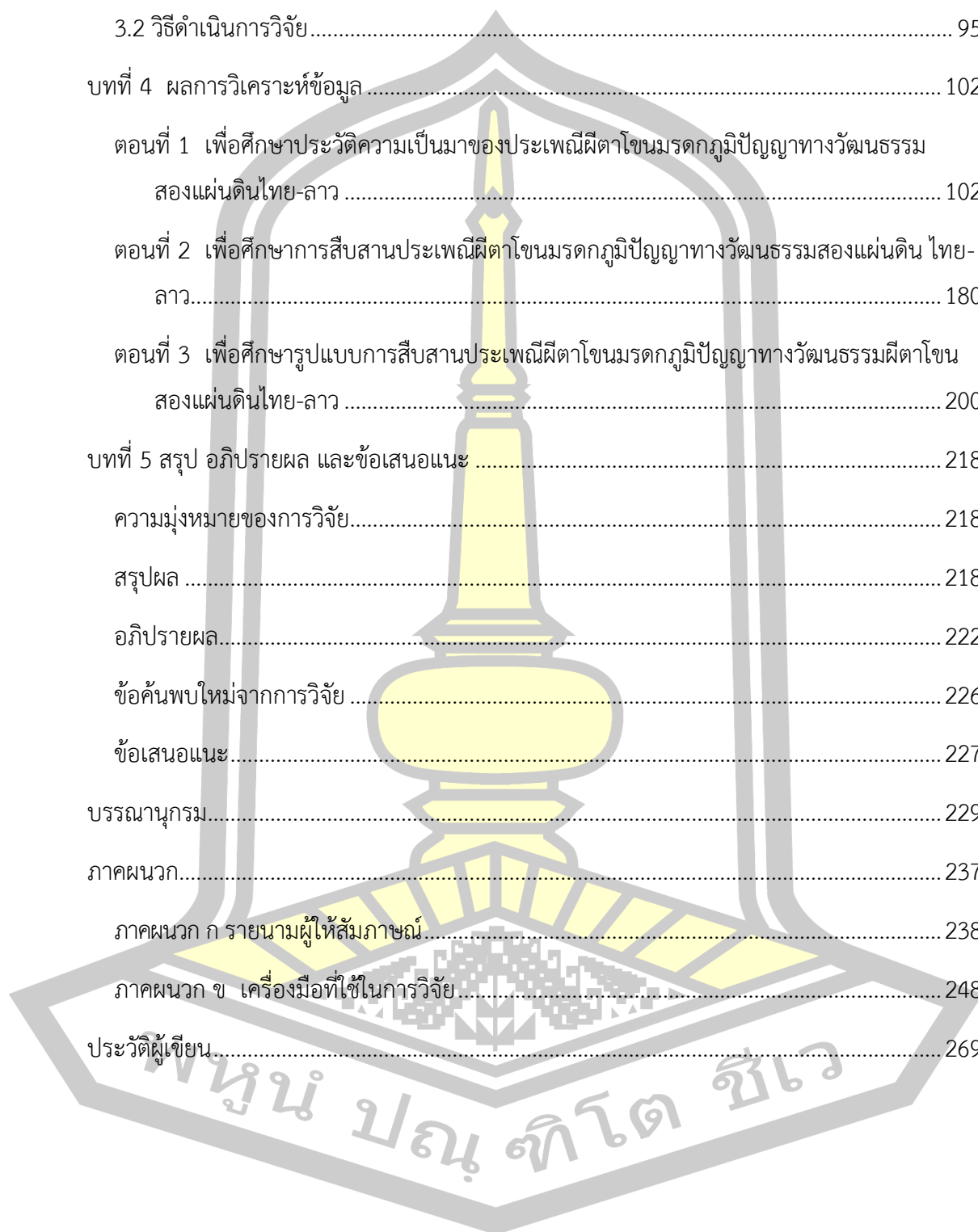
พรพิทักษ์ แม้นศิริ

สารบัญ

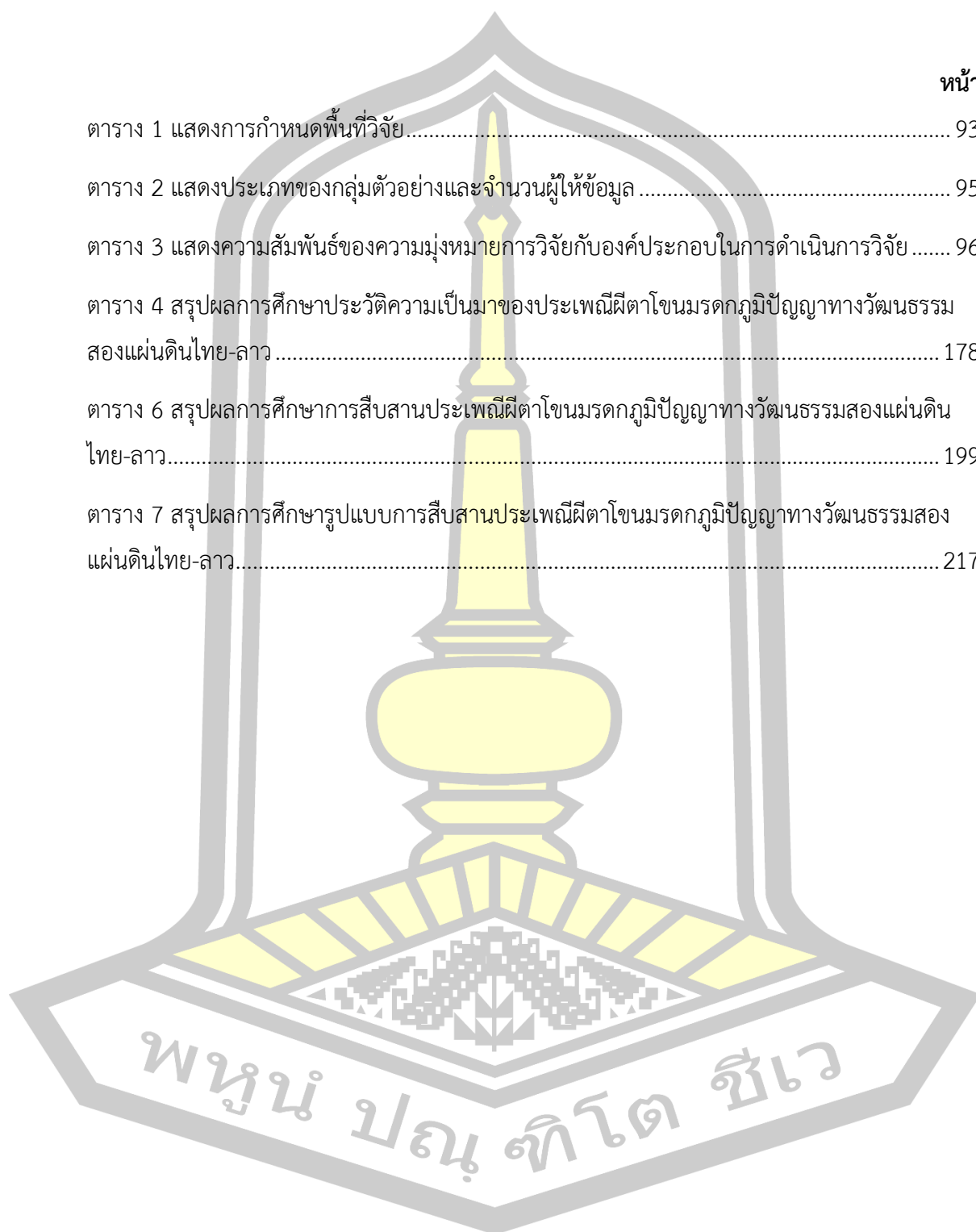
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ช
กิตติกรรมประกาศ.....	ญ
สารบัญ.....	ฎ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพประกอบ.....	ท
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมาย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1. สังคมและวัฒนธรรมไทย - ลาว.....	10
2.2. องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย.....	28
2.3. นโยบายที่เกี่ยวข้อง.....	48
2.4. พื้นที่การศึกษา.....	50
2.5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	65
2.6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	80
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	90

3.1 ขอบเขตการวิจัย	91
3.2 วิธีดำเนินการวิจัย.....	95
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	102
ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว	102
ตอนที่ 2 เพื่อศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน ไทย- ลาว.....	180
ตอนที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขน สองแผ่นดินไทย-ลาว	200
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	218
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	218
สรุปผล	218
อภิปรายผล.....	222
ข้อค้นพบใหม่จากการวิจัย	226
ข้อเสนอแนะ.....	227
บรรณานุกรม.....	229
ภาคผนวก.....	237
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	238
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	248
ประวัติผู้เขียน.....	269

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 แสดงการกำหนดพื้นที่วิจัย.....	93
ตาราง 2 แสดงประเภทของกลุ่มตัวอย่างและจำนวนผู้ให้ข้อมูล.....	95
ตาราง 3 แสดงความสัมพันธ์ของความมุ่งหมายการวิจัยกับองค์ประกอบในการดำเนินการวิจัย.....	96
ตาราง 4 สรุปผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว.....	178
ตาราง 6 สรุปผลการศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน ไทย-ลาว.....	199
ตาราง 7 สรุปผลการศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสอง แผ่นดินไทย-ลาว.....	217

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
ภาพประกอบ 2 สถาปัตยกรรมศาสตร์ที่ตั้งของชุมชนไทย – ลาว บ้านเรือนประชาชนปลูกอยู่ตาม ริม สองฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งเป็นลำน้ำพรมแดนคั่นกลางระหว่างไทยกับลาว.....	11
ภาพประกอบ 3 สะพานมิตรภาพไทย – ลาว เชื่อมระหว่างจังหวัดหนองคายกับนครหลวงเวียงจันทน์ เป็นสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งแรก.....	13
ภาพประกอบ 4 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินในพิธีเปิดสะพาน มิตรภาพไทย-ลาว ร่วมกับ นายหนุฮัก พุมสะหวัน ประธานประเทศลาว	16
ภาพประกอบ 5 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เข้าเยี่ยมคารวะ นายบุนยัง วอลละจิต ประธานประเทศ สปป.ลาว ณ ทำเนียบประธานประเทศ นครหลวงเวียงจันทน์	17
ภาพประกอบ 6 สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมไทย ที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงยึดมั่น ใน พระพุทธศาสนา มีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า (ภาพ : สวท.ด่านซ้าย)	21
ภาพประกอบ 7 การบะบนพระธาตุ เป็นความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาของคนด่านซ้าย โดยเฉพาะในการนำต้นผึ้งไปถวายพระธาตุศรีสองรัก.....	23
ภาพประกอบ 8 วัดเชียงทอง เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของลาว ตั้งอยู่ในตัว เมืองหลวงพระบาง	24
ภาพประกอบ 9 ภาพพระสงฆ์ออกบิณฑบาตยามเช้าตรู่ในเมืองหลวงพระบาง และในเมืองต่างๆ ของ สปป.ลาว.....	26
ภาพประกอบ 10 บรรยากาศในช่วงพิธีเปิดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนด่านซ้าย เป็นไปอย่างสนุกสนาน	29
ภาพประกอบ 11 ผู้วิจัยและทีมผู้ช่วยวิจัยบันทึกภาพกับท่านเจ้าพ่อกวาน และเจ้าแม่นางเทียม ที่ บ้านพักในโอกาสไปกราบคารวะ สัมภาษณ์และสนทนาข้อมูล	31
ภาพประกอบ 12 ผีตาโขนที่ใช้ชื่อกลุ่มว่าหัวโบราณ ที่มีการออกแบบลวดลายและสีสันทัน พร้อมเครื่อง แต่งกายในลักษณะย้อนยุคแบบโบราณ	32

ภาพประกอบ 13 ผู้วิจัยถ่ายภาพกับผีตาโขนใหญ่ หน้าเทศบาลต่ายลด้านซ้าย ผีตาโขนใหญ่ จะมีรูปร่างที่ใหญ่โตผิดไปจากธรรมชาติแต่ละปีจะทำขึ้น 2 ตัว เพศผู้กับเพศเมีย.....	35
ภาพประกอบ 14 ผีตาโขนน้อย หรือผีตาโขนเล็กที่ชาวบ้านจะเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นมาร่วมแสดงในงาน โดยไม่จำกัดจำนวน.....	36
ภาพประกอบ 15 ผีโขนลาว หรือที่คนในท้องถิ่นนิยมเรียกผีโขน มีทั้งผีโขนใหญ่และผีโขนเล็ก แต่เติมมีเฉพาะผีโขนใหญ่เท่านั้น	38
ภาพประกอบ 16 ขบวนแห่ผีโขน ขณะแห่ออกจากวัดที่ประกอบพิธี จะมีเฉพาะผีโขนใหญ่ ที่ได้เข้าร่วมขบวน.....	39
ภาพประกอบ 17 ชาวบ้านที่มีความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนการอัญเชิญพระเวสเข้าเมือง ทำพิธีในป่าท้ายหมู่บ้าน	40
ภาพประกอบ 18 ผีโขนใหญ่ของลาวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในการใช้สีขาว แดงและดำเท่านั้นลักษณะส่วนหัวจะโต มีจมูกโค้งงอ ฟันแหลม และมีหนวด	42
ภาพประกอบ 19 ผีโขนของลาวเริ่มมีการทำขึ้นในช่วงระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันมีการทำลวดลายสีสันที่ดูสวยงามและทันสมัยขึ้น	42
ภาพประกอบ 20 แสดงแผนที่แสดงเขตพื้นที่การปกครองของจังหวัดเลย ประกอบด้วย 14 อำเภอ 51	
ภาพประกอบ 21 พระธาตุศรีสองรัก ปุชนิยสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย..	56
ภาพประกอบ 22 ประชาชนชาวอำเภอด่านซ้ายร่วมในงานบุญประเพณีสำคัญในบริเวณวัดโพนชัย.	58
ภาพประกอบ 23 วัดเนรมิตวิปัสสนาพระอุโบสถและเจดีย์ภายในวัดก่อสร้างด้วยศิลาแลงทั้งหลังมีพระพุทธรูปชินราชจำลองเป็นพระประธาน	59
ภาพประกอบ 24 แผนที่แสดงเขตพื้นที่แขวงไซยะบูลี.....	60
ภาพประกอบ 25 แผนที่แสดงเขตปกครองแขวงไซยะบูลี	61
ภาพประกอบ 26 ทีมวิจัยถ่ายภาพกับสะพานเมืองปากกลายหรือที่เรียกกันว่าสะพานแดง เป็นสะพานเชื่อมประตูสู่นครหลวงเวียงจันทน์ เปิดเมื่อปี พ.ศ. 2560.....	63
ภาพประกอบ 27 พระธาตุหลวง หรือ พระเจดีย์โลกะจุฬามณี เป็นปุชนิยสถานอันสำคัญยิ่ง ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านช้างในอดีต.....	105

ภาพประกอบ 28 ชาวบ้านที่ยังคงเลื่อมใสศรัทธาประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิม มาร่วมงาน ณ บริเวณสวน 36 ป่าท้ายหมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีกรรม.....	125
ภาพประกอบ 29 ผีตาโขนไทยในยุคอดีต ที่การออกแบบลวดลาย สีเส้นและเสื้อผ้าเป็นแบบเรียบง่าย ยังไม่ค่อยวิจิตรเหมือนในยุคปัจจุบัน.....	126
ภาพประกอบ 30 ผีตาโขนคิงคอง ลักษณะของผีตาโขนในยุคดั้งเดิมของชาวด่านซ้าย ปัจจุบันยังมี หน้ากากลักษณะนี้อยู่.....	130
ภาพประกอบ 31 รูปปั้นผีตาโขนประดิษฐ์ไว้บริเวณด้านหน้าวัดโพนชัย ซึ่งเป็นวัดประจำ อำเภอด่าน ซ้าย.....	131
ภาพประกอบ 32 พิธีบวงสรวงหอลวงหอน้อย เป็นพิธีบวงสรวงอารักษ์หลักเมืองที่หอลวงและ หอ น้อยก่อนเริ่มงาน.....	132
ภาพประกอบ 33 บรรยากาศในช่วงพิธีเปิดงานจะมีหน้ากานานาชาติจากหลายประเทศ ร่วมในพิธี เปิดงานด้วย.....	133
ภาพประกอบ 34 วันแรกของงานจะมีพิธีบายศรีและสมโภชเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียมที่บ้านพัก ก่อนเริ่มสู่กิจกรรมต่างๆ.....	134
ภาพประกอบ 35 พิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติของคนในชุมชน สืบปฏิบัติต่อเนื่องกันมาในรูปแบบเชิงสัญลักษณ์.....	136
ภาพประกอบ 36 ถวายต้นผึ้งพระธาตุศรีสองรัก ปุชนิยมสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของคนอำเภอด่านซ้าย ประจักษ์พยานแห่งความรักและไมตรีไทย-ลาว.....	137
ภาพประกอบ 37 ขบวนผีตาโขน กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนร่วมขบวนรำฟ้อนไปกับผีตาโขนใหญ่ ใน วันแรกของการจัดงานหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม.....	139
ภาพประกอบ 38 ผีตาโขนใหญ่ ในแต่ละปีมักจะทำขึ้นเพียงอย่างละ 1 ตัว คือเพศชายกับเพศหญิงมี ขนาดใหญ่กว่าคนปกติ 2-3 เท่าหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว มีเอกลักษณ์เฉพาะ.....	140
ภาพประกอบ 39 ผีตาโขนใหญ่ในแต่ละปีที่จัดสร้างขึ้นมาจากจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ยังคงบ่งบอก ความเป็นเพศชายหญิงได้ชัดเจน.....	140
ภาพประกอบ 40 ผีตาโขนใหญ่ เป็นเสมือนคู่พระคู่นางหรือเป็นตัวเอกในงานบุญหลวง ของชาวอำเภอ ด่านซ้ายที่มีความโดดเด่น.....	141

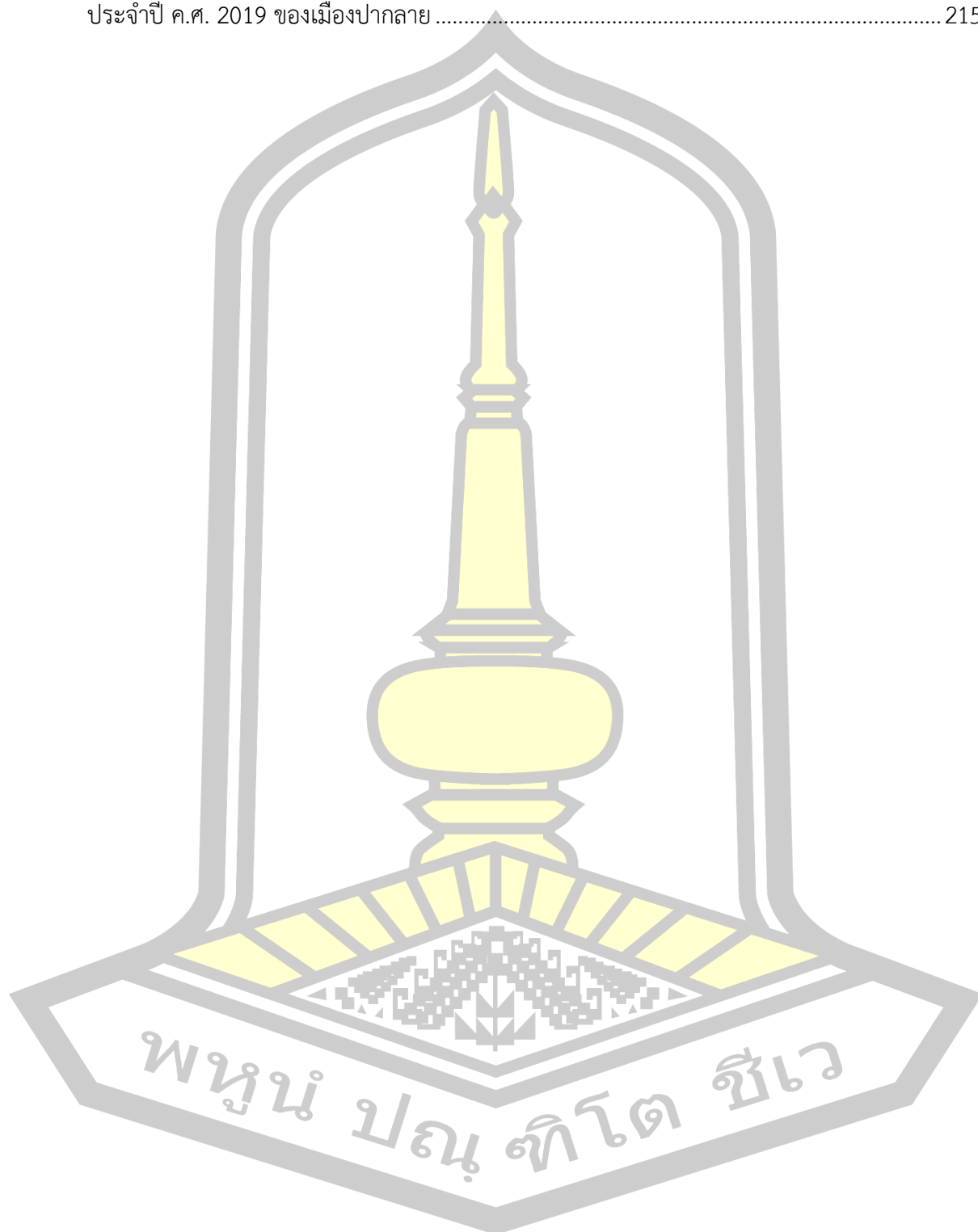
ภาพประกอบ 41 ปู่เยอ ย่าเยอ ผีบรรพบุรุษตามตำนานความเชื่อของคนหลวงพระบาง ที่สันนิษฐานว่าได้อาจได้รับอิทธิพลมาเป็นผีตาโขนไทย.....	142
ภาพประกอบ 42 หุ่นผีตาโขนใหญ่ ผู้วิจัยถ่ายภาพกับหุ่นผีตาโขนใหญ่ ที่บริเวณหน้าอาคารสำนักงานเทศบาลตำบลด่านซ้าย เพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน.....	144
ภาพประกอบ 43 ผีตาโขนเล็ก จะจัดทำขึ้นเองหรือว่าจ้างช่างในท้องถิ่นเป็นคนทำเพื่อความสวยงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะ.....	145
ภาพประกอบ 44 หน้ากากผีตาโขนเล็กถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.....	145
ภาพประกอบ 45 การทำหน้ากากผีตาโขนเล็กมีพัฒนาการมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มีรูปแบบหน้าตา ลักษณะ ลวดลายเฉพาะ	146
ภาพประกอบ 46 ผีตาโขนเล็กในอดีต มีการใช้วัสดุและสีแบบเดิมในลักษณะของการอนุรักษ์ ทั้งจากการใช้สีจากธรรมชาติและเครื่องแต่งกาย.....	148
ภาพประกอบ 47 ผีตาโขนเล็กในปัจจุบัน มีการรวมกลุ่มกันในการจัดทำ เช่นกลุ่มโรงเรียน กลุ่มธุรกิจฯ เพื่อเข้าร่วมการประกวด.....	148
ภาพประกอบ 48 หน้ากากผีตาโขนเล็ก ที่หลายกลุ่มร่วมกันจัดทำหน้ากากผีตาโขนขึ้นอย่างสวยงาม.....	151
ภาพประกอบ 49 หมากกะແห่งผีตาโขนเล็ก เป็นเครื่องดนตรีที่ให้เสียง เป็นสัญญาณให้รู้ว่า มีผีตาโขนทำจากกระดิ่งแขวนคอแว่วบ้างก็ประยุกต์จากวัสดุอื่น	152
ภาพประกอบ 50 บักแบ้น แกะสลักเป็นรูปชายและหญิง ทาสีอวัยวะเพศสีแดงในกิจกรรมร่วมเพศให้เห็นอย่างเด่นชัดใช้ 2 คนหามบนบ่าสำหรับหยอกล้อสาว ๆ.....	153
ภาพประกอบ 51 ดาบไม้ อีกลักษณะหนึ่งที่ทำจากไม้เนื้ออ่อน มีรูปแบบเหมือนดาบจริงถือเป็นอาวุธประจำกายของผีตาโขน.....	154
ภาพประกอบ 52 การละเล่นทอดแห คือการนำวิถีชีวิตในการหาปลาของชาวบ้านมาจำลองเป็นการแสดงประกอบขบวนผีตาโขน มักจะเล่นควบคู่กับการช้อนปลาและควายคู่.....	155
ภาพประกอบ 53 การละเล่นช้อนปลา เป็นการแสดงเลียนแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านในการช้อนปลา ผู้เล่นเป็นผู้หญิงแสดงประกอบขบวนช้างในงาน.....	156

ภาพประกอบ 54 การละเล่นควายคู่ ผู้เล่นจะมีการทำท่าทางไล่ควาย หรือการต้อนควาย ให้เดินลงในหนองน้ำ นอกจากจะแสดงถึงวิถีชีวิตแล้วยังใช้หยอกล้อผู้คนที่มาร่วมในงานด้วย.....	156
ภาพประกอบ 55 การละเล่นทั้งบั้ง ผู้เล่นจะใช้ดินโคลนทาและพอกตามลำตัว ใบหน้า แขน ขา และใช้ใบไม้ร้อยมัดครอบเอาไว้ใช้เชือกมัดศีรษะ มือถือบั้งไม้ไผ่กระทัดเป็นจิ้งหะ	157
ภาพประกอบ 56 การละเล่นเซ็ง ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องดนตรีประเภทพิณ แคน ซอ ฆ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ มาประกอบจังหวะการละเล่นเพื่อความสนุกสนาน ผู้เซ็งจะมีทั้งชายและหญิง	158
ภาพประกอบ 57 บรรยากาศในการละเล่นผีตาโขนในวันแรกของงานประเพณีบุญหลวง ณ บริเวณถนนหน้าว่าการอำเภอด่านซ้าย ปี พ.ศ. 2562	159
ภาพประกอบ 58 หลังร่วมพิธีเปิดงานเสร็จแล้ว กลุ่มผีตาโขนเล็กคุ้มวัดต่างๆ หลายสิบกลุ่มจะรวมตัวกันไปประกวดผีตาโขนประเภทต่างๆ.....	159
ภาพประกอบ 59 ผีโขนลาว ในช่วงก่อนพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโขน ปี พ.ศ. 2561 ณ บริเวณสนามกลางเมืองปากลาย	160
ภาพประกอบ 60 งานบุญช้าง เป็นประเพณียิ่งใหญ่ของแขวงไซยะบูลี เพื่อแสดงความขอบคุณและอนุรักษ์ช้างลาวให้เป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมือง	162
ภาพประกอบ 61 ผู้วิจัยกับนายก้อน โพนแสน ช่างทำหน้ากากผีโขนใหญ่ ณ เมืองปากลาย ปี 2561 สนทนากันถึงประวัติความเป็นมาและวิธีการทำหน้ากากผีตาโขน	163
ภาพประกอบ 62 หน้ากากผีตาโขนใหญ่ ที่ถูกวางเรียงรายกันอยู่บริเวณวัดที่เป็นเจ้าภาพ ในการจัดงานประจำปี ก่อนจะถูกผู้เล่นนำไปร่วมงาน	164
ภาพประกอบ 63 พิธีกรรมในการอัญเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง จะมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีโดยมีคนสำคัญในชุมชนและประชาชนร่วมในพิธี.....	166
ภาพประกอบ 64 ผีโขนใหญ่ มีเอกลักษณ์เฉพาะของคนลาวคือดวงตาสีแดง จมูกยาว ฟันแหลม หูกาง หน้าขาวดูหน้ากลัว ทำจากวัสดุตามธรรมชาติ	167
ภาพประกอบ 65 ผีโขนใหญ่ ร่วมในขบวนแห่เพื่อไปร่วมในการประกอบพิธีกรรมอัญเชิญ พระเวสสันดรเข้าเมือง ที่บริเวณสวน 36	167
ภาพประกอบ 66 ผีโขนใหญ่ ผู้วิจัยกับสาวชาวเมืองปากลายถ่ายภาพร่วมกับผีโขนลาว ในระหว่างที่รอร่วมในขบวนเตรียมอัญเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง	168

ภาพประกอบ 67 ผีโขนน้อยหรือผีโขนเล็กมีลักษณะลวดลายสีเส้นสวยงามทันสมัยขึ้น ในภาพผู้วิจัยกับ ผอ.อพท.เลย ในพิธีเปิดงาน ที่เมืองปากลาย สปป.ลาว.....	169
ภาพประกอบ 68 ผีโขนน้อย ปัจจุบันมีการพัฒนาชุดเสื้อผ้าและสีเส้นให้ดูดูฉลาดสวยงาม เป็นที่นิยม ในกลุ่มของผู้เล่นคนหนุ่มสาว.....	171
ภาพประกอบ 69 ผีโขนน้อย ที่ผู้เล่นส่วนใหญ่จะเป็นเด็กหนุ่มในหมู่บ้านเดียวกัน รวมตัวกันเป็นกลุ่ม เดียวกัน สวมใส่หน้ากากเพื่อร่วมในขบวน.....	171
ภาพประกอบ 70 หน้ากากผีโขนน้อย ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่าช่างจะเป็นผู้ออกแบบ วางโครง หน้าให้เพื่อกำหนดสัดส่วนแล้วให้มีร่องๆ มาช่วยลงรายละเอียด.....	173
ภาพประกอบ 71 กระดิ่ง ทำจากครก จากกระดิ่งผูกคอวัวหรือจากกระป๋องที่ผีโขนลาว ใช้เป็นเครื่อง ดนตรีผูกรอบเอวเพื่อทำให้เกิดเสียง เพื่อความสนุกสนานเวลาเดิน.....	173
ภาพประกอบ 72 ขบวนดาบและง้าว เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของขบวนผีโขนลาว ซึ่งเชื่อกันว่าดาบ และง้าวเป็นอาวุธที่ผู้ชายทุกคนต้องใช้เป็นเพื่อป้องกันตัวและทำกิน.....	174
ภาพประกอบ 73 การฟ้อนง้าว ฟ้อนดาบ เป็นการละเล่นประกอบขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง โดยจะอยู่นำหน้าเป็นขบวนทั้งหมด.....	175
ภาพประกอบ 74 การเล่นเซิ้ง เป็นกิจกรรมสำหรับผู้หญิงเพื่อให้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ภายในงานการ เซิ้งคือการรำฟ้อนของคนในท้องถิ่น.....	176
ภาพประกอบ 75 ขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง จากบริเวณสวนป่า 36 ซึ่งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน เชื่อกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์.....	176
ภาพประกอบ 76 ในช่วงเทศกาลบุญผีโขนลาว จะมีการนำหน้ากากผีโขนใหญ่และหน้ากากผีโขนน้อย มาจัดวางแสดงให้เห็น เป็นจุดๆ.....	177
ภาพประกอบ 77 เหล่าผีโขนน้อยในระหว่างรอพิธีกรรมอัญเชิญพระเวสสันดร ในสวน 36 ยังไม่เสร็จ สิ้นรออยู่ในเขตวัดเพราะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมพิธี.....	177
ภาพประกอบ 78 น.ส. ปวีณสุดา ดรอุ้น มิสยูนิเวิร์สไทยแลนด์ จะสวมใส่ชุดผีตาโขน Festival of Thailand บนเวทีการประกวดมิสยูนิเวิร์ส 2019.....	189
ภาพประกอบ 79 ผลิตภัณฑ์สินค้าของที่ระลึก ประเภทต่างๆ ที่สื่อถึงผีตาโขนด้านซ้าย มีหลากหลาย รูปแบบ และเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั่วไป.....	189

ภาพประกอบ 80 มหกรรมการแสดงนานาชาติ เป็นเวทีวิชาการที่จัดขึ้นในสถาบันการศึกษาระหว่าง มีงานประเพณีผีตาโชน เพื่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ในทางวิชาการ	191
ภาพประกอบ 81 นายกรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ร่วมในการจัดแถลงข่าวการจัดงาน ประจำปี 2562 ที่ทำเนียบรัฐบาล	196
ภาพประกอบ 82 บรรยากาศในการประกอบพิธีเบิกพระอุปคุต ในบริเวณจุดที่มาบรรจบกัน ระหว่าง แม่น้ำอุ่นและแม่น้ำศอก.....	202
ภาพประกอบ 83 พิธีบายศรีเจ้าพ่อกวนเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าพ่อกวนซึ่งเป็นตัวแทน ของดวง วิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์	204
ภาพประกอบ 84 ขบวนแห่พิธีเปิดงาน ในขบวนจะประกอบไปด้วยขบวนขบวนรถแห่ของหน่วยงาน ต่างๆ ขบวนรถผีตาโชนใหญ่ ขบวนเจ้าพ่อกวน.....	205
ภาพประกอบ 85 ภาพโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชน มหกรรมหน้ากานานาชาติ ประจำปี 2561	206
ภาพประกอบ 86 พิธีเปิดงานจัดขึ้นที่บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอด่านซ้าย จะมีผู้ใหญ่เดินทางมาเป็น ประธานเช่น รัฐมนตรี ปลัดกระทรวงฯ.....	207
ภาพประกอบ 87 ภาพโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชน มหกรรมหน้ากานานาชาติ ประจำปี 2562	208
ภาพประกอบ 88 ขบวนแห่ในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชนมหกรรมหน้ากาน นานาชาติ ประจำปี 2562 ยังคงมีขบวนเทิดทูนสถาบันเป็นขบวนหลัก.....	208
ภาพประกอบ 89 บรรยากาศการประกอบพิธีกรรมดั้งเดิมของชาวเมืองปากลาย ก่อนจะมีการจัด เทศกาลบุญผีโชนและบุญผะเหวดประจำปี.....	209
ภาพประกอบ 90 พิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโชนประจำปี 2019 ของเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี มีเจ้า เมืองปากลายเป็นประธานในพิธี	213
ภาพประกอบ 91 ขบวนการแสดงในพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโชนประจำปี 2019 ของเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี มีเกือบ 20 ขบวน	214
ภาพประกอบ 92 บรรยากาศ ในพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโชนประจำปี 2019 ของเมืองปากลาย จะมี กลุ่มสี่อวมลชน กลุ่มผู้ชมอย่างคึกคัก.....	214

ภาพประกอบ 93 พิธีเปิดตลาดนัดการจำหน่ายของดีเมืองปากลายในพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโชน
ประจำปี ค.ศ. 2019 ของเมืองปากลาย 215

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นดินแดนแห่ง พหุสังคม (Plural Society) ซึ่งมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา มีความแตกต่างด้านความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ที่เป็นอุปสรรคหลอมรวมสร้างความเป็นหนึ่งเดียวทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับภูมิภาค (จนวัฒน์ พิมพ์จินดา, 2562) (ไทยและลาวเป็นประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีความผูกพันในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมากกว่าประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะภาษาพูดที่คนทั้งสองฝั่งยังสามารถสื่อสารกันได้โดยไม่ต้องใช้ล่าม ในอดีตที่ผ่านมาจากคำบอกเล่าเรื่องราวของปู่ย่าตายายสืบต่อกันมา ถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ของคนสองฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำโขง ไทย – ลาว มีการไปมาหาสู่กันด้วยความผูกพันกันทางสายเครือญาติ เปรียบเสมือน คนบ้านเดียวกัน มีภาษา ศาสนา สังคม ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อที่เหมือนกัน วิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นแบบเรียบง่าย ไม่ได้มีกฎระเบียบหรือกฎหมายมาบังคับ นอกจากนี้ สภาพทางภูมิศาสตร์ยังเอื้อให้คนในชุมชนทั้งสองฝั่งเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวกสบาย มีสายสัมพันธ์ฉันญาติมิตรมาแต่โบราณกาลเหมือนดังคำพูดที่ชาวไทยและชาวลาวพูดกันมาแต่ไหนแต่ไรว่าข้ามโขง “ไปเอาพริกที่บ้านเหนือ ไปเอาเกลือที่บ้านใต้” ปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศครอบคลุมความร่วมมือหลากหลายสาขาและเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนในสังคมของทั้งสองประเทศดังกล่าวที่ว่าลาวและไทยเป็นประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงที่มีประเพณี วัฒนธรรมและภาษาพูดคล้ายคลึงกัน มีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันมาแต่โบราณกาล ประชาชนไทยและประชาชนลาวยังมีสายสัมพันธ์ฉันญาติพี่น้องและเป็นแก้วเป็นดองกันมานับเนิ่นนาน (จุลดิษฐ์ อุปฮาด, 2553) สายสัมพันธ์ฉันญาติมิตรจึงยังคงปรากฏให้เห็นมาตราប់ทุกวันนี้

ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีความผูกพันฉันพี่น้องมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ไทยเป็นประเทศเอกราชที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนาน เรามีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้อย่างมีแบบแผนและงดงาม โดยศิลปวัฒนธรรมของไทยนี้มีความหลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น ทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย อาหาร วิถีชีวิต และความเชื่อ ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะที่ บ่งบอกถึงค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนสภาพแวดล้อมของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองโพลุกสางทางวัฒนธรรมที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญา และความ เป็นชาติที่มีอารยธรรมเก่าแก่มาช้านาน จนกลายเป็นรากฐานขององค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมและ

ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ที่มีคุณค่ายิ่งของชนชาติไทยและเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันงดงามของชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของไทยเป็นมรดกตกทอดอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น นับเป็นสิ่งที่มีความค่าคงไว้ซึ่งความภาคภูมิใจและอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) ในส่วนของ สปป.ลาว พบว่าอาณาจักรล้านช้างเคยเป็นอาณาจักรที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม ต่อมาแยกเป็นสามอาณาจักรคืออาณาจักรจำปาสัก อาณาจักรเวียงจันทน์และอาณาจักรหลวงพระบาง ครั้นในปี พ.ศ. 2322 อาณาจักรทั้ง 3 ก็เสียเอกราชให้แก่ไทยจนถึงปี พ.ศ. 2436 รวม 114 ปี จากนั้นลาวตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสระหว่างปี พ.ศ. 2436 – 2487 จนถึงสงครามโลกครั้งที่สองที่ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาท (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2555) ด้วยความแตกแยกภายใน ทำให้ราชอาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 ต้องตกเป็นประเทศราชของสยามอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2322 และเป็นที่มาของการกวาดต้อนคนลาวครั้งใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้านันทเสน (2324 - 2337) ซึ่งเป็นช่วงที่คนลาวถูกกวาดต้อนไปเป็นแรงงานขุดคลองในกรุงเทพฯมากที่สุด ดังที่มีการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยลาวไว้แล้ว

หากนับย้อนไปในอดีตจากประวัติศาสตร์ จะเห็นความสัมพันธ์ที่ปรากฏอย่างเด่นชัดระหว่างคนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงที่มีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) ได้ร่วมกันสร้างองค์พระธาตุศรีสองรักเมื่อ พ.ศ. 2103 และแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2106 เพื่อสร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนแห่งความรักและไมตรีของกษัตริย์ทั้งสองแคว้น สิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างชัดเจนคือ คนทั้งสองฝั่งมีรูปแบบวัฒนธรรม ความเชื่อเดียวกัน ชุมชนมีประวัติศาสตร์ร่วม มีการแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าระหว่างชุมชนทั้งสองฝั่ง (ดารงศักดิ์ มีนแก้ว, 2559) ไทยและลาวมีอาณาเขตชายแดนที่ติดกันตั้งแต่ภาคเหนือถึงภาคใต้ มีระยะทางทั้งสิ้นประมาณ 1,810 กิโลเมตร แบ่งเป็นเขตแดนทางบก 702 กิโลเมตร และเขตแดนทางน้ำ 1,108 กิโลเมตร ด้วยเหตุนี้ทั้งสองประเทศจึงมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่สมัยปลายศตวรรษที่ 19 แล้ว โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของสองแผ่นดินไทยและลาว ที่เปรียบเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ปัจจุบันความสัมพันธ์ไทย – ลาวอยู่ในระดับดีมาก ดำเนินไปอย่างราบรื่นใกล้ชิดบนพื้นฐานของการเคารพ ซึ่งกันและกันและผลประโยชน์ร่วมกัน และมีพัฒนาการเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยเกื้อกูล ได้แก่ ความใกล้ชิดทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ความผูกพันอันแน่นแฟ้นของคนในชุมชนไทย – ลาว ที่อยู่อาศัยตามสองฝั่งลำน้ำโขง ที่ต่างมีวิถีชีวิตเรียบง่ายคล้ายคลึงกันทั้งประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษาและการกินอยู่ สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าต่างมีประเพณีและวัฒนธรรมร่วมกัน สำหรับคนไทยนั้นการดำเนินชีวิต มีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ทั้งสภาพแวดล้อม ชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา และประเพณี ที่หลอมรวมจน

ก่อให้เกิดเป็นวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งจะเป็นตัวบ่งบอกถึงค่านิยมและรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

ประเพณีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันถือเป็นประเพณีและวัฒนธรรมร่วมกัน ของทั้งไทย – ลาว ที่อาศัยอยู่ในสองฝั่งโขงบริเวณจังหวัดเลยและแขวงไซยะบูลีคือ งานบุญผะเหวดตามฮีตสิบสองคอง สิบสี่ โดยมีประเพณีผีตาโชน ด้านซ้ายและงานบุญผีโชน เมืองปากกลาย เป็นประเพณีที่สำคัญในงานบุญดังกล่าว ทั้งนี้ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ชาวอีสานยังคงสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่ตามบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด ทั้งในเรื่องของภาษาถิ่นที่ใช้ในการสื่อสาร ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีนา ผีไร่ โดยจะต้องมีพิธีเช่นไหว้อยู่เป็นประจำเพราะเชื่อว่าผีมีอิทธิฤทธิ์สามารถให้คุณให้โทษได้ ประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านของภาคอีสานก็โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น ประเพณีแห่ผีตาโชน ประเพณีบุญบังไฟ ไหลเรือไฟ การแสดงหมอลำ ดิดพิณ เป่าแคนฯ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) ลัทธิความเชื่อเรื่องการนับถือผีจึงพบเห็นได้ทั่วไปในกลุ่มคนอีสาน ภาคอีสานของไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์น้อยกว่าฝั่งลาว แต่ก็มีวัฒนธรรมลาวเป็นแกนเหมือนกับฝั่งตะวันออกเฉียงใต้อีก พอมองเห็นได้ว่าวัฒนธรรมลาวก็มีวัฒนธรรมไทยเป็นแกนคือผสมผสานกันกับวัฒนธรรมไทย รับเอาภาษาและวัฒนธรรมไทยเข้าไปใช้ ชาวลาวจึงมีความเชื่อชุดเดียวกับชาวไทยคือความเชื่อเรื่องอำนาจธรรมชาติผ่านผีฟ้าพญาแถน เชื่อเรื่องขวัญแต่ให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษมาก แสดงออกผ่านความนับถือในผีปู่ตา (กัญญา ลีลาสัย, 2544) ลัทธิการนับถือภูตผี มีปรากฏในหมู่ชนุชยชาติมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ อาจกล่าวได้ว่า มีมาก่อนลัทธิศาสนาใดในโลก การเคารพนับถือก็แตกต่างกันไปตามคตินิยมของกลุ่มชนแต่ละแห่ง เมื่อศาสนาพุทธและศาสนาอื่นๆ เริ่มแพร่เข้ามาแล้วลงหลักปักฐานอย่างมั่นคงจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรร่วมกันของคนในสังคม จนถึงวันนี้ (ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, 2544) ชาวอีสานในอดีตนั้นนับถือผีสางเทวดาและไสยศาสตร์มาก่อน โดยมีความเชื่อว่า ถ้าให้ความเคารพสักการะปฏิบัติตาม จะทำให้เกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัว หากไม่เชื่อไม่ปฏิบัติตาม ก็จะเกิดภัยพิบัติกับตนเอง (อุตม บัวศรี, 2543) คติความเชื่อในเรื่องภูตผี และอำนาจที่อยู่ธรรมชาติจึงอยู่คู่กันมากับคนไทยและลาวทั้งในอดีตและปัจจุบัน

“ผีตาโชน” นับเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประชาชนในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และประชาชนชาวเมืองปากกลาย แขวงไซยะบูลี สปป.ลาว เป็นประเพณีการละเล่นที่นับวันจะถูกขับเคลื่อนให้เป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นที่จะนำไปสู่ผลผลิตทั้งในแง่ของคุณค่าทางจิตใจและมูลค่าทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากอัตลักษณ์เฉพาะของผีตาโชนที่โดนใจแก่ผู้ชมโดยทั่วไป และที่สำคัญคือการมีเรื่องราวประวัติความเป็นมาที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน กล่าวคือชาวจังหวัดเลยมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชัดเจน อันเกิดจากการมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเป็นชื่อชาติลาว ที่ส่งผลทำให้มีการสร้างวัฒนธรรมทั้งในเชิงศิลปวัตถุและสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ความ

ศรัทธาร่วมกัน ประเพณีที่มีความสำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของนักท่องเที่ยวในระดับประเทศคือประเพณีผีตาโชน ถือว่าเป็นความเชื่อความศรัทธาของคนในจังหวัดเลยที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ และพุทธศาสนา ดังนั้นในการจัดประเพณีแต่ละครั้งของชุมชนท้องถิ่นก็จะมีสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นออกมาโดดเด่นและแสดงให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนต่อพิธีกรรมนั้น (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) ชาวเลยมีความเชื่อในเรื่องภูตผีบรรพบุรุษเชื่อในเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้า นางเทียม ซึ่งมีอยู่แทบทุกหมู่บ้าน จึงนับได้ว่าชาวจังหวัดเลยนั้นเป็นผู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้ค่อนข้างเหนียวแน่น ถึงแม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนเมืองเลยบางส่วนได้เปลี่ยนแปลงไป (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยและคณะ, 2540) เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีต่างๆ สามารถพบเห็นได้ชัดเจนในวิถีของชาวด่านซ้าย ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะบันทึกไว้ในโครงการวิจัยเรื่องประเพณีสิบสองเดือน : พิธีกรรมที่เปลี่ยนไปว่า อำเภอด่านซ้ายเป็นอำเภอนิ่งในจังหวัดเลย มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานตั้งแต่ก่อนสุโขทัย เป็นราชธานี มีคำขวัญของอำเภอด่านซ้ายคือ “ดินแดนแห่งสัจจะไมตรี ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชน” (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) ผีตาโชนมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวด่านซ้ายและชาวเลยโดยทั่วไป ทั้งในด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ปัจจุบันหน่วยงานราชการและเอกชนต่างเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมให้การละเล่นผีตาโชนก้าวไกลไปในระดับนานาชาติ เห็นได้จากการเชิญประเทศต่างๆ มามีส่วนร่วมในการแสดงหน้าากานานาชาติในช่วงของการจัดงานด้วย

ประเพณีผีโชน (ผีตาโชน) เมืองปากลายเป็นการละเล่นทางวัฒนธรรมในงานบุญพะเหวดของชาวเมืองปากลาย นับเป็นบุญใหญ่ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2561 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวลาว ชาวเมืองปากลายได้ฟื้นฟูประเพณีการละเล่นบุญผีโชนขึ้นมาอย่างยิ่งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง การละเล่นผีโชนยังถูกคัดเลือกให้เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองปากลาย ที่ส่งเป็นตัวแทนวัฒนธรรมไปร่วมในงานประเพณีบุญช้างแขวงไชยะบูลีอีกด้วย (บุญเสียน จันทะมาลา. สัมภาษณ์ : 2562) การละเล่นผีโชนจึงได้รับการฟื้นฟูให้กลับมาสร้างความสนุกสนานครื้นเครงแก่ชาวเมืองปากลายอีกครั้งหนึ่ง และเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชาวเมืองปากลายมีความภาคภูมิใจ ผีโชนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองปากลาย แขวงไชยะบูลีและ สปป.ลาว เห็นได้จากรัฐบาล สปป.ลาว กำหนดให้ปี พ.ศ.2561 เป็นปีท่องเที่ยวลาว (Visit Laos Year 2018) อย่างเป็นทางการเป้าหมายสำคัญของการประกาศปีการท่องเที่ยวลาวในปี ค.ศ. 2018 และจะต่อเนื่องไปถึงปี ค.ศ.2020 (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. 2561: 5) ซึ่งผีโชนเมืองปากลายถูกเลือกเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ สปป.ลาว เช่นกันกับรัฐบาลไทย ได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) มีกรอบแนวคิดด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้น จึงจัดทำโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ขึ้นเป็นการสร้างรายได้เพิ่มให้ชุมชน นำเสนอ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์ มาแปลงเป็นรายได้ ทำให้รายได้กระจายอยู่ภายในชุมชน เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี รวมทั้ง

มีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชน ที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามา เยี่ยมเยือนและใช้จ่ายเงินในทุกกิจกรรมของชุมชน ซึ่งรายได้จะกระจายอยู่กับคนในชุมชน เป็นการพัฒนา เศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง (คู่มือบริหารโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี. 2559 : 2) อำเภอ ด่านซ้าย ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดผีตาโขน เป็นหนึ่งในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ด้วยจึงนับได้ว่าภาครัฐ มีแนวทางและนโยบายสำคัญในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับ กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้ สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 57 ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 15 วันที่ 6 เมษายน 2560 ซึ่งนับเป็นแนวทางสำคัญของภาครัฐ ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานในระดับท้องถิ่น

ประเพณีการเล่นผีตาโขน ของชาวด่านซ้ายจังหวัดเลย แม้จะมีผู้ศึกษาค้นคว้าและศึกษาวิจัย ไว้ในหลายแง่มุม แต่การศึกษาที่ชี้ชัดถึงประวัติความเป็นมาที่ชัดเจนสามารถนำไปอ้างอิงได้ในทางวิชาการ นั้นยังคงต้องมีการศึกษาค้นคว้าต่อไป สืบเนื่องจากกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปการค้นพบเอกสารหลักฐาน และคำบอกเล่าใหม่ ทำให้ข้อมูลที่ถูกบันทึกและถ่ายทอดจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ไม่สอดคล้องต้องกัน องค์กร ความรู้ที่แสดงให้เห็นถึงการสืบสานมรดกภูมิปัญญาจากประเพณีผีตาโขน ยังขาดความเชื่อมโยงที่สะท้อนภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างสมบูรณ์ ที่สำคัญข้อค้นพบใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมยังไม่ปรากฏเป็นรูปธรรม ในขณะที่ประเพณี ผีตาโขนเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี ได้มีการ สืบสานขึ้นมาใหม่ จากวัฒนธรรมที่ถูกทอดทิ้ง กลายเป็นการชุบชีวิตผีตาโขนเพื่อฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่ โดย เหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของ สปป.ลาว ร่องรอยที่แสดงถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ของผีตาโขนลาว ยังไม่ปรากฏเอกสารที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและบันทึกในทางวิชาการ จึงนับเป็นความ ทำหายทางวิชาการในอันที่ศึกษาค้นคว้าให้เห็นข้อค้นพบใหม่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้คนใน ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนและร่วมกันสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน ไทย - ลาว

ความมุ่งหมาย

การศึกษาครั้งนี้กำหนดความมุ่งหมายไว้เพื่อ

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว
2. ศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว
3. ศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขนสอง แผ่นดินไทย-ลาว

ความสำคัญของการวิจัย

1. ผลจากการศึกษาวิจัยจะทำให้ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโชน ไทย – ลาว สามารถนำผลการศึกษาไปสืบสานและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน
2. ผลจากการศึกษาวิจัยจะทำให้ได้ทราบถึงแนวทางการสืบสานและรูปแบบการสืบสาน ประเพณีผีตาโชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว สามารถนำผลการศึกษาไป สืบสาน และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำผลจากการศึกษาวิจัยไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมและด้านอื่นๆ ของชุมชนไทย-ลาว ได้

ขอบเขตของการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาประเพณีผีตาโชน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย – ลาว เป็นไปตามความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาของ การวิจัยไว้ดังนี้

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโชน จากงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่น ผีตาโชน ในเขตพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประเทศไทย และจากงานเทศกาลบุญผีโชน ในเขตพื้นที่ เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว ที่จัดขึ้นในปี พ.ศ.2561 - 2563 และจากเอกสารการวิจัยที่ปรากฏ
2. ศึกษาแนวทางและรูปแบบการสืบสานงานประเพณีผีตาโชน เพื่อหาแนวทางและรูปแบบ การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในปี พ.ศ.2561 - 2563 และจากเอกสารการวิจัยที่ปรากฏ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผีตาโชน หมายถึง ประเพณีการละเล่นของคนในชุมชนที่เป็นกิจกรรมสำคัญในงานประเพณี บุญหลวง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประเทศไทย และงานเทศกาลบุญผีโชนและบุญผะเหวด เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว ซึ่งจัดทำขึ้นตามคติความเชื่อที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีเอกลักษณ์เฉพาะที่สื่อ ความหมายได้ชัดเจน เช่น หน้ากาก เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ ประกอบด้วย ผีตาโชนใหญ่ และผีตา โชนเล็กหรือผีตาโชนน้อย

การสืบสาน หมายถึง การสืบต่อ สืบทอด และการรับช่วงต่อ ในที่นี้การสืบสานเป็นการแสดงให้เห็น ถึงการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันเกิดจากผีตาโชนว่ามีสิ่งใดที่บ่งบอกและปรากฏให้เห็น เป็นที่ประจักษ์ตามช่วงเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น แนวคิด ความเชื่อ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม และ แผนนโยบายของรัฐ

รูปแบบการสืบสาน หมายถึง ข้อสรุปอันเกิดจากแนวคิดและวิธีการของกลุ่มในชุมชนที่แสดงให้เห็นแนวทางต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการการสืบต่อ สืบทอด และการรับช่วงต่อ ที่ส่งผลต่อการจัดงานประเพณีผีตาโขนในปัจจุบันและอนาคต โดยพิจารณาจากรูปแบบกิจกรรม เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอนวิธีการ

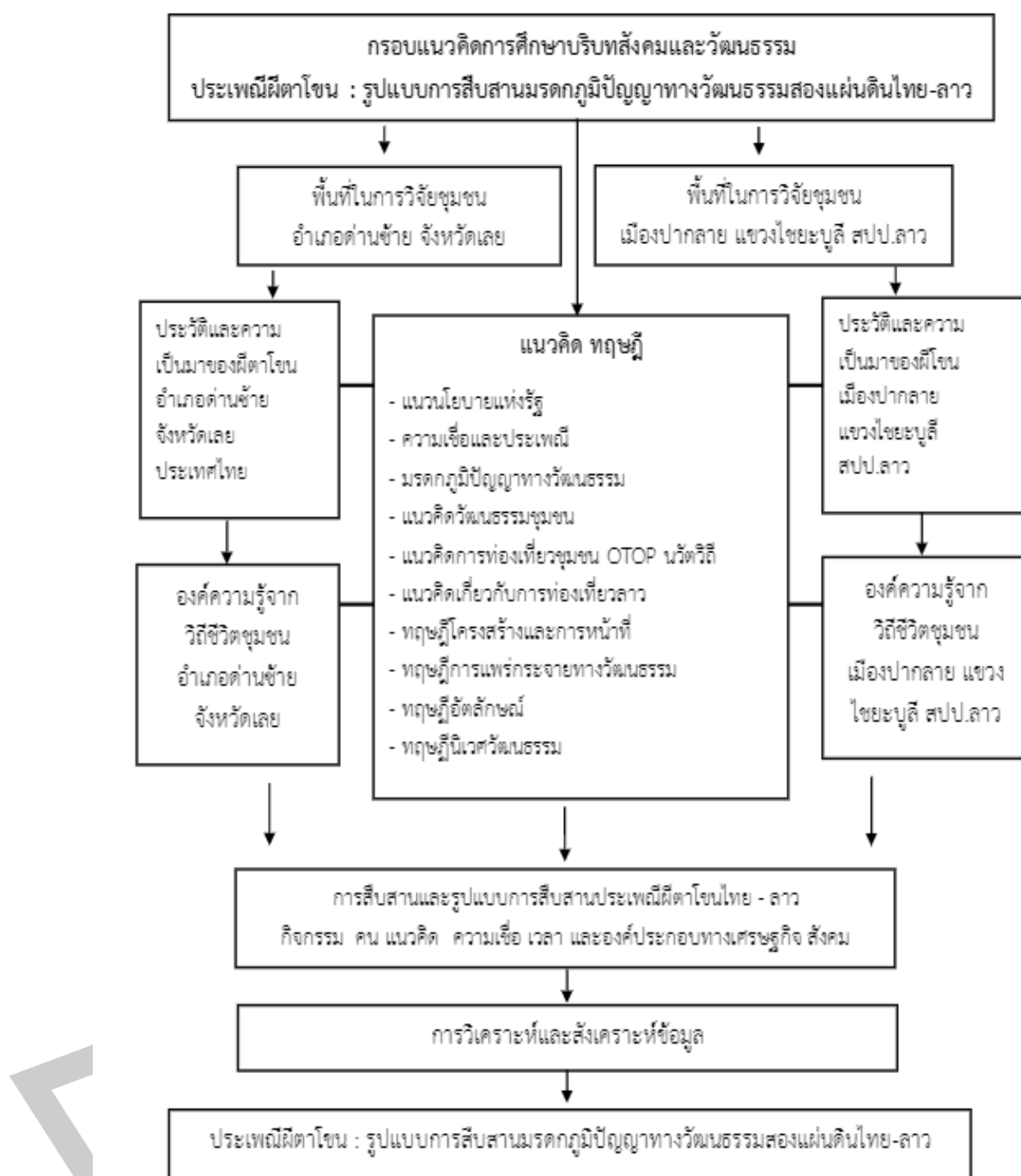
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติหรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือหรือวัตถุซึ่งบุคคลหรือชุมชนยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับ เปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพ แวดล้อมของตน

สองแผ่นดิน หมายถึง ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ใช้กรอบแนวคิดการศึกษาตามบริบทสังคมและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน
ไทย - ลาว ได้มีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อดังนี้

- 2.1 สังคมและวัฒนธรรมไทย - ลาว
 - 2.1.1 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมไทย - ลาว
 - 2.1.2 ความสัมพันธ์ไทย - ลาวในอดีต
 - 2.1.3 ความสัมพันธ์ไทย - ลาวในปัจจุบัน
- 2.2 องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย
 - 2.2.1 ผีตาโขนไทย
 - 2.2.2 ผีตาโขนลาว
 - 2.2.3 การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 2.3 นโยบายที่เกี่ยวข้อง
 - 2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน OTOP นวัตกรรม
 - 2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวลาว Visit Laos Year 2018
- 2.4 พื้นที่การศึกษา
 - 2.4.1 ประวัติและความเป็นมาของจังหวัดเลย
 - 2.4.2 ประวัติและความเป็นมาของอำเภอด่านซ้าย
 - 2.4.3 ประวัติและความเป็นมาของแขวงไชยบุรี
 - 2.4.4 ประวัติและความเป็นมาของเมืองปากลาย
- 2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 2.5.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมตามแนวนโยบายแห่งรัฐ
 - 2.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี
 - 2.5.3 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
 - 2.5.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
 - 2.5.5 ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
- 2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1. สังคมและวัฒนธรรมไทย – ลาว

2.1.1 ความสัมพันธ์ไทย – ลาวในอดีต

จากภูมิหลังประวัติศาสตร์ลาวพบว่าอาณาจักรล้านช้างเคยเป็นอาณาจักรที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้าจุ่ม ต่อมาแยกเป็นสามอาณาจักรคืออาณาจักรจำปาสัก อาณาจักรเวียงจันทน์และอาณาจักรหลวงพระบาง ในปี ค.ศ. 1779 (พ.ศ. 2322) อาณาจักรทั้งสามก็เสียเอกราชให้แก่ไทยจนถึงปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) รวม 114 ปีจากนั้นลาวตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ค.ศ. 1893 ถึง 1944 (พ.ศ. 2436 ถึง 2487) จนถึงสงครามโลกครั้งที่สองญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาท (ดาร์ราร์ด เมตตาริกานนท์, 2555) ด้วยความแตกแยกภายในทำให้ราชอาณาจักร ล้านช้างทั้งสามต้องตกเป็นประเทศราชของสยามอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2322 และเป็นที่มาของการกวาดต้อนคนลาวครั้งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้านันทะเสน (พ.ศ. 2324 ถึง พ.ศ.2337) ซึ่งเป็นช่วงที่คนลาวถูกสยามกวาดต้อนไปเป็นแรงงานขุดคลองในกรุงเทพฯ มากที่สุด ลาวกับไทยเมื่ออยู่คนละฟากแม่น้ำโขงและเรียกตนเองไปคนละชื่อถึงแม้สมัยโบราณกาลนานมาแล้วจะเป็นชนชาติไต (ไทย) ด้วยกันเมื่อครั้งอยู่ในอาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรอ้ายลาวต่างก็ถือตนเป็นใหญ่ในสุวรรณภูมินี้ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2557) ประชาชนลาวอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ตามพื้นที่ราบริมแม่น้ำ ห้วย ลำธาร ส่วนที่อยู่สูงขึ้นไปตามไหล่เขาเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวข่า บนยอดภูเขาสูงมีพวกชาวเขาซึ่งอพยพมาจากแผ่นดินจีนคือชาวเผ่า เย้า ลานแตนและก้อ อาศัยทำบ้านเรือนอยู่ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2557) ราชอาณาจักรล้านช้างคนไทยทุกวันนี้มาจากร้อยพ่อพันแม่คือมาจากทั้งขอมมอญไทยลาวจีน ฯลฯ กลายมาเป็นคนไทยเชื้อสายต่างๆ ที่จะรักษาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดิมไว้ก็มี ที่ผสมผสานเป็นพันทางไปก็มาก แต่บรรพบุรุษสายใหญ่สายหนึ่งในบรรพชนไทยเราก็คือชนชาติไทย-ลาว เป็นสายตรงที่ชาวไทยสืบทอดเอาภาษาและวัฒนธรรมมาใช้โดยเฉพาะในส่วนของวัฒนธรรมชาวบ้านของประชาชนชั้นล่าง (กัญญา ลีลาถัย, 2544)

หากนับย้อนไปในอดีตจากประวัติศาสตร์ จะเห็นความสัมพันธ์ที่ปรากฏอย่างเด่นชัดระหว่างคนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงที่มีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) ได้ร่วมกันสร้างองค์พระธาตุศรีสองรักเมื่อ พ.ศ. 2103 และแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2106 เพื่อสร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนแห่งความรักและไมตรีของกษัตริย์ทั้งสองแคว้น นอกจากประวัติศาสตร์ ที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของคนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง สิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างชัดเจนคือ คนทั้งสองฝั่งมีรูปแบบวัฒนธรรม ความเชื่อเดียวกัน ชุมชนมีประวัติศาสตร์ร่วมมีการแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าระหว่างชุมชนทั้งสองฝั่ง (ดำรงศักดิ์ มีโนแก้ว, 2559) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ยิ่งใหญ่ ประชาชนมีวิถีชีวิตเรียบง่ายผูกพันลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนาและสายน้ำโขง มีข้อสันนิษฐานและทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบันกล่าวว่า ชนเผ่าไทกลุ่มแรก ส่วนหนึ่งเป็นบรรพบุรุษของชนชาติลาว อพยพลงมาจากแม่น้ำฮวงโห และแม่น้ำแยงซีเกียงเมื่อ 5,000 ปีก่อน จากนั้นได้เคลื่อนย้ายลงมาตามสายน้ำโขง (แม่น้ำล้านช้าง) ลงมาตั้ง

ถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน และสร้างชุมชนเกษตรกรรมเล็กๆ เป็นอิสระหลายแห่ง และเริ่มขยายตัวสร้างเมืองทางตอนใต้ตามทิวเขาและบนที่ราบระหว่างหุบเขา ซึ่งมีชาวเขมร ชาวมอญ ชาวลาว บางส่วนของพื้นที่มีชาวข่าหรือลาวเทิงอาศัยอยู่ก่อนแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีเก่าแก่เด่นชัดที่สุดคือ หินตั้งเสาหิน และหลักหิน ใช้ปักกำหนดเขต ซึ่งพบหลักฐานเหล่านี้ในลาวมากที่สุด หลักฐานโบราณคดีอีกกลุ่มหนึ่งคือ เครื่องมือเครื่องใช้และเศษกระดูกของคนที่เขาแล้วบรรจุอยู่ในไหหิน พบที่ทุ่งไหหิน เมืองโพนสะหวัน แขวงเชียงขวาง เชื่อว่าใช้ในพิธีศพเมื่อราว 3,000 ปีก่อน (วิทย์ บัณฑิตกุล, 2555)

ภาพประกอบ 2 สภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของชุมชนไทย – ลาว บ้านเรือนประชาชนปลูกอยู่ตามริมสองฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งเป็นลำน้ำพรมแดนคั่นกลางระหว่างไทยกับลาว

ไทยและลาว มีอาณาเขตชายแดนที่ติดกันตั้งแต่ภาคเหนือถึงภาคใต้ มีระยะทางทั้งสิ้นประมาณ 1,810 กิโลเมตร แบ่งเป็นเขตแดนทางบก 702 กิโลเมตร และเขตแดนทางน้ำ 1,108 กิโลเมตร ด้วยเหตุนี้ทั้งสองประเทศจึงมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่สมัยปลายศตวรรษที่ 19 แล้ว โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของสองแผ่นดินไทยและลาว ที่เปรียบเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ปัจจุบันความสัมพันธ์ไทย – ลาวอยู่ในระดับดีมาก ดำเนินไปอย่างราบรื่นใกล้ชิดบนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกันและผลประโยชน์ร่วมกัน และมีพัฒนาการเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยเกื้อกูล ได้แก่ ความใกล้ชิดทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ความผูกพันอันแน่นแฟ้นของคนในชุมชนไทย – ลาว ที่อยู่อาศัยตามสองฝั่ง ลำน้ำโขง ที่ต่างมีวิถีชีวิตเรียบง่ายคล้ายคลึงกันทั้งประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษาและการกินอยู่ สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าต่างมีประเพณีและวัฒนธรรมร่วมกัน สำหรับคนไทยนั้นการดำเนินชีวิต มีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

กับปัจจัยต่างๆ ทั้งสภาพแวดล้อม ชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา และประเพณี ที่หลอมรวมจนก่อให้เกิดเป็น วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งจะเป็นตัวบ่งบอกถึงค่านิยมและรูปแบบการ ดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ชุมชนชายแดนไทย – ลาว ยังคงดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติที่ สะท้อนอยู่ในวิถีชีวิตเป็นความสัมพันธ์ที่มีฐานรากมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมทางชาติพันธุ์และการ ก่อตั้งชุมชนสองฝั่งโขงก่อนเกิดรัฐชาติทั้งนี้บริบททางสังคมการเมืองและนโยบายด้านเศรษฐกิจจากกระแส โลกาภิวัตน์ด้วยแผนพัฒนาตามแนวพื้นที่พรมแดนชุมชนชายแดนจึงปรับใช้โอกาสจากการสนับสนุนของรัฐ เพื่อเปิดจุดผ่อนปรนและตลาดชายแดนไทย – ลาว ซึ่งนอกจากเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจอย่าง เป็นทางการแล้วยังหมายถึงการเปิดทางให้รัฐเข้ามาควบคุมจัดระเบียบต่อการเคลื่อนย้ายผู้คน วัตถุ และ สินค้า ในวันที่มีตลาดนัดชายแดนควบคู่ไปกับการใช้กฎจารีตในวันที่ไม่มีตลาดชายแดนการเปิดจุดผ่อนปรน จึงเปิดโอกาสให้ชุมชนผสมผสานสร้างช่องทางใหม่ในการดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนที่สอดคล้องกับ นโยบายของรัฐด้านการส่งเสริมความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านด้านการท่องเที่ยวด้วยการใช้พื้นที่จุด ผ่อนปรนหรือจัดกิจกรรมร่วมระหว่างชุมชนชายแดนไทย – ลาว นั้น กลไกสำคัญที่ทำให้การดำเนินการ สำเร็จได้คือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวของกลุ่มผู้นำชุมชน ชาวบ้านของเจ้าหน้าที่รัฐบาลส่วนฝ่ายไทยกับ เจ้าหน้าที่และชาวบ้านฝ่ายลาวจึงเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นเครือญาติแทบทั้งสิ้นและหาก พิจารณาความเป็นพรมแดนตามวิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิตของชุมชนชายแดนไทย – ลาว พบว่ามี ความหมายหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานการณ์และอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมเป็นสำคัญพรมแดนจึง เป็นพื้นที่แห่งความกำกวมไม่ชัดเจนและเป็นพื้นที่ประหะประสาทรหว่างอำนาจรัฐ ท้องถิ่น และโลก

กล่าวได้ว่าไทยและลาวมีความสัมพันธ์กันทั้งในทางสังคมวัฒนธรรม ทางการเมือง และทาง เศรษฐกิจ มีความผูกพันในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและ วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมากกว่าประเทศอื่นๆ ประกอบกับมีพรมแดนที่อยู่ติดกันจึงส่งผลให้การไปมาหาสู่ กันเป็นไปด้วยความสะดวกมีเพียงแม่น้ำโขงคั่นกลางเท่านั้นเอง

2.1.2 ความสัมพันธ์ไทย – ลาวในปัจจุบัน ยุคสมัยปัจจุบันของลาว นับจากการเป็นสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว กล่าวคือหลังทศวรรษ 1980 การปกครองและการบริหารด้าน เศรษฐกิจของลาวเริ่มผ่อนคลายมากขึ้น เมื่อเจ้าสุภานุวงศ์สละตำแหน่งจากประธานประเทศให้ท่านไกสอน พรหมวิหาน ดำรงตำแหน่งต่อในปี ค.ศ. 1991 ท่านไกสอนได้นำนโยบาย จินตนาการใหม่ มาใช้บริหาร ประเทศลาว ภายหลังระบบคอมมิวนิสต์ในสหภาพโซเวียตและเวียดนามล่มสลาย ในช่วงนี้เริ่มมีการเปิดเสรี ทางเศรษฐกิจและการเมือง เมื่อท่านไกสอนถึงแก่กรรมกะทันหัน ท่านหนูฮัก พุมสะหวัน ก็ได้ดำรงตำแหน่ง ประธานประเทศต่อมาในปี ค.ศ. 1992 และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อประเทศลาวยุคใหม่ โดยยกเลิกการ จำกัดเสรีภาพบุคคล ด้วยการเชิญชาวลาวที่อพยพลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ ได้แก่ นักศึกษาปัญญาชน

นักธุรกิจให้เดินทางกลับมาร่วมพัฒนาประเทศ และยังเปิดประเทศต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งให้ความสำคัญในการฟื้นฟูความสัมพันธ์อันดีกับไทยอีกด้วย

ภาพประกอบ 3 สะพานมิตรภาพไทย – ลาว เชื่อมระหว่างจังหวัดหนองคายกับนครหลวงเวียงจันทน์ เป็นสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งแรก

ที่มา : <http://www.nongkhai.go.th/> .

ปี ค.ศ. 1995 ลาวกับไทยทำพิธีเปิดสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ข้ามแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นสะพานแห่งแรกที่เชื่อมไทยและลาวเข้าด้วยกัน ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองประเทศมากยิ่งขึ้น จากการปฏิรูปการบริหารประเทศลาวของท่านหนุฮัก ทำให้ลาวได้รับการยอมรับให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) ในเดือนกรกฎาคมปี ค.ศ. 1997 ปี ค.ศ. 1998 ท่านคำไต สีพันดอน เข้าดำรงตำแหน่งประธานประเทศจนถึงปี ค.ศ. 2006 ซึ่งเป็นช่วงเวลา que ประเทศลาวปฏิรูปเศรษฐกิจไปพร้อมกับการพัฒนาความสัมพันธ์กับไทย มีการสร้างสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ข้ามแม่น้ำโขงขึ้นอีก 2 แห่ง ต่อมาท่านคำไตลงจากตำแหน่ง ท่านจุมมะลี ไชยะสอน จึงเป็นผู้รับตำแหน่งประธานประเทศลาวนับตั้งแต่ ปี ค.ศ. 2006 ปัจจุบัน และบริหารประเทศลาวสู่ยุคสมัยใหม่ด้วยการเปิดกว้างด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมมากขึ้น มีการเปิดขบวนรถไฟสายไทย - ลาว จากจังหวัดหนองคายถึงท่านาแล้งฝั่งลาว นอกจากนี้ยังมีโครงการจะทำการไฟฟ้าเข้าเวียงจันทน์ไปหลวงพระบาง และคุนหมิงในอนาคต

ปี ค.ศ. 1999 ประธานาธิบดี บารัค โอบามา ประกาศให้ประเทศลาวพ้นจากบัญชีดำทางการค้าของสหรัฐฯ และให้ได้รับการสนับสนุนเงินกู้จากธนาคาร เพื่อการนำเข้าและส่งออกระหว่างทั้ง 2 ประเทศ สนับสนุนให้ประเทศลาวเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต และด้วยการเป็นเจ้าภาพกีฬาซีเกมส์ ครั้งที่ 25 ระหว่างวันที่ 9 - 18 ธันวาคม 2009 ที่เมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาวจึงเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นในหมู่ประเทศตะวันตกและประเทศในกลุ่มอาเซียน (วิทย์ บัณฑิตกุล, 2555)

ดังที่กล่าวแล้วว่าประเทศไทยและลาวมีอาณาเขตชายแดนที่ติดกันตั้งแต่ภาคเหนือถึงภาคใต้ เป็นระยะทางกว่า 1,800 กิโลเมตร ด้วยเหตุนี้ทั้งสองประเทศจึงมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันเป็นระยะเวลา ยาวนานนับตั้งแต่สมัยปลายศตวรรษที่ 19 โดยนายโง่ชนะนิกร ผู้แทนรัฐบาลลาว ประจำสำนักข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส ได้มีการทาบทามและเสนอให้มีการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตกับไทย ผ่านกงสุลใหญ่ ณ เมืองไซ่ง่อนหรือ นครโฮจิมินห์ในปัจจุบัน ซึ่งทั้งสองประเทศได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตตั้งแต่วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2493 โดยทางประเทศไทยได้แต่งตั้งให้นายประสิทธิ์ นรินทรางกูร ณ อยุธยา กงสุลใหญ่ ณ เมืองไซ่ง่อน เป็นอุปทูตประจำประเทศลาวการ ส่งผู้แทนไปประจำการ ณ เวียงจันทน์ครั้งแรกของ รัฐบาลไทยเริ่มขึ้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2494 โดยเริ่มจากการมีสถานะเป็นสถานกงสุล ต่อมาได้รับการยกฐานะให้เป็นสถานเอกอัครราชทูตในปี พ.ศ. 2496 และเปลี่ยนเป็นสถานเอกอัครราชทูตในปี พ.ศ. 2498 ซึ่ง อัครราชทูตและเอกอัครราชทูต ณ เวียงจันทน์คนแรกของไทยในเวลานั้นคือ พลจัตวา สมัย แววประเสริฐ ลาวเดินหน้าสานสัมพันธ์และให้ความร่วมมือกับต่างประเทศภายใต้นโยบาย “จินตนาการใหม่” ด้วยการ ส่งเสริมการค้าและการลงทุนจากต่างประเทศ และเพื่อรองรับการเข้าสู่ระบบตลาดเสรีลาวจึงได้มีการ ปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจใหม่ ส่วนไทยเองก็ได้ดำเนินนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้ากับ ประเทศในภูมิภาคอินโดจีน ทำให้ความสัมพันธ์อันมิตรริมฝั่งโขงมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นไทยและลาวมี ความสัมพันธ์ยาวนานต่อเนื่องมาเป็นเวลา 60 ปี ภายใต้กรอบความร่วมมือทั้งแบบทวิภาคี และพหุภาคี ด้วยการตั้งคณะกรรมการทำงานร่วมกันในหลากหลายมิติไม่ว่าจะเป็น ด้านการเมือง เศรษฐกิจ การค้า การ ลงทุน วิชาการ การท่องเที่ยว การสาธารณสุข และวัฒนธรรมความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและลาวใน รูปแบบทวิภาคีประกอบด้วย การประชุมคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือ (Joint Commission : JC) ซึ่งจะมีประเด็นการหารือในกรอบความร่วมมือครอบคลุมทุกมิติและการประชุมเฉพาะด้าน เช่น การ สำรวจและจัดทำหลักเขตแดน ซึ่งมีคณะกรรมการเขตแดนร่วม (Joint Boundary Commission : JBC) คณะกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามชายแดนทั่วไป ไทย-ลาว (General Border Committee : GBC) คณะกรรมการร่วมไทย-ลาว เพื่อดูแลการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามแม่น้ำโขงและ แม่น้ำเหือง (Joint Committee for Management on Mekong River and Heung River : JCMH) รวมถึงการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาตามแนวชายแดน เช่น แรงงานและสินค้าผิดกฎหมาย ขบวนการค้ายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม และบุคคลผู้ไม่หวังดีต่อความสัมพันธ์ไทย-ลาวความร่วมมือในมิติทางด้านเศรษฐกิจ

ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญกับการร่วมมือกันด้านการท่องเที่ยวเพราะเป็นช่องทางที่สามารถสร้างรายได้เข้าประเทศจำนวนมาก

เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และองค์การการท่องเที่ยวแห่งชาติลาวได้ลงนามความตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว และจัดทำบันทึกการประชุมว่าด้วยความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างกัน และต่อมายังได้มีการลงนามในแผนงานความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไปสู่ประเทศที่ 3 ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ปัจจุบันการค้าระหว่างไทยและลาวมีมูลค่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านกลไกความร่วมมือคณะกรรมการร่วมทางการค้าไทย-ลาว (Joint Trade Committee) ในมิติของการพัฒนาโครงสร้างไม่ว่าจะเป็นด้านไฟฟ้าและพลังงาน และเครือข่ายโทรคมนาคม ได้มีการลงนามในบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านการพัฒนาไฟฟ้าในลาว รวมทั้งสนับสนุนยุทธศาสตร์ของลาวในการเป็นจุดเชื่อมโยงการค้าและการคมนาคมในอนุภูมิภาค นอกจากนี้ในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมมีความร่วมมือภายใต้บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านการจ้างแรงงานไทย-ลาว บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือต่อต้านการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะเด็กและสตรีความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาว ได้รับการหนุนนำให้มีความแน่นแฟ้นมากขึ้นด้วยพระราชกรณียกิจและโครงการพระราชดำริอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ร่มพระบารมีของพระบรมวงศานุวงศ์ของไทย เริ่มตั้งแต่การมาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการของ ฯพณฯ ไกสอน พมวิหาน ประธานประเทศแห่ง สปป.ลาว ในปี พ.ศ. 2535 และการเดินทางเยือนลาวของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 8-9 เมษายน พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นการเสด็จฯ เยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในรอบ 27 ปีพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะที่เป็นประธานร่วมกับ ฯพณฯ หนูฮัก พุมสะหวัน ประธานประเทศแห่ง สปป.ลาว ในพิธีเปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ที่จังหวัดหนองคาย นอกจากนี้ยังมีโครงการความร่วมมือเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนลาว เช่น โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรห้วยซอน-ห้วยซั่ว (หลัก 22) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรห้วยซอน-ห้วยซั่วขึ้น ตามคำกราบบังคมทูลขอพระราชทานของ ฯพณฯ ไกสอน พมวิหาน ประธานประเทศแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังที่ได้มีโอกาสเยี่ยมชมศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานจังหวัดสกลนคร อันเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อปี 2535 ทำให้เกิดความประทับใจ และประสงค์จะให้มีการพัฒนาในลักษณะเดียวกันในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ด้วยรากฐานของความสัมพันธ์ที่เป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึง “ทุน” ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีร่วมกันอย่างยาวนาน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตลอด 65 ปีที่ผ่านมาดำเนินไปด้วยความราบรื่น ดังที่ผู้นำและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของไทยได้กล่าวไว้ในหลายๆ โอกาสว่า “ความมั่นคง มั่งคั่งของลาว คือความมั่นคง มั่งคั่งของไทย” นอกจากนี้การปราศจากซึ่งอุปสรรคทางด้านภาษาและวัฒนธรรม

ความร่วมมือไทย-ลาว ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างประโยชน์ร่วมกันระหว่างสองฝ่ายเท่านั้น หากยังสามารถเป็นหลักให้ประเทศและฝ่ายอื่นๆ ในภูมิภาคหันมาร่วมมือกันใกล้ชิดขึ้นเพื่อเผชิญกับสิ่งท้าทายจากภายนอก ซึ่งในที่สุดย่อมกลับมาเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่ร่วมมือกัน

ภาพประกอบ 4 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินในพิธีเปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ร่วมกับ นายหนุฮัก พุมสะหวัน ประธานประเทศลาว

ความสัมพันธ์ไทย - ลาวในปัจจุบันสรุปได้ว่ามีการดำเนินไปอย่างราบรื่นใกล้ชิดบนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกันและผลประโยชน์ร่วมกัน โดยมีปัจจัยเกื้อกูล ได้แก่ ความใกล้ชิดทาง เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะพระราชวงศ์ไทยมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเสริมสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมในหมู่ประชาชนไทย-ลาว เป็นผลให้สองฝ่ายสามารถใช้กลไกความร่วมมือด้านต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นทั้งในกรอบทวิภาคีและพหุภาคี ผลักดันความร่วมมือและปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาและหาทางออกร่วมกันได้อย่างสันติ นอกจากนี้ สปป.ลาว เป็นพันธมิตรที่ให้การสนับสนุนไทยในเวทีระหว่างประเทศต่าง ๆ ด้วยดี ไทย - ลาว มีความร่วมมือขยายตัวครอบคลุมในทุกมิติ และมีพัฒนาการเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง ความคืบหน้าที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาเครือข่ายคมนาคมเชื่อมโยงไทย-ลาว ด้านการเมือง รัฐบาลไทยและ สปป.ลาว มีความร่วมมือใกล้ชิดทั้งในกรอบทวิภาคีและ พหุภาคี มีการแลกเปลี่ยนการเยือนระดับสูงอย่างสม่ำเสมอ และฝ่ายลาวได้สนับสนุนไทยในเวทีระหว่างประเทศต่างๆ เป็นอย่างดี ด้านการทหาร กองทัพไทย-ลาวมีความสัมพันธ์ที่ดีทั้งในระดับส่วนกลางและท้องถิ่น มีความร่วมมือทางวิชาการและแลกเปลี่ยนการ

เยือนอย่างต่อเนื่อง สามารถแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างความมั่นคงทำให้พื้นที่บริเวณชายแดนไทย-ลาวส่วนใหญ่มีความสงบเรียบร้อย ด้านการค้า การค้าไทย – ลาวมีมูลค่าเพิ่มขึ้นมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง

ภาพประกอบ 5 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เข้าเยี่ยมคารวะ นายบุนยัง วอละจิต ประธานประเทศ สปป.ลาว ณ ทำเนียบประธานประเทศ นครหลวงเวียงจันทน์
ที่มา : posttoday.com

2.1.3 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมไทย – ลาว

ไทยและลาวเป็นประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีความผูกพันในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมากกว่าประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะภาษาพูดที่คนทั้งสองฝั่งโขงสามารถสื่อสารกันได้โดยไม่ต้องใช้ล่าม ในอดีตที่ผ่านมาจากคำบอกเล่าเรื่องราวของปู่ย่าตายายสืบทอดกันมา ถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ของคนสองฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำโขง ไทย – ลาว มีการไปมาหาสู่กันด้วยความผูกพันกันทางสายเครือญาติ เปรียบเสมือน คนบ้านเดียวกัน มีภาษา ศาสนา สังคม ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อที่เหมือนกัน วิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นแบบเรียบง่าย ไม่ได้มีกฎระเบียบหรือกฎหมายมาบังคับ นอกจากนี้ สภาพทางภูมิศาสตร์ยังเอื้อให้คนในชุมชนทั้งสองฝั่งเดินทางไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบาย มีสายสัมพันธ์ฉันญาติมิตรมาแต่โบราณกาล

ปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศครอบคลุมความร่วมมือหลากหลายสาขาและเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนในสังคมของทั้งสองประเทศดังกล่าวที่ว่าลาวและไทยเป็นประเทศบ้านใกล้ริ่อกเคียงที่มีประเพณี วัฒนธรรมและภาษาพูดคล้ายคลึงกัน พร้อมทั้งมีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันมาแต่

โบราณกาล นอกจากนี้ คนไทยและคนลาวยังมีสายสัมพันธ์ฉันญาติพี่น้องและเป็นแก้วเป็นดอง (เกี่ยวดอง) กันมาเนิ่นนาน (จุมมาลี ไชยะสอน, 2550)

2.1.3.1 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีโครงสร้างแบบหลวมๆ มีความหลากหลายในเรื่องชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมแต่สามารถผสมผสานได้อย่างกลมกลืน จนเป็นสังคมที่มีลักษณะเฉพาะรักอิสระ ยึดมั่นในสถาบันศาสนา พระมหากษัตริย์มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งงาม มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ยอมรับในระบบอาวุโสและระบบอุปถัมภ์ ไม่นิยมความรุนแรง ชอบการประนีประนอม และใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงในโลกโลกาภิวัตน์ ที่เทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว การคมนาคม สะดวกสบาย และมีการเปลี่ยนค่านิยมในการบริโภค ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิตบางประการทั้งในเมืองและชนบท อย่างไรก็ตามสังคมไทยยังคงรักษาสังคมแบบเครือญาติ เคารพผู้ที่รักและนับถือรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ร่วมใจกันทำบุญตามเทศกาล เช่น การทำบุญวันสงกรานต์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ การนำของขวัญและ น้ำอบไปรดน้ำขอพรจากบิดา มารดา และญาติผู้ใหญ่ เป็นการฝึกฝนคนให้มีความกตัญญู การทำบุญวันเข้าพรรษา การทอดกฐิน ฯลฯ ล้วนแต่เป็นการกลมเกลียวจิตใจให้มีความเสียสละเพื่อส่วนร่วม มีความสามัคคี และเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันคนไทยมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นที่ยึดมั่นรวมกันเข้าเป็นสังคมไทยที่มีโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคมที่เป็นระบบฉบับเป็นของตนเองในระดับชาติ ส่วนในระดับท้องถิ่นนั้น อาจจำแนกเป็นกลุ่มชนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ มาอาศัยอยู่ร่วมกันอันเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดความเหมือนและความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ท่ามกลางความหลากหลายนั้น ก็มีความสอดคล้องกันอย่างกลมกลืนในสังคมพิจารณาได้ตามที่ ดำรงค์ ฐานดี, 2554 สรุปไว้ ดังนี้

- 1) เป็นสังคมที่เกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์
- 2) เป็นสังคมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก
- 3) เป็นสังคมที่มีการแบ่งชน
- 4) เป็นสังคมเกษตรกรรม
- 5) เป็นสังคมที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง
- 6) เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญทางการ
- 7) เป็นสังคมที่มีโครงสร้างแบบหลวมๆ
- 8) เป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

สังคมไทยเป็นสังคมของเครือญาติ และผู้ที่รักกันนับถือกัน นอกจากนี้ประเพณียังให้ความสำคัญเคารพต่อผู้มีอาวุโสสูงทั้งที่เป็นญาติและมีใจญาติผู้มีบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันในชนบท ส่วนมากจะเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน หรือเป็นผู้ที่มีอาชีพอย่างเดียวกัน เช่น ทำนา ทำไร่ และทำการประมง คนในชนบทมี

ความเอื้อเฟื้อกัน ช่วยเหลือกัน เกรงกลัวต่อการทำบาป เช่น การลักขโมย สังคมของชาวชนบทส่วนมาก จึงมีความร่มเย็นเป็นสุขการทำบุญร่วมกันตามเทศกาลต่างๆ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ชาวชนบทรักษา ประเพณีไว้ได้อย่างเคร่งครัด เช่น การทำบุญเข้าพรรษา ซึ่งต้องใช้คนจำนวนมากช่วยกันตกแต่งเทียน เข้าพรรษา ซึ่งเป็นการเสียสละแรงงาน และเวลา ด้วยความเต็มใจเป็นการฝึกฝนคนทุกเพศทุกวัย ให้รู้จักรัก หนู และไม่เห็นแก่ตัวการใส่บาตรเวลาเช้า ซึ่งจะเห็นทั่วไปทั้งในชนบท และเมืองเล็ก เมืองใหญ่ แสดงว่า คน ไทยส่วนใหญ่ยังคงรักษาประเพณี ซึ่งฝึกให้คนมีความเสียสละ ขจัดความโลภ ตั้งแต่เริ่มวันใหม่ของ ชีวิตประจำวัน

สังคมชนบท จัดว่าเป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคมไทย เพราะเท่ากับเป็นโครงสร้าง ของสังคมไทยทั้งหมด สังคมชนบท ได้แก่ การรวมกลุ่มแบบอรุณนิยมของกลุ่มปฐมนิยม มีการติดต่อกันแบบตัว ถึงตัว สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมซึ่งคล้ายคลึงกัน ทำให้สถานภาพและบทบาทของ คนในสังคมชนบทไม่แตกต่างกันมาก มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น สมาชิกของสังคมทำหน้าที่ สอดคล้องต่อเนื่องกันอย่างราบรื่น และมีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติ ทางสังคมของชนบทหรือที่เรา เรียกกันว่าจารีตนั้นเอง

สังคมเมืองข้อแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมืองได้แก่จำนวนกลุ่มของ องค์กรที่มีมากในสังคมเมืองหลวง หลักเกณฑ์การพิจารณาสถานภาพทางสังคมของบุคคลในเมืองหลวง ขึ้นกับฐานะทางเศรษฐกิจ อำนาจและความเกี่ยวข้องทางการเมือง และระดับการศึกษาซึ่งผิดจากเกณฑ์ของ สังคมชนบท นอกจากนั้นแล้วโครงสร้างชนชั้นทางสังคมในเมืองหลวง คือประกอบด้วยกลุ่มคนที่เป็นผู้สืบ เชื้อสายมาจากตระกูลเก่าและขุนนาง ค่านิยมของคนเมืองหลวงนั้นจะเน้นหนักเรื่องอำนาจและความมั่งคั่ง มากกว่าชาวชนบท มีความต้องการยกระดับตัวเอง จากชั้นสังคมเดิมไปสู่ชั้นที่สูงกว่าโดยอาศัยปัจจัยหลาย ประการ เช่น ฐานะทางการเงิน การศึกษา อำนาจทางการเมือง และสิทธิต่างๆ

วัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมแกน หรือวัฒนธรรมหลักของประเทศ ได้หล่อหลอมให้คน ไทยทุกหมู่เหล่าทุกภูมิภาคเป็นหนึ่งเดียว และนำมาปฏิบัติใช้เป็นวิถีชีวิตที่คนทั้งชาติต่างภูมิใจ และเป็นสิ่ง ยึดเหนี่ยวให้เกิดความสมานฉันท์ของพลเมือง (ดำรงค์ ฐานดี, 2554)

1) การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สถาบันพระมหากษัตริย์ได้เกิดขึ้นอยู่ควบคู่กับ สังคมไทยมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่เริ่มต้นเป็นชาติไทย

2) พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของชาติไทย โดยรัฐให้ความ อุปถัมภ์และคุ้มครอง พระพุทธศาสนาได้กำหนดค่านิยม ความเชื่อ แนวความคิดและบรรทัดฐานทางสังคม ของชนชาติไทย

3) ภาษาไทย ภาษาไทยกลางเป็นภาษาประจำชาติที่คนไทยทั่วประเทศสามารถพูด เข้าใจและเขียนอ่านได้ ภาษาไทยกลางจึงเป็นตัวเชื่อมโยงให้คนในชาติติดต่อสื่อสาร และสร้างความผูกพันต่อ กัน ทำให้คนไทยสามารถทำความเข้าใจวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมของภูมิภาคต่างๆ ได้ดี

4) อาชีพเกษตรกรรม ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด ประเทศหนึ่งของภูมิภาคมาช้านานแล้ว ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบทและมีชีวิตความเป็นอยู่ผูกพันกับพื้นดิน ท้องทุ่งและไร่นา ประเพณีและวัฒนธรรมส่วนใหญ่จึงมีพื้นฐานมาจากการเกษตรและการมีชีวิตอยู่ในชนบท อันเป็นรากฐานแห่งภูมิปัญญาทุกด้านของวิถีชีวิต

5) วิธีการดำเนินชีวิตและบุคลิกภาพ คนไทยจะมีบุคลิกอ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความสำคัญเคารพผู้ใหญ่ที่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิสูงกว่าตน เป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตากรุณา และผูกพันกับครอบครัว

6) อาหารไทยและสมุนไพร อาหารไทยเป็นที่รู้จักและนิยมกันทั่วโลก เพราะมีลักษณะพิเศษนั่นคือ มีรสจัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งรสเผ็ด และมีสมุนไพรมากมายเป็นเครื่องปรุงรส ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของคนไทยในการปรุงอาหาร ที่มีประโยชน์และมีคุณค่าทางอาหารครบถ้วน

7) วันสำคัญและเทศกาล วันสำคัญและเทศกาลของชาติไทยมีตลอดทั้งปี ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ นักขัตฤกษ์ และวันสำคัญของชาติที่คนร่วมเฉลิมฉลอง ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมหลัก ดังเช่นวันสำคัญที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ วันนักขัตฤกษ์และประเพณี ศาสนา

กล่าวโดยสรุป สังคมไทยมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญคือ คนไทย วัฒนธรรมไทย และอาณาเขต ซึ่งมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแม้ว่าจะมีความหมายหลากหลายทางด้านเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรม สังคมไทยนั้นเป็นสังคมกึ่งเกษตรกรรม – อุตสาหกรรม ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใดเนื่องจากคนไทยมีความสัมพันธ์กันในสังคม ดังนั้นจึงมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันต่างๆ โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันแรก ที่มีหน้าที่อบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคมให้เป็นพลเมืองดี ถือว่ามีบทบาทสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังมีสถาบันอื่นๆ ที่มีความสำคัญในสังคมไทย โดยเฉพาะสถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษาและสถาบันทางการเมือง ซึ่งมีหน้าที่อบรมพลเมืองให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม ทำให้สังคมไทยมีความสุข (ดำรงค์ ฐานดี, 2554)

พหุ อนุ พิโต ชีเว

ภาพประกอบ 6 สภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย ที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงยึดมั่น
ในพระพุทธศาสนา มีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า (ภาพ : สวท.ด่านซ้าย)

จากสภาพปัญหาในปัจจุบันสังคมไทยเป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะกระแสอิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาในสังคมไทย ถ้าหากสมาชิกในสังคมไทยไม่ร่วมมือกันรักษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าไว้แล้ว กลับหันไปรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาโดยไม่ไตร่ตรอง แนวโน้มที่จะทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงและเกิดปัญหาที่มีมากยิ่งขึ้น ในสังคมและวัฒนธรรมอีสาน อีสานเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ เพราะมีพรมแดนอยู่ติดกับหลายชาติ อีกทั้งมีการอพยพของประชาชนจากถิ่นอื่นๆ ทั้งในและนอกประเทศมาตั้งรกรากอยู่ภาคอีสานเป็นเวลานาน บวกกับประชากรที่อาศัยอยู่เดิมที่มีความหลากหลายมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษแล้ว ทำให้ยิ่งมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ประชากรที่ของภาคอีสานมีหลายเผ่าพันธุ์ ที่มีมากที่สุดก็ยังคงเป็นชาวไทยอีสาน คือชาวคนอีสาน ที่พบได้ทั่วไป และพบมากที่สุดก็ในภาคอีสานเป็นคนพื้นเมืองดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินอีสาน ชาวผู้ไทเดิมมาจากคำว่า พุไท หรือ วุไท ซึ่งหมายถึง ถึงคนเผ่าไทกลุ่มหนึ่งที่มีอยู่ในแคว้นสิบสองจุไท และอาณาจักรล้านช้าง มีการเคลื่อนย้ายเข้ามาในภาคอีสานหลายครั้งและจากที่ต่างๆ กันและแยกย้ายกันไปอาศัยอยู่ในส่วนต่างๆ ของพื้นดินอีสาน (ส่วนใหญ่เป็นอีสานตะวันออกเฉียง) แถบจังหวัดสกลนคร นครพนม (ที่เด่นมากคือ ผู้ไทเรณู) และจังหวัดมุกดาหาร และชาวอีสานเผ่าอื่น ๆ อีกมากมายที่พบในเขตภาคอีสาน ซึ่งมีวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

สังคมอีสานให้ความสำคัญแก่ผู้เฒ่าผู้แก่และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญ ผู้ที่อาวุโสมากที่สุด ในหมู่บ้านจะถูกแต่งตั้งขึ้นให้เป็นเจ้าโคตร ในขณะที่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะทางก็จะได้รับ

การยอมรับนับถือให้เป็นผู้ในในด้านต่างๆ ได้แก่ หมอธรรม หมอยา หมอล่อง หมอผีฟ้า หมอแคน หมอลา เป็นต้น ในการดำเนินชีวิตของชาวนาจำเป็นจะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเหล่านี้ตั้งที่ได้กล่าวมาซึ่งได้รับการยกย่องแล้วว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญา หน้าที่สำคัญของผู้เฒ่าผู้แก่เหล่านี้ คือ ช่วยเหลือ รักษา ใกล้เคียง ข้อพิพาทต่างๆ ไม่ให้ลุกลามบานปลายออกไป โดยจะนำหลักฮีตสิบสอง คองสิบสี่ มาเป็นเหตุผลที่ทำให้คนเหล่านั้นยินยอมรับฟังได้ การนับถือกันเสมือนญาติพี่น้องรวมทั้งให้ความเคารพแก่ผู้ที่มีอาวุโส จึงทำให้คนในหมู่บ้านมีความรักใคร่กลมเกลียวกันตลอดจนมีความสามัคคีแม้เมื่อการปฏิรูปการปกครองได้แผ่ขยายเข้ามายังภูมิภาคนี้แต่ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติของชาวอีสานยังคงถูกรักษาและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) ชุมชนในภาคอีสาน ที่จะเน้นอุดมการณ์แห่งความเป็นพี่น้องแบบสังคมโคตรวงศ์ ความสัมพันธ์หลักในชุมชนเป็นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ นับถือสายโลหิต ผู้อาวุโสได้รับการยอมรับสูงสุดในชุมชนความสัมพันธ์ชนิดนี้ทำให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกันอย่างพื่ออย่างน้อง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันชุมชนยังคงรักษาความคิด ความเชื่อ การนับถือผีของชุมชนอย่างเหนียวแน่น มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรมร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อที่มีอยู่ในปัจเจกชนแต่ละคน ซึ่งพยายามหาคำตอบในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทัศนคติของชาวบ้านเป็นผีที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ผีเป็นผู้ให้ความหมายหรืออาจกล่าวได้ว่า ผีเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ผีเป็นสิ่งที่รู้สึกสัมผัสได้ อาจจะไม่ใช้ด้วยระบบประสาททั้งห้า หากมันเกิดขึ้นด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธา ที่ทำให้เกิดดุลยภาพในสังคมระดับชาวบ้าน ในสังคมของชาวอีสานแล้วผีแถนและผีปู่ตาเป็นคติความเชื่อของสังคมโคตรวงศ์ที่นับถือความเป็นพี่เป็นน้อง ทำให้ความขัดแย้งแตกแยกทางสังคมและทางชนชั้นเกิดขึ้นอย่างล่าช้า ความเชื่อเรื่องผีที่ฝังลึกอยู่ในธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ และต้นไม้ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีเหมาะสมระหว่างชาวบ้านกับสิ่งแวดล้อม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, 2541)

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นอันเนื่องมาจากการปะทะสังสรรค์ระหว่างประชากรหลากหลายเชื้อชาติ ผู้คนในภาคอีสานมีวิถีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย แม้สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่จะแร้นแค้นแต่ยังคงมีน้ำใจ ขยัน อดทน และยังคงสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่บรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด ทั้งในเรื่องของภาษาถิ่นที่ใช้ในการสื่อสาร ความเชื่อเรื่อง ผีบรรพบุรุษ ผีนา ผีไร่ โดยจะต้องมีพิธีเช่นไหว้อยู่เป็นประจำเพราะเชื่อว่าผีมีอิทธิฤทธิ์สามารถให้คุณให้โทษได้ประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านของภาคอีสานก็โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น ประเพณีแห่ผีตาโชนประเพณีบุญบั้งไฟ ไหลเรือไฟ การแสดงหมอลำ ดิดพิณ เป่าแคน ล้วนแสดงออกถึงความสนุกสนานและมีชีวิตชีวาเพื่อทดแทนกับสภาพภูมิประเทศที่แห้งแล้ง อีกสิ่งหนึ่งที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมากของภาคอีสานก็คืออาหารโดยเฉพาะ “ส้มตำ” ซึ่งเป็นที่นิยมของผู้คนทุกภาคในประเทศไทย โดยเครื่องปรุงหลักที่ขาดไม่ได้สำหรับอาหารอีสานคือ “ปลาร้า” หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “ปลาแดก” (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

ภาพประกอบ 7 การบะบนพระธาตุ เป็นความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาของคนด่านซ้าย โดยเฉพาะในการนำต้นผึ้งไปถวายพระธาตุศรีสองรัก

ที่มา : สวท.ด่านซ้าย

ความเชื่อของคนอีสานซึ่งได้รับสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ จะเชื่อในการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพทางสัมมาอาชีพะ สิ่งใดเป็นโทษทำแล้วจะนำความเดือดร้อน มาให้ ย่อมละเว้น สิ่งนั้น จะไม่ยอมทำสิ่งนั้น คือจะทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ได้รับความผาสุก ครอบครัวยั่งยืนหมั่นเพียรคือหนักเอา เบา สู้ ครอบครัวนั้นจะเจริญรุ่งเรืองมั่งมีทรัพย์สินเงินทอง ชาวอีสานมีความเชื่อในฤกษ์ยามเป็นประเพณี นอกจากนั้น ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2555 ระบุว่า ประเพณีของลาวที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนถึงปัจจุบันที่สำคัญ คือ บุญตรุษสงกรานต์หรือปีใหม่ลาว จัดขึ้นระหว่างวันที่ 13-16 เมษายนของทุกปี ในงานบุญนี้ชาวลาวมักพากันรดน้ำอวยพรซึ่งกันและกันในวัดจะมีพิธีทางศาสนา ตักบาตร กรวดน้ำ แห่นางสังขาน ถวายทาน และสรงน้ำพระพุทธรูป ตลอดจนครูบาอาจารย์ นอกจากนี้ยังมีบุญเข้าพรรษาจัดขึ้นในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือนสิงหาคม (เดือนลาว) ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์เข้าพรรษาตลอด 3 เดือน บุญห่อข้าวประดับดิน จัดขึ้นในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 (เดือนลาว) เมื่อถึงวันนั้นจะมีการนำอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ห่อใส่ใบตองแล้วนำไปวางไว้ตามต้นไม้หรือดิน จึงเรียกว่าข้าวประดับดิน แต่ปัจจุบันในลาวนำไปถวายพระสงฆ์ แล้วอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว บุญห่อข้าวสลาก จัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 (เดือนลาว) หมายถึง พาข้าว (เป็นสารบวงข้าวอย่างใด) ที่เขียนชื่อเจ้าของลงแล้วนำสลากไปใส่บาตรให้พระจับสลากจับถูก พระองค์ใดก็ถวายพาข้าวให้องค์นั้น บุญออกพรรษาจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (เดือนลาว) ในวันนั้นตอนกลางคืนมีการไหลเรือไฟ บางแห่งก็มีการ “ช่วงเฮือ” (แข่งเรือ) ตลอดวัน และบุญพระธาตุหลวง จัด

ขึ้นในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 12 (เดือนลาว) เป็นบุญไหว้พระธาตุหลวงในนครเวียงจันทน์ นอกจากนั้นยังมี บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ บุญมาฆบูชา บุญวิสาขบูชา เป็นต้น จากประเพณีลาวข้างต้นจะพบว่ามีความใกล้เคียงกันกับประเพณีในภาคอีสานของไทยที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ จากภูมิหลังทางชาติพันธุ์ของคนอีสานส่วนใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว นอกจากฮีตสิบสอง คองสิบสี่ แล้วในภาคอีสานยังมีวัฒนธรรมอีกหลายอย่างที่คล้ายคลึงกับลาว เช่น ตัวอักษรธรรม วรรณคดีพื้นถิ่น ธรรมเนียมปฏิบัติของคณะสงฆ์ เป็นต้น (พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2526)

ภาพประกอบ 8 วัดเชียงทอง เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของลาว
ตั้งอยู่ในตัวเมืองหลวงพระบาง

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

2.1.3.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมลาว

หนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ของลาว มีเนื้อหาด้านศาสนาและพระมหากษัตริย์จะมีความสัมพันธ์กัน หนังสือแบบเรียนลาวได้เน้นก็คือ บุญประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแบบสอนอ่านภาษาลาว ชั้น ประถมปีที่ 1 มีสอน เรื่องปีใหม่ลาว (เดือน 5) เรื่องห่อข้าวสลาก เดือน 10 และโดยเฉพาะหนังสือแบบเรียนศีลธรรมชั้นประถมปีที่ 2 เนื้อหาที่ใช้สอนเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ บุญเข้าพรรษา บุญห่อข้าวประดับดิน บุญห่อข้าวสลาก บุญออกพรรษา บุญพระธาตุหลวง บุญปีใหม่ลาว

บุญมาฆบูชา บุญวิสาขบูชา และถือเป็นวันสำคัญทางศาสนาของลาวที่สอนกันในวิชาหน้าที่พลเมืองชั้น ประถมอีกด้วย (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2555)

วิถีชีวิตของชาว สปป.ลาว ยังคงยึดถือและปฏิบัติตามขนบประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา ณ วันนี้อย่างคงเป็นวิถีชีวิตแบบเดิมๆ ความเชื่อดั้งเดิมมีอิทธิพลต่อชาว สปป.ลาว ทุกกลุ่ม แม้แต่ชาว สปป.ลาว กลุ่มที่นับถือพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงนับถือผีควบคู่ไปด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์จะมีขวัญประจำตัว เมื่อขวัญออกจากร่างกายจะต้องทำพิธีสู่ขวัญ ศาสนาของชาว สปป.ลาว เทิง และชาว สปป.ลาวสูง หลายเผ่ามีการนับถือผีทั้งในธรรมชาติและผีบรรพบุรุษ อาการเจ็บไข้ได้ป่วยจะเกี่ยวข้องกับการกระทำของผีเหมือนในอดีตยังไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกงานประเพณีต่างๆ ของชาว สปป.ลาว นอกจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่และภาษาไทย-ลาวที่มีความคล้ายคลึงกันแล้ว งานประเพณีต่างๆ ตลอดปีของ สปป.ลาว จัดในวัดที่มีอยู่ทั่วประเทศ 5,000 วัด และมีพระสงฆ์ 22,000 รูป ซึ่งดูไม่ต่างจากชาวไทยในภาคอีสานนัก เกือบทั้งหมดเป็นงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเรียกกันว่า ฮีตสิบสอง (ฮีตหมายถึง จารีต) ชาวหลวงพระบางมีงานประเพณีครบทั้งสิบสองเดือนในหนึ่งปี ดังนี้

เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม ช่วงที่จัด เดือนธันวาคม ซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาว เพื่อให้พระภิกษุเข้าพิธีกรรมปลงอาบัติด้วยการอยู่ในเขตที่จำกัดเพื่อชำระจิตใจให้สะอาด

เดือนยี่ บุญคูณลาน ช่วงที่จัด หลังฤดูเก็บเกี่ยว ลักษณะงาน ก่อนที่จะนำข้าวที่นวดแล้วไปเก็บในยุ้งข้าว จะมีการทำบุญขวัญข้าว มีการนิมนต์พระภิกษุมาสวดเป็นสิริมงคล และเป็นนิมิตรหมายที่ดี ให้ปีต่อไป ทำนาาก็จะเกิดผลดียิ่งๆ ขึ้น

เดือนสาม บุญข้าวจี ช่วงที่จัด หลังงานวันมาฆบูชา ลักษณะงาน ชาวนาจะนำข้าวจีถวายพระสงฆ์ในช่วงหมดฤดูทำนาเพื่อเป็นการทำบุญ

เดือนสี่ บุญพระเวส ช่วงที่จัด เดือนสี่ข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ ลักษณะงาน งานบุญพระเวสหรืองานบุญมหาชาติ เช่นเดียวกับงานฝั่งเทศน์พระเวสสันดรชาดกอันเป็นชาดก ที่ยิ่งใหญ่ ชาวบ้านจะช่วยกันตกแต่งประดับประดาโรงธรรมด้วยดอกไม้ โดยใช้ดอกบัวในการประดับธรรมาสน์ มีการจัดขบวนแห่พระเวสสันดรและนางมัทรีออกจากป่าเข้าเมืองไปสิ้นสุดที่พระอุโบสถ

เดือนห้า บุญสงกรานต์ช่วงที่จัด ตรุษสงกรานต์ลักษณะงาน มีพิธีรดน้ำพระสงฆ์คล้ายกับของไทยนับเป็นงานที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากที่สุดและยังถือเป็นวัน ปีใหม่ของ สปป.ลาว เช่นเดียวกับของไทย มีการแห่พระบางพระพุทธรูปคู่เมืองหลวง ปีหนึ่งจะอัญเชิญออกมาให้ชาวเมืองสร้งน้ำ พระบางนี้จะประดิษฐานอยู่ที่วัดใหม่เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน จากนั้นจะอัญเชิญกลับหอพิพิธภัณฑสถานเช่นเดิม

เดือนหก บุญบั้งไฟช่วงที่จัด เดือนหกก่อนฤดูการทำนามาถึงย่างเข้าฤดูฝน คล้ายกับงานบุญบั้งไฟของภาคอีสานจุดประสงค์เพื่อบูชาหลักเมือง และขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ปีใดที่ไม่มีการ

ทำบุญบังไฟ เชื่อว่าปีนั้นจะเกิดเภทภัยต่างๆ และเป็นสัญญาณว่าฤดูการทำนาจะเริ่มต้นแล้ว นับเป็นงานที่กระทำกันมาแต่โบราณ

เดือนเจ็ด บุญช้ำชะช่วงที่จัด เดือนเจ็ดลักษณะงาน งานเล็กๆ แต่เป็นงานสำคัญ จุดประสงค์เพื่อการชำระล้างเสนียดจัญไรที่จะเกิดกับบ้านเมือง เพื่อให้บ้านเมืองมีความสุข

เดือนแปด บุญเข้าพรรษาช่วงที่จัด วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นการเริ่มต้นฤดูเข้าพรรษาเหมือนชาวไทย พระสงฆ์จะหยุดออกบิณฑบาตเป็นเวลา 3 เดือนตามพุทธบัญญัติ นับแต่วันเข้าพรรษาเป็นต้นไป ในวันแรกนี้จะมีการทำบุญกันที่วัดต่างๆ

เดือนเก้า บุญห่อข้าวประดับดิน การส่วงเรือและการล่องเรือไฟช่วงที่จัด เดือนเก้า บุญห่อข้าวประดับดิน เป็นการทำพิธีกรรมอุทิศส่วนกุศลให้กับวิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณไร้ญาติให้ออกมารับส่วนบุญ การส่วงเรือ (ส่วง หมายถึง แข่งขัน) เป็นงานบุญแข่งเรือประจำเดือนเก้า ทุกคุ้ม (หมู่บ้าน) จะนำเรือเข้าแข่งขัน ในอดีตการแข่งขันเรือถือเป็นการฝึกซ้อมฝีพายเพื่อต่อสู้ข้าศึกที่มาทางน้ำ ปัจจุบันนับเป็นงานบุญที่สนุกสนานงานหนึ่งของชาวหลวงพระบาง

เดือนสิบ บุญข้าวสากช่วงที่จัด วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ลักษณะงาน จุดประสงค์ของการจัดงานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้คนตายหรือเปรต ห่างจากงานวันบุญข้าวประดับดิน 15 วันอันเป็นเวลาที่เปรตต้องกลับไปอยู่ที่อยู่ของตน

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษาช่วงที่จัด วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นงานตักบาตรเทโว มีการจัดอาหารไปถวายพระภิกษุ สามเณร มีการกวนข้าวทิพย์ (กระยาสารท) ถวายผ้าจ่านำพรรษา และปราสาทผึ้ง เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ

ภาพประกอบ 9 ภาพพระสงฆ์ออกบิณฑบาตยามเช้าตรู่ในเมืองหลวงพระบาง และในเมืองต่างๆ ของ สปป.ลาว

ที่มา : <https://mgronline.com>

เดือนสิบสอง บุญกฐินช่วงที่จัด แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง เดือนเพ็ญเดือน 12 เป็นการถวายผ้าแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษามาตลอดช่วงเข้าพรรษา นับเป็นงานบุญที่กระทำกันมาแต่โบราณ

ประเพณีของลาวที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันที่สำคัญ คือบุญตรุษสงกรานต์หรือปีใหม่ลาว จัดขึ้นระหว่างวันที่ 13-16 เมษายนของทุกปี ในงานบุญนี้ชาวลาวมักพากันรดน้ำอวยพรซึ่งกันและกันในวัดจะมีพิธีทางศาสนา ตักบาตร กรวดน้ำ แห่นางสังขาน ถวายทาน และสงฆ์พระพุทธรูป ตลอดจนครูบาอาจารย์ นอกจากนี้ยังมีบุญเข้าพรรษาจัดขึ้นในวันเพ็ญ 15 ค่ำเดือนสิงหาคม (เดือนลาว) ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์เข้าพรรษาตลอด 3 เดือน บุญห่อข้าวประดับดิน จัดขึ้นในวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 (เดือนลาว) เมื่อถึงวันนั้นจะมีการนำอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ห่อใส่ใบตองแล้วนำไปวางไว้ตามต้นไม้อหรือดิน จึงเรียกว่าข้าวประดับดิน แต่ปัจจุบันในลาวนำไปถวายพระสงฆ์แล้วอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว บุญห่อข้าวสลาก จัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 (เดือนลาว) หมายถึง พาข้าว (เป็นสารบวงข้าวอย่างโตก) ที่เขียนชื่อเจ้าของลงแล้วนำสลากไปใส่บาตรให้พระจับสลากจับถูกพระองค์ใดก็ถวายพาข้าวให้องค์นั้น บุญออกพรรษาจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (เดือนลาว) ในวันนี้ตอนกลางคืนมีการไหลเรือไฟ บางแห่งก็จะมีการ “ช่วงเฮือ” (แข่งเรือ) ตลอดวัน และบุญพระธาตุหลวง จัดขึ้นในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 12 (เดือนลาว) เป็นบุญไหว้พระธาตุหลวงในนครเวียงจันทน์ นอกจากนี้ยังมีบุญพะเวด บุญบ้องไฟ บุญมาฆบูชา บุญวิสาขบูชา เป็นต้น จากประเพณีลาวข้างต้นจะพบว่ามีความใกล้เคียงกันกับประเพณีในภาคอีสานของไทยที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ จากภูมิหลังทางชาติพันธุ์ของคนอีสานส่วนใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว นอกจากนี้แล้วในภาคอีสานยังมีวัฒนธรรมอีกหลายอย่างที่คล้ายคลึงกับลาว เช่น ตัวอักษรธรรม วรรณคดีพื้นถิ่น ธรรมเนียมปฏิบัติของคณะสงฆ์ เป็นต้น (दारार्दन मैตदारिकानन्त, 2555)

ขณะเดียวกันจากการศึกษาวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประชาชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวถือว่ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตตลอดทั้งปีเช่นเดียวกับชาวอีสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยมีการยึดเอาจารีตประเพณีที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ ตอบแทนบุญคุณของธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยบันดาลให้ชีวิตมีความสุขและความเจริญพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของลาว โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน พุทธศาสนาเปรียบเสมือน "ธรรมบุญชีวิต" ที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของประชาชนลาวที่เกื้อหนุนให้ประชาชนลาวมีความมั่นคงต่อการดำรงชีวิต

2.2 องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย

2.2.1 ฟีตาโชนไทย

ฟีตาโชนไทยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือฟีตาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งมีประวัติและความเป็นมา ดังนี้ คำว่า “ฟีตาโชน” เป็นชื่อที่รู้จักและคุ้นเคยเป็นอย่างดีในปัจจุบัน โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ชื่อของฟีตาโชนยังเป็นที่รู้จักของคนไทยทั่วทุกภูมิภาค และยังเป็นที่น่าสนใจในหมู่ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอีกหลายประเทศที่ได้มีโอกาสรับรู้จากการเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ ในยุคปัจจุบัน และจนถึงการเดินทางมาร่วมกิจกรรมการเล่นถึงในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย ชื่อของฟีตาโชนจึงเป็นที่สนใจใคร่รู้ของผู้คนโดยทั่วไป จากการศึกษาข้อมูลจากผู้รู้ที่ได้มีการศึกษาไว้แล้วและเป็นที่ยอมรับ คำว่าฟีตาโชนมีที่มา โดยสังเขป ดังนี้

2.2.1.1 ความเป็นมาเกี่ยวกับฟีตาโชน เมื่อกล่าวถึงการละเล่นฟีตาโชน “ฟีตาโชน” เป็นคำที่เรียกชื่อ การละเล่นชนิดหนึ่ง ที่ผู้เล่นต้องสวมหน้ากากที่วาดหรือแต้มให้หน้ากลัว โดยชุดแต่งฟีตาโชนใช้ผ้าเก่า ผ้ามุง หรือใช้เศษผ้านำมาทอหุ้มร่างกายให้มืดซิด ซึ่งจะรวมเข้าขบวนแห่และแสดงท่าทางต่างๆ ระหว่างที่มีประเพณีบุญหลวง เป็นการละเล่นที่มีเฉพาะในท้องที่อำเภอด่านซ้ายเท่านั้น คำว่าฟีตาโชน ความหมายเดิมไม่แน่ชัดเท่าที่สืบทราบแต่เพียงว่า เป็นผีที่มีลักษณะรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัวจากการที่สอบถามร่างทรงเจ้ากวน ฟีตาโชนมาจากคำว่าผีตามคน คนเข้ามาขออาหาร ขอส่วนบุญในเมืองมนุษย์ทำการเล่นหยอกล้อผู้คนขอข้าวปลาอาหารแล้วก็จะพากันกลับยังถิ่นที่อาศัยของตน ในการเล่นฟีตาโชนของชาวอำเภอด่านซ้ายมีความเชื่อว่า ประการแรก เล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุดในเมืองด่านซ้าย ประการที่สองเล่นเพื่อร่วมขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง อันเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา ประการที่สาม เล่นเพื่อร่วมขบวนในการแห่บุญเดือนหก (บุญบังไฟ) และการแห่ขอฝน ประการที่สี่ เล่นเพื่อความสนุกสนาน ประการสุดท้าย เล่นเพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีที่เคยกระทำด้วยกาย วาจา ใจ รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ให้ติดไปกับฟีตาโชนโดยการนำไปปล่อยลำน้ำหมันเป็นการเสร็จสิ้นพิธีบุญหลวงและการละเล่น ฟีตาโชน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559) ฟีตาโชนเป็นการเล่นพื้นบ้านของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งแสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของอำเภอด่านซ้าย ไม่เหมือนการละเล่นพื้นบ้านของท้องถิ่นอื่น การละเล่นฟีตาโชนมีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏสันนิษฐานว่าคงเกิดมาพร้อมกับประเพณีบุญหลวง และถือปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยตลอดจนกระทั่งถึงปัจจุบันสาเหตุที่เรียกฟีตาโชน เนื่องจากไม่อาจค้นคว้าหาหลักฐาน หรือการบันทึกได้ จึงต้องใช้วิธีการสอบถามจากคนเฒ่าคนแก่ผู้มีอาวุโสของอำเภอด่านซ้าย ซึ่งก็มีข้อสันนิษฐานตามการศึกษาของ (พงศพร พินิจวัฒน์, 2548) คือ “ผีตามคน” จากการบอกเล่าของเจ้าพ่อกวนในขณะที่เข้าทรงบอกว่า เป็นผีที่ตามคนมาในงานบุญพระเวส (บุญเวส หรือบุญมหาชาติ) ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นฟีตาโชนคนป่า ฟีตาโชนเป็นคนป่าเผ่าหนึ่ง (คล้ายผีตองเหลือง) ซึ่งอาศัยอยู่ในเขาวงกต ขณะที่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีได้บวชเป็นดาบสพระองค์ได้แก่บารมี จนเป็นที่นับถือของคนป่า (ฟีตาโชน) เหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับ

เข้าเมือง คนป่าจึงตามมาส่งเสด็จด้วย แต่เนื่องจากคนป่ามีความอาย เมื่อจะเข้าเมืองจึงหาสิ่งปกปิดร่างกาย โดยเฉพาะในหน้า จึงใช้กาบกลาง (ส่วนที่ทอหุ้มตามของต้นไผ่) เจาะรูที่ตาให้มองเห็น ใช้เถาวัลย์ หรือดอกผูกสองข้างรัดศีรษะด้านหลังกันหล่น ต่อมาเมื่อมีงานบุญพระเวส จึงมีผู้ทำหน้าที่กากสวมใส่เข้าขบวนแห่พระเวสแทนคนป่า จึงเรียกว่า ผีตาโชน (สังข์ศิลป์ชัย สังคิตศิลป์. สัมภาษณ์ : 2544)

ผีตาโชนเป็นผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโชนที่ปั้น หรือที่ทำขึ้นให้น่าเกลียดน่ากลัว เมื่อมีการละเล่นผีตาโชน ผู้เล่นจะทำหน้าที่กากผีให้น่าเกลียดน่ากลัวสวมใส่ คล้ายการละเล่นโชนละคร เป็นการสวมหัวโชนรูปผีต่างๆ จึงเรียกว่า ผีตาโชน บ้างก็เรียกผีตาขน ผีตาโชนเดิมเรียกการเล่นนี้ว่าผีตาขนต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโชน (สาร สาระทัศนันทน์, 2542)

ภาพประกอบ 10 บรรยากาศในช่วงพิธีเปิดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชนด้านซ้าย
เป็นไปอย่างสนุกสนาน

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ผีตาโชน เป็นชื่อการละเล่นชนิดหนึ่งในงานบุญหลวง โดยผู้เล่นจะนำหน้ากากที่มีลักษณะน่าเกลียดน่ากลัวมาสวมใส่แต่งกายมิดชิด แล้วเข้าขบวนแห่และแสดงท่าทางต่างๆ ในระหว่างมีงานบุญตาประเพณีประจำปีของท้องถิ่นพื้นบ้าน โดยเฉพาะที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยส่วนที่อำเภอหนองหาน อำเภอน้ำโสม จังหวัดสกลนคร มีบุญแข่งผีตาโชน ในเดือน 4 ขึ้น 4 ค่ำ เป็นกิจประเพณีท้องถิ่นที่เป็นงานกุศล จึงไม่ค่อยจะมีคนรู้จักทั่วไป (สาร สาระทัศนันทน์, 2542) ในทัศนะของเจ้าพ่อกวานแล้วคำว่าผีตาโชนคงมาจากการที่บรรดาผีเหล่านั้นสวมหน้ากากคล้ายลักษณะของโชนละคร แต่เดิมบางคนเรียกว่าผีตาขนบ้าง ผีตามคนบ้าง แต่ก็หาความหมายไม่ได้อย่างชัดเจนนัก (ธัญญา บัวระภา, 2556) หมายถึงผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้าย

หัวโขนที่ปั้นขึ้นให้ดูน่าเกลียดน่ากลัวเมื่อเล่นผีตาโขนจึงต้องทำหัวโขนให้หน้าเกลียดน่ากลัวมาสวมใส่ด้วย (สาร สาระทัศนันทน์, 2542) ส่วนผีตามคนมีที่มาจากผีตามคนมาในงานบุญหลวง ผีตามคนเข้ามาขออาหารหรือจากเวสสันดรชาดก ตอนที่แห่พระเวสสันดรเข้าเมือง คนป่าที่เคยอยู่รับใช้และปรณิบัติพระเวสสันดรและนางมัทรีหรืออยากจะมาส่งพระเวสสันดรพระนางมัทรีและกัณหาชาลี แต่ก็มีอายุชราที่บ้านที่มาส่งเนื่องจากไม่เคยเข้าเมืองมาก่อนทำให้ต้องหาวัสดุต่างๆ มาปกปิดร่างกาย (ธัญญา บัระภา, 2556) ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขนในขณะที่ผีตาขน หรือ ผีขน มาจากลักษณะเฉพาะของผีที่ขอบตามีขนขึ้นอยู่มากมายและยาวผิดปกติต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขน (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) ผีตาโขน เป็นการละเล่นที่ผู้เล่นสวมหัวโขนประดิษฐ์จากเศษวัสดุท้องถิ่น นิยมเล่นในงานประเพณีบุญหลวง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีที่มาที่หลากหลายแต่โดยสรุปแล้วเกิดจากความเชื่อเรื่องผีผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา (พระทวีศักดิ์ นรินโท, 2556)

รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีผีตาโขน ประเพณีผีขนน้ำและประเพณีแห่ต้นดอกไม้ : การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับกรนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจังหวัดเลย ของ ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554 พบว่า ผีตาโขนเป็นชื่อการละเล่นชนิดหนึ่ง โดยที่ผู้เล่นจะมีการทำหน้ากาผีตาโขนขึ้นมาเพื่อการสวมใส่ โดยที่หน้ากาผีตาโขนนั้นจะมีลักษณะที่น่าเกลียดน่ากลัว มีการสวมเครื่องแต่งกายที่มีติดขัดและเต็มไปด้วยสีสันจากลาวตลายของผ้าและการประดับตกแต่งจากเศษผ้าแล้วเข้าร่วมเดินในขบวนแห่ สำหรับการละเล่นผีตาโขนนั้น มีเฉพาะงานบุญประเพณีท้องถิ่นในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ชาวบ้านเรียกว่างานบุญหลวง หรือบางคนก็เรียกว่างานบุญใหญ่ (ธรรมาสน์ นิยมรัตน์จรูญ, 2553) ประเพณีผีตาโขนนั้นเป็นการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม คือการบวงสรวงบูชาวิญญาณผีบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว โดยมีความเชื่อว่า “ต้นตระกูลนั้นเป็นผู้สร้างบ้านแปงเมือง เมื่อบรรพชนได้สิ้นชีวิตไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่น่าเกรงขามมีอำนาจที่จะดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือความหายนะแก่บ้านเมือง” คำว่า ผีตาโขน นั้น มาจากคำว่า ผีตามคน ลักษณะเฉพาะของผีชนิดนี้คือที่ขอบตามีขนขึ้นอยู่มากมายและยาวผิดปกติ ตามความเชื่อมาจากการแห่พระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง คนป่าที่เคยอยู่รับใช้และปรณิบัติพระเวสสันดรและนางมัทรีหรืออยากจะมาส่งพระเวสสันดรพระนางมัทรีและกัณหาชาลี แต่ก็มีอายุชราที่บ้านที่มาส่งเนื่องจากไม่เคยเข้าเมืองมาก่อน ทำให้ต้องหาวัสดุต่าง ๆ มาปกปิดร่างกาย ดังนั้นเมื่อมีงานบุญหลวง ซึ่งเป็นงานประจำปีของชาวอำเภอด่านซ้าย จึงมีการจัดขบวนแห่พระเวสสันดร พระนางมัทรีและกัณหาชาลีเข้าเมืองโดยมีคนป่าร่วมขบวนเดินเข้ามาส่งด้วย ดังนั้น ในการแต่งกายเพื่อร่วมขบวนจึงมีการคิดสร้างเป็นผีตาโขนขึ้นมาเพื่อเลียนแบบคนป่าซื่อาย จึงได้นำเอาเศษวัสดุที่เหลือใช้ในครัวเรือนมาประดิษฐ์เป็นชุดผีตาโขนจนเป็นประเพณี ดังปรากฏว่าวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างหน้ากาผีตาโขนนั้นมีการทำมาจากหวดหนึ่งซ้าวเหนียวและส่วนโคนของกาบต้นมะพร้าวแห้งนำมาเจาะเป็นช่องลูกตา และเขียนหน้าตาด้วยเขม่าไฟจากดินหม้อ ไขมัน และปูนขาว นอกจากนี้ยังใช้เศษผ้าห่ม มุ้งเก่าที่ขาดและหรือจีวรของพระที่ไม่ได้ใช้แล้วนำมาสู่การปรับปรุงและคิดออกแบบสร้างสรรค์เป็นชุดเครื่องแต่งกายสำหรับผีตาโขน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อสายที่สองที่ว่า ประเพณีผีตาโชนกำเนิดมาจากพระธาตุศรีสองรัก อันเป็นที่สถิตของดวงวิญญาณของชายหญิงที่รักกันมาก แต่ถูกผู้ใหญ่กีดกันจึงเข้าไปแอบอยู่ในอุโมงค์ที่กำลังก่อสร้างพระธาตุศรีสองรัก เมื่อช่างได้ทำการปิดอุโมงค์ก็ทำให้ชายหนุ่มและหญิงสาวเสียชีวิต กลายเป็น “เจ้าพ่อกวน” และ “เจ้าแม่นางเทียม” ที่คอยเฝ้าดูแลปกป้องรักษาพระธาตุศรีสองรัก และมีบริวารที่เป็นวิญญาณของคนตายมากมาย เมื่อถึงเทศกาล วิญญาณเหล่านั้น ก็จะออกมาแห่แห่นด้วยจึงเป็นที่มาของประเพณีผีตาโชน (สนอง อุปลา, 2546)

ภาพประกอบ 11 ผู้วิจัยและทีมผู้ช่วยวิจัยบันทึกภาพกับท่านเจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียมที่บ้านพักในโอกาสไปกราบคารวะ สัมภาษณ์และสนทนาข้อมูล

2.2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาโชน ความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวอีสานเป็นความเชื่อที่มีมาอย่างช้านาน และด้วยความเชื่อเหล่านี้ก่อให้เกิดพิธีกรรมหรือแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เกิดเป็นวัฒนธรรมและประเพณีที่กระทำสืบต่อกันมาจนถึงลูกหลาน อาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้างไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปแต่สิ่งที่เห็นได้อย่างเด่นชัดคือ ได้นำเอาความเชื่อเกี่ยวกับผีมาผสมผสานกับความเชื่อด้านพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกันในจังหวัดเลยมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ และเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับผีที่สืบต่อกันมาอย่างช้านานคือประเพณีบุญหลวง หรือการละเล่นผีตาโชน ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวอำเภอด่านซ้าย (พระทวีศักดิ์ นรินโท, 2556) คนอีสานมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีนา ผีไร่ โดยจะต้องมีพิธีเช่นไหว้อยู่เป็นประจำเพราะเชื่อว่าผีมีอิทธิฤทธิ์สามารถให้คุณให้โทษได้ ประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านของภาคอีสานก็โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น ประเพณีแห่ผีตาโชน ประเพณีบุญบั้งไฟ ไหลเรือไฟ การ

แสดงหมอลำ ดี่ดพิน เป่าแคน ล้วนแสดงออกถึงความสนุกสนานและมีชีวิตชีวาทดแทนกับสภาพภูมิประเทศที่แห้งแล้ง (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559) ลัทธิความเชื่อเรื่องการนับถือผีจึงพบเห็นได้ทั่วไปในกลุ่มคนอีสาน ภาคอีสานของไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์น้อยกว่าฝั่งลาวแต่ก็มีวัฒนธรรมลาวเป็นแกนเหมือนกับฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมองเห็นได้ว่าวัฒนธรรมลาวก็มีวัฒนธรรมไทยเป็นแกนคือผสมผสานกันกับวัฒนธรรมไทย รับเอาภาษาและวัฒนธรรมไทยเข้าไปใช้ ชาวลาวจึงมีคติความเชื่อชุดเดียวกับชาวไทยคือความเชื่อเรื่องอำนาจธรรมชาติผ่านผีฟ้าพญาแถน เชื่อเรื่องขวัญแต่ให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษมาก แสดงออกผ่านความนับถือในผีปู่ตา (กัญญา ลีลาถัย, 2544)

ภาพประกอบ 12 ผีตาโชนที่ใช้ชื่อกลุ่มว่าหัวโบราณ ที่มีการออกแบบลวดลายและสีสันทัน พร้อมเครื่องแต่งกายในลักษณะย้อนยุคแบบโบราณ

ที่มา : กลุ่มมิตรภาพ

“ผีตาโชน” นับเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประชาชนในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และประชาชนชาวเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว กล่าวคือชาวจังหวัดเลยมีถิ่นอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชัดเจน อันเกิดจากการมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเป็นเชื้อชาติลาว ที่ส่งผลทำให้มีการสร้างวัฒนธรรมทั้งในเชิงศิลปวัตถุ และสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ความศรัทธาร่วมกัน ประเพณีที่มีความสำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของนักท่องเที่ยวในระดับประเทศคือประเพณีผีตาโชน ถือว่าเป็นความเชื่อความศรัทธา ของคนในจังหวัดเลยที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ และพุทธศาสนา ดังนั้นในการจัดประเพณีแต่ละครั้งของชุมชนท้องถิ่นก็จะมี

สัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นออกมาโดดเด่นและแสดง ให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนต่อพิธีกรรมนั้น ความงดงามของการออกแบบหน้ากาก เครื่องแต่งกาย ลีลาการเต้น การเคลื่อนไหวร่างกาย และเสียงของหมากกะแหล่งที่ตั้งกังวาน จึงสามารถเรียกร้องความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เดินเข้ามาชื่นชมในวัฒนธรรมได้ (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) ชาวเลยมีความเชื่อในเรื่องภูติผีบรรพบุรุษเชื่อในเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้า นางเทียม ซึ่งมีอยู่แทบทุกหมู่บ้าน จึงนับได้ว่าชาวจังหวัดเลยนั้นเป็นผู้รักษามรดกวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้ค่อนข้างเหนียวแน่น ถึงแม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนเมืองเลยบางส่วนได้เปลี่ยนแปลงไป (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยและคณะ, 2540)

ในการเล่นผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้ายมีความเชื่อว่า ประการแรก เล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุดในเมืองด่านซ้าย ประการที่สอง เล่นเพื่อร่วมขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง อันเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา ประการที่สาม เล่นเพื่อร่วมขบวนในการแห่บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) และการแห่ขอฝน ประการที่สี่เล่นเพื่อความสนุกสนาน ประการสุดท้ายเล่นเพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีที่เคยกระทำด้วยกาย วาจา ใจ รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ให้ติดไปกับผีตาโขน โดยการนำไปปล่อยลำน้ำหมัน ถือเป็นการเสร็จสิ้นพิธีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน (พรรษชล แข็งขัน, 2557) จุดมุ่งหมายของการเล่นคือการเล่นเพื่อถวาย เจ้านาย นอกจากนั้น ยังเล่นเพื่อขอฝน ความสนุกสนาน และเพื่อประกอบขบวนแห่พระเวสสันดร เข้าเมือง องค์ประกอบ ในการเล่นมี 4 อย่างคือ ผู้เล่นผีตาโขน หน้ากากผีตาโขน อุปกรณ์การเล่น ได้แก่ ดาบกับหมากกะแหล่ง และขบวนช้าง การเล่นสะท้อนถึงโลกทรรศน์ของชาวอำเภอด่านซ้ายว่า มีคติความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และภูตผีปีศาจ ตลอดจนอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นประเพณี ที่ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คนในสังคม ผู้เล่นได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด ช่วยลดความกดดันและความขัดแย้งในสังคมได้ การเล่นมีส่วนช่วย รักษาบรรทัดฐานและสร้างเอกภาพในสังคมเพราะคนในสังคม มีความเชื่อในสิ่งเดียวกัน ทุกคนจึงตระหนักและสำนึกในหน้าที่ของตน (กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าชาวด่านซ้ายเชื่อกันว่าประเพณีผีตาโขน เป็นการละเล่น เพื่อบวงสรวงบูชาดวงวิญญาณบรรพชนที่เสียชีวิตไปแล้วจะกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือความหายนะกับบ้านเมืองได้ ดังที่ ธัญญา บัวระภา, 2556 ระบุว่า การเล่นผีตาโขนของชาวด่านซ้าย มีความเชื่อว่า

- 1) เป็นการละเล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุดในเมืองด่านซ้าย
- 2) เล่นเพื่อร่วมแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ตามความเชื่อในพุทธศาสนา
- 3) เล่นเพื่อร่วมขบวนในการแห่บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) และการแห่ขอฝน
- 4) เล่นเพื่อความสนุกสนาน

5) เล่นเพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีที่เคยกระทำด้วยกาย วาจา ใจ รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ให้ติดไปกับผีตาโชนโดยการนำไปล่องลำนน้ำหมัน เป็นการเสริมสิริมงคลและการเล่นผีตาโชน

2.2.1.3 ประเภทของผีตาโชน

พงศพร พินิจวัฒน์, 2548 ศึกษาวิจัยเรื่อง ศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาหน้ากากผีตาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยเมื่อปี พ.ศ.2548 พบว่าผีตาโชนมี 2 ประเภทคือผีตาโชนใหญ่กับผีตาโชนน้อย

1) ผีตาโชนใหญ่ ทำเป็นรูปผู้ชายคนหนึ่งและผู้หญิงคนหนึ่ง ผู้จัดทำมีชาวบ้านตระกูลหนึ่งซึ่งอยู่ในหมู่บ้านด่านซ้าย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย เป็นผู้มีหน้าที่จัดทำต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคนช่างตระกูลนี้ถือเป็นหน้าที่ของคนที่จะต้องกระทำ เพราะถ้าปีใดไม่ทำเชื่อว่าอาจทำให้คนในตระกูลนั้นเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น เจ็บป่วยไข้ เกิดเพศภัยบางอย่าง เป็นต้น การทำรูปผีตาโชนใหญ่เชื่อกันว่าจำลองมาจากร่างของคนแปดศอกก่อนทำโครงสร้างของผีตาโชนใหญ่ ผู้ทำจะต้องทำพิธีกรรมไหว้ครู โดยจัดดอกไม้และเทียนอย่างน้อย 5 คู่ และ 8 คู่ ใส่พานหรือขันกล้าวคำขอขมาและขออนุญาตต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนจึงลงมือทำ การทำโครงผีตาโชนใหญ่ใช้สานด้วยดอกไม้ไผ่เป็นใหญ่ทั้งลำตัว แขน และศีรษะ ส่วนศีรษะสานเป็นทรงกลม หาผ้าผืนใหญ่มาหุ้ม แล้วหาวัตถุที่เป็นเส้น ๆ เช่น เส้นใยของทางมะพร้าว หรือเส้นด้ายมาทำเป็นผม ทูบเอาเนื้อออกแล้ว หรือผ้าเศษที่ตัดเป็นริ้วยาว ๆ เป็นต้น มาติดที่บนศีรษะ สมมติให้เป็นผมโดยให้ผมผู้หญิงยาวกว่าผมผู้ชาย ใบหน้าสานด้วยดอกไม้ไผ่เป็นวงกลมคล้ายกระดิ่งฝังข้าว นำมาผูกติดกับส่วนศีรษะตกแต่งปาก จมูก ตา คิ้ว หู และแต้มด้วยสี ให้นูนน่าเกลียดน่ากลัวใบหน้าของผีตาโชนผู้ชาย จะเพิ่มหนวดเคราด้วย ส่วนลำตัวและแขนหุ้มด้วยผ้าผืนใหญ่ เช่น ผ้ามุ้ง ผ้าห่ม ฯลฯ ที่ไม่ใช่และเย็บคลุมให้มิดชิดสำหรับผีตาโชนชาย ทำอวัยวะเพศชายใส่ ให้คนยืนข้างในจับยกร่างผีตาโชนเคลื่อนไปได้และด้านหน้าตอนลำตัว เจาะรู 2 รู ให้คนถือผีตาโชนมองเห็นได้ และได้ช่องที่ตามองลอด เจาะรูขนาดแขนสอดเข้าออกได้ 1 รู สำหรับสอดขวดเหล้าหรือสิ่งของเข้าไปได้ เมื่อมีคนให้เหล้าหรือสิ่งของแก่ผู้เซิดผีตาโชนใหญ่ (สาร สาระ ทักษานันท์, 2542) แหล่งที่มาของผีตาโชนใหญ่ จากการสอบถามผู้รู้ของท้องถิ่น สันนิษฐานว่า ได้รับอิทธิพลจากเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ตุนุพล ไชยสินธุ์, 2543)

พหุบัน ปณฺ ทิโต ชิว

ภาพประกอบ 13 ผู้วิจัยถ่ายภาพกับผีตาโขนใหญ่ หน้าเทศบาลตำบลด่านซ้าย ผีตาโขนใหญ่ จะมีรูปร่างที่ใหญ่โตผิดไปจากธรรมชาติแต่ละปีจะทำขึ้น 2 ตัว เพศผู้กับเพศเมีย

2) ผีตาโขนน้อย หรือผีตาโขนเล็ก เป็นผีตาโขนทั่วไป ชาวบ้านในละแวกบ้านที่จัดงาน บุญหรือหมู่บ้านใกล้เคียงทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ร่วมกันจัดทำมาสมทบ คือนำมารวมกัน ณ บริเวณวัดที่จัดงาน ตั้งแต่วันเริ่มงาน โดยแบ่งออกเป็นคณะตามคุ้มหรือหมู่บ้านสมัยก่อนนิยม ทำหน้ากากด้วยโคนก้าน ทางมะพร้าวแห้ง โดยตัดเอาเฉพาะโคนก้าน และจัดตัดแต่งเจาะช่องตา จมูก ปาก และใบหูแล้วเอาหวดหนึ่ง ซ้าวซึ่งไม่ใช่แล้ว มาเย็บติดกับหน้ากากดังกล่าว โดยหยายปากหวดขึ้นข้างบน ให้หูของหวดอยู่ทางซ้ายและ ขวาของศีรษะ ตรงกันหวดกดให้เป็นรอยบุ่มกลมๆ ขึ้นไป ให้มีขนาดพอที่จะสวมลงบนศีรษะ แล้วนำเอาผ้า เป็นผืนซึ่งส่วนมากเป็นผ้าเก่าที่ไม่ใช่แล้ว มาเย็บต่อหน้ากากลงมา ให้ผ้าคลุมรอบตัวอย่างมิดชิด ส่วนแขน จะทำเป็นรูปแขนเสื้อยาวออกมา เมื่อนำไปเล่นหรือแสดงก็เอาเครื่องแต่งกายผีตาโขนดังกล่าว สวมคลุม เข้ากับลำตัว สวมหน้ากากผีตาโขน เมื่อทำหน้ากากและเครื่องแต่งกายผีตาโขนเสร็จแล้วก็แต้มสีหน้ากากให้ ดูน่าเกลียดน่ากลัวด้วยสิ่งที่ประกอบการแสดงของผีตาโขนเล็ก มีการนำไม้เป็นลำ ขนาดโตประมาณเท่าหัว แม่เท้า มาทำเป็นดาบหรือจ้าวขนาดยาว ตรงโคนด้ามดาบหรือจ้าวจะทำเป็นรูปอวัยวะเพศของผู้ชายมีเครื่อง ประกอบอีกอย่างหนึ่ง คือกะแหล่ง ชาวบ้านมักเรียกว่าหมากกะแหล่ง (กะแหล่งเป็นวัตถุคล้ายกระดิ่งแต่ เป็นรูปสี่เหลี่ยมแบน ใช้แขวนคอโค กระบือ) ผู้เล่นผีตาโขนเล็กใช้ “กะแหล่ง” ผูกบนเอว เวลาคนเดินจะมี เสียงดัง “กะแหล่ง ๆ ๆ “ กะแหล่งบางที่ใช้เชียวเวลาแสดงการละเล่นเพื่อประกอบท่าทางของผู้แสดง นอกจากนี้ยังมีบางกลุ่มแต่งตัวแบบชาวป่า เปลือยกายท่อนบน ทาสีส่วนต่าง ๆ ของร่างกายด้วยดินหม้อหรือ สีดำ และนำกระบอกไม้ไผ่ชนิดปล้องยาว ๆ ชาวบ้านเรียกว่า ไม้เฮี้ย มาถือกระแทกกับพื้น เป็นจังหวะ ขณะ

เดินเป็นขบวนไปตามถนนหนทางก็มีการเล่นชนิดนี้ ชาวบ้านเรียกว่า “ทังบั้ง” (ทัง – กระทั่งกระแทก , บั้ง กระบอกไม้) และมีอุปกรณ์อื่น ๆ เช่น สร้อยประคำสำหรับห้อยคอ ทำจากไม้เป็นท่อนขนาดเล็ก โตราวเท่า หัวแม่มือยาวประมาณ 1 คืบ เอามาทำรูปอวัยวะเพศชายแล้วร้อยเป็นพวงยาวคล้องคอบ้าง ผู้รอบติดบั้ง เอวบ้าง และบางคนอาจนำวัตถุบางอย่างมาทำรูปอวัยวะเพศหญิง นำมาใช้ประกอบการละเล่นด้วย การทำเช่นนี้ คงมุ่งให้เป็นการสนุกสนานและขบขันเท่านั้น มิได้ถือเป็นเรื่องอุจาดลามกหรือหยาบคายเลย นอกจากนี้บางคนจะนำดอกไม้ไฟมาสานเป็นรูปม้า หุ้มด้วยผ้าเก่าที่ไม่ใช้แล้ว โดยสานเว้นช่องตรงกลาง ลำตัวม้าไว้สำหรับให้คนเอาลำตัวสอดเข้าไปถือม้า เมื่อนำมาเข้าขบวนแห่หรือขณะนำมาไปแสดงการละเล่น พร้อมกับมีดาบหรือจ้าวดั่งกล่าวเป็นอาวุธ คนขี่ม้าจำลองนี้ชาวบ้านเรียกว่า “ม้าตาโชน” สำหรับวิ่งไล่หยอกล้อผู้หญิงและเด็ก คนขี่ม้าปกติจะไม่สวมหัวผีตาโชน แต่จะทาหน้าและลำตัวด้วยสีต่าง ๆ ให้น่าเกลียดน่ากลัว มีสัตว์อีกสองชนิดที่นิยมนำดอกไม้ไฟมาสานและหุ้มด้วยผ้าเก่า คือ รูปควายและช้างโดยเฉพาะควาย ทำเป็นรูปหัวควายทวย มีผ้าเย็บต่อออกมา เวลาเล่นก็สอดศีรษะเข้าไปข้างในหัวควาย แล้ววิ่งไล่หยอกล้อผู้หญิงและเด็กขบวนแห่ ขณะแห่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมืองเท่านั้น (สาร สาระที่ศพนันท์, 2542)

ภาพประกอบ 14 ผีตาโชนน้อย หรือผีตาโชนเล็กที่ชาวบ้านจะเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นมาร่วมแสดงในงาน โดยไม่จำกัดจำนวน

ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

กล่าวได้ว่าผีตาโขนน้อย มีการละเล่นมาตั้งแต่สมัยโบราณสาเหตุที่เรียกว่าผีตาโขนน้อย นั้นเป็นเพราะสัดส่วนและขนาดเท่ากับรูปร่างของคนจริงที่ซ่อนอยู่ภายใน (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) ปัจจุบันสามารถเล่นได้ทั้งชายและหญิง แต่สมัยก่อนนิยมเล่นเฉพาะผู้ชายอาจเนื่องมาจากผู้แสดงต้องแสดงอาการท้อลิ่งด้วยการเล่นผีตาโขนน้อยนี้ ผู้เล่นทุกคนในเขตอำเภอด่านซ้ายที่ต้องการเข้าร่วมในงานจะจัดทำขึ้นเองตั้งนั้นก่อนถึงเทศกาลงานบุญหลวง เด็กๆและชาวบ้านต่างก็จะต้องมีการเตรียมดำเนินการด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผีตาโขน โดยเฉพาะหน้ากากผีตาโขนนั้น ทุกคนต้องใช้เวลาทำและประดิษฐ์ประดอย ออกมาอย่างน้อยก็ต้องใช้เวลา 15 วันสำหรับคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันนั้นก็มักที่จะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อการทำหน้ากากผีตาโขนและเครื่องแต่งกายร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างทีมหรือกลุ่มของผีตาโขน โดยการออกแบบและการประดิษฐ์ทั้งหน้ากากผีตาโขนและชุดจะมีลักษณะเหมือนกัน เมื่อมาเดินในขบวนจะให้ความรู้สึกถึงความเป็นกลุ่มเฉพาะได้ดี โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นเครือญาติ (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) การทำหน้ากากผีตาโขนน้อย เริ่มจากขั้นตอนการทำหัวผีตาโขนซึ่งจะต้องพิจารณาเลือกกาบมะพร้าวเพื่อทำเป็นหน้า เลือกหวดเพื่อทำเป็นหัว เย็บหวดเข้ากับกาบมะพร้าวโดยหวดจะอยู่ในลักษณะคว่ำลงหรือหงายขึ้น ก็ตามแต่ต้องการของผู้ทำ หวดนี้ในอดีตมักใช้หวดที่ใช้งานแล้วแต่ปัจจุบันนิยมใช้หวดใหม่ที่ยังไม่ผ่านการใช้งานหลังจากนั้นเจาะตาและติดจมูกที่ส่วนหน้า แล้วรองพื้นสีให้เรียบและเขียนลายทั้งส่วนหน้าและส่วนหัว จากนั้นก็นำเศษผ้ามาตัดให้มีขนาดเหมาะสมเพื่อใช้ปิดใบหน้าด้านข้างและด้านหลัง เพื่อไม่ให้ผู้คนจำหน้าผู้เล่นได้โดยนำผ้ามาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนด้านข้างซ้าย ข้างขวา ส่วนท้ายทอย นำผ้ามาเย็บติดกับหวดด้วยด้ายหรือดัดเป็นริ้วเล็กๆ ก็ได้ สามารถใช้ได้ทั้งผ้าเก่า ผ้าใหม่ มีลวดลาย และไม่มีลวดลาย ส่วนการตัดชุดและประดับชุดนั้น นิยมใช้ผ้าชนิดเดียวกับที่ใช้เย็บติดกับหน้ากากด้วยที่ใช้เป็นเชือกฟางร้อยด้วยเข็ม เย็บกระสอบ ชุดที่สวมใส่บางครั้งก็หลากสีคละกัน เน้นที่ลวดลายสีสันอุปลกรรมการเล่นที่สำคัญของผีตาโขนน้อยที่จะขาดไม่ได้คือ หมากกะหล่งและอาวุธ หมากกะหล่งจะเป็นกระดิ่งที่ผูกคอวัวควาย กระดิ่ง กระพรวน หรือกระป๋องบรรจุก้อนหินไว้ข้างใน ส่วนอาวุธจะเป็นดาบหรือจ้าวที่ทำจากไม้เนื้ออ่อน ส่วนด้ามแกะสลักเป็นรูปอวัยวะเพศชายนิยมทาสีแดงตรงปลาย

2.2.2 ผีตาโขนลาว

2.2.2.1 ประวัติและความเป็นมาของผีตาโขนลาว จากการศึกษาพบว่า ใน สปบ.ลาว มีการละเล่นผีตาโขน หรือผีโขน (คำเรียกของคนลาวในเมืองปากกลาย ซึ่งต่อไปจะใช้คำว่าผีโขนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน) มีอยู่เพียงแห่งเดียวคือที่เมืองปากกลาย แขวงไชยะบูลี แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการบันทึกที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานและคำบอกเล่าสืบต่อกันมา ส่วนที่มีการละเล่นในลักษณะใกล้เคียงกันคือปู่เยอย่าเยอในพื้นที่หลวงพระบางนั้น ส่วนใหญ่สันนิษฐานว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกัน จะมีบ้างบางส่วนที่เห็นว่าอาจมีความเป็นไปได้ สำหรับความเกี่ยวพันกับผีตาโขนไทยในอำเภอด่านซ้ายนั้น พบว่ามีข้อมูลหลายส่วนที่เชื่อได้ว่าผีโขนลาวกับผีตาโขนไทย มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกัน ดังจะได้ อธิบายในรายละเอียดต่อไป

ภาพประกอบ 15 ฝี่โขนลาว หรือที่คนในท้องถิ่นนิยมเรียกฝี่โขน มีทั้งฝี่โขนใหญ่และฝี่โขนเล็ก แต่เดิมนิยมเฉพาะฝี่โขนใหญ่เท่านั้น

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ประวัติและความเป็นมาของฝี่โขนลาวจากคำบอกเล่าของผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี ทั้งในกลุ่มของผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและกลุ่มทั่วไป พบว่าฝี่โขนลาวเกิดมาตั้งแต่เมื่อใดยังไม่มีใครรู้ได้ เพราะไม่มีหลักฐานเอกสารใดที่มีการจดบันทึก มีแต่เรื่องเล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน กลุ่มผู้รู้ในพื้นที่เมืองปากลายหลายท่านให้ความเห็นว่าฝี่โขนเป็นเรื่องที่เล่าต่อๆ กันมา เหมือนเป็นตำนานของท้องถิ่นที่คนเมืองปากลายรู้จักและคุ้นเคยกันดีตั้งแต่เล็กจนใหญ่ คนที่นี่ต่างมีส่วนร่วมกับการฝี่โขนในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่เริ่มเตรียมงานเทศกาลบุญฝี่โขน พวกเขาคนแก่คนแก่ ชายหนุ่มจะไปเตรียมไม้ไผ่เสี้ยนสำหรับมาทำหน้ากาก บางคนไปร่วมพิธีเบิกพระอุปคุต บางคนไปเป็นผู้สวมหน้ากากและไปร่วมแสดง เด็กๆ และพวกผู้หญิงก็จะถูกฝี่โขนหยอกล้อเป็นที่สนุกสนานครื้นเครงตลอดงาน แต่ก่อนไม่มีใครบันทึกเป็นเอกสารไว้ พิธีกรรมและประวัติความเป็นมาต่างๆ จึงเป็นเรื่องของการบอกเล่าสืบทอดกันมา

พูน ปณ ทิโต ชเว

ภาพประกอบ 16 ขบวนแห่ผีโขน ขณะแห่ออกจากวัดที่ประกอบพิธี จะมีเฉพาะผีโขนใหญ่
ที่ได้เข้าร่วมขบวน

ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

2.2.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผีโขน ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาโขน ของชาวเมืองปากลาย จากการสอบถามในกลุ่มผู้รู้ ที่เป็นกลุ่มผู้อาวุโสมีความเห็นที่คล้ายคลึงกันกับความเชื่อของผีตาโขนด้านคือเชื่อว่าการทำหน้ากากผีโขนเป็นความเชื่อถือและความศรัทธาทางศาสนาที่มีในชุมชน คนเมืองปากลายนับถือศาสนาพุทธ เชื่อในเรื่องของบุญกรรม เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในภพภูมิในอดีตและอนาคต เป็นความเชื่อที่มีสืบต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน คนลาวทั่วไปโดยเฉพาะที่เมืองปากลายมีความเชื่อเรื่องผี มีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับผีสางเทวดาอาลักษณ์ ผีเชื้อ ผีจ้ำ ในวิถีชีวิตตลอดมา เห็นได้ว่าในเทศกาลต่างๆ ชาวบ้านจะชวนกันไปทำบุญเลี้ยงผีตามชีนา ตามหอ โหง ที่อยู่ท้ายหมู่บ้าน ทำกันมานานแล้วลูกหลานก็สืบปฏิบัติต่อกันมา เพราะเชื่อว่าเป็นที่สถิตของวิญญาณบรรพบุรุษ จะเรียกว่าผีบรรพบุรุษหรือผีเชื้อก็ได้ มีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะคอยคุ้มครองและช่วยหนุนนำในการดำเนินชีวิตสู่ความสำเร็จ หรือหายจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่ถ้าบุคคลในครอบครัวทำผิดไม่อยู่ในจารีตเหล่าผีบรรพบุรุษก็จะลงโทษ ดังนั้นความเชื่อเรื่องนี้จึงเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของทุกคนในครอบครัวให้อยู่ในกรอบของจารีประเพณีอันดีได้ ที่ชาวบ้านเชื่อกันว่า หอ โหง เป็นที่สถิตของวิญญาณเจ้านายผู้มียอำนาจเคยปกครองมาแต่ดั้งเดิมสถานที่ของหอเป็นบริเวณที่เหมาะสมและมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นสถานที่ห้ามผู้คนเข้าไปรบกวน ห้ามตัดต้นไม้ และจับสัตว์ หอที่ตั้งมานานจะมีลักษณะเป็นป่าอันร่มรื่น มีต้นไม้ใหญ่ ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามเชื่อว่าจะมีอันเป็นไปหอ

ทุกหม่อมกวน เจ้ากวน กวนจ้ำ หรือเฒ่าจ้ำ เป็นผู้ดูแลและผู้นำในการทำพิธีเซ่นไหว้ต่างๆ ผู้ที่จะเป็นกวนประจำหอได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ชาวบ้านเลื่อมใส ส่วนใหญ่เป็นชายสูงอายุที่มีความประพฤติอยู่ในศีลธรรมเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน หอทุกหอจะมีกำหนดการเซ่นไหว้ของหอเป็นประจำทุกๆ ปี ซึ่งระยะเวลาก็แตกต่างกันไปแต่ละชุมชน นอกจากพิธีกรรมเซ่นไหว้ประจำปีของหอแล้วยังมีพิธีกรรมการบะ พิธีกรรมนี้ใช้เพื่อให้การอธิษฐานขอไว้จะได้สำเร็จดังปรารถนา ผู้ที่ทำการบะจะมีเรื่องสำคัญที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น มีคดีความ มีการเจ็บป่วย มีการทำธุรกิจการค้า หรือมีภาระพิเศษต่างมักจะสำเร็จตามคำขอ ชาวบ้านมีความเห็นว่าชาวเมืองปากลายยังมีความเชื่อว่าการเล่นผีโขนนั้นนอกจากเพื่อแก้พระเวสสันดรเข้าเมือง ยังเป็นการเล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของเจ้านายด้วย) เชื่อกันว่าหากไม่ประกอบพิธีอาจเกิด “ชะล่า” หรือผิดจารีตของหมู่บ้านทำให้มีเหตุเภทภัยต่างๆ นานา คนที่เล่นเป็นผีตาโขนจึงต้องถอดเครื่องแต่งกายและหน้ากากผีตาโขนออกให้หมดและนำไปทิ้งในแม่น้ำโขง ห้ามนำเข้าบ้าน เป็นการทิ้งความทุกข์ยากและสิ่งเลวร้ายไป ปีหน้าจึงเล่นกันใหม่

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับการละเล่นผีโขนของชาวปากลายนั้น มีส่วนที่คล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวด่านซ้ายกล่าวคือ เชื่อกันว่าการละเล่นผีโขนเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญผะเหวดโดยเฉพาะในช่วงของการแก้พระเวสสันดรเข้าเมืองจะมีผีโขนน้อย ใหญ่มาคอยอารักขาพระเวสสันดรมิให้ถูกทำร้าย และเชื่อว่าผีตาโขนมีการละเล่นถวายเจ้านาย และผีบรรพบุรุษในงานบุญผะเหวดซึ่งเป็นงานสำคัญประจำปี

ภาพประกอบ 17 ชาวบ้านที่มีความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนการอัญเชิญพระเวสเข้าเมือง ทำพิธีในป่าท้ายหมู่บ้าน

ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

2.2.2.3 ประเภทของผีโขน ผีโขนลาวปัจจุบันมี 2 ประเภทเช่นกันกับผีตาโขนไทย คือผีโขนใหญ่และผีโขนน้อย จากเดิมในอดีตที่มีเฉพาะผีโขนใหญ่เท่านั้น ผีโขนใหญ่ดูออกเลยว่าเป็นผีผู้ชาย มีคิ้วหนาตาใหญ่ จมูกโค้งงอ มีหนวดมีฟันแหลม ยื่นออกมาข้างหน้า หูกางทั้งสองข้าง ส่วนใหญ่ช่างที่ทำจะทำให้ออกมาดูน่ากลัว เด็กๆ และผู้หญิงเห็นแล้วตกใจ ขนาดใหญ่กว่าคนปกติ 3-4 เท่า เครื่องแต่งกายก็เป็นเศษผ้า เศษผ้าเก่าๆ มาเย็บสวมใส่ มีหมากกะแหล่ง ที่ใช้แขวนคอควายมาผูกที่เอวให้เกิดเสียงดัง มือถือดาบ ค้ำเป็นอวัยวะเพศชาย เวลาแสดงต้องใช้หน้ากากสวมที่ศีรษะ ในแต่ละปีคุ้มบ้านต่างๆ ทั้ง 7 หมู่บ้านในเขตเทศบาลเมืองปากลายจะช่วยกันทำมาร่วมในงานบ้านละ 4-5 ตัว แต่ละบ้านจะมีช่างประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว ส่วนบ้านเจ้าภาพจะมีเยอะหน่อยอาจจะมีถึง 20-30 ตัว ตั้งแต่ทางการสนับสนุนงานบุญผีโขนขึ้นมาก็จะมีผีโขนทั้งใหญ่่น้อยมากขึ้น เดิมมีแต่ผีโขนใหญ่ เพิ่งจะมีผีโขนน้อยเมื่อไม่กี่ปีมานี้ สำหรับผีโขนน้อยจะเป็นหน้ากากขนาดเล็ก ใช้สวมทับใบหน้า มีหลายแบบแล้วแต่จะต่างกัน ชุดจะเป็นเศษผ้าเก่ามาเย็บ ส่วนใหญ่ทำขึ้นเพื่อความสนุกสนานไว้หยอกล้อเด็กๆ กับผู้หญิง หน้ากากผีโขนใหญ่ต้องใช้ระยะเวลาในการทำประมาณหนึ่งอาทิตย์แต่ละคุ้มบ้านจะได้รับมอบหมายให้ ทำประมาณสี่ห้าตัว วัสดุที่ทำได้จากในท้องถิ่นจะเริ่มจากการทำโครงหน้าของผีโขนใหญ่ขึ้นมาก่อนโดยได้แบบมาจากรุ่นพี่ๆ ที่ได้มีการทำต่อเนื่องกันมา ส่วนใหญ่ก็จะทำให้น่ากลัวไว้ก่อนขนาดก็จะใหญ่กว่าปกติหลายเท่าไม่ว่าที่นำมาทำหน้ากากจะเป็นไม้ไผ่อ่อนคือไม้เอี้ย หาได้ในหมู่บ้านไม้ไผ่จะใช้ทำโครงหน้ากาก จากนั้นก็จะเอาทางมะพร้าว ผ้ามุ้งและกระดาษไม้อัดอย่างอ่อนมาทำเป็นจมูกและหูทั้งสองข้าง ทำฟันให้แหลม ทำดวงตาให้น่ากลัวแล้วจึงทาสีรองพื้น ใบหน้าเป็นสีขาวดวงตาสีแดงคิ้วหนวดจะเป็นสีดำ สีที่ทำในอดีตก็จะใช้ปูนขาวกับชาติกับถ่านมาบดให้เป็นสีดำ เดี่ยวนี้ก็นำสีวิทยาศาสตร์มาใช้ การตัดเย็บเสื้อผ้าก็จะใช้เศษผ้าเก่ามาเย็บรวมกัน มีการนำเอาเส้นฟางและเปลือกกล้วยแห้งมาทำเป็นผม น้ำหนักก็จะหลายกิโลอยู่เหมือนกันจึงมีเฉพาะคนหนุ่มร่างกายแข็งแรงเท่านั้นที่จะสวมหน้ากากผีโขนใหญ่ออกไปเล่นได้ ส่วนหน้ากากผีโขนเล็กขึ้นอยู่กับฝีมือของช่างแต่ละคนว่าจะทำให้ออกมาหน้าตาอย่างไร

สรุปได้ว่าประเภทของผีโขนลาวมี 2 ประเภทคือผีโขนใหญ่ กับผีโขนเล็ก ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ

ดังนี้

1. ผีโขนใหญ่ ทำด้วยไม้ไผ่เอี้ย สานโครงรูปหน้ากากขนาดใหญ่กว่าคนปกติหลายเท่า ใช้ทางมะพร้าว ผ้ามุ้ง ไม้อัด กระดาษแข็ง ฟาง เศษผ้าเก่า และเปลือกกล้วยแห้งมาทำเป็นองค์ประกอบในการทำ ส่วนต่างๆ ใช้สีขาว สีแดงและสีดำเป็นหลัก มีหมากกะแหล่งแขวนรอบเอว

2. ผีโขนน้อย หน้ากากทำด้วยทางมะพร้าว มีเศษผ้าเก่า เชือกฟาง และกระดาษแข็งเป็นส่วนประกอบ ใช้สีสันทากหลายสี มีขนาดเท่ากับคนปกติ มีหมากกะแหล่งแขวนรอบเอว

ภาพประกอบ 18 ฝัโชนใหญ่ของลาวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในการใช้สีขาว แดงและดำเท่านั้นลักษณะ
ส่วนหัวจะโต มีจมูกโค้งงอ ฟันแหลม และมีหนวด
ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 19 ฝัโชนของลาวเริ่มมีการทำขึ้นในช่วงระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันมีการทำลวดลาย
สีสันทัดสวยงามและทันสมัยขึ้น
ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

2.2.3 การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของไทยเป็นมรดกตกทอดอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น นับเป็นสิ่งที่มีความค่า คงไว้ซึ่งความภาคภูมิใจและอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืน

2.2.3.1 มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม อธิบายความหมายของคำว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ในหนังสือวัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาว่า วัฒนธรรมเป็นคำที่ได้มาจากการรวมคำ 2 คำเข้าด้วยกัน คือคำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง และคำว่า “ธรรม” หมายถึงการกระทำหรือข้อปฏิบัติ วัฒนธรรมตามความหมายของคำในภาษาไทยจึงหมายถึงข้อปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ได้ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ว่า วิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณีพิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝังสืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านจิตใจและวัตถุอย่างสันติสุขและยั่งยืนวัฒนธรรม จึงหมายถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และยังหมายรวมถึงแบบแผนพฤติกรรมทั้งหมดของสังคมที่สืบทอดมา นับตั้งแต่อดีต ผ่านการเรียนรู้ คิดค้น ดัดแปลง เพื่อสนองความต้องการและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีวิวัฒนาการสืบทอดต่อกันมาอย่างมีแบบแผนเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงในสังคมวิถีชีวิต หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย รวมถึงปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหารการกินเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

นอกจากนี้วิถีชีวิตยังหมายรวมถึงความรู้เรื่องสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การประเพณีปฏิบัติ การศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร ปรุงแต่ง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาของไทยมีความเด่นชัดในหลายด้านทั้งด้านเกษตรกรรม ศิลปกรรม วรรณกรรมและภาษากล่าวได้ว่า วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญา เป็นสิ่งสะท้อนถึงความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นอันเกิดจากการสั่งสมสติปัญญา ความรู้ที่หลากหลายและการปรับตัวผสมผสานให้เกิดความกลมกลืนกับธรรมชาติ กระบวนการเหล่านี้ได้ผ่านมาหลายชั่วอายุคนจนสืบทอดเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมไทย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่ง ของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและ

ประวัติศาสตร์ทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จำแนกออกได้เป็น 7 สาขาดังนี้คือ สาขาศิลปะการแสดง สาขา งานช่างฝีมือดั้งเดิม สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน สาขากีฬาภูมิปัญญาไทย สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล สาขาภาษา ยกตัวอย่างเช่น เครื่องดนตรีไทยต่างๆ นาฏศิลป์การละคร ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้าที่แสดงสถานภาพทางสังคม เครื่องจักสานภาชนะเครื่องใช้ประจำบ้านที่ทำจากวัสดุดิบในท้องถิ่น เครื่องรัก นิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม กระบี่กระบอง มวยไทย การแสดงความเคารพแบบไทย การทำขวัญข้าว พิธีไหว้ครู การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตอันดั้งเดิมดั้งเดิมและความเป็นอัตลักษณ์ ของชุมชนในท้องถิ่นนั้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

เนื่องจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝัง และสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในประเทศและจากต่างประเทศ บางครั้งจึงมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางที่บิดเบือนหรือไม่เหมาะสม สร้างความเสื่อมเสียและอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านั้นต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดาย แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 ขึ้นมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติก็ตาม แต่พระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว ก็ยังไม่มีบทกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 แต่อย่างใด

ดังนั้นเราจึงเห็นผู้ที่นำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า เช่น เครื่องดนตรีไทย นาฏศิลป์การละครต่างๆ ไปจัดแสดงโดยมีเจตนาที่ไม่สมควรและจัดแสดงหรือนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม อันเป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นบัญชีไว้ ซึ่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มาตรา 24 บัญญัติว่า "เมื่อปรากฏว่ามีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นบัญชีไว้ ให้คณะกรรมการเสนอต่อรัฐมนตรีเพื่อมีคำสั่งให้ระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าวได้ เว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนหรือเป็นกรณีที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกคำสั่งระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นได้" (สำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, 2561)

ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ขององค์การสหประชาชาติเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (ยูเนสโก) ทั้งนี้ ยูเนสโกมีความพยายามที่จะให้ประเทศสมาชิกมีมาตรการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มีการจัดทำทะเบียนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยการมีส่วนร่วม

ของชุมชนในฐานะที่เป็นอนุสัญญาอันเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศ นำไปสู่การตราเป็นพระราชบัญญัติขึ้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558)

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จาก ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์ หรือสภาพ แวดล้อมทางธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญา ปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทาง วัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ ผลิตใหม่ หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง (เอกวิทย์ ฌ ฤกลาง, 2544) สำหรับคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านตรงกับคำในภาษาอังกฤษ ว่า (Local Wisdom) มีนักวิชาการหลายท่านศึกษาและให้นิยามความหมายไว้หลายลักษณะภูมิปัญญา ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือปัญญาชนท้องถิ่น (Intellectual Organic) หมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่จะเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ สืบต่อกันมา ทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบ ต่อกันมา (สำเนียง สร้อยนาคพงษ์, 2535)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิดของคนธรรมดาที่มีการเก็บสั่งสมไว้ หมายถึง แกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้าน คิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาว บานสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตไว้ในท้องถิ่น ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง พื้นเพพื้นฐานของความรู้ชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของ ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวันและลัทธิจารวัตร เช่น การทำมาหากิน การเกษตรกรรม หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541) ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่มีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์ชีวิต สังคมและในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันและมีการถ่ายทอดสืบต่อ กันมาเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมและการเรียนรู้มาเป็น ระยะเวลายาวนาน ที่มีลักษณะของความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันไปหมดในทุก ๆ เรื่องโดยไม่มีส่วนแยกส่วนกัน ดังที่ ประเวศ วะสี กล่าวว่า “ชนเหล่าใดที่ดำรงความเป็นกลุ่มหรือชนชาติหรือประเทศมาเป็นระยะ เวลานาน จะต้องมามีภูมิปัญญาของกลุ่มหรือของชนชาติหรือของประเทศ อันเรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)” (ณัฐยา ทิพรัตน์, 2543) นอกจากนี้สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่สามารถ ผลิตปัจจัยในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เฉพาะสังคมในชนบทนั้นเป็นสังคมที่ใช้การ แลกเปลี่ยนปัจจัยกันมากกว่าที่จะเน้นการซื้อขายกันอย่างเป็นระบบ ส่งผลทำให้สังคมมีความ

เอื้อเพื่อพ่อแม่และเป็นสังคมสมถะมากกว่าสังคมที่มีการแข่งขันกัน ดังสำนวนไทยบางสำนวนที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี ดังเช่น สำนวนที่ว่าทำมาหากิน หรือทำเพียงพอกินพอยู่หรือเอ็ดกิน เอ็ดกิน สะท้อนให้เห็นว่าการดำรงชีวิตในเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่เป็นหลัก ไม่กอบโกยหรือละโมภโลภมาก หรือมีการค้ากำไรจนเกินพอดี (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2539)

ศรีศักดิ์ วัลลีโถม, 2550 ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ศักยภาพมนุษย์ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่นภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความสามารถ ทักษะ และเทคนิค อันเกิดจากการสะสม องค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุงพัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีในการสร้างผลงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย (นันทสาร สีสลับ, 2542)

รุ่ง แก้วแดง, 2543 ได้ทำการศึกษาวិธีการกำหนดหรือประเภท ภูมิปัญญาไทยของสถาบันต่าง ๆ ทั้งสถาบันทางวิชาการ หน่วยงานรัฐและเอกชน พบว่าเนื้อหาของภูมิปัญญาไทยสามารถแยกประเภทเป็นสาขาต่างๆ ได้ 11 สาขา ดังนี้ 1) สาขาเกษตรกรรม 2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) 3) สาขาการแพทย์แผนไทย 4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน 6) สาขาสวัสดิการ 7) สาขาศิลปกรรม 8) สาขาการจัดการองค์กร 9) สาขาภาษาและวรรณกรรม 10) สาขาศาสนาและประเพณี 11) สาขาการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน มีการบูรณาการเป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์และสมดุลในตัวเองมาตั้งแต่ระดับบุคคลครอบครัว เครือญาติ ชุมชน หมู่บ้าน สังคม วัฒนธรรมจนถึงทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี ซึ่งในอดีตนั้นเป็นวิธีการผลิตเพื่อการยังชีพและการพึ่งพาตนเอง อาจกล่าวได้ว่าวิธีการคิดในฐานะองค์รวมของการให้เหตุผลและการอธิบายก็คือระบบภูมิปัญญาที่ครอบคลุมถึงวิธีการคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีปรากฏให้เห็นเป็นรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคมในท้องถิ่น เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงแบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเครือข่าย ตลอดจนแบบแผนการใช้ทรัพยากร เช่น ที่ดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนคุณค่าทางศีลธรรมของสังคมได้เป็นอย่างดี

จากแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว ผู้วิจัยจะนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์ถึงการละเล่นผีตาโขนและผีโขนของคนทั้งสองชุมชน ซึ่งนับเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝัง และสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง ที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา เพื่อเป็นแนวทางในการรวบรวม ประมวลองค์ความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของชุมชน ควบคู่ไปกับการศึกษาความสัมพันธ์ของผีตาโขนกับ ความเชื่อ ประเพณีและวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2.2.3.2 การสืบสานวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมเป็นคำที่ได้มาจากการรวมคำ 2 คำเข้าด้วยกัน คือคำว่าวัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง และคำว่าธรรม หมายถึงการกระทำหรือข้อ

ปฏิบัติ วัฒนธรรมตามความหมายของคำในภาษาไทยจึงหมายถึงข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ได้ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ว่า วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณีพิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ สันติสุข ปลูกฝังสืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านจิตใจและ วัตถุอย่างสันติสุขและยั่งยืน วัฒนธรรม จึงหมายถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และยังหมายรวมถึงแบบแผนพฤติกรรมทั้งหมดของสังคมที่สืบทอดมานับตั้งแต่อดีต ผ่านการเรียนรู้ คิดค้น ดัดแปลง เพื่อสนองความต้องการและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีวิวัฒนาการสืบทอดต่อกันมาอย่างมี แบบแผนเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงในสังคม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา วัฒนธรรมในสังคมจะเปลี่ยนแปลงเร็วหรือ ช้าก็ขึ้นอยู่กับสังคมนั้นมีโอกาสสัมผัสกับวัฒนธรรมภายนอกได้สะดวกมากหรือน้อยเพียงใด ประเทศชาติที่เป็น ประเทศเปิดคือมีการติดต่อกับประเทศอื่นอย่างกว้างขวาง โอกาสที่วัฒนธรรมต่างชาติหรือวิทยาการ ต่างๆ เข้าสู่สังคมของประเทศนั้นก็ย่อมมีมากและมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมภายในประเทศ (สมชาย รัตน ทองคำ, 2545)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534 สรุปสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนออกเป็น 4 แนวจาก ความคิดของปัญญาชนที่เป็นผู้นำทางความคิดตั้งแต่ในช่วงแรกโดยสรุปได้แก่ หนึ่งชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ววัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่ชุมชนสองกระแสคือวัฒนธรรมชาวบ้านและ วัฒนธรรมทุนนิยมโดยวัฒนธรรมของชาวบ้านมีความเป็นอิสระเนื่องจากผูกพันอยู่กับความเป็นชุมชนหรือ หมู่บ้านที่เป็นรูปแบบสังคมที่มีความคงทนอยู่นาน สามเน้นลักษณะคุณค่าทางจริยธรรมของวัฒนธรรม พื้นบ้านที่เป็นอิสระและยังดำรงอยู่ในปัจจุบันในสถาบันหมู่บ้านมากกว่าการเสนอให้ต่อต้านวัฒนธรรมของ รัฐและระบบทุนนิยม และสี่เน้นการต่อต้านกระแสการพัฒนาของรัฐและส่งเสริมชุมชนให้เข้มแข็งบน พื้นฐานวัฒนธรรม

อานันต์ กาญจนพันธุ์, 2548 สรุปว่าชุมชนที่ให้ความสำคัญกับน้ำใจและความเป็นชุมชนโดย มีจุดมุ่งหมายหลักในการวิจารณ์กระแสการพัฒนาของรัฐและระบบทุนนิยมที่สร้างผลกระทบในด้านลบต่อ ชุมชนด้วยการเน้นด้านจิตใจและความชอบธรรมของชาวบ้านในการพึ่งตนเองเป็นทางเลือกในการพัฒนา เพื่อต่อต้านความทันสมัยและวัตถุนิยม

กาญจนา แก้วเทพ, 2538 พบว่าชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะทางกายภาพหรือขึ้นอยู่กับตัว คุณเท่านั้นแต่ปัจจัยที่ค่อนข้างชี้ขาดความเป็นชุมชนก็คือความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อกันในชุมชนนั้น กล่าวคือการที่คนในชุมชนควรมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน (Harmoneous) คือ ความเป็นหนึ่งเดียว (Unity) ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกิน หมู่บ้าน (Supra-village)

จากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยจะนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์ ถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมชุมชนกับการละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวงของชาวด่านซ้าย และ การละเล่นผีโขน ในงานบุญพระเวศของชาวปากลาย ว่ามีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไรและไปใช้ ในการวิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผล

2.3 นโยบายที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 นโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน OTOP นวัตวิถี

รัฐบาลไทยภายใต้การนำของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2580) มีกรอบแนวคิด ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการพัฒนา ภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้น จึงจัดทำโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ขึ้น ซึ่งเป็นแนวคิดพัฒนา OTOP รูปแบบใหม่ โดยให้ขายสินค้าอยู่ภายในชุมชน เป็นการสร้างรายได้เพิ่มให้ชุมชน นำเสนอ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์มาแปลงเป็นรายได้ ทำให้รายได้กระจายอยู่ภายในชุมชน เป็น ชุมชนท่องเที่ยวที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี ชวนกันคิด ชวนกันทำ ผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งมีการเชื่อมโยง เส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชน ที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม ซึ่ง รายได้จะกระจายอยู่กับคนในชุมชน ทุกคนมีความสุข เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน (Strength with in) และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง (คู่มือบริหารโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี. 2559 : 2) อำเภอด่านซ้าย ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดผีตาโขน เป็นหนึ่งในชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ด้วย สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2560 มาตรา 57 ที่ กำหนดให้ภาครัฐต้องมีแนวทางและนโยบายสำคัญในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่ สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ (รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช 2560 มาตรา 57)

2.3.2 นโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล จากคำแถลงนโยบาย ของคณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีที่ได้มีการแถลงนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2562 ข้อ 3 การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รัฐบาลให้ความสำคัญกับ การส่งเสริมให้สถาบันทางสังคมร่วมปลูกฝังค่านิยม และวัฒนธรรมที่ดี รวมทั้งการทำนุบำรุงศาสนา การ อนุรักษ์ ฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรมไทย และการยอมรับ ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีที่มีความหลากหลาย เพื่อสร้าง สังคมให้มีคุณภาพ คุณธรรม และอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข โดยส่งเสริมวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของ ชาติ โดยอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ศิลปะ ประเพณี ภูมิปัญญา

ภาษาไทย และภาษาถิ่นที่มีอัตลักษณ์และความหลากหลายผ่านช่องทางต่างๆ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติ พร้อมทั้งสนับสนุนการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เพื่อกระตุ้นกระแสนิยมวัฒนธรรมไทย พัฒนาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมอย่างเหมาะสม และสร้างความรู้ ความเข้าใจในขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ของประเทศเพื่อนบ้าน ยอมรับและเคารพในประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และชาวต่างชาติที่มีความหลากหลาย ในลักษณะพหุสังคม ที่อยู่ร่วมกัน สนับสนุนการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศควบคู่กับการส่งเสริม สร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมที่เป็นสากล เพื่อการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก

2.3.2 นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวลาว

รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) กำหนดให้ปี พ.ศ.2561 เป็นปีท่องเที่ยวลาว (Visit Laos Year 2018) อย่างเป็นทางการเป้าหมายสำคัญของการประกาศปีการท่องเที่ยวลาวในปี 2018 และจะต่อเนื่องไปถึงปี 2020 โดยท่านทองลุน สีสูลิต นายกรัฐมนตรีลาว ได้เป็นประธานเปิดปีท่องเที่ยวลาว 2018 ภายใต้หัวข้อ “การท่องเที่ยวลาว การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ การค้นคว้า ธรรมชาติ การอนุรักษ์และส่งเสริมคุณค่าวัฒนธรรม” ทั้งนี้ ก็เพื่อเชิญชวนนักท่องเที่ยวต่างชาติให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในลาว เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะใน ปี ค.ศ. 2020 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะ 5 ปี ฉบับที่ 8 ก็ได้มีการวางเป้าหมายที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาให้ได้ถึง 6 ล้านคน ซึ่งจะทำให้ภาคการท่องเที่ยวและบริการมีรายรับรวมถึง 953 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 2020 ทั้งนี้ทางการลาวได้วางแผนพัฒนาไว้ 3 ส่วนด้วยกันคือ การคุ้มครองการท่องเที่ยว การโฆษณาการท่องเที่ยว การพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวและสถานบริการต่างๆ ให้มีความสะดวกสบายและรับประกันความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างแน่นอน รวมทั้งมีที่พักพิงสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติอย่างเพียงพอกับความต้องการที่เพิ่มขึ้นด้วย

โครงการ Visit Laos Year 2018 จัดขึ้นเพื่อหวังกระตุ้นยอดนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายดึงดูดนักท่องเที่ยว จำนวน 5 ล้านคนภายในปี 2561 โดยได้จัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งการประชาสัมพันธ์งานเทศกาลของแต่ละท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยว การจัดการรวมนักท่องเที่ยวจากส่วนกลางไปยังตอนบนและตอนล่างของ สปป.ลาว ซึ่งจากแคมเปญนี้ ทำให้หลายๆ จังหวัดปรับปรุงโรงแรม ร้านอาหาร และการอบรมพนักงาน เพื่อรองรับปีการท่องเที่ยวของ สปป.ลาวนอกจากนี้ สปป.ลาว และจีน ยังมีโครงการจัด Visit Laos-China Year 2019 เพื่อหวังดึงดูดนักท่องเที่ยวจากจีนให้ได้อย่างน้อย 1 ล้านคนมายัง สปป.ลาว รวมทั้ง การเข้าร่วมงานนิทรรศการต่างๆ ในต่างประเทศ เช่น International Travel Expo 2018 in HCMC, Vietnam และ งาน Cambodia Travel Mart, China International Travel March ในเดือนพฤศจิกายนนี้ เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวใน สปป.ลาว โดยมุ่งหวังกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มตลาดใหม่ให้เข้ามายัง สปป.ลาวมากยิ่งขึ้น

2.4 พื้นที่การศึกษา

2.4.1 ประวัติและความเป็นมาของจังหวัดเลย

จังหวัดเลยมีคำขวัญว่า “เมืองแห่งทะเลภูเขา สุดหนาวในสยาม ดอกไม้งามสามฤดู ถิ่นที่อยู่อริยสงฆ์ มั่นคงความสะอาด” มีหลักฐานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาตามบันทึกในเอกสารของสำนักงานจังหวัดเลยว่า ประวัติความเป็นมาของจังหวัดเลยเพิ่งจะมีปรากฏแน่ชัดในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองเลยขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2396 พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าผู้คนในแขวงนี้มีปริมาณเพิ่มขึ้นมากกว่าแต่ก่อน สมควรจะได้ตั้งเป็นเมืองเพื่อประโยชน์ในการปกครองอย่างใกล้ชิด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทำนบน้ำออกมาสำรวจเขตแขวงต่างๆ แล้วได้พิจารณาเห็นว่า หมู่บ้านแฮ่ ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งห้วยน้ำหมานและอยู่ใกล้กับแม่น้ำเลย มีภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การสร้างป้อมด้วย เพราะมีภูเขาล้อมรอบและพลเมืองหนาแน่น พอดีตั้งเป็นเมืองได้ จึงนำความขึ้นถวายบังคมทูลเพื่อทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเป็นเมือง เรียกชื่อตามนามของแม่น้ำเลยว่า “เมืองเลย” ต่อมา พ.ศ.2440 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากเดิมมาเป็นแบบเทศาภิบาล โดยแบ่งเป็นมณฑลเมือง อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เมืองเลยจึงแบ่งการปกครองอีกเป็น 4 อำเภอ อำเภอที่ตั้งตัวเมืองเรียกชื่อว่า “อำเภอกุดป่อง” ต่อมาใน พ.ศ.2442-2449 ได้เปลี่ยนชื่อเมืองเลยเป็น “บริเวณลำน้ำเลย” ใน พ.ศ.2449-2450 ได้เปลี่ยนชื่อบริเวณลำน้ำเลย เป็นบริเวณลำน้ำเหือง และใน พ.ศ. 2450 จึงได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 4 มกราคม 2450 ยกเลิกบริเวณลำน้ำเหืองให้คงเหลือไว้เฉพาะ “เมืองเลย” โดยให้เปลี่ยนชื่ออำเภอกุดป่อง เป็นอำเภอเมืองเลยด้วย (สำนักงานจังหวัดเลย. 2560)

2.4.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

ที่ตั้งและขนาด ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 520 กม. มีเนื้อที่ประมาณ 11,424 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 7,140,382 ไร่
ทิศเหนือ ติดต่อกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เทือกเขาเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
อำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอสังขุม จังหวัดหนองคาย อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี อำเภอศรีบุญเรือง อำเภอสวรรคุด อำเภอากลาง และอำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู
ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอภูผาม่าน อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 20 แสดงแผนที่แสดงเขตพื้นที่การปกครองของจังหวัดเลย ประกอบด้วย 14 อำเภอ

ที่มา : สำนักงานจังหวัดเลย. 2560

จังหวัดเลยมีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ความยาว 197 กิโลเมตร มีแม่น้ำโขง แม่น้ำเหือง และแนวสันเขาเป็นแนวพรมแดนติดต่อกับแขวงไชยะบูลี และแขวงเวียงจันทน์ของ สปป.ลาว แม่น้ำโขงระยะทางยาว 71 กิโลเมตร อยู่ในเขตอำเภอปากชม และอำเภอเชียงคาน แม่น้ำเหืองระยะทางยาว 123 กิโลเมตร อยู่ในเขตอำเภอท่าลี่ อำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย และอำเภอนาแห้ว แนวสันเขาในอำเภอนาแห้วมีความยาว 3 กิโลเมตร อำเภอที่มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับ สปป.ลาว ได้แก่

อำเภอปากชม ติดต่อกับบ้านวัง เมืองหมื่น แขวงเวียงจันทน์ (ระยะทางระหว่างแขวงเวียงจันทน์กับอำเภอปากชม ประมาณ 160 กิโลเมตร) ซึ่งมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน

อำเภอท่าลี่ ติดต่อกับบ้านเมืองหม่อ เมืองแก่นท้าว แขวงไชยะบูลี (ระยะทางระหว่างแขวง ไชยะบูลีกับอำเภอท่าลี่ประมาณ 210 กิโลเมตร) มีแม่น้ำเหืองเป็นเส้นกั้นพรมแดน

อำเภอเชียงคาน ติดต่อกับเมืองसानะคามแขวงเวียงจันทน์ (ระยะทางระหว่างเมือง สานะคามกับอำเภอเชียงคาน ประมาณ 3 - 5 กิโลเมตร) ซึ่งมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน

อำเภอด่านซ้าย ติดต่อกับบ้านนาข่า เมืองบ่อแต่น แขวงไชยะบูลี ระยะทางระหว่าง

เมืองบ่อเตนกับอำเภอด่านซ้ายประมาณ 30 กิโลเมตร

อำเภอนาแห้ว ติดต่อกับบ้านหมืองแพ้ว เมืองบ่อเตน แขวงไชยบุรี มีระยะทางระหว่างเมืองบ่อเตนกับอำเภอนาแห้ว ประมาณ 40 กิโลเมตร

อำเภอภูเรือ ติดต่อกับเมืองแก่นท้าว เมืองบ่อเตน แขวงไชยบุรี

2.4.1.2 ลักษณะการปกครอง

แบ่งการปกครองออกเป็น 14 อำเภอ 89 ตำบล (ไม่รวมตำบลกุดป่องซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมือง) 918 หมู่บ้าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล 27 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 71 แห่ง จังหวัดเลยแบ่งการปกครองเป็น 14 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเลย อำเภอวังสะพุง อำเภอท่าลี่ อำเภอเชียงคาน อำเภอด่านซ้าย อำเภอภูกระดึง อำเภอปากชม อำเภอภูเรือ อำเภอนาแห้ว อำเภอนาดัง อำเภอภูหลวง อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณและ อำเภอหนองหิน

2.4.1.3 ด้านประชากร

จังหวัดเลยมีประชากร ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2560 จำนวนประชากร 640,811 คน เพศชาย 322,423 คน เพศหญิง 318,338 คน จำนวนบ้าน (หลัง) 315,267 ครัวเรือน (จังหวัดเลย.รายงานประจำปี 2560 หน้า 10-11)

2.4.1.4 วิถีชีวิตชาวไทยเลย

วิถีชีวิตของชาวไทยเลย จะเป็นแบบเรียบง่ายรักสงบและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้ค่อนข้างเหนียวแน่น เช่น การเข้าวัดฟังเทศน์ในวันพระและการทำบุญในประเพณีดั้งเดิมต่างๆ เช่นประเพณีบุญหลวง ประเพณีการทำบุญพระราชค่าง งานนมัสการพระธาตุดินแทนและงานประเพณีทั้ง 12 เดือนที่เรียกว่าฮีตสิบสอง คองสิบสี่ นอกจากนี้ชาวไทยเลยยังมีสำเนียงพูดที่แปลก นุ่มนวล สุภาพและไม่ค่อยพูดเสียงดัง มีมารยาทดีงาม อารมณ์เย็นไม่วุ่นวาย รักถิ่นที่อยู่ไม่ค่อยอพยพไปอยู่ที่อื่น คนเลยมีเอกลักษณ์เฉพาะตนแตกต่างไปจากคนถิ่นอีสานด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นผิวพรรณที่ขาวเนียนแบบขาวเนื้อ หรือภาษายามพูดจาก็มีสำเนียงอ่อนหวานนุ่มนวลละม้ายคล้ายการพูดของชาวหลวงพระบางที่อยู่อีกฝั่งโขง นิสัยของชาวเลยโดยทั่วไปเป็นผู้รักความสงบ ซื่อสัตย์ สุภาพอ่อนโยน พูดจาอ่อนหวาน ไม่โอ้อวด ยิ้มแย้มแจ่มใสเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต้อนรับผู้มาเยือนด้วยความเป็นกันเองและอัธยาศัยไมตรีอันดีถือว่าผู้ไปเหมือนญาติ (สาร สารทัศน์นันทน์, 2518)

สถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือนสภาพบ้านเรือนชาวไทยเลยแต่ก่อนเก่า จะสร้างขึ้นเป็นเรือนหลังใหญ่ยกพื้นสูงมีระเบียงหรือชานยื่นออกไปด้านหน้าเรือนและมีครัวเรือนซึ่งส่วนใหญ่ จะสร้างแยกต่างหากโดยมีชานเชื่อมติดกัน สำหรับหลังคาของเรือนนอนมุงด้วยหญ้าคาหรือไม้แป้นเกล็ด ฝาเรือนและพื้นหรือนิยมทำด้วยไม้ไผ่แผ่นหรือไม้แป้นส่วนเสาใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นต้น หรืออิฐก่อเป็นเสาใหญ่มีบันไดพาด

ไว้สำหรับขึ้นลงส่วนเรือนครัวจะมุงด้วยหลังคาหญ้าคา ฝาและพื้นจะนิยม ทำด้วยฝาไม้ไผ่สับแผ่ออกเป็นแผ่น ปัจจุบันสภาพบ้านเรือนได้เปลี่ยนแปลงไปจากวัสดุที่ทำด้วยไม้กลับกลายเป็นวัสดุที่ทำด้วยปูน (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2544) ชาวเลยสมัยโบราณสร้างบ้านแบบทรงไทยโดยมีหลังคาหน้าจั่วแหลมสูงชันขึ้น ซึ่งมุงด้วยหญ้าข้างใบไม้เช่นใบค้อบ้าง มุงด้วยกระดานเกล็ดบ้างแต่เป็นที่น่าเสียดายที่ปัจจุบันบ้านแบบนี้มีเหลืออยู่น้อยเต็มที่บ้านเรือนที่สร้างแปลกกว่าจังหวัดอื่นคือบ้านเสาหินตั้งโดยไม่ต้องใช้เครื่องเหล็กยึดเลย และไม่ต้องฝังเสาลงไปในดินมีอยู่ทั่วไปที่อำเภอด่านซ้าย เช่น บ้านนาฮี บ้านหนองผือ ตำบลนาหอ บ้านนาหมูนุ่น บ้านนาดีในตำบลนาดี

การแต่งกายของชาวไทยเลย จะใช้ผ้าฝ้ายและผ้าไหมสีพื้นในการตัดเย็บโดยการนำเส้นด้ายมาทอเป็นผืนและนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้ากางเกงหรือเป็นผ้าชิ้น ลักษณะการแต่งกายสำหรับผู้ชายส่วนใหญ่จะนิยมแต่งกายด้วยชุดไทยเลยแบบคอตั้งแขนสั้นนุ่งกางเกงขายาวธรรมดา ส่วนผู้หญิงเสื้อจะเป็นคอกลมผ่าอกตลอด เอวจี้ม แขนยาวสามส่วน ชายเสื้อคลุมสะโพก กระดุมจะมีลักษณะสี่เหลี่ยมกับผ้า ส่วนผ้าชิ้นหรือผ้าถุงเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมซึ่งมีลวดลายพื้นเมืองโบราณของจังหวัดเลย (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2544) ผู้ชายนิยมแต่งกาย 4 แบบคือชุดแต่งกายแบบไปวัดไปงานบุญ ชุดแต่งกายสำหรับไปทำงาน ชุดแต่งกายสำหรับไปงานพิธีการต่างๆ และชุดแต่งกายสำหรับทำงานเกษตร ผู้หญิงจะมีอยู่สองแบบคือชุดไทยเลยที่ประยุกต์จากชุดไทยล้านช้างและประยุกต์มาจากชุดไทเลยซึ่งจะคล้ายกันกับชุดไทยล้านช้าง อย่างไรก็ตามการแต่งกายของชาวไทยเลยก็จะขึ้นอยู่กับโอกาสของงานในแต่ละงานเป็นหลักกว่ามีความเหมาะสมเพียงใด (วิเชียร ชาบุดรบุญทริก, 2542)

ความเชื่อของชาวเลย บางพวกมักจะเชื่อเรื่องภูตผีบรรพบุรุษ และมีความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้า นางเทียม ซึ่งมีอยู่แทบทุกหมู่บ้าน ส่วนชาวด่านซ้ายมีความเชื่อเรื่องวิญญาณโดยจะมีพ่อกวนและนางเทียมเป็นสื่อติดต่อกับวิญญาณและเข้าทรง มีการบูชาพระธาตุศรีสองรัก (ศุนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยและคณะ, 2540)

สำหรับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยเลยนั้นสรุปได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีของจังหวัดเลยคล้ายคลึงกับจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ในภาคอีสาน เช่น มีจารีตประเพณีที่ปฏิบัติในแต่ละเดือนเรียกว่าฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติทั่วไป ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา หยุดทำงานในวันพระเพื่อไปทำบุญปฏิบัติธรรม พิธีกรรมเป็นพิธีกรรมของกลุ่มชนไทยลาว เช่น การแห่นางแมว การเล่นแม่ปางดั่ง แม่นางกวัก การขอฝน การเสี่ยงทาย การละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวง การสู่ขวัญในโอกาสต่างๆตลอดจนพิธีกรรมของชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวไทยดำมีพิธีศพพิธีเช่นผีเรือน พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน นอกจากนี้ ยังมีประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีบุญออกพรรษาที่เข็ญจคาน ประเพณีเทศน์มหาชาติหรืองานบุญพระเวสสันดร ประเพณีบุญหลวง ที่อำเภอด่านซ้าย ซึ่งต่างก็มีลักษณะเฉพาะถิ่นแตกต่างกันไปรวมถึงงานเทศกาลที่จังหวัดเลยส่งเสริมให้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีคือ งานเทศกาล

ดอกฝ้ายบานมะขามหวาน ที่เมืองเลยและงานเทศกาลผีตาโขนในงานบุญหลวง ตลอดจนงานแสดงไม้ดอกเมืองหนาวอำเภอภูเรือ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ประวัติและความเป็นมาของจังหวัดเลย ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่า มีการก่อตั้งชุมชนมาตั้งแต่เมื่อไหร่ จากการประมวลเอกสารหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้ทำให้เห็นร่องรอย การก่อตั้งบ้านเมืองมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตามการยืนยันของนักประวัติศาสตร์โบราณคดี ที่อาศัย ร่องรอยจากภาพเขียนสี เครื่องมือหินศิลาจารึก และเสมาหิน และจากลักษณะของการตั้งชุมชนเป็นต้น ซึ่ง แสดงให้เห็นว่าในบริเวณพื้นที่จังหวัดเลยในปัจจุบันมีมนุษย์อาศัยอยู่ก่อนแล้ว ประวัติศาสตร์ของจังหวัด เลยถูกบันทึกไว้อย่างเป็นทางการในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พญาท้าวหน้าออกสำรวจไพร่พลในแขวงนี้และพบว่า มีชุมชนตั้งอยู่ หนาแน่นบริเวณเมืองชายขาวหรือเมืองเซไล แล้วอพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในบริเวณลุ่มน้ำหามานซึ่งเรียกว่า บ้านแฮ่หรือบ้านแฮ่ในปัจจุบัน และมีประกาศของกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2450 สถาปนา เมืองเลยขึ้นเป็นจังหวัดด้วยสภาพทางกายภาพและสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างจากที่อื่นๆ ที่มีลักษณะ พื้นที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนและอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง 400 เมตรทำให้วิถีชีวิตของชาวเลยมีความ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมซึ่งยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบสานต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน (พรพิทักษ์ แม้นศิริ, 2545)

2.4.2 ประวัติและความเป็นมาของอำเภอด่านซ้าย

อำเภอด่านซ้ายเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเลย มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวัฒนธรรมมา อย่างยาวนานตั้งแต่ก่อนสุโขทัยเป็นราชธานี ดังรายละเอียดที่ว่า “ด่านซ้ายตั้งอยู่ทางด้านซ้ายของเมืองบาง ยางซึ่งเชื่อกันว่าตั้งอยู่ในอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพ่อขุนบางกลางท่าวเจ้าเมืองบางยางตั้งขึ้นเป็น เมืองหน้าด่าน และเรียกเมืองนี้ว่าเมืองด่านซ้าย (สาร สาระทัศน์านันท์, 2542)

เช่นเดียวกับอีกแนวคิดหนึ่งที่ว่า ด่านซ้าย มาจากคำว่าด่านข้างซึ่งในสมัยโบราณมีช้างป่า อาศัยอยู่ชุกชุมมากอยู่ระหว่างป่าภูหลวง ป่าโป่งลิงตัน ป่าเขตเมืองล้านช้าง แขวงไชยบุรี ประเทศลาว คน ในสมัยก่อนจึงเรียกว่าด่านข้างและเพี้ยนมาเป็น “ด่านซ้าย” (สาร สาระทัศน์านันท์, 2542) สำหรับคำขวัญ ของอำเภอด่านซ้ายคือ “ดินแดนแห่งสัจจะไมตรี ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน” (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์อยุธยา และพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์กรุงศรีสัตนาคนหุต ได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีกันเพื่อร่วมกันป้องกันประเทศจากการรุกรานของ พม่าและเพื่อเป็นสักขีพยานแห่งการทำสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกันของทั้งสองอาณาจักรและยังเป็น เครื่องหมายของเขตแดนด้วย จึงได้ทรงโปรดให้มีการสร้างเจดีย์องค์หนึ่งขึ้น ณ โคนไม้ติดกันประมาณ กึ่งกลางระหว่างแม่น้ำโขงกับแม่น้ำหามาน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เมืองด่านซ้าย โดยให้ชื่อเจดีย์องค์นี้ว่า “พระธาตุศรี สองรัก” โดยเริ่มก่อสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2103 แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2106 (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554)

ด่านซ้ายตั้งอยู่ตรงชายแดน ประชิดสาธารณรัฐประชาชนลาวตามแนวลำน้ำเหือง

นครเวียงจันทน์อยู่ห่างจากด่านซ้ายไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นระยะทางราว 200 กิโลเมตร ภูมิสภาพที่ปรากฏ เป็นที่ราบ ๆ อยู่ระหว่างภูเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อน อาทิ ภูหินร่องกล้า ภูมโนโล ภูทุ่งแท่น ภูอั้งรัง ภูแผงม้า ภูทุ่งแท่นและภูอั้งรังนี้เองเป็นจุดปรากฏการโอบล้อมเขตสุขภาพิบาลด่านซ้ายไว้ ทำให้รู้สึกว่ห่างไกลจากหล่มเก่า นครไทย และภูเรือ มากกว่าตัวเลขที่ปรากฏบนหลักกิโลเมตร ยิ่ง แต่ก่อนเมื่อยังไม่มีถนนสายหล่มเก่า-เมืองเลย ชาวด่านซ้ายที่คิดจะเดินทางติดต่อเมืองข้างเคียง ต้องเดินป่าอย่างน้อย 2 วันแต่ฤดูดอยที่ห่างไกลนี้ก็เอื้ออำนวยความอุดมสมบูรณ์แก่ชีวิตที่อิงอาศัยลำน้ำน้อยใหญ่ ลำน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงแผ่นดินเลยแถบนี้ ได้แก่ น้ำหมัน น้ำพุง น้ำป่าสัก (ตอนต้นน้ำ) ส่วนใหญ่เป็นลำน้ำสายเล็ก สั้นและเต็มไปด้วยเกาะแก่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมไม่ได้ แต่ก็พออาศัยเป็นน้ำกินและทำนา โดยเฉพาะในบริเวณที่ราบริมน้ำหมันลักษณะที่ตั้งและภูมิสภาพทำให้ด่านซ้ายมีนัยสำคัญเชิงยุทธศาสตร์แทบทุกยุคสมัย ยุคที่สงครามระหว่างลัทธิการเมืองปะทุ ป่าเขาแถบนี้เคยเป็นฐานที่มั่นของทั้งชาวพื้นราบและชาวม้ง ฝ่ายที่ต่อต้านอำนาจรัฐ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ฝรั่งเศสเคยยึดด่านซ้ายไว้ ในอาณัติปกครองระยะเวลาหนึ่ง เมื่อย้อนไปเก่าก่อนนั้น ด่านซ้ายคือด่านแดนคั่นอยู่ระหว่างอาณาจักรยิ่งใหญ่สองอาณาจักร ได้แก่ อพยุทธยาและศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง พระธาตุศรีสองรักสร้างขึ้น ณ ชายแดนเขตรอยต่อของอาณาจักรทั้งสองใน พ.ศ. 2103

2.4.2.1 อาณาเขตติดต่อ

อำเภอด่านซ้ายตั้งอยู่ในเขตพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 400 - 800 เมตร พื้นที่ประกอบด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีที่ราบระหว่างภูเขา เฉลี่ยประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ ทิศเหนือจดเมืองบ่อแต่น สปป.ลาว โดยมีลำน้ำเหืองกั้นพรมแดน ทิศใต้ จดกับอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทิศตะวันออกจดเขตอำเภอท่าวัง อำเภอภูเรือ และอำเภอวังสะพุง และทิศตะวันตกจดอำเภอนาแห้ว และอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

2.4.2.2 ลักษณะการปกครอง

อำเภอด่านซ้ายแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 10 ตำบล 99 หมู่บ้าน 1 ได้แก่ตำบลด่านซ้าย ตำบลปากหมัน ตำบลนาดี ตำบลโคกงาม ตำบลโพนสูง ตำบลอู่มุม ตำบลกกสะทอน ตำบลโป่ง ตำบลวังยาว และตำบลนาหอ มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 11 แห่ง จำนวนประชากร 52,166 คน (ข้อมูลปี พ.ศ.2561)

2.4.2.3 ลักษณะภูมิอากาศและภูมิประเทศ

อำเภอด่านซ้ายเป็นพื้นที่ราบสูงส่งผลให้ฤดูหนาวมีอากาศหนาวเย็นมากในตอนเช้ามีหมอกหนา บางปีมีเกล็ดน้ำแข็งเกาะตามใบหญ้า คล้ายหิมะ ซึ่งเรียกว่า “แม่คะนิง” ฤดูร้อน มีอากาศร้อนมากตลอดแนวของลำน้ำหมัน ส่วนเขตหุบเขาจะมีอากาศอบอุ่น อุณหภูมิเฉลี่ย 36 องศาเซลเซียส ฤดูฝนจะตกช่วงแรกเดือนเมษายนถึงเดือนกรกฎาคม สภาพของภูมิประเทศส่วนรวมนั้นประกอบด้วยภูเขาสูงน้อยใหญ่ สลับซับซ้อนและมีที่ราบขนาดทั้งสามด้าน พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1731.89 ตารางกิโลเมตรร้อยละ 80 อยู่

ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและร้อยละ 5 เป็นป่าไม้เบญจพรรณ และพื้นที่อีกร้อยละ๑๕ เป็นที่ราบระหว่างหุบเขา ดังเช่นภูที่สำคัญคือ ภูแปก ภูทุ่งแทน ภูน้ำอุ่น อยู่ด้านทิศตะวันออก ภูลมโหล่น ภูแผงม้า อยู่ทางทิศใต้ ภูหินร่องกล้า ภูผามิ่ง อยู่ด้านทิศตะวันตก ภูเหล่านี้เป็นสาขาหนึ่งของเทือกเขาเพชรบูรณ์ ไหลผ่านตำบลด่านซ้าย บ้านนาหอ บ้านนาดีและปากหมันไหลลงสู่แม่น้ำเหือง เป็นแม่น้ำที่ไหลไปทางเหนือสายเดียวของจังหวัดเลย

2.4.2.4 ประเพณีและวัฒนธรรมสำคัญของท้องถิ่น

- 1) พิธีสมโภชและงานนมัสการพระธาตุศรีสองรัก
- 2) งานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน
- 3) งานประเพณีปีใหม่ของชาวเขา

ภาพประกอบ 21 พระธาตุศรีสองรัก ปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

2.4.2.5 พระธาตุศรีสองรัก โบราณสถานสำคัญของด่านซ้าย

พระธาตุศรีสองรัก เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างด้านละ 8 เมตร ตอนกลางถึงยอดเจดีย์รูปทรงเรียวยแหลมสูง 32 เมตร มีรูปแบบสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ไทยประสมลาว ลักษณะทรวดทรงคล้ายกับพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม องค์กรซึ่งทรงบัวเหลี่ยม หรือบางคนเรียกว่าทรงลุ้งคว่ำ ตั้งอยู่บนเนินเขาริมน้ำหมันในเขตอำเภอด่านซ้ายริมถนนสายเลย-เพชรบูรณ์ และสายเลย-

พิษณุโลก ห่างจากอำเภอด่านซ้ายไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 1 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดเลย 83 กิโลเมตร (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยและคณะ, 2540)

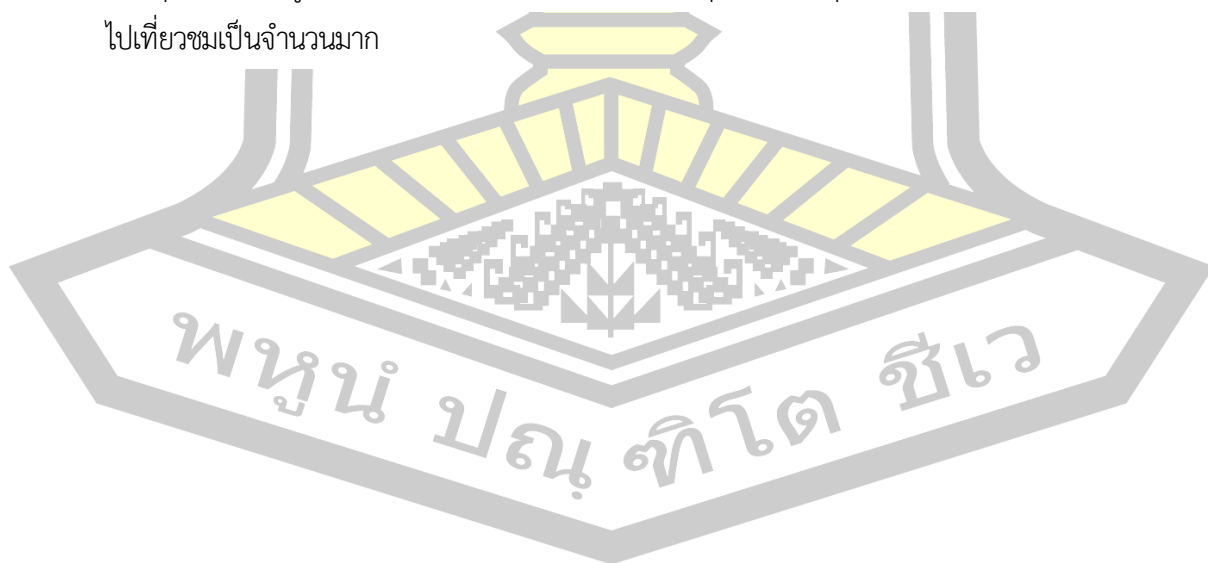
พระธาตุศรีสองรักสร้างขึ้นในสมัยแผ่นดินของพระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีสัตนาคนหุต เนื่องจากในสมัยที่ทั้งสองพระองค์ครองอำนาจอยู่นั้น พม่าโดยพระเจ้าตะเบงชเวตี้และพระเจ้าบุเรงนอง เรื่องอำนาจและเป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็งในการปกครองและการทำสงคราม ได้ยกทัพมารุกรานเพื่อหวังจะแผ่ขยายอิทธิพลมายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำโขง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าไชยเชษฐา ธิราชต่างก็เห็นสมควรว่าควรมีการรวมกำลังเป็นพันธมิตรกันเพื่อต่อสู้กับพม่า จึงทรงทำสัตยาธิษฐานว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกัน และเป็นการรำลึกในการทำไมตรีต่อกัน จึงร่วมกันสร้างเจดีย์ศรีสองรักขึ้นเป็นสักขีพยาน โดยให้มหาอุปราช และเสนาอำมาตย์ ตลอดจนพระเถระชั้นผู้ใหญ่มาราชการแทนพระองค์ ในการสร้างเจดีย์และให้ชื่อว่า “พระธาตุศรีสองรัก” เริ่มสร้างตั้งแต่ปี 2103 ตรงกับปีวอก โทศก จุลศักราช 922 ในวันพฤหัสบดีขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 และสร้างแล้วเสร็จในปีพุทธศักราช 2106 ในวันพฤหัสบดีขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 สำหรับในปีพุทธศักราช 2473 ได้มีการบูรณะซ่อมแซมองค์พระธาตุครั้งแรกในบริเวณฐานมุมทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ที่พังลงมา และในวันที่ 16 กรกฎาคมปีพุทธศักราช 2532 ก็เกิดฟ้าผ่าตรงยอดองค์พระธาตุหักลง กรมศิลปากร ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมทั้งองค์ซึ่งเป็นครั้งที่ 2 เมื่อปีพุทธศักราช 2534 และนับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาชาวด่านซ้ายก็จะมีพิธีสมโภชและงานนมัสการพระธาตุศรีสองรัก โดยจะทำในวันเพ็ญเดือน 6 เพื่อการสักการบูชาองค์พระธาตุศรีสองรัก (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย. 2540 : 3-4)

ปูชนียสถานสำคัญของด่านซ้ายอีกแห่งหนึ่งคือ “วัดโพนชัย” ริมลำน้ำหมันซึ่งถือว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของอำเภอด่านซ้าย สร้างขึ้นพร้อมกับพระธาตุศรีสองรัก เมื่อประมาณ พ.ศ. 2103 อายุราว 453 ปี โดยพระเถระของกรุงศรีอยุธยา 5 รูป และจากกรุงศรีสัตนาคนหุต 5 รูป ที่ทำสัตยาบันสร้างพระธาตุศรีสองรักได้มาพำนักอยู่ที่วัดนี้ จึงมีพระธาตุศรีสองรักจำลองอยู่ทางทิศใต้ของพระวิหาร 1 องค์ ขนาดกว้าง 3.75 เมตร สูง 15 เมตร วัดโพนชัย (ชาวบ้านนิยมเรียกว่าวัดโพน) เป็นวัดเก่าแก่ ผู้สร้างก็น่าจะเป็นกลุ่มเดียวกัน งานบุญประเพณีและการละเล่นสำคัญของชาวด่านซ้ายก็ประกอบที่วัดโพนชัยแห่งนี้ นั่นคืองานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน (ศรีคีกร วลัยโกตม และคณะ, 2544) วัดโพนชัย สร้างมาพร้อมกับการสร้างพระธาตุศรีสองรัก มีพระพุทธรูปใหญ่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวอำเภอด่านซ้าย เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่างๆ เช่น ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนซึ่งเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียมเป็นผู้นำ ชาวบ้านชาวอำเภอด่านซ้ายร่วมกันประกอบพิธีกรรมต่างๆภายในงานและในวันสำคัญอื่นๆ และยังเป็นสถานที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ผีตาโขน อีกด้วย

ภาพประกอบ 22 ประชาชนชาวอำเภอด่านซ้ายร่วมในงานบุญประเพณีสำคัญในบริเวณวัดโพนชัย

ในปัจจุบันที่ด่านซ้ายยังมีโบราณสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคือวัดนมมิทวีปัสสนา ตั้งอยู่สูงเด่นอยู่บนเนินเขา ห่างจากพระธาตุศรีสองรัก เพียงเล็กน้อย พระอุโบสถและเจดีย์ภายในวัดก่อสร้างด้วยศิลาแลงทั้งหลัง และมีพระอุโบสถขนาดใหญ่ตกแต่ง อย่างวิจิตรงดงามตามศิลปะภาคกลาง มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เกิดจากจินตนาการสร้างสรรค์ออกแบบ โดยพระและเณร มีภาพจิตรกรรมที่สวยงามประดับ อยู่โดยรอบมีพระพุทธรูปชินราชจำลองเป็นพระประธาน และมีหุ่นขี้ผึ้งของหลวงปู่ พระมหาพันธ์ สิววิสุโท ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มสร้างวัดและ ได้มรณภาพแล้ว ปัจจุบันยังคงมีพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก

ภาพประกอบ 23 วัดนรมิตวิปัสสนาพระอุโบสถและเจดีย์ภายในวัดก่อสร้างด้วยศิลาแลงทั้งหลังมีพระพุทธรชินราชจำลองเป็นพระประธาน

2.4.3 ประวัติและความเป็นมาของแขวงไซยะบูลี

ไซยะบูลีเป็นหนึ่งในแขวงของประเทศลาว ตั้งอยู่ทางตะวันตกสุดของประเทศมีพื้นที่ติดกับประเทศไทยทางด้านจังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดน่าน จังหวัดอุดรธานี จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดเลย เคยเป็นส่วนหนึ่งของสยามก่อนการเสียดินแดนเมื่อปี พ.ศ. 2447 ซึ่งมีผลให้แขวงนี้ไปขึ้นกับอินโดจีนของฝรั่งเศส ไทยได้กลับคืนมาชั่วคราวในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อได้กลับคืนมาจึงตั้งเป็นจังหวัดผานช้าง แต่ต้องคืนกลับไปเหมือนเดิมหลังสงคราม เมื่อแขวงไซยะบูลีกลับคืนไปเป็นของลาวอีกครั้ง จึงได้ตั้งชื่อว่า ไซยะบูลี ซึ่งแปลว่า เมืองแห่งชัยชนะ ชัยชนะที่แขวงได้กลับคืนเป็นของลาวอีกครั้ง (แต่ก่อนไซยะบูลีเป็นส่วนหนึ่งของแขวงหลวงพระบาง เป็นเมืองแห่งป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และธรรมชาติอันสวยงาม ตั้งอยู่บนภูเขาและที่ราบสูง มีเขตแดนติดกับไทยยาว 645 กิโลเมตร ชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่เป็นพวกไทดำ ไทลื้อ ขมุ ขฉิน กรี อาข่า และมลาบรี ทางตะวันออกติดกับฝั่งแม่น้ำโขง จะเห็นยอดเขาที่มองไกลๆ จะเหมือนช้างกำลังเดิน จึงได้ชื่อว่าผานช้าง ส่วนทางทิศตะวันตกของตัวเมืองเป็นที่ตั้งของป่าสงวนแห่งชาติน้ำพูน ถัดมาทางตอนใต้ริมชายแดนมีน้ำตกให้เที่ยวชม ได้แก่ น้ำตกบ้านคำ น้ำตกตาดเหือง แต่ยังไม่มีการเดินเท้าถึง ส่วนน้ำตกที่มีถนนเข้าถึงได้แก่ น้ำตกตาดแจว สูงราว 30 เมตร การเดินทางสะดวก อยู่ใกล้ตัวเมือง ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมมาเที่ยวพักผ่อนซึ่งเจ้าชีวิตศรีสว่างวงศ์โปรดให้สร้างขึ้น

2.4.3.1 ลักษณะทางกายภาพ

ที่ตั้งและขนาด ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ ทิศเหนือและตะวันออก ติดกับ
แขวงบ่อแก้ว แขวงอุดมไซ แขวงหลวงพระบาง และแขวงเวียงจันทน์ ห่างจากจังหวัดเลย (ทางด่านท่าลี่
อำเภอท่าลี่) ประมาณ 192 กม. มีเนื้อที่ประมาณ 16,389 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับ แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ติดกับชายแดนไทยหลายจังหวัด เช่น เชียงราย พะเยา น่าน อุตรดิตถ์ และจังหวัด
เลย

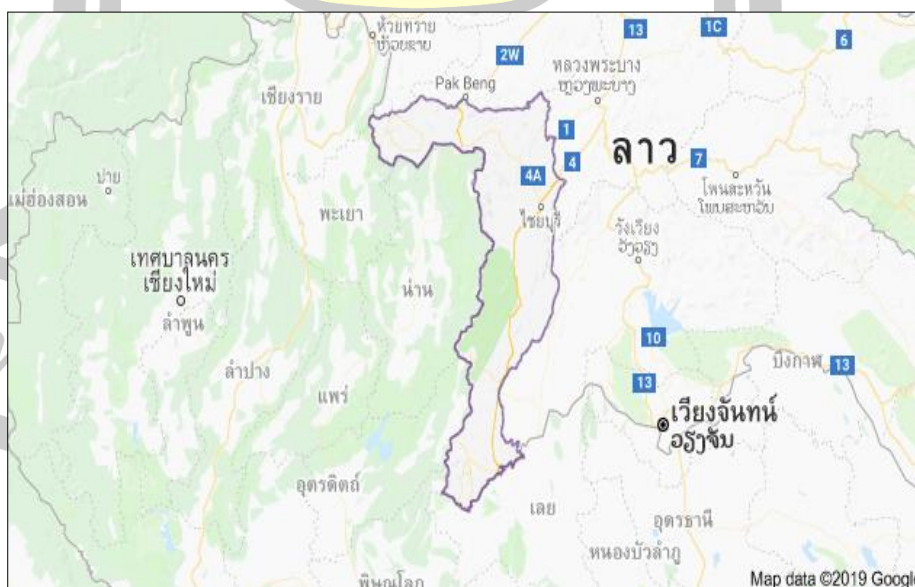
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ แขวงเวียงจันทน์

ทิศใต้ ติดต่อกับ ติดกับชายแดนไทยหลายจังหวัด เช่น เชียงราย พะเยา น่าน อุตรดิตถ์
และจังหวัดเลย

ในอดีตเมื่อครั้งที่เป็นจังหวัดล้านช้างของไทยแบ่งการปกครองออกเป็น 6 อำเภอ ดังนี้คือ
อำเภอสมามบุรี ตามเขตอำเภอสมามบุรีเดิม อำเภออุคคเดชจรัส ตามเขตอำเภอปากลายเดิม อำเภอแก่นท้าว
ตามเขตอำเภอแก่นท้าวเดิม อำเภอเชียงฮ่อน ตามเขตอำเภอเชียงฮ่อนเดิม อำเภอหาญสงคราม ตามเขต
อำเภอหงษาเดิม และอำเภอเชียงแมน แยกจากอำเภอสมามบุรี

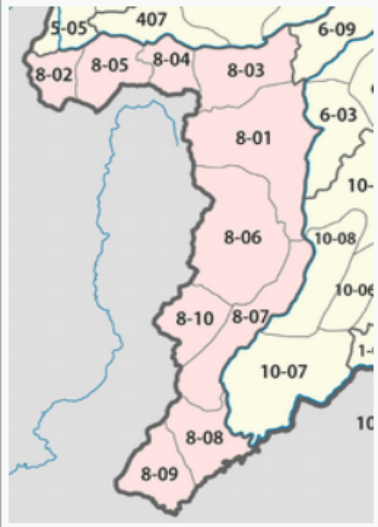
2.4.3.2 เขตการปกครอง

แขวงไชยะบูลี แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 เมือง ดังนี้ 1. เมืองไชยะบูลี 2. เมือง
คอบ 3. เมืองเชียงฮ่อน 4. เมืองเงิน 5. เมืองหงสา 6. เมืองเพียง 7. เมืองปากลาย 8. เมืองแก่นท้าว 9. เมือง
บ่แดน 10. เมืองทุ่งมีไซ 11. เมืองไซสะถาน มีจำนวนประชากร 346,512 คน

ภาพประกอบ 24 แผนที่แสดงเขตพื้นที่แขวงไชยะบูลี

ที่มา : <https://www.google.co.th/search?>

แผนที่	รหัสเมือง	เมือง (ไทย)	เมือง (ลาว)	เมือง (อังกฤษ)
	8-01	ไชยบุรี	ไฉยะบูลี	Sainyabuli
	8-02	คอบ	คอบ	Khop
	8-03	หงษา	ฮังสา	Hongsa
	8-04	เงิน	จ็อง	Ngeun
	8-05	เชียงฮอน	จ็องฮอน	Xianghon
	8-06	เพียง	พ็อง	Phiang
	8-07	ปากลาย	ปากลาวย	Paklai
	8-08	แก่นท้าว	แก้นท้าว	Kenthao
	8-09	บ่อแดน	บ่อแดน	Boten
	8-10	ทุ่งมีไชย	ทังมีไฉ	Thongmixai
	8-11	ไชยสถาน	ไฉสะทวน ^[1]	

ภาพประกอบ 25 แผนที่แสดงเขตปกครองแขวงไชยะบูลี

ที่มา : <https://www.google.co.th/search?>

2.4.3.3 ด้านเศรษฐกิจ

แขวงไชยะบูลีมี GDP เฉลี่ยต่อหัวเท่ากับ 770 ดอลลาร์สหรัฐต่อปี (2551) ทรัพยากรสำคัญคือ แร่ธาตุ เช่น ถ่านหินลิกไนต์ที่เมืองหงสา ตะกั่วและทองแดงที่เมือง ปากลาย แมงกานีส ที่เมือง บ่อแดน และหินแกรนิตที่เมืองแก่นท้าว สินค้าสำคัญ ได้แก่ ปศุสัตว์ ผลิตภัณฑ์จากไม้ เฟอร์นิเจอร์ ไม้ ปาร์เกต์ ผ้าทอ ผ้าไหม เสื้อผ้า ของป่า และสินค้าเกษตร เช่น ข้าว ข้าวโพด ลูกเดือย งา ถั่ว ฝ้าย สำหรับการลงทุน แขวงสามารถอนุมัติโครงการที่มูลค่าไม่เกิน 3 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และให้ สิทธิสัมปทานโครงการที่ใช้พื้นที่ไม่เกิน 100 เฮกตาร์ ผู้ลงทุนต้องส่งเอกสารคำร้องที่แผนกแผนการและการลงทุนแขวง โครงการที่แขวงอนุมัติได้ประกอบด้วย การผลิตสินค้าเพื่อส่งออก เกษตรกรรม-ป่าไม้ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร-ป่าไม้ อุตสาหกรรมปรุงแต่ง อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีทันสมัย การค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์ และการรักษาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ฝีมือแรงงาน และการรักษาสุขภาพประชากร การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การผลิตวัตถุดิบ อุปกรณ์สำหรับอุตสาหกรรมที่สำคัญ การท่องเที่ยวและบริการ การผลิตวัสดุก่อสร้างสิทธิประโยชน์ด้านการลงทุน มี 3 มาตรการ คือ มาตรการส่งเสริมกิจกรรม มี 3 หน่วยบริการที่เมืองปากลาย เมืองแก่นท้าว และเมืองหงสา มาตรการการค้าต่างประเทศลาว มาตรการพัฒนาลาว มี 3 หน่วยบริการที่เมืองปากลาย เมืองแก่นท้าว และ เมืองหงสา

2.4.3.4 การคมนาคม

เส้นทางถนนติดต่อระหว่างเมืองในภาคเหนือ และภาคใต้ของแขวงและเชื่อมต่อกับแขวงหลวงพระบาง รวมทั้งเส้นทางถนนเชื่อมต่อกับจังหวัดน่านของประเทศไทย นอกจากถนนสายหลักที่เชื่อมเมืองต่าง ๆ แล้ว ถนนสายรองอื่น ๆ ยังอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง – ปรับปรุง หรือเป็นถนนในโครงการที่กำหนดแผนจะก่อสร้างทั่วทั้งแขวง อย่างไรก็ตามถนนสายหลักก็ยังคงได้รับการปรับปรุงให้เรียบร้อยสมบูรณ์ เพื่อให้สามารถใช้สัญจรไปมาได้ตลอดปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน นอกจากการคมนาคมทางบกโดยทางถนนแล้วแขวงไชยะบูลีสามารถเดินทางเชื่อมต่อกับเมืองและแขวงอื่น ๆ ได้โดยทางน้ำ ซึ่งสามารถเดินทางได้โดยทางเรือโดยสารตามลำแม่น้ำ โดยเฉพาะลำแม่น้ำโขง ทั้งนี้เนื่องจากแขวงไชยะบูลีมีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขงเป็นระยะทางนับได้หลายร้อยกิโลเมตร การคมนาคมทางอากาศ โดยทางเครื่องบินก็สามารถเดินทางเชื่อมต่อกับแขวงเวียงจันทน์ (กำแพงนครเวียงจันทน์) ได้โดยมีสนามบินที่เมืองไชยะบูลี และเมืองแก่นท้าว และมีเที่ยวบินประจำเดินทางติดต่อกับนครหลวงเวียงจันทน์ได้ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้โดยสาร ซึ่งเป็นปัจจัยประกอบสำคัญของเที่ยวบิน

2.4.3.5 สภาพภูมิประเทศ

ภูมิประเทศทั่วไปของแขวงไชยะบูลีเป็นภูเขาและที่ราบสูง ทางทิศตะวันตกมีต้นไม้ขึ้นหนาทึบเป็นที่ตั้งป่าสงวนแห่งชาติน้ำพูน ทางตะวันออกสุดที่แม่น้ำโขง มีน้ำตกหลายแห่ง เช่น นาซา บ้านคำ ตาดเหือง ฯลฯ แต่ยังไม่มีการเข้าถึง ไชยะบูลีมีเขตแดนติดกับประเทศไทยยาว 645 กิโลเมตร ชาวพื้นเมืองอาทิ ไทดำ ไทลื้อ ขมุ ขมิ้น กรี อาข่า ม้งและมลาบรี จึงมีการอพยพข้ามไปมาระหว่างสองประเทศ เป็นแขวงที่มีการทำไม้ซุงมากจึงมีช่างงานมากที่สุดในประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติในภูมิภาคย่านภูเขาที่อยู่ติดกับพรมแดนประเทศไทยยังเป็นป่าไม้สมบูรณ์อยู่มาก มีไม้สักและไม้มีค่าอื่น ๆ ทางแถบพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ของแขวง ส่วนในภาคเหนือของแขวงมีแร่ธาตุสำคัญ เช่น ถ่านลิกไนต์ ทองคำ ทองแดง และแมงกานีส เป็นต้น และมีการอุตสาหกรรมเหมืองหินแกรนิตในภาคใต้ของแขวง มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญอยู่ที่ เมืองไชยะบูลีน้ำตกตาดเจ้า เมืองเงิน เมืองปากลาย เมืองเชียงฮ่อน มีจุดผ่อนปรนชายแดนและด่านชายแดนถาวรไทย-ลาว ที่ จังหวัดน่าน ด่านท่าลี่ เชื่อมต่อระหว่างเมืองแก่นท้าว และอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

2.4.3.6 สภาพภูมิอากาศ

โดยทั่วไปมีสภาพภูมิอากาศคล้ายคลึงกับสภาพภูมิอากาศของจังหวัดน่านและจังหวัดอุดรดิตถ์ ของประเทศไทย มีปริมาณฝนน้อยกว่าทั้ง 2 จังหวัด แต่ในฤดูหนาวจะมีอากาศที่หนาวเย็นกว่าภูมิอากาศร้อนสะวันนา ในบางพื้นที่ในเขตตัวเมืองจะมีอากาศร้อนกว่าแถบภูเขา ในแถบภูเขาจะมีอากาศเย็นตลอดทั้งปีในเขตเทือกเขาหลวงพระบางทางทิศตะวันตกจะหนาวมากกว่าในเมือง

2.4.4 ประวัติและความเป็นมาเมืองปากลาย

เมืองปากลาย ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของแขวงไชยะบูลีมีระยะทาง 152 กิโลเมตร ห่างจากนครหลวงเวียงจันทน์ 200 กิโลเมตร ห่างจากหลวงพระบาง 242 กิโลเมตร ตั้งอยู่จุดศูนย์กลางทางผ่านของ 4

เมืองสำคัญๆ มีประตูเชื่อมต่อเข้าออกจากเมืองปากลายไปสู่นครหลวงเวียงจันทน์ จากเมืองปากลายไปสู่เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง จากเมืองปากลายไปสู่เมืองทุ่งมีชัย จากเมืองปากลายไปสู่ด่านสากลน้ำเหืองออกไปจังหวัดเลยและจากเมืองปากลาย ไปสู่ด่านสากลภูตู่ออกไปจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นอีก 1 จุดที่กำลังจะมีบทบาทสำคัญในอนาคต ปากลายกำลังได้รับการพัฒนาถนนที่ผ่านเมือง ปากลายจะเป็นถนนปูยาง (ลาดยาง) ทั้ง 4 ทิศ ซึ่งจะทำให้การเดินทางติดต่อค้าขายสะดวกยิ่งขึ้น ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางขนถ่ายสินค้าทางเรือของแขวงที่สามารถส่งสินค้าขึ้นไปถึงจีน หรือนครหลวงเวียงจันทน์ผ่านทางแม่น้ำโขงผ่านท่าเรือคอนกรีตที่ประเทศออสเตรเลียมาสร้างให้เมื่อปี ค.ศ.1995 อันเป็นท่าเรือที่ดีที่สุดของลาวตอนเหนือ เมืองปากลายเป็นหนึ่งในเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญของแขวงไซยะบูลีที่กำลังจะเป็นชุมทางสำคัญของพื้นที่ สปป.ลาวฝั่งตะวันตก ซึ่งจะทำให้เมืองปากลายกลายเป็นชุมทางสำคัญที่สนับสนุนการค้าการท่องเที่ยวระหว่างไทย-ลาวตอนเหนือกับจีนตอนใต้ รวมถึงเวียดนามตอนเหนือทันที (ท่านบัวพัน มักคะผน อดีตเจ้าเมืองปากลาย สปป.ลาว)

ข้อมูลพื้นฐานสำคัญของเมืองปากลาย แขวงไซยะบูลี ตามคำชี้แจงของ นางพิมพ์ประไพ สุขลาด รองเจ้าเมืองปากลาย ที่กล่าวในพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผิไซเมืองปากลาย ในฐานะประธานคณะกรรมการจัดงาน เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2562 มีดังนี้

ภาพประกอบ 26 ทีมวิจัยถ่ายภาพกับสะพานเมืองปากลายหรือที่เรียกกันว่าสะพานแดง เป็นสะพานเชื่อมประตูสู่นครหลวงเวียงจันทน์ เปิดเมื่อปี พ.ศ. 2560

2.4.4.1 การปกครอง

เมืองปากลาย มี 69 หมู่บ้าน มี 14,738 ครัวเรือน ภายในเขตเทศบาลมี 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านไชยมงคล บ้านศรีสะอาดชมพู บ้านศรีสว่าง บ้านนาสว่าง และบ้านแสงลาย ประชากร 72,658 คน ผู้หญิง 35,344 ชาย 37,314 คน คนมีเนื้อที่ประมาณ 2,196 ตารางกิโลเมตร

2.4.4.2 ลักษณะทางสังคม

เมืองปากลายมีพื้นที่การผลิต 20.45% พื้นที่เป็นป่าน้ำและป่าไม้ 79.02% มีที่อยู่อาศัย 0.53% อาชีพของประชากรส่วนใหญ่เป็นกสิกรปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์รวม 82.28% การบริการและการค้าขาย 5.40% พนักงานของรัฐมี 7.86% อาชีพอื่นๆ ที่ 4.48% รวมรายรับทั้งเมือง 1548.11 ล้านบาท เฉลี่ยรายได้ต่อหัวต่อคนต่อปี 21.31 ล้านบาทหรือเท่ากับ 2357 ดอลลาร์สหรัฐ

2.4.4.3 ด้านการท่องเที่ยว

เมืองปากลาย มีภูมิสถานสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์หลายสิ่งหลายอย่างยังคงสภาพเป็นธรรมชาติที่สวยงาม ดังนั้นเมืองปากลายจึงกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเป็นรูปแบบวงแหวนประกอบด้วย 2 โครงการ 5 กิจกรรมมี 4 ประเภทการท่องเที่ยวเพื่อสนองบริการนักท่องเที่ยวภายในและต่างประเทศเพื่อไปสัมผัสและเที่ยวชมเมืองปากลาย การกำหนดประเภทการท่องเที่ยวของเมืองปากลาย มี 4 ประเภทคือ

- 1) การท่องเที่ยวทางเรือ ชมธรรมชาติความงามของแม่น้ำโขง และชมวิถีชีวิตความงามทางวัฒนธรรมและความงามทางธรรมชาติของบ้านเรือนประชาชนตามริมแม่น้ำโขง
- 2) การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ใหญ่ ป่าดงดิบ ธรรมชาติและช้างป่า เรือกสวนไร่นา น้ำตกที่สะอาดและงดงามกว่า 10 แห่งท่องเที่ยว
- 3) เที่ยวชมด้านวัฒนธรรมเช่น วัดวาอารามที่มีความสำคัญหลายแห่ง เทศกาลบุญประเพณีใหญ่ที่จัดขึ้นคือเดือนสามลาวคืองานบุญผะเหวดมีการแห่ผึ้งใหญ่ เดือนหกมีบุญบั้งไฟ เดือนสิบเอ็ดมีบุญแข่งเรือยาวใหญ่ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีประชาชนและนักท่องเที่ยวสนใจมาก
- 4) การท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ มีสถานที่ประวัติศาสตร์ให้นักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นเรือนไม้สัก “หอไชย” สำหรับพักผ่อนของเจ้ามหาชีวิตลาวซึ่งเป็นอาคารเก่าแก่สมัยฝรั่งเศส อาคารคุกคุมขังสมัยฝรั่งเศสและโบราณสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์และอื่นๆ อีกหลายแห่ง

ขณะนี้ที่ปากลายมีกิจการโรงแรม-เรือนพักอยู่ทั้งสิ้น 17 แห่ง รีสอร์ททีก 1 แห่ง สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 454 คนต่อคืน

2.4.4.4 การคมนาคม

ด้านการคมนาคมทางทิศตะวันตกของปากลาย มีเส้นทางเชื่อมกับจังหวัดอุดรธานีของไทยอย่างน้อยอีก 2 เส้นทางหนึ่งในเส้นทางหลักที่มีการติดต่อค้าขายกันมานานก็คือ เส้นทางปากลาย-ด่านประเพณีผาแก้ว-บวมเลา ที่มีระยะทางเพียง 38 กม. เชื่อมกับด่านภูตู ซึ่งเส้นทางสายนี้ปัจจุบันยังเป็นถนน

ดินตลอดเส้นทางอยู่ เบื้องต้นประเมินกันว่าการปรับปรุงเส้นทางสายนี้จะใช้งบประมาณราว 520 ล้านบาท ส่วนอีกเส้นทางหนึ่งก็คือ ถนนจากเมืองปากลาย-เมืองทุ่งมีไซ ระยะทาง 53 กิโลเมตร เชื่อมต่อกับช่อง ประเพณีมหาราช (เดิมชื่อช่องหมาหลง) ตำบลบ่อเบี้ย อำเภอบ้านโคก อุดรดิตต์ สะพานปากลาย”ข้าม แม่น้ำโขง เปิดเมื่อวันที่14 กันยายน 2560 จากสะพาน ปากลายช่วยย่นระยะเวลาในการเดินทางจากด่าน ภูคู้ จ.อุดรดิตต์ สู่นครเวียงจันทน์ เมืองหลวงของสปป.ลาวได้เป็นอย่างมาก “ด่านภูคู้” หรือ “จุดผ่านแดน ถาวรภูคู้”เป็นด่านพรมแดนไทย-ลาว ในฝั่งประเทศไทย ตั้งอยู่ที่บ้านภูคู้ ต.ม่วงเจ็ดต้น อ.บ้านโคก จ.อุดรดิตต์ เมื่อข้ามเขตไปในประเทศลาวจะเป็นด่านสากล“ภูคู้” หรือ “ด่านผาแก้ว”(ชื่อเดิม) แห่งบ้านผา แก้ว เมืองปากลาย

2.4.4.5 ประเพณีและวัฒนธรรมสำคัญ

- 1) งานเทศกาลบุญผิโชน จัดในช่วงบุญเดือนสามหรือบุญผะเหวด
- 2) งานประเพณีบุญบั้งไฟ จัดในช่วงบุญเดือนหก
- 3) งานประเพณีแข่งเรือยาวใหญ่ จัดในช่วงบุญเดือนสิบเอ็ด

2.5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีผีตาโขนไทย-ลาว ต่อรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมตามแนวนโยบายแห่งรัฐและแนวคิด เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีมาเป็นกรอบเพื่อหาความสัมพันธ์ ดังนี้

2.5.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมตามแนวนโยบายแห่งรัฐ

2.5.1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 57 กำหนดให้รัฐต้อง อนุรักษ์ พื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงาม ของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรวมทั้งส่งเสริมและ สนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ด้วย และต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา พื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จา ทรรศการธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการ ดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

2.5.1.2 พระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มีกรอบแนวคิดสำคัญคือ การพยายามให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ดังคำปรารภในการตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ความว่า “โดยที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติ ล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ ส่งสม ปลูกฝังและสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ใน ปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายใน

และต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ไปใช้ในทางบิดเบือนหรือไม่เหมาะสมและอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านั้น ต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดาย สมควรจัดให้มีการส่งเสริมและรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป”

2.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ความเชื่อ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) ได้อธิบายถึงความเชื่อว่าเป็นการยอมรับข้อเสนอดีข้อหนึ่งไว้ว่าเป็นจริง การยอมรับเช่นนี้โดยสารถะสำคัญแล้ว เป็นการรับเชิงพุทธิปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะเทือนใจเข้ามาประกอบร่วมด้วย ความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในสบุคคล ซึ่งอาจเป็นพื้นฐานสำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้นความเชื่ออาจจะมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานความเคยชินที่จากการนี้รู้เอาเอง หรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดเข้าใจไขว้เขวก็ได้ เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหา ความเชื่ออาจจะเป็นความเชื่อเชิงวิทยาศาสตร์ ความเชื่อเชิงมหายหรือความเชื่อแปลกกิตถารก็ได้

สุริยา สมุทคุปดี และคนอื่นๆ, 2539 นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสให้ความหมายความเชื่อว่าเป็นชุดของความคิดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อความหมายในขณะที่พฤติกรรมจะถูกกำหนดโดยรูปแบบของการกระทำซึ่งตรงนี้เองที่เป็นการแยกความคิดออกจากการกระทำได้อย่างชัดเจน

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (อ้างถึงใน สุริยา สมุทคุปดี และคนอื่นๆ, 2539) นักค้นคว้าวัฒนธรรมและโบราณคดีของไทยกล่าวว่า ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้มีความมั่นใจมีกำลังใจขึ้นถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้เสียแล้วก็ไม่อาจทำอะไรให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์มนุษย์ทุกรูปทุกวัยทุกแห่งต่างก็สัมพันธ์กับความเชื่อดังนั้นการทำอะไรย่อมมีความเชื่อ

บุญลือ วันทายนต์, 2520 ให้ความเห็นว่าความเชื่อเป็นปรากฏการณ์ทางจิตประเภทหนึ่งซึ่งปรากฏการณ์นั้นสามารถแสดงออกโดยผ่านทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่เชื่อถือด้วยการยอมรับสิ่งนั้นนั้นมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวประจำใจอย่างสนิทใจ ฉะนั้นความเชื่อจึงจัดเป็นทัศนคติที่ดีประการหนึ่งต่อสิ่งที่เคารพนับถือ

พิเชฐ สายพันธ์, 2539 ให้ความหมายความเชื่อไว้ว่า เป็นระบบคิดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อความหมายโดยผ่านสัญลักษณ์สิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งคนทั้งหลายยอมรับนับถือหุตุมันรับแต่ระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับสังคมพวกเราสามารถทำความเข้าใจกับความเชื่อได้ผ่านสัญลักษณ์ต่างๆที่ปรากฏในวิถีชีวิตแนวความคิดและการประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่ความเชื่อถือกำเนิดขึ้นนั้น

ทัศนีย์ ทานตวนิช, 2523 กล่าวว่า ความเชื่อ คือการยอมรับนับถือว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจไม่มี หลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้

ชลอ บุญช่วย, 2532 กล่าวว่า ความเชื่อหมายถึงการยอมรับที่แสดงถึงความจงรักภักดี ความศรัทธา และการยอมรับในอำนาจเร้นลับอื่น ๆ

รัช ปุณโณทก, 2530 ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความเคารพยำเกรง

นันทนา ชุนภักดี, 2530 ได้ศึกษาความเชื่อของคนไทยในอดีตและกล่าวสรุปไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึงสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งหนึ่ง สิ่งใดแล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้น ๆ จะมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตามและ ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ เพราะความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว เมื่อมีความกลัวแล้ว จึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ

สถาพร ศรีสัจจัง, 2533 ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใดๆ รองรับก็ได้

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536 กล่าวว่า ความเชื่อ คือระดับสภาพจิตใจของบุคคลที่มอบความไว้วางใจ ความเชื่อใจ หรือความเชื่อมั่นต่อบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

คติความเชื่อยังเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในความรู้สึทางจิตใจของคนของสังคมซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ แต่เราสามารถทำความเข้าใจผ่านศาสนาประเพณีพิธีกรรมขนบธรรมเนียมค่านิยมบรรทัดฐานของสังคมนั้น ดังนั้นความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์และมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและมีพัฒนาการมาพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตของสังคมมนุษย์

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ เชื่อมมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้ หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับ ศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใด ๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในทางตัดสินใจเชื่อ ปฏิบัติ ละเว้นการปฏิบัติสิ่งใด ๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคลและมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ จากแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อข้างต้น ผู้วิจัยจะได้นำมาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อบางประการกับการละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวงของชาวด่านซ้ายและการละเล่น ผีโขนในงานบุญพะแหวดของชาวปากลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีมีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี ประเพณีเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรมความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของ

วัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นได้อยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เขาผู้สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่ หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัฒนธรรมต่างๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล

พระยาอนุমানราชชน, 2514 ได้ให้ความหมายของคำว่าประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่นึงอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานานถ้าใครในหมู่มุขประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือผิดจารีตประเพณีคำว่า ประเพณีตามพจนานุกรมภาษาไทย ฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบมีความหมายวาระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่าที่นิยมใช้กันมาและเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติ ที่คนส่วนใหญ่อยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อไป ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป

เสฐียรโกเศศ, 2515 ได้ให้รายละเอียดไว้ว่า ประเพณีและวัฒนธรรม เมื่อว่าโดยเนื้อความ ก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่ยังคนหรือคน ในสวนรวมรวมกันสร้างใหม่ขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ ว่าโดยเนื้อหาของประเพณีและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของประชาชนในเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบต่อรวมกันมานานในสวนรวม จนเกิดความเคยชิน เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี โดยสรุปว่า ประเภทของประเพณีแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม 2) ขนบประเพณี หรือสถาบัน 3) ธรรมเนียมประเพณี

दनัย ไชยโยธา, 2546 ให้ความหมายว่าประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนที่กระทำในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมี อิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของส่วนร่วม สิ่งใดเมื่อประพฤติซ้ำๆ กันอยู่บ่อยๆ จนเป็น ความเคยชิน หรืออาจกล่าวได้ว่า ประเพณีคือความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกัน เป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้ เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้ดี จนทำให้ประเพณีเดิม ยังคงอยู่ต่อไปได้

บรรเทิง พาพิจิตร, 2549 โดยเนื้อหาสาระแล้ว ประเพณี คือ สิ่งของคนในสังคม ส่วนรวม สร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

สุภัตรา สุภาพ, 2536 ให้ความหมายว่า แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทักษะคติศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมใน โอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณีคือ เป็นสิ่งปฏิบัติเชื่อถือมานานจน กลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

กิ่งแก้ว อัครถาวร, 2519 ได้กล่าวถึงความหมายของประเพณี หมายถึง ความประพฤติสืบ ต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม ซึ่งเรียกว่า เอกลักษณ์หรือพหุนิยม เช่น การแต่งงาน การเกิดการตาย การทำบุญ การรื่นเริง การแต่งกาย เป็นต้น หรือความประพฤติที่เรานำของชาติอื่นมาปรับปรุงให้เข้ากับ ความเป็นอยู่ของเรา เพื่อความเหมาะสมกับกาลสมัย และลักษณะของคนไทย ซึ่งเรียกว่าสัมพัทธนิยม ตาม ธรรมดาเรื่องของประเพณีนั้น บางอย่างต้องคงรักษาไว้เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของชาติบางอย่างก็ต้อง ปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย และบางอย่างต้องถือเป็นแบบสากลประเพณีเป็นรากฐานส่วนหนึ่ง ที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งให้เจริญงอกงามขึ้นในลักษณะที่ยอมรับนับถือว่าดีงาม

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, 2524 ประเพณีเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถี ชีวิต (Ways of Life) ของคนในสังคมและลักษณะองค์ประกอบนี้จะปรากฏอยู่ในทุกๆ ขั้นตอนการดำรงชีวิต จนกลายเป็นกระบวนการของสังคม (Social Process)

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, 2524 ประเพณีกับสังคมมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อสภาพ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เป็น กระบวนการต่อเนื่องกัน การศึกษาประเพณีในอดีต ช่วยให้เข้าใจถึงประเพณีในปัจจุบัน และความเป็นไป ของประเพณีในอนาคต

กล่าวโดยสรุป ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา หากคนใดในสังคมนั้นๆ ผิดแผกมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีใน สังคมระดับประเทศชาติมีการประสมกลมกลืนเป็นไปอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามลักษณะ ตาม ความนิยมเฉพาะท้องถิ่นแต่โดยมากมีจุดประสงค์และวิธีการปฏิบัติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีเฉพาะส วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับประเพณีไทยมักมีความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและพราหมณ์มาแต่โบราณ ความเป็นมาของประเพณี ประเพณีมีบเกิดมาจาก สภาพสังคม ธรรมชาติ ทักษะคติ เอกลักษณ์ ค่านิยม โดยความเชื่อของคนในสังคมต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือ มนุษย์นั้นๆ

จากแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีนี้ ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของประเพณีกับ การละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวงของชาวตำบลซำ และการเล่นผีโขน ในงานบุญผะเหวดของชาวปาก ลายว่ามีการสืบสานหรือมีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปใน ปัจจุบันหรือไม่

2.5.3 ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่

สาระสำคัญของทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ (Structural-functional theory) คือ การศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของส่วนต่างๆ (Parts) ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมโดยรวม (The Whole) สัมพันธ์ภาพของส่วนต่างๆที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมนั้นเรียกว่า “โครงสร้างของสังคม” (Structure of A Society) ซึ่งหมายถึงสัมพันธ์ภาพของกิจการต่างๆ ที่มีปรากฏอยู่ในสังคมทุกสังคม

สนิท สมัครการ, 2539 ศึกษาพบว่าการศึกษาสังคมกลุ่มโครงสร้างหน้าที่ มีอยู่ประการหนึ่งว่า ภายในสังคมนั้นมีการทำหน้าที่ (Functions) ต่างๆ อย่างเป็นระบบ (System) เพื่อความดำรงอยู่ของแต่ละสังคม ในการนี้ส่วนต่างๆ (Parts) หรือระบบย่อย (Subsystems) ต่างๆ ภายในสังคมจะปฏิบัติงานต่อเนื่องประสานสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งไปสู่ความมุ่งหมายสุดท้าย (Goal) ของแต่ละสังคมคือความอยู่รอด ซึ่งย่อมหมายรวมถึงความสามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภาวะต่างๆภายในสังคมให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่ผ่านไปด้วย ด้วยฐานคติดังกล่าวการศึกษาสังคมนี้อธิบายโครงสร้างสังคมเป็นระบบกระทำการชนิดหนึ่ง (An Operating System) ซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่างๆ ระบบย่อยเหล่านี้จะทำหน้าที่ (Function) ในส่วนของตัวเองให้สอดคล้องกันไปกับการทำหน้าที่ของระบบย่อยอื่นๆ อันเป็นผลให้สังคมดำรงอยู่ได้ เปรียบประดุจดังระบบร่างกายของมนุษย์ซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่างๆ อาทิ หัวใจ หู ตา จมูก แขน ขา เท้า ฯลฯ ซึ่งแต่ละส่วนก็ทำหน้าที่ตามความถนัดเฉพาะของตน และก็ต้องประสานกับการทำหน้าที่ของส่วนอื่นๆ ด้วย เพื่อความดำรงอยู่ของระบบใหญ่คือมนุษย์แต่ละคน เช่นนี้เป็นต้นการประสานงานกันของระบบย่อยต่างๆ ของโครงสร้างสังคม เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของสังคมเช่นเดียวกับของมนุษย์ การดำรงอยู่ของโครงสร้างสังคมก็เช่นเดียวกัน ระบบย่อยต่างๆ ของสังคมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ตามความถนัดเฉพาะของแต่ละส่วนให้ดี และจะต้องประสานสัมพันธ์กับการทำงานของระบบย่อยอื่นๆ ที่มีอยู่ภายในระบบใหญ่คือ โครงสร้างสังคมเป็นส่วนรวมด้วย

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550 เสนอว่า ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่เป็นแนวคิดหลักทางสังคมวิทยา ซึ่งมีทัศนะสำคัญว่า สังคมเป็นเสมือนหนึ่งสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง สิ่งมีชีวิตนี้ มีส่วนประกอบหลายอย่าง แต่ละอย่าง มีหน้าที่เฉพาะจะต้องปฏิบัติเพื่อการคงอยู่ของส่วนรวม คือ ตัวสิ่งมีชีวิตนั้น สังคมมนุษย์ก็เป็นอย่างนั้น ทุกส่วนของสังคมจะต้องมีหน้าที่ปฏิบัติ ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ที่ประกอบเข้าเป็นสังคม ที่เรียกกันว่า เป็นโครงสร้างสังคม (Structure of Society) และส่วนประกอบของโครงสร้างที่เป็นระบบย่อยเหล่านี้มีหน้าที่ (Function) ที่ต้องทำงานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม สาระสำคัญของแนวคิดโครงสร้างและการหน้าที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับรูปร่างลักษณะและการดำรงชีวิตขององค์การสังคมหลายอย่างที่นำเสนอใจ ดังต่อไปนี้

1) ทฤษฎีนี้มององค์การสังคมว่าเป็นระบบสังคม (Social System) โดยมีคนจำนวนหนึ่งเป็นสมาชิกและกระทำการต่างๆ เมื่อองค์การสังคมเป็นระบบสังคมแล้ว ระบบหรือองค์การสังคม ก็จะต้องเป็นตัวตนขึ้นมา มีชื่อ มีที่อยู่ มีหน้าที่หรือความต้องการ หรือมีเป้าหมาย มีการเกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาหรือเสื่อมลง และจบสิ้นไป

2) ระบบสังคม (องค์การสังคม) หนึ่ง อาจทำหน้าที่เดียวหรือหลายหน้าที่ก็ได้ เช่น ครอบครัว โรงเรียน กองทัพ กระทรวง โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น มีหน้าที่หลายอย่าง แม้ว่าแต่ละระบบมีหน้าที่หลักของตน ในทางตรงกันข้าม สองระบบหรือมากกว่าอาจทำหน้าที่เดียวกัน เช่น ระบบที่ยกตัวอย่างมาต่างทำหน้าที่ให้การศึกษแก่สมาชิกของระบบตน เป็นต้น ข้อเท็จจริงตรงนี้ชี้ให้เห็นว่า องค์การใหญ่อาจมีหลายระบบย่อยหรือองค์การย่อย และองค์การย่อยเหล่านี้ย่อมมี สายสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

3) การเปลี่ยนแปลงในระบบหนึ่งย่อมมีผลต่ออีกระบบหนึ่งหรือในทางกลับกัน ระบบหนึ่งเปลี่ยนแปลงก็ส่งผลถึงอีกระบบหนึ่ง ในทำนองเดียวกันการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงองค์การสังคมให้ได้อาจต้องเปลี่ยนแปลงพัฒนาระบบย่อยต่างๆ ในองค์การสังคมนั้นไปพร้อมกัน

4) ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่นิยม กล่าวว่า กิจกรรมหรือการกระทำอย่างหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อองค์การหนึ่ง อาจไม่เป็นประโยชน์ (Dysfunctional) ต่ออีกองค์การหนึ่ง เช่น ค่าจ้างหรือเงินเดือน เป็นประโยชน์สำหรับองค์การสำนักงานเช่น บริษัท กระทรวง มหาวิทยาลัย แต่ไม่ใช้กับครอบครัว หรือกลุ่มเพื่อน ตรงนี้เรียกว่า เอกภาพของหน้าที่ (Functional Unity)

ซนิตา รักษพลเมือง, 2534 ได้ศึกษาทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ และเสนอไว้ว่า นักทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม มองสังคมในเชิงสถิต (Social Statics) เพื่อที่จะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ที่มาประกอบเป็นโครงสร้างสังคมได้ และเพื่อจะได้ศึกษาว่าส่วนประกอบต่างๆ ของสังคมนั้นทำหน้าที่อย่างไรเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้

สำนักโครงสร้างหน้าที่นิยม ถือว่าสังคมเป็นระบบกระทำการชนิดหนึ่ง ตั้งอยู่บนหลักการสำคัญคือ

1) สัมพันธภาพระหว่างส่วนต่างๆ ซึ่งประกอบกันเข้ามาเป็นระบบ แต่ละระบบจะต้องมีลักษณะถาวรพอประมาณอย่างน้อยต้องสามารถทำให้ระบบนั้นๆ ทำหน้าที่ของตนได้อย่างปกติ

2) ระบบแต่ละระบบมีความโน้มเอียงที่จะป้องกันตนเองจากการแทรกแซง หรือทำลายจากระบบอื่น

3) ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงบางประการเกิดขึ้นภายในส่วนต่างๆ ของระบบ การเปลี่ยนแปลงนั้นก็ย่อมจะเป็นไปเพื่อความอยู่รอด หรือเพื่อการทำหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม

4) ตามปกติแล้วระบบแต่ละระบบจะกระทำการรักษาคุณภาพในการปฏิบัติงานของส่วนต่างๆ ในบางครั้งถือว่าเป็นเหตุผิดปกติอาจอยู่ในภาวะปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่หรือการถูกแทรกแซงจากระบบอื่น

5) ระบบที่ไม่สามารถรักษาคุณภาพไว้ได้ ในที่สุดจะสลายตัวกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบอื่น หรือเปลี่ยนสภาพเป็นระบบแบบใหม่ก็ได้

ยศ สันตสมบัติ, 2540 กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมตามแนวคิดของ แรตคลิฟ-บราวน์ การศึกษาสังคมมนุษย์ในแนวโครงสร้างการหน้าที่นิยมเป็นแนวคิดของ Radcliffe-Brown Radcliffe A.R., 1971 ว่าเป็นการมองสังคมโดยเปรียบเทียบกับสิ่งมีชีวิต เช่นร่างกายของคนเราต้องประกอบด้วยอวัยวะต่างๆ ซึ่งแต่ละระบบจะมีโครงสร้างและหน้าที่ของตัวเอง หรือพิธีกรรมมีหน้าที่หลักในการช่วยบำรุงรักษาความสัมพันธ์กลมเกลียวระหว่างสมาชิกในสังคม

นียบพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, 2540 อ้างอิงจาก A.R.Radcliffe Brown สรุปว่าสังคมเป็นระบบหนึ่งจำเป็นต้องดำรงอยู่ตลอดไป แม้ว่าบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงเสมอเนื่องจากกฎธรรมชาติ เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย การที่สังคมดำรงอยู่ได้ สังคมจะต้องมีโครงสร้างหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคมทุกสังคมจะต้องสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ กำหนดหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ให้ปฏิบัติ ตลอดจนมีการจัดระเบียบในเรื่องต่างๆ เช่น ระบบการผลิต ครอบครัวยุติธรรม การเมือง การรักษาความสงบเรียบร้อย ศาสนา ความยุติธรรม ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งสังคมสร้างสถานต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้ชีวิตสังคมดำรงอยู่ต่อไปได้ (ในความหมายที่กว้างรวมถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และระเบียบในการปฏิบัติ) โดยปกติ แล้วการทำงานของกลไกเหล่านี้เป็นผลให้สังคมอยู่ในสภาพสมดุลเคลื่อนที่ (moving equilibrium) กล่าวคือทุกส่วนหรือสถาบันสังคมจะปรับตัวเข้าหากันตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและภูมิศาสตร์ แต่ละสถาบันจะทำหน้าที่ของตนซึ่งเป็นการสนองความต้องการของสถาบันอื่นๆ และสังคมส่วนรวม แต่ก็จะต้องยอมรับว่า ไม่มีสังคมใดที่ส่วนประกอบหรือสถาบันต่างๆ สามารถทำหน้าที่โดยสมบูรณ์ทุกประการ

Wilbert E. Moore, 1963 อ้างถึงใน วิเชียร รักการ, 2528 นักสังคมวิทยาอเมริกันย้ำให้เห็นความยืดหยุ่นของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ว่าสามารถให้คำอธิบายการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างของสังคมที่เกิดขึ้น สังคมจะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นลักษณะธรรมดาของสังคมควบคู่กับความเป็นระเบียบ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในวงจำกัดที่ไม่มีผลสะท้อนรุนแรงในระยะสั้นแต่ในระยะยาวอาจทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น ความเสื่อม ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ดิน ซึ่งอาจเกิดขึ้นเนื่องจากการทำการเกษตรกรรมเป็นเวลานาน กว่าสังคมจะให้ความสนใจในเรื่องนี้ อาจกลายเป็นปัญหากระทบกระเทือนความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในประเทศ นอกจากนี้ มัวร์ยังให้ข้อคิดว่า ไม่มีสังคมใดอยู่ในสภาพสมดุลอย่างแท้จริง เพราะส่วนต่าง ๆ ของสังคมไม่ได้ประสานอย่างแท้จริง เพราะแต่ละบุคคลมี การอบรม มีบุคลิกภาพ มีความสามารถที่ไม่เหมือนกัน การปฏิบัติจึงแตกต่างกันไป แม้จะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อันเดียวกันก็ตาม

Émile Durkheim, 1954 (อ้างถึงในสัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2543) ชาวฝรั่งเศสเชื่อว่าสังคมมนุษย์เป็นองค์ภาวะโดยตัวของมันเอง สังคมเป็นสิ่งมีชีวิตเป็นองค์ภาวะทางสังคม (Social Whole) มีเอกลักษณ์ มีความต้องการ มีโครงสร้างและเชื่อว่าสังคมมีภาวะปกติ (Norm ale) และไม่ปกติ (Pathological) ที่จุดสมดุล (Equilibrium Points)

ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยมในการศึกษาค้นคว้า เพื่อวิเคราะห์เรื่องโครงสร้างทางสังคมของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และชุมชนเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี ที่คนในชุมชนต่างยึดมั่นในระเบียบ กฎเกณฑ์ มีความสมัครสมานสามัคคีและร่วมแรงร่วมใจในการทำหน้าที่อันปรากฏให้เห็นในการละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวง และการละเล่นผีโขนในงานบุญผะเหวด นับตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน

2.5.4 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) เป็นทฤษฎีที่นักมานุษยวิทยากลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจในแนวคิด เรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จึงได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้ นิยพรรณ (ผลวิวัฒน์) วรณศิริ, 2540 ทฤษฎีนี้เน้นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (Historical Particularize) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนั้นยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้ โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคูณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน”

ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

จุดศูนย์กลาง

- 1) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะการแพร่กระจายทุกทิศทางจาก
- 2) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะมีอิทธิพลจากลักษณะภูมิศาสตร์
- 3) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะอาณาเขตวัฒนธรรมจากจุดกำเนิดวัฒนธรรม

ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2540) เชื่อว่าวัฒนธรรมแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์และคุณค่าในตัวเอง วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีประวัติและความเป็นมาและพัฒนาการเป็นของตนเอง วัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งแต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เขามองเห็นว่าส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นหม้อใบหนึ่งหรือพิธีกรรมอย่างหนึ่ง จะต้องถูกเข้าใจโดยพิจารณาถึงวัฒนธรรมทั้งหมด เพราะวัฒนธรรมเป็นระบบที่ส่วนต่างๆ สัมพันธ์กัน เพราะประชากรในสังคมต่างๆ ไม่ได้ยอมรับส่วนใหม่ๆ ของวัฒนธรรมที่เห็นๆ กันอยู่ เมื่อส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง ความหมายและรูปแบบจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในที่สุดมันจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนวัฒนธรรมที่มีอยู่ก่อนแล้ว โบแอสให้ความสนใจ กับปัจจัยต่างๆ ทางจิตวิทยาและประวัติศาสตร์ ที่มีผลทำให้เกิดความเหมือนหรือความแตกต่างกันในแบบแผนวัฒนธรรมของสังคม เฉพาะแห่ง โบแอสย้ำเน้นให้มองวัฒนธรรมโดยค้นหาความหมายที่มีอยู่ในวัฒนธรรมนั้นๆ ได้ทำให้เกิดผลงานใหม่ๆ ทางภาษาศาสตร์ขึ้น รวมทั้งการที่

โบแอสเน้นความสำคัญของมโนภาพ "วัฒนธรรมสัมพัทธ์" (Cultural Relativism) คือการไม่นำวัฒนธรรมของตนไปเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมอื่นๆ ต้องยอมรับวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมภายใต้บริบทของสังคมนั้นๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นในงานวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยาด้วย

สมิธ (G.Elliot Smith) และเพอร์รี่ (Wiliam J.Perry) และ ริเวอร์ (W.H.R.Rivers) (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2540) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษเชื่อว่าอารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์ แล้วจึงแพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลกกลุ่มและชนชาติต่างๆ ซึ่งมีการติดต่อค้าขายกับชาวอียิปต์ได้นำความรู้ด้านเกษตรกรรม การทำภาชนะ การทอผ้าและการก่อสร้างไปใช้ทำให้ศิลปะวิทยาการแขนงต่างๆ มีการแพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก

ฟริตซ์ เกรบ (Fritz Graeb) และวิลเฮ็ล์ม ชมิดท์ (Wilhelm Schmidt) (อ้างถึงใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2551) ชาวเยอรมันและออสเตรียเชื่อว่าศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมีได้มีเพียงจุดเดียว หากแต่มีหลายจุดแต่ละจุดแพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบๆ เป็นวงกลมเรียกว่า Culture Circle หรือ Kulturkreis

Barnett. H. G., 1953 (อ้างถึงในงามพิศ สัตย์สงวน. 2543 : 59) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ซึ่งสนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation) ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่งและมีการถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่น ในงานเขียนชื่อ “Innovation : The Basis of Cultural Change” (1953) กล่าวไว้ว่านวัตกรรมก็คือ ความคิดหรือพฤติกรรมหรือสิ่งใดก็ตามที่เป็นของใหม่ เพราะมันแตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่ บาร์เนทท์เชื่อว่า “วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรม แต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดมีนวัตกรรมก็ได้ ฉะนั้นเขาจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม”

ทั้งสองกลุ่มสรุปตรงกันว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมต่างๆ มักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่แต่ไม่ค่อยลอกเลียนผู้อื่นเสมอ นักมานุษยวิทยาเคลื่อนไหวไกลไปจากแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมประเภทขึ้นเล็กขึ้นน้อยของนักแพร่กระจาย ซึ่งได้ให้ความสนใจในส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมมากกว่าที่จะสนใจในวัฒนธรรมทั้งหมด การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเมื่อมองผ่านพีตาโชน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว จึงพบว่าการหยิบยืมวัฒนธรรม มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งแสดงออกมาในส่วนประกอบต่างๆ การศึกษาทฤษฎีนี้จะสามารถนำไปอธิบายให้เห็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมได้

2.5.5 ทฤษฎีอัตลักษณ์

คำว่าอัตลักษณ์ หรือ ตัวตน (Self) หรือ อัตลักษณ์ (Identity) หรือความเป็นตัวตนเป็นสิ่งที่สามารถพบได้ทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม การพิจารณาวิเคราะห์ตัวตนนั้นแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยหากไม่พิจารณาควบคู่ไปกับมโนทัศน์เรื่องอำนาจ ซึ่งตัวตนเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองด้วยเจตจำนงอันอิสระของบุคคล แต่ตัวตนก็มักที่จะเกิดจากอำนาจ

อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543 กล่าวถึงด้านหนึ่งของอัตลักษณ์ว่าเป็นปัจเจกที่ เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม และอีกมิติหนึ่งที่อัตลักษณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับคือ มิติภายในของความเป็นตัวเรา ทั้งในแง่ของอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดอัตลักษณ์ หรือ Identity นั้นเป็นคำ ที่มีถูกอ้างอิงอยู่กับกลุ่ม คนด้วยการปักป้ายทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น คนไทย (อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ) ชายหญิง (อัตลักษณ์ ทางเพศ) คนชั้นกลาง ชาวบ้าน (อัตลักษณ์ทางชนชั้น) ป้ายทางอัตลักษณ์เหล่านี้ต่างมีกลไกในการสร้างความหมายร่วมกันในเชิงสำนึกร่วมภายในของบุคคล สำหรับคำว่า “ตัวตน” หรือความสำนึกเกี่ยวกับการมี ตัวตนนั้น จะเน้นการดำรงอยู่ของเราในฐานะที่เป็นบุคคล อันเป็นที่ตั้งของการรับรู้ทางปัญญาและ อารมณ์ความรู้สึกที่เป็นผู้ก่อให้เกิดการกระทำต่างๆ ขึ้น (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2545)

ดังนั้นการมีอัตลักษณ์ร่วมจึงมีนัยยะของการเกี่ยวพันที่ตื่นตัวบางอย่างในส่วนที่เราใน ฐานะคนในพื้นที่ที่จะยอมรับอย่างตั้งใจว่าฉันเป็นใคร แม้ว่าอัตลักษณ์จะไม่ใช่อะไรที่มีอยู่ในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมๆกับคนและสิ่งของก็ตาม แต่อัตลักษณ์ก็เป็นสิ่งที่ต้องถูกสร้างขึ้นมาจากมนุษย์ เพื่อที่จะมีการร่วมรับรู้และทำความเข้าใจในสิ่งนั้นๆร่วมกัน และอัตลักษณ์ก็ยังมีลักษณะของความเป็น พลวัต (Dynamic) อยู่ตลอดเวลา ดังที่ ปีเตอร์ เบอร์เจอร์ และโทมัสลักแมน (Berger and Luckman) ที่ มองว่า อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นมักจะมีกระบวนการมาจากสังคม ครั้นเมื่อเกิดการตกผลึกแล้ว ก็อาจมี ลักษณะเคลื่อนที่ และมีการปรับเปลี่ยนได้อีก หรือแม้กระทั่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเลย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับตัวสังคมเป็นหลักด้วยเช่นกัน (เครือจิต ศรีบุญนาค, 2550)

การเกิดอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในใจของผู้คนนั้น มักเกิดขึ้นมาจากการพัฒนา ระบบความคิดและกระบวนการที่ก่อให้เกิดซึ่งสังกัป (Conceptual) กับประสบการณ์ที่มีความสัมพันธ์กับ พื้นที่ (Space) และเวลา (Time) (ไพเวช วังบอน, 2551) อัตลักษณ์เกิดจากกระบวนการปฏิสังสรรค์ระหว่าง บุคคลและบุคคลหนึ่งสามารถที่จะมีอัตลักษณ์ได้อย่างหลากหลาย และเมื่อบุคคลมีการยอมรับอัตลักษณ์ ใดอัตลักษณ์หนึ่งในเวลานั้น โดยที่จะกำหนดตำแหน่งของตนเองในขณะเดียวกันก็จะถูกกำหนดตำแหน่ง จากบุคคลอื่น ๆ ในโลกทางสังคมเสมอ อัตลักษณ์จึงเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของตัวเรากับคน อื่นและสังคมที่เราอาศัยอยู่และเกี่ยวเนื่องกับการมองตัวเราเองว่า “ฉันมองตัวเองอย่างไร” และคนอื่นมอง ฉันอย่างไร” มันเป็นการกำหนดตำแหน่งซึ่งเกิดจากคนอื่นรับรู้ด้วย ในแง่ที่อัตลักษณ์จึงเป็นประหนึ่ง สัญลักษณ์ (Symbol) ที่แสดงตัวตนว่า เรามีลักษณะร่วมและลักษณะต่างจากคนอื่นอย่างไร อัครวิทย์ เรืองรอง, 2550 โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้าง สืบทอดทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทาง สังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่นๆ ด้วย อัตลักษณ์ในระดับปัจเจกและระดับกลุ่มจะถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของ ความเหมือนกันของสมาชิกภายในกลุ่มที่สามารถโยงไปสู่การมีอัตลักษณ์ในเรื่องของวัฒนธรรม พิธีกรรม และความเชื่อที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

เครือจิต ศรีบุญนาถ, 2550 อัตลักษณ์เป็นสามัญสำนึกของมนุษย์ที่มีอยู่ทุกยุคทุกสมัย เป็นสำนึกที่ปรากฏตั้งแต่ระดับปัจเจกชนไปจนถึงกลุ่ม สำหรับในสังคมสมัยใหม่นั้นความเป็นอัตลักษณ์อาจเกิดขึ้นมาจากปัจจัยดังนี้

1) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) เป็นอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมของคนเราก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงมาสู่ตัวตนในสังคมสมัยใหม่ อันหมายถึงการมีพื้นที่นั้น ๆ หรือมีอิทธิพลของขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของตัวตนของบุคคล ที่อาจมีการเชื่อมโยงถึงลักษณะทางชีวภาพ ภาษา บ้านเรือน เสื้อผ้าและอื่น ๆ

2) อัตลักษณ์สุนทรียภาพ (Aesthetic Identity) คือความงามที่เป็นตัวตน ของที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสที่มากจากการรับรู้และรู้สึกต่อผลงานศิลปกรรมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความประณีตงดงามของจิตใจ ความประณีตของการใช้ชีวิตส่วนตัวเมื่อได้สัมผัส ก็เกิดความรู้สึกมีความสุข ความสดชื่น ความเบิกบานใจหรืออาจเกิดความรู้สึกในทางตรงกันข้าม การเกิดความรู้สึกขึ้นนี้ บางครั้งอาจหาเหตุผลมารองรับไม่ได้ เนื่องจากความงามและความไม่งาม ชอบหรือไม่ชอบนั้นไม่มีลักษณะเป็นรูปธรรม และไม่มีใครเป็นเจ้าของครอบครองไว้ได้แต่เพียงผู้เดียวและไม่มีความยั่งยืน เพราะเวลาเป็นตัวเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างจากมากสู่น้อยหรือจากน้อยสู่มาก มีการเลื่อนไหลไม่คงที่อยู่นาน ดังนั้นการรับรู้ความงามจึงขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การศึกษา เวลา ยุคสมัยและวัฒนธรรมของผู้รับรู้ด้วยเช่นกัน แยกออกได้ดังนี้ สุนทรียรสที่เกิดจากการสัมผัสด้วยลิ้น สุนทรียสัมผัสที่เกิดจากการสัมผัสทางการมองเห็น สุนทรียฆานที่เกิดจากการใช้จมูกสัมผัส และสุนทรียจักษ์ อันเกิดจากการใช้ตาในการสัมผัส

ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีอัตลักษณ์ในการศึกษาค้นคว้า เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางสังคมของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และชุมชนเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี ที่สะท้อนออกมาให้เห็นในการละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวง และการละเล่นผีโขนในงานบุญผะเหวด ในเชิงเปรียบเทียบของสองชุมชน

2.5.6 ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology Theory) เน้นที่การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม นักมานุษยวิทยาในกลุ่มนี้ที่สำคัญได้แก่จูเลียน เอช สจิวต์ (Julian H. Steward), เดรี่ ฟอร์ด (Daryll Forde), คลิฟฟอร์ด กีทซ์ (Clifford Geertz) และมาร์วิน แฮร์ริส (Marvin Harris) เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต (พืชและสัตว์) กับสภาพแวดล้อมส่วนทางด้านมานุษยวิทยาจะมุ่งเน้นความสำคัญกับมนุษย์เป็นหลักโดยพยายามค้นหาว่าเข้าใจพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์ในความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างไร พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้คือพฤติกรรมทางวัฒนธรรมและปรากฏการณ์ทางสภาพแวดล้อมมนุษย์อยู่รอดในสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้เพราะอาศัยวัฒนธรรม เป็นเสมือนอุปกรณ์ในการปรับตัวโดยอาศัยสื่อกลางต่างๆ คือเทคโนโลยีภาษา รูปแบบการจัดระเบียบกลุ่มอุดมการณ์

เรียนรู้สะสมอบรมบ่มนิสัยหรือสืบทอด กันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานโดยใช้วัฒนธรรมดัดแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตน (ชนัญ วงศ์วิภาค, 2532)

Edward B. Tyler (ค.ศ. 1832 - 1917) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษผู้ยึดทฤษฎีวิวัฒนาการ ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งส่วนบุคคลและลักษณะเป็นชนเผ่า ตั้งคำถาม ว่า พฤติกรรมส่วนบุคคลที่กลายเป็นพฤติกรรมกลุ่ม เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคมได้อย่างไร ความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์มีพัฒนาการเป็นเส้นตรง เริ่มจากความเชื่อเรื่องภูตผีและวิญญาณ (Animism) ไปสู่เทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism) และเทพเจ้าองค์เดียว (Monotheism) ไทเลอร์แบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการ ทางสังคม วัฒนธรรม ที่ทุกสังคมต้องผ่านขั้นตอนเหล่านี้ โดยจำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ยุคคนป่า (Savagery) ผู้คนใช้ชีวิตง่ายที่สุด มีความโหดร้าย เป็นขั้นต่ำสุด
- 2) ยุคอารยชน (Barbarianism) เป็นขั้นกลางที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมหัวเลี้ยว

หัวต่อ ระหว่างพฤติกรรมที่ง่ายที่สุด ไปสู่พฤติกรรมที่ยุ้งยากที่สุด

- 3) ยุคอารยธรรม (Civilization) เป็นขั้นที่เจริญแล้ว

ต่อมา Lewis Henry Morgan (ค.ศ. 1818 - 1881) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้ต่อยอดทฤษฎีวิวัฒนาการของ Tyler โดยลงไปศึกษาภาคสนามในชุมชนอินเดียนเผ่าอิราควอยส์ (Iroquois) และได้เสนอแนวทางวิวัฒนาการของสังคม โดยแบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการตาม Montesquieu ที่แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มป่าเถื่อน (Savagery) แบ่งย่อยออกเป็น 3 ระดับ ระดับล่าง กินผัก ผลไม้ ระดับกลางกินปลา ระดับบน ใช้ธนู หนังสติ๊ก และลูกศรล่าสัตว์เป็นอาหาร
- 2) กลุ่มล่าหนัง (Barbarianism) ระดับกลาง มีการปั้นภาชนะเครื่องปั้นดินเผา ระดับกลางเลี้ยงสัตว์ ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด มีระบบชลประทานพื้นบ้าน และมีการปลูกสร้างบ้านเรือน ระดับบนมีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยเหล็กและสำริด
- 3) กลุ่มมีอารยธรรม (Civilization) มีการประดิษฐ์คิดค้นตัวอักษรขึ้นมาใช้

Leslie A. White นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้นำในการศึกษาแนวทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) เขียนหนังสือ “The Evolution of Culture” (ค.ศ. 1959) เปิดมิติใหม่ทางการศึกษาวัฒนธรรมตามแนวทฤษฎีวิวัฒนาการ และได้รับการวิพากษ์จากนักมานุษยวิทยารุ่นต่อมาว่าเป็นวิธีวิวัฒนาการวัตถุนิยม (Cultural Materialistic) เนื่องจาก White เห็นว่า วิธีการที่วัฒนธรรมปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในพัฒนาการทางวัฒนธรรม แนวคิด ของ White ตรงกันข้ามกับ Jilan H. Steward ผู้เสนอทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม White เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้ควบคุมสิ่งแวดล้อมและเสนอให้ศึกษาวัฒนธรรมในกรอบทฤษฎีวิวัฒนาการ ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องอิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคลิกภาพของคนในสังคม โดยชี้ว่า สังคมประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1) เทคโนโลยี เศรษฐกิจ (Techno - Economics) และกระบวนการผลิต (Production Process)

2) โครงสร้างสังคม (Social Structure)

3) ความคิดอุดมการณ์และวัฒนธรรม (Ideological and Culture)

White เชื่อว่า วัฒนธรรมมีพัฒนาการเป็นสัดส่วนกับพลังงานของมนุษย์ ที่แสดงออกมาว่า มากขึ้นเพียงใด หรือเป็นสัดส่วนกับพลังงานที่มนุษย์นำมาใช้ในการทำงาน นั้นมีประสิทธิภาพมากเพียงใด หรืออีกนัยหนึ่งพัฒนาการของวัฒนธรรม เป็นการตอบสนองโดยตรงต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทฤษฎีวิวัฒนาการของ White ระบุว่า องค์ประกอบทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และกระบวนการผลิต ก็คือ วิธีการที่สมาชิกของวัฒนธรรมนั้นกระทำต่อสภาพแวดล้อม มีผลต่อโครงสร้างสังคม ความคิดอุดมการณ์ และวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Karl Marx ที่เสนอแนวคิดวิวัฒนาการของมนุษย์ ว่า มีวิวัฒนาการทางสังคมจากยุคบุรุษกาล ซึ่งเป็นสังคมของมนุษย์สมัยหินคือ ยุคหินเก่าและหินกลางในทางโบราณคดี มาสู่ยุคทาสในยุคหินใหม่ และวิวัฒนาการมาเป็นสังคมยุคเหล็ก สำริด ซึ่งผู้มีอำนาจเหนือกว่าบีบบังคับผู้อย่างน้อยกว่ามาเป็นทาส กระทั่งเข้าสู่ยุคศักดินายุคทุนนิยม และยุคสังคมนิยมในที่สุด

ด้าน Bronislaw Malinowski (ค.ศ. 1884 - 1942) นักมานุษยวิทยาชาวโปแลนด์ เชื่อว่า มนุษย์ทุกแห่งหนล้วนมีความต้องการร่วมกันในด้านสรีระและชีววิทยา และทำการตอบสนองความต้องการนั้น มนุษย์ทุกคนมีความต้องการความปลอดภัยในแง่จักรวาลแห่งกายภาพ (Physical Universe) เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่อาจอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่างได้ เช่น สุริยุปราคา จันทรุปราคา แผ่นดินไหว ฯลฯ มนุษย์จึงสร้างความเชื่อที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น เพื่อสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้แก่ตัวเอง Malinowski ให้เค้าโครงระดับความต้องการขั้นพื้นฐานไว้ 3 ระดับ และทุกวัฒนธรรมล้วนตอบสนองความต้องการทั้ง 3 ระดับดังกล่าว อันได้แก่

- 1) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการด้านชีววิทยา เช่น อาหาร ฯลฯ
- 2) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการด้านเครื่องมือ เช่น กฎหมาย การศึกษา
- 3) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการเป็นเอกภาพ เช่น ศาสนา ฯลฯ

Malinowski เชื่อว่า นักมานุษยวิทยาสามารถสรุปเนื้อหาแก่นิถีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมต่างๆ วิธีการแบบหน้าที่ (Functional Approach) เน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่วัฒนธรรมมีต่อการตอบสนองความต้องการของสมาชิก ภายใต้กฎเกณฑ์ของวัฒนธรรมนั้น

Julian H. Steward (ค.ศ. 1902 - 1972) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ศึกษาในแนวนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) มีแนวคิดสอดคล้องกับความคิดของ Charles Darwin ในประเด็นผู้รู้จักการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้อยู่รอด (Survival of the Fittest) นั่นคือ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกนี้จะอยู่รอดได้ต้องเป็นผู้ที่ธรรมชาติเลือกแล้วว่าแข็งแกร่งที่สุด สามารถปรับตัวให้เข้ากับ

สภาพแวดล้อมต่างๆ ลักษณะได้ ในสิ่งแวดล้อมที่โหดร้ายผู้ที่อ่อนแอจะตายไปในที่สุด ผู้ที่เจริญเติบโตได้ คือ ผู้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในทุกระดับ

Steward เสนอทฤษฎีเชิงวิวัฒนาการแบบหลายสาย (Multilinear Evolutionary Theory) ซึ่งให้เห็นอิทธิพลของสภาพแวดล้อม และฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นระบบนิเวศย่อยที่แตกต่างกันส่งผลต่อวิธีการผลิต สภาพความเป็นอยู่ และวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะการวิวัฒนาการในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน Steward เชื่อว่า สิ่งแวดล้อมควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ Steward กำหนดแนวการศึกษาในศตวรรษที่ 20 ได้เมื่อปี 2498 ดังนี้

1) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมที่มีต่อสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการหาเลี้ยงชีพกับสภาพแวดล้อม และการจัดระเบียบสังคมและค่านิยม

2) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมในการผลิต กับลักษณะการเลี้ยงชีพในแต่ละท้องถิ่น

3) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมมนุษย์ และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรมของแต่ละสังคม โดยเฉพาะบทบาทของพฤติกรรมการผลิตในสภาพแวดล้อมแต่ละแห่งการวิเคราะห์ 3 ประเด็นนี้ สามารถหาจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมในแง่จุดกำเนิดได้ศูนย์กลางวัฒนธรรม คือ จุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดลักษณะการหาเลี้ยงชีพ และระบบเศรษฐกิจในท้องที่ต่างๆ พร้อมกันนี้ Steward จัดแบ่งกลุ่มตามโครงสร้างของสังคมออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ (กฤษณา บุญชัย, 2540)

-รูปแบบที่ 1 ชุมชนครอบครัว (Band)

-รูปแบบที่ 2 เผ่าชน (Tribe)

-รูปแบบที่ 3 เผ่าโคตรตระกูล (Chieftdom)

-รูปแบบที่ 4 รัฐ (State)

ด้าน งามพิศ สัตย์สงวน, 2551 ระบุว่า นิเวศวิทยาเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญด้านการผสมกลมกลืนอย่างมีคุณภาพของระบบนิเวศ (Ecological Harmony) มีการสร้างระบบใหม่บนพื้นฐานของการสร้างความสัมพันธ์อย่างมีคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน โดยถือว่าเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างความยั่งยืนของระบบนิเวศ การพัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุควรดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาความเจริญทางด้านจิตใจ ความเจริญทางเทคโนโลยีมีผลทั้งด้านในบวก (Positive) และด้านลบ (Negative) จึงควรใช้เทคโนโลยีอย่างระมัดระวังรวมทั้งยึดถือหลักการ ที่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีปริมาณจำกัด ความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ (Natural Carrying Capacity) ความสามารถในการดูดซับมลภาวะมีขีดจำกัด (Tolerant Limit) การอนุรักษ์ธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม จึงมีความหมายยิ่งต่อการส่งมอบมรดกธรรมชาติ (Natural Heritage) ให้แก่คนรุ่นต่อไป (Next Generation)

Friedrich Ratzel (ค.ศ. 1844 - 1904) แห่งมหาวิทยาลัยมิวนิค แคว้นบาวาเรีย ผู้รับอิทธิพลทฤษฎีวิวัฒนาการของ Charles Darwin และเป็นศิษย์ของ Ernst Haeckel ผู้บัญญัติศัพท์คำว่า “นิเวศวิทยา” (Ecology) เน้นการพัฒนาเชิงประวัติและภูมิหลังทางวัฒนธรรมของประชากรความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในสภาพต่างๆ มองว่า มนุษย์มีความต้องการด้านพื้นที่ (Spatial) เพื่อดำรงชีวิตหรือการอยู่รอด เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ย่อมมีความต้องการพื้นที่และทรัพยากรมากขึ้น อาจนำไปสู่การทำสงครามแย่งชิงพื้นที่ ยึดครองอาณาเขต แย่งชิงทรัพยากรมีการเอาัดเอาเปรียบกันในทางเศรษฐกิจ การทหาร มีการสำรวจค้นหาทรัพยากร และแสดงอำนาจผ่านชนชั้นและชาติพันธุ์ การศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมจากผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว โดยอาศัยกรอบทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มาเป็นแนวทางในการวิจัย จะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชากร สิ่งแวดล้อมทางสังคมและลักษณะทางกายภาพในสังคมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เชื่อว่าจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในวงวิชาการ ตลอดจนทำให้เข้าใจความเป็นตัวตนของชาวด่านซ้ายและชาวปากลายในอดีต ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจและประจักษ์ในคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในปัจจุบัน และการอนุรักษ์ วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไม่ให้สูญหายไป

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

บุษตะนอง ชมไชยพน, 2553 ศึกษาประวัติศาสตร์ลาวใน เวียงจันทน์ 450 ปี พบว่าด้วยความแตกแยกภายในทำให้ราชอาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 ต้องตกเป็นประเทศราชของสยามอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2322 และเป็นที่มาของการกวาดต้อนคนลาวครั้งใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชสมัยพระเจ้านั่งทเสน (2324 - 2337) ซึ่งเป็นช่วงที่คนลาวถูกสยามกวาดต้อนไปเป็นแรงงานชุดคลองใน กทม. มากที่สุด

จุมมาลี ไชยะสอน, 2550 ศึกษาไว้ในใจประตูลาว พบว่าไทยและลาวเป็นประเทศที่มีความผูกพันในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมากกว่าประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะภาษาพูดที่คนทั้งสองฝั่งโขงสามารถสื่อสารกันได้โดยไม่ต้องใช้ล่าม ไปมาหาสู่กันด้วยความผูกพันกันทางสายเครือญาติ เปรียบเสมือนคนบ้านเดียวกัน มีภาษา ศาสนา สังคม ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อที่เหมือนกัน วิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นแบบเรียบง่าย ไม่ได้มีกฎระเบียบหรือกฎหมายมาบังคับ นอกจากนี้ สภาพทางภูมิศาสตร์ยังเอื้อให้คนในชุมชนทั้งสองฝั่งเดินทางไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบาย มีสายสัมพันธ์ฉันญาติมิตรมาแต่โบราณกาล

กัญญา ลีลาสัย (2544 : 344- 345) ศึกษาในการค้นคว้าประวัติศาสตร์ชนชาติไท พบว่า ภาควิชาของชาวไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์น้อยกว่าฝั่งลาวแต่ก็มีวัฒนธรรมลาวเป็นแกนเหมือนกับฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง พอมองเห็นได้ว่าวัฒนธรรมลาวก็มีวัฒนธรรมไทยเป็นแกนคือผสมผสานกันกับวัฒนธรรมไทย รับเอาภาษาและวัฒนธรรมไทยเข้าไปใช้ ชาวลาวจึงมีความเชื่อชุดเดียวกับชาวไทยคือความเชื่อเรื่องอำนาจธรรมชาติผ่านผีฟ้าพญาแถน ชื่อเรื่องขวัญแต่ให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษมาก แสดงออกผ่านความนับถือในผีปู่ตา

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ชำตันผู้วิจัยจะนำไปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์วิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย – ลาว ตามความมุ่งหมายที่ 1 และ 2 ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของผีตาโขน และประเด็นในเรื่องการศึกษาแนวทางการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของผีตาโขนว่ามีส่วนใดที่สอดคล้องหรือแตกต่างจากเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้ต่อไป

2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นผีตาโขน

งานวิจัยในประเทศ

สนอง อุปลา, 2546 ศึกษาเรื่อง พัฒนาการประเพณีผีตาโขน อำเภอ ด่านซ้ายจังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า มีพัฒนาการรวม 3 ยุค คือ 1) ผีตาโขนยุคดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ. 2500) ผีตาโขนในยุคดั้งเดิมนี้อัฒนภาพหน้ากากและชุดแต่งกายจะได้รับอิทธิพลมาจากตำนาน ปู่เยอ ย่าเยอ ของชาวหลวงพระบาง โดยมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานปู่เยอ ย่าเยอ ที่ถือเป็นบรรพบุรุษชาวหลวงพระบาง 2) ยุคแสวงหา (ระหว่าง พ.ศ. 2500-2530) พัฒนาการด้านหน้ากากและชุดแต่งกายของผีตาโขนในยุคแสวงหานั้นเกิดขึ้นจากจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของชาวด่านซ้าย ที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเรื่อยๆ รวมทั้งวัสดุและอุปกรณ์ในการจัดทำหน้ากากและชุดแต่งกายก็เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและเริ่มถือเป็นธรรมเนียมของชาวด่านซ้ายว่า เมื่อถึงกำหนดวันประเพณีผีตาโขนเมื่อใด ชาวด่านซ้ายจะต้องแข่งขันกันในการทำหน้ากากและชุดแต่งกายของผีตาโขนกันอย่างสุดฝีมือ 3) ยุคปัจจุบัน (ระหว่าง พ.ศ.2530-2557)

ธัญญ บั้วระภา, 2556 ศึกษาเรื่อง ผีตามคนเข้าเมือง ผลการศึกษาพบว่า ที่มาของผีตาโขนนับเป็นอนุบายอันแยกเฉพาะของบรรพบุรุษเมืองด่านซ้าย ที่ทำให้เด็กๆในเมืองเล่นสนุกผีตามคนเข้าเมือง พบว่ากันเป็นการส่งทำงานบุญ โดยจับเอาพระเวสสันดรชาดก พระชาติที่ 10 ที่สำคัญที่สุดของพระพุทธเจ้าในตอนพระเวสสันดรจะได้กลับคืนพระนครบรรดาผีป่าทั้งหลายต่างพากันมาส่งเสด็จถึงในเมือง เมื่อเข้าเมืองผีป่าที่ก็ออกตระเวนเที่ยวเมืองโดยไม่ทำอันตรายใคร

พงศพร พินิจวัฒน์, 2548 ศึกษาเรื่อง ศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาหน้ากากผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า หน้ากากผีตาโขนซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีบุญหลวงมาตั้งแต่ครั้งอดีต โดยมีความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากปู่เยอ ย่าเยอของหลวงพระบางแห่งอาณาจักรล้านช้างโบราณและเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพวิถีชุมชน ชาวอำเภอด่าน

ชายจึงได้ประยุกต์ปรับเปลี่ยนปุ๋ยอย่างเอื้อให้เป็นรูปแบบเฉพาะของตนเอง เรียกว่า ผีตาโชน ใช้แสดงเพื่อ บวงสรวงบูชาผีบรรพชนหรือผีเจ้านายและแม่พระ ซึ่งประกอบไปด้วย ผีตาโชนใหญ่เพศหญิง เพศชายอย่าง ละ 1 ตัว ซึ่งรูปแบบในการจัดสร้าง ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงเท่าใดกับผีตาโชนน้อยที่ทำหน้ากากจากหวดหนึ่งซ้าว กับโคนก้านมะพร้าว โดยในสมัยดั้งเดิมระยะแรกยังคงได้รับอิทธิพลจากหลวงพระบางอยู่คือ มีรูปแบบ ลักษณะกลม จัดทำจากหวดหนึ่งซ้าวคว่ำลงเป็นหมวกสวมศีรษะ เขียนหน้าตา ปากจมูกด้วยสีธรรมชาติ เส้น ผมงจะใช้เส้นด้ายซึ่งทำจากฝ้ายย้อมสีมัดติดกับหวด ส่วนหน้ากากผีตาโชนสมัยดั้งเดิมระยะหลังได้มีการ ประยุกต์ใช้อันเกิดจากจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ของชาวไทดำนชายในอดีต โดยเลือกใช้วัสดุธรรมชาติ ที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นและส่งผลต่อการสร้างรูปแบบหน้ากากผีตาโชนที่เหมือนกันจนถึงปัจจุบัน

กุลภพ โปธิ์กิ่ง, 2554 ศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณี บุญหลวงและการละเล่นผีตาโชนที่มีต่อวิถีชุมชนในเขตเทศบาลตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบันงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชน ได้ถูกทำให้เป็นอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างสมบูรณ์ธุรกิจท่องเที่ยวต่างๆจึงดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อที่จะดึงดูด นักท่องเที่ยวให้มาใช้บริการของตนในอำเภอด่านซ้าย และใกล้เคียงเกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มากมายและเกิดการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น ประกอบไปด้วยธุรกิจที่พักขนาดใหญ่ ไปจนถึงบ้านพักแบบโฮมส เตย์ ธุรกิจร้านอาหารตัวแทนนำเที่ยวการบริการรับส่ง การจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน และการเที่ยวชมสวนดอกไม้ แม้แต่ความเชื่อและวิถีชุมชนของชาวบ้านยังกลายเป็นจุดขายในการส่งเสริม การท่องเที่ยวที่มีมากขึ้นทุกๆ ทำให้เกิดผลกระทบ อันเกิดจากการท่องเที่ยวทั้งเชิงบวกและเชิงลบที่มีต่อ วิถีชุมชน

ทัตพร สกุรักษ์อุณทัย, 2558 ศึกษาเรื่อง พิธีกรรมจากประเพณีผีตาโชนสู่เครื่องประดับ ร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่า ‘ผีตาโชน’ เป็นประเพณีไทยที่สืบทอดมาช้านาน การเปลี่ยนแปลงสถานะของ หน้ากากผีตาโชนที่กลายมาเป็นเครื่องประดับบ้านหรือกลายเป็นเครื่องรางเครื่องระลึกเตือนใจให้ทำความดี ที่แฝงในประเพณี โดยจะนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องประดับ ในเชิงการออกแบบเครื่องประดับ ร่วมสมัยจากประเพณีผีตาโชนซึ่งนอกจากจะแฝงคติธรรมจากรื่องราวของพระเวสสันดรแล้ว ยังเป็น ประเพณีที่หลอมรวมความสามัคคีของคนในพื้นที่ และยังมีสีสันความงดงามน่าตื่นตาตื่นใจ เพื่อนำมาเป็น พื้นฐานวิเคราะห์กับการเลือกใช้และผสมผสานวัสดุทดแทนอื่นๆ ที่เหมาะสมในการสร้างสรรค์

พระทวีศักดิ์ นรินโท, 2556 ศึกษาเรื่อง คติความเชื่อประเพณีเกี่ยวกับผีตาโชนของชาว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พบว่า ผีตาโชนน่าจะเป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สะท้อน ให้ เห็นชีวิตในสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักและความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ เชื่อกันว่า หากไม่ ประกอบพิธีอาจเกิด ไข้ดำ หรือผดจารีตของหมู่บ้านชนบท ให้มีเหตุเภทภัยต่างๆ นานาและเมื่อ พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในสังคมเกษตร ผีตาโชนจึงถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมบุญ หลวง

ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554 ศึกษาเรื่อง การศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีผีตาโชน ประเพณีผีชนน้ำ และประเพณีแห่ดอกไม้ : การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจังหวัดเลย ประเพณีและการละเล่นท้องถิ่นในจังหวัดเลยนั้นส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องและผูกพันอยู่กับวิถีการดำเนินชีวิตและความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ในอำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลยนั้นมีการนำเอางานบุญหลวงและงานบุญบั้งไฟมาร่วมกัน หรือกล่าวอีกนัยยะหนึ่งว่าเป็นการนำเอางานบุญเดือน 6 และงานบุญเดือน 7 มารวมเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นงานบุญที่มีความยิ่งใหญ่ขึ้นที่เรียกว่า งานบุญหลวงที่มีพิธีกรรมความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ที่แผ่ร่วมกัน

งานวิจัยต่างประเทศ

Siddique S., 1981 อธิบายสภาพวิถีชีวิตของคนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยการจำแนกกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในลักษณะพหุลักษณะทางวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) เป็นนิยามที่นำมาใช้ในการอธิบายความซับซ้อนของสังคมที่มีกลุ่มวัฒนธรรมที่มีความเป็นอิสระต่อกันตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไปอยู่รวมในพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางการเมืองเดียวกัน ซึ่งลักษณะพหุวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเกิดขึ้นจากกระบวนการรับและปรับเปลี่ยนตัวแบบทางวัฒนธรรมที่รับอิทธิพลมาจากจีนและอินเดียเป็นสำคัญโดยอิทธิพลของอินเดียได้เข้ามาในภูมิภาคก่อนในช่วงราวศตวรรษที่ 1- 229 ผ่านทางการค้าและศาสนา ตามมาด้วยเงินที่เข้ามาแข่งขันกับอินเดียในการขยายอิทธิพลในภูมิภาค ต่อมาจึงมีกลุ่มพ่อค้ามุสลิมจากตะวันออกกลางและอินเดีย รวมทั้งชาวคริสต์จากตะวันตกที่ตาม เข้ามาในภายหลัง ผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโชนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไทย-ลาวได้

James D. Fearon, 1999 อธิบายความหมายของคำว่าอัตลักษณ์คืออะไรสำคัญอย่างไร เหตุใดเราจึงต้องใส่ใจต่อคำถามข้างต้น หากมองความหมายโดยภาพรวมตามข้อเสนอว่าการให้ความหมายเชิงจิตวิทยาเป็นที่นิยมใช้กันตั้งแต่ทศวรรษ 1950 มาสู่การให้ความหมายที่ใช้กันในแวดวงสังคมศาสตร์ รวมถึงมนุษยศาสตร์ว่า อัตลักษณ์มีนัยของการเชื่อมประสานระหว่างอัตลักษณ์ เชิงสังคม (Social Identity) ที่ใช้ระบุถึงความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันทางสังคม อาทิ คนไทย ชาวมุสลิม พลเมืองอเมริกันผู้ใช้แรงงาน หรือกลุ่มนักวิชาการ เป็นต้น และอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) ที่สัมพันธ์กับความเชื่อ ความปรารถนา วิธีคิดและ/หรือหลักการที่มนุษย์ใช้กับพฤติกรรม การแสดงออก ให้สามารถแยกความต่างทางสังคมระหว่างเรากับผู้อื่นเป็นพื้นฐานให้การสร้างความคิดในเรื่องของศักดิ์ศรีหรือการเคารพตนเองของมนุษย์ แม้อัตลักษณ์ส่วนบุคคลจะมีนัยที่แสดงถึงความเป็นปัจเจก แต่สิ่งที่ยากจะมองข้ามก็คืออัตลักษณ์สองหาได้มีนัยแยกขาดจากกันโดยเด็ดขาด ผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายรูปแบบของนวัตกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกอัตลักษณ์ในประเพณีผีตาโชนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Keyes Charles F., 1995 ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในเอเชียอาคเนย์ โดยได้อ้างถึงความคิดของ Quaritch Wales เรื่องความเชื่อดั้งเดิม ว่ามีอยู่ 2 ระดับ คือ การบูชาดิน กับความเชื่อเกี่ยวกับฟ้าหรือเทพบนฟ้า โดยเน้นเรื่องของพัฒนาการของกลุ่มคนจากกลุ่มทำการเกษตรกลายเป็นกลุ่มเร่ร่อนที่เข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีการผลิตสำริด โดยการให้เหตุผลว่าในยุคปฏิวัติสังคมไปสู่สังคมเกษตรกรรมในสมัยหินใหม่และการตั้งหินหรือหินตั้ง (Megalith) เป็นการนับถือดิน ส่วนการเข้ามาของคนกลุ่มใหม่ที่เป็นกลุ่มเร่ร่อน (Normad) มักจะ นับถือฟ้าและเทพเจ้าแบบชนเร่ร่อนทั่วไป พิธีกรรมขอฝนและพิธีกรรมการฝังศพเป็นตัวสะท้อนความเชื่อและพิธีกรรมของผู้คนในเขตนี้ก่อนการรับเอาความเชื่อทางศาสนาจากภายนอก ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้วิเคราะห์ความเชื่อที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโชน และอธิบายรูปแบบความเชื่อของศาสนาชาวบ้าน ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อของคนในชุมชนได้

Borchert, 2004 ทำการศึกษาเกี่ยวกับสถาบันของชุมชน พุทธศาสนาชาวบ้านประเพณีพิธีกรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลการวิจัยพบว่าพุทธศาสนาแบบชาวบ้านมีการศึกษาในหมู่นักวิชาการอยู่สองกลุ่ม คือ กลุ่มนักมานุษยวิทยา และนักประวัติศาสตร์ นักมานุษยวิทยาได้เริ่มต้นศึกษาที่ชุมชน โดยให้ความคิดว่าระบบความเชื่อในพุทธศาสนารวมทั้งประเพณีและพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ขณะที่นักประวัติศาสตร์ทางศาสนาจะเริ่มต้นศึกษาด้วยการแสดงความเข้าใจในขนบธรรมเนียมทางพุทธศาสนาต่อการเข้ามามีอิทธิพลในท้องถิ่น โดยศึกษาตามเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ ในการศึกษาสถาบันทางสังคม พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นักประวัติศาสตร์จะศึกษาโดยเก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของศาสนาและมีคำถามเกี่ยวกับสถาบันในชุมชน โดยสะท้อนจากประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศาสนา อย่างไรก็ตามศาสนาพุทธได้เข้ามาเผยแพร่ มีอิทธิพล มีการเปลี่ยนแปลง และการคงอยู่อย่างไรในชุมชนก็เป็นอีกความพยายามหนึ่งในการค้นหา โดยเฉพาะความเข้าใจในแก่นแท้ของพุทธศาสนาของปัจเจกบุคคล ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำผลการวิจัยนี้มาใช้วิเคราะห์ประเพณีผีตาโชนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Guelden Mertane P., 2005 ศึกษาเรื่องการเข้าทรงผีบรรพบุรุษผ่านการแสดงรำโนราในภาคใต้ของประเทศไทย จังหวัดปัตตานี สงขลาและพัทลุง ระหว่างปี ค.ศ. 2000-2003 โดยใช้กรอบแนวคิดด้านชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ ศาสนา และเพศ ผลวิจัยพบว่าการทรงเจ้าเป็นความเชื่อแบบใหม่ เกิดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 ในเขตเมืองของไทย การเข้าทรงยุคเริ่มแรกเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และศาสนา ต่อมาเกิดการผนวกเข้ากับศิลปะการรำโนรา ซึ่งเป็นการแสดงฟ้อนรำในท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมนี้จะกระทำเป็นประจำทุกปีผู้ที่ประกอบพิธีคือครูผู้เป็นหัวหน้าคณะ เชี่ยวชาญในการรำ และมีคุณธรรม ทำหน้าที่เป็นร่างทรงประกอบพิธีกรรมชื่อเชิญผี เมื่อเชิญผีเข้ามาสิงร่าง ร่างทรงจะครองฐานะเป็นบรรพบุรุษของสายตระกูลชั่วครวเรียกว่าครุหมอ หลังจากนั้นจะเป็นการสนทนาระหว่างลูกหลานกับผีบรรพบุรุษผ่านร่างทรง มีพิธีรดน้ำขอขมาโทษที่ลูกหลานอาจได้ลบ

หลู่หรือทำผิดต่อวงศ์ตระกูลซึ่งพบว่ามีอิทธิพลจากพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน คือมีทั้งความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในศาสนาพุทธการนับถือผี พราหมณ์ อิสลาม ลัทธิเต๋า ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำผลการวิจัยนี้มาใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้านซ้ายและชุมชนปากลายได้

Kroeber A. L. and Kluckhohn C., 1952 นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมอาจแปรเปลี่ยนไปตามภูมิหลังของผู้ให้คำนิยาม คำว่า Culture นั้นได้ให้คำจำกัดความไว้มากถึง 156 อย่าง ซึ่งเขาได้รวมไว้ใน 6 หมวดด้วยกัน คือ การให้คำนิยามในความเชิงพรรณนา (Descriptive) เชิงประวัติศาสตร์ (Historical) เชิงบรรทัดฐาน(Normative) เชิงจิตวิทยา (Psychological) เชิงโครงสร้าง (Structural) และเชิงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงศิลปะชั้นสูงหรือมารยาทชั้นสูงที่บางคนมักจะกล่าวว่บุคคลผู้นั้นมีวัฒนธรรม เนื่องจากการแต่งตัวดี มีมารยาทดี และบุคคลผู้นั้นไม่มีวัฒนธรรม เพราะแต่งตัวสกปรก พูดจาไม่มีกาลเทศะ ทั้งนี้เนื่องจากการใช้คำว่า วัฒนธรรมในความหมายของประเพณีนั่นเอง

Ajzen I, 1991 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior: TPB) ที่มีการพัฒนาตั้งแต่ ปี 1985 เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม (Social Psychology) ที่พัฒนามาจากทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (Theory of Reasoned Action) ของ Ajzen และ Fishbein (1975) ทฤษฎีนี้อธิบายว่า การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์จะเกิดจากการขึ้นำโดยความเชื่อ 3 ประการ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรม (Behavioral Beliefs) ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง (Normative Beliefs) และความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม (Control Beliefs) ซึ่งความเชื่อแต่ละตัวจะส่งผลต่อ ปัจจัยต่างๆ

Ashley sean, 2004 ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีด้วยความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวปะหล่อง โดยเน้นพิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์ของชาวปะหล่อง ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร แตกต่างไปจากชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ในภาคเหนือของไทย ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า พุทธศาสนาเถรวาท (Theravada) มีการประกอบกิจกรรมทางความเชื่อ โดยนักบวชเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งนักวิชาการจำนวนมากอาจมองไม่เห็นความสำคัญว่าเป็นประเพณีพิธีกรรมซึ่ง มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติในชีวิตของผู้คน ในช่วงสงกรานต์จะมีพิธีกรรมจัดขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อขับไล่สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายออกไป และนำความโชคดีมาสู่หมู่บ้าน รวมถึงเป็นหลักประกันความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านในปีที่กำลังมาถึง มีการนำพิธีกรรมทางศาสนามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงในด้านประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนาและการนับถือผีของคนในชุมชน

Brain Morris, 2000 ศึกษาบทบาทของความเชื่อผีในประเพณีท้องถิ่น อธิบายว่าความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ (Supernatural) และความเชื่อเรื่องผี (Animism) มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมากมาย เพื่อสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างอำนาจทั้งหลายที่เหนือกว่ามนุษย์ เพราะพวกเขาเชื่อว่าอำนาจเหล่านี้มีพลังในการกำหนด

สภาวะการณ์ทางธรรมชาติและวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางความเชื่อและการนับถือผีของคนในชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัยได้

Hayashi Okino Y., 1991 ทำการศึกษาการนับถือผีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย พบว่ามีผีอยู่หลากหลายระดับ การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผี ไม่เหมือนกัน สำหรับผีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทย-ลาวมี 5 ประเภท คือ ผีบ้าน หรือผีปูด้า ทำหน้าที่คอยให้ความคุ้มครองรักษา ผีตาแฮก เป็นผีที่ประจำไร่นามีความสำคัญต่อการเกษตร ผีเชื่อเป็นผีประจำตระกูล มีหน้าที่ดูแลและดักเตือนลูกหลานมากกว่าคุ้มครอง ผีแถน เป็นผีระดับเจ้านายอยู่บนฟ้าทำหน้าที่สร้างสรรพสิ่ง ผีมหะศักดิ์เป็นผีเมื่อก่อนอยู่ในระดับชั้นปกครองซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบถึงความเชื่อในการนับถือผีและรูปแบบในเกี่ยวข้องกับประเพณีผีตาโขนได้

Barnett. H. G., 1953 นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ซึ่งสนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation) ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่งและมีการถ่ายทอดไปยัง วัฒนธรรม อื่นในงานเขียนชื่อ “Innovation: The Basis of Cultural Change” (1953) กล่าวไว้ว่านวัตกรรมก็คือความคิดหรือพฤติกรรมหรือสิ่งใดๆ ก็ตามที่เป็นของใหม่เพราะมันแตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่บาร์เน็ตเชื่อว่า “วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรมแต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดมีนวัตกรรมก็ได้ ฉะนั้นเขาจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม” ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายพัฒนาการและรูปแบบของนวัตกรรมที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Tannenbaum R. Weschler I. R. and Massarik F., 1961 ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ เพศ และการเกี่ยวข้องเป็นญาติทางสายโลหิตของสมาชิกชุมชนในภาคเหนือของประเทศไทย โดยใช้วิธีชี้ชัดข้ามอธิบายถึงธรรมชาติและวัฒนธรรม (Nature and Culture) ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพุทธและการนับถือผี พบว่าผีบรรพบุรุษในภาคเหนือเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและโครงสร้างทางสังคม ความเกี่ยวข้องเป็นญาติทางสายโลหิตของสมาชิกชุมชน คือสังคมเครือญาติเป็นสังคมก่อกำเนิดขึ้นมาจากฐานความสัมพันธ์ครอบครัว การสืบเชื้อสายสกุลทางผู้หญิง ผู้หญิงเป็นผู้ผลิตแรงงานซ้ำโดยการมีลูก เมื่อแต่งงานกันฝ่ายชายต้องมานับถือ ผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง แสดงให้เห็นร่องรอยโครงสร้างของระบบเครือญาติที่เหนียวแน่น ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้วิเคราะห์บทบาทในการนับถือผีของชาวบ้านเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Parson Talcott, 1976 อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมในวัฒนธรรมสมัยใหม่ ว่าได้รับการศึกษาอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกจาก Max Weber (ค.ศ.1864 - 1920) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันผู้มีชื่อเสียง ในหนังสือ จริยธรรมของโปรเตสแตนต์กับจิตใต้สำนึกทุนนิยม (The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism) Weber ได้ศึกษาถึงเงื่อนไขทางจิตวิทยาที่ทำให้เกิดระบบทุนนิยมขึ้นในตะวันตก Weber ได้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างคำสอนของลัทธิคาลวิน

(Calvinism) อันเป็นลัทธิหนึ่งในนิกายโปรเตสแตนต์ กับท่าทีใหม่ต่อ การแสวงหาความมั่งคั่งในอังกฤษและยุโรปยุคหลังการปฏิรูป (Post-Reformation) กล่าวคือ คำสอนเกี่ยวกับ “ผู้ซึ่งพระเจ้าเลือกสรรแล้ว” (The elect) จะมีสัญญาณบอกโดยการเป็นผู้ประสบความสำเร็จจากการงานที่ดี ทำให้ผู้ที่นับถือลัทธิคาลวินใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวดในการอดออมเพื่อการลงทุนและความสำเร็จทางธุรกิจ เพื่อพิสูจน์ว่าตนเองก็เป็นคนที่พระเจ้าเลือกแล้วเช่นกันก่อให้เกิดการสะสมทุนและระบบทุนนิยมขึ้นในเวลาต่อมา นับเป็นท่าทีใหม่ของศาสนาที่ยอมรับการแสวงหาความมั่งคั่ง บางครั้งถึงกับสนับสนุนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนา ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Tambiah S.J., 1970 ทำการศึกษาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยมุ่งศึกษาระบบความเชื่อทั้งหมดของชาวอีสาน และวิเคราะห์ปรากฏการณ์จากรายละเอียด ของพิธีกรรมพบว่าพิธีกรรมที่จัดขึ้นตามความเชื่อนั้นมีอยู่ 4 รูปแบบ คือ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมผีดีหรือผีที่ปกครองชุมชน และพิธีกรรมเกี่ยวกับผีร้าย รูปแบบของพิธีกรรมตามความเชื่อทั้งสี่ มีความสอดคล้องกันทางโครงสร้างของความคิดซึ่งเป็นตัวกำหนดประเพณีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนความสำคัญทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำผลการวิจัยนี้ มาใช้วิเคราะห์ลักษณะและบทบาทของศาสนาชาวบ้านภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

Kirch, 1967 เคิร์ชเข้ามาเก็บข้อมูลที่บ้านหนองสูง จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันคือมุกดาหาร) ในระหว่างปี พ.ศ. 2508-2510 ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง Phu Thai Religion Syncretism : A case study of Thai religion and Society โดยใช้วิธีทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ขยันขันแข็ง อดออม เป็นนักเศรษฐกิจมากกว่าชาวอีสานกลุ่มอื่น ด้านความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนา จะมีพิธีกรรมเป็นสื่อ โดยใช้สัญลักษณ์เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมชุมชน ส่วนศาสนาของชาวอีสานเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Religion) ที่ผสมผสานระหว่างลัทธิผีสังเวทดา(Animism) ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Keyes Charles F., 1966 ได้เข้ามาเก็บข้อมูลที่บ้านหนองตั้น อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ระหว่างปี พ.ศ. 2505-2507 เพื่อทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง Peasant and Nation : A Thai-Lao village in a Thai State ผลการวิจัยสรุปว่า หมู่บ้านไทย-ลาวในภาคอีสานมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง คือเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นท้องถิ่นนิยมมีแบบแผนประเพณีที่แตกต่างจากภาคกลาง เช่น ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาด้านประชากร และอยู่ใต้การกำหนดโครงการพัฒนาจากรัฐบาลเช่นเดียวกับชุมชนในภูมิภาคเอเชียทั้งหลายและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐบาล

เป็นไปในลักษณะเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบันและปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเพณีพิธีกรรมและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Dekheim Emile, 1965 ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับปัจจัยทางศาสนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตโดยอธิบายว่า ศาสนาเป็นระบบรวมของความเชื่อและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีข้อกำหนดและข้อห้ามวางไว้อย่างชัดเจน เพื่อรวมคนที่ปฏิบัติเข้ามาเป็นกลุ่มเดียวกัน มีผลทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นในสังคมนั้น ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

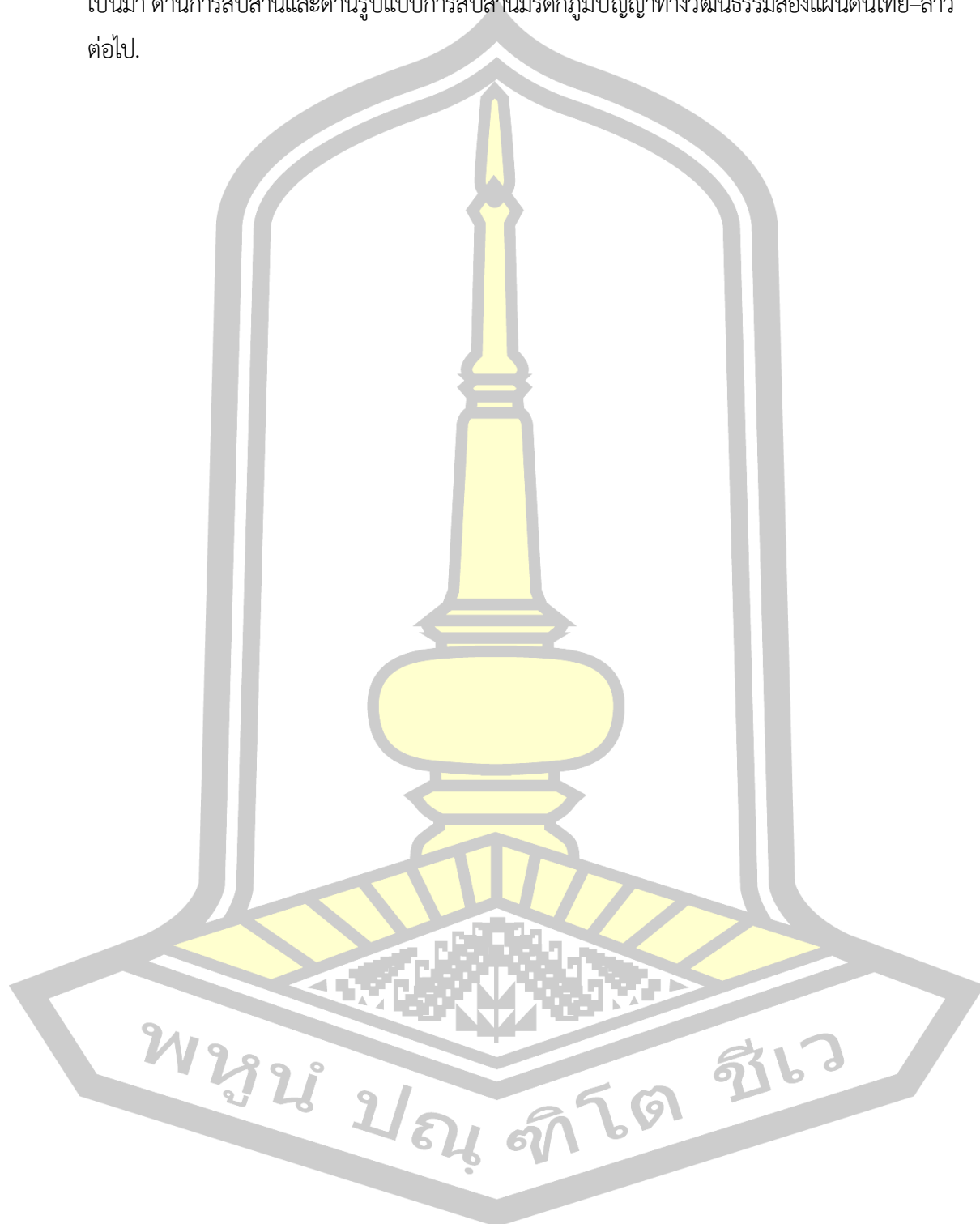
Klausner William J., 1964 ทำการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาชาวบ้านในภาคอีสานของไทย โดยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์ ว่าสิ่งที่ปรากฏชัดเจนนที่สุดคือความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนาในคัมภีร์ และพุทธศาสนาในระดับ ที่ชาวบ้านเข้าใจและปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นสภาพของการผสมผสานทางความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ พุทธมากที่สุด ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำผลการวิจัยนี้มาใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบศาสนาและการนับถือผีของชาวบ้านและใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Hanks Lucien M., 1962 ได้ทำการศึกษาพิธีกรรมและความศรัทธาในสังคมไทย โดยเขาวิเคราะห์โลกทัศน์ของคนไทยว่า มีพื้นฐานมาจากค่านิยมทางพุทธศาสนา ซึ่งมองว่าเป็นโลกทัศน์ที่มีรากฐานเกี่ยวกับโลกและจักรวาล การที่ใครจะอยู่ในระดับใดของจักรวาลขึ้นอยู่กับผลบุญหรือบาป ซึ่งกระทำไว้ในชาติก่อนซึ่ง ผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายถึงลักษณะ และที่มาของรูปแบบทางความเชื่อและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

Hosseini H., 2010 ได้ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมนิยมในเอเชีย: โลกภิวัตน์ ภูมิภาคนิยมและท้องถิ่นนิยม (Popular culture in Asia: globalization, regionalization and localization) พบว่า โลกภิวัตน์ก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่คาดไม่ถึงและไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งมีผลกระทบต่อคุณค่า (Values) และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยิ่ง (Local culture) ไม่มีประเทศใดที่สามารถหลุดพ้นไปจากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว วัฒนธรรมสากล (Global culture) เริ่มเข้ามามีอิทธิพลและแพร่กระจายผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารแบบไร้พรมแดนผลกระทบของโลกาภิวัตน์ในชีวิตประจำวันของเราจะมีความรุนแรงและจะนำมาซึ่งโอกาสและภัยคุกคาม ดังนั้นแต่ละสังคมจะต้องอนุรักษ์และส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเพณีผีตาโขนรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งในประเทศและต่างประเทศข้างต้น ผู้วิจัยจะนำไปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์วิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน :

รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย – ลาว ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา ด้านการสืบสานและด้านรูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาวต่อไป.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน : การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เพื่อรวบรวมข้อมูลการวิจัยในเชิงลึก (In-depth Study) เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว 2) ศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว 3) ศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขนสองแผ่นดินไทย-ลาว ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ประกอบ ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) การสำรวจข้อมูล (Survey) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้รู้ (Key informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informant) และกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informant) จำนวน 180 คน ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (General informant) เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) วิเคราะห์ผลแบบอุปนัย นำตอบความมุ่งหมายการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Research)

ซึ่งมีรายละเอียดในด้านขอบเขตและวิธีการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตของการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตเนื้อหา

3.1.2 วิธีการวิจัย

3.1.3 ระยะเวลาการวิจัย

3.1.4 พื้นที่ในการวิจัย

3.1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.3 การจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน : การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน ไทย-ลาว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ศึกษาตามความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว
- 2) เพื่อศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว
- 3) เพื่อศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ผีตาโขนสองแผ่นดินไทย-ลาว

3.1.2 วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน : การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน ไทย-ลาว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ทำการรวบรวมข้อมูล จากเอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ด้วยวิธีการดังนี้

- 1) การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis)
- 2) การสำรวจข้อมูล (Survey)
- 3) การสังเกต (Observation)
 - การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)
 - การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation)
- 4) การสัมภาษณ์ (Interview)
 - การสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)
 - การสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview)
- 5) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ทั้งนี้ วิธีการวิจัยในการลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามได้ดำเนินการกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informantions) ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มผู้รู้ (Key informantions) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informantion) และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informantion) และตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูลจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้องค์ความรู้ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีผีตาโขนการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
สองแผ่นดินไทย-ลาว

2) การศึกษาข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ (Analysis) สังเคราะห์ (Synthesis) และการออกแบบ
(Design) เครื่องมือการวิจัยและดำเนินการวิจัยทั้งในส่วนของเตรียมความพร้อมก่อนภาคสนามการลง
พื้นที่ภาคสนามและตรวจสอบข้อมูลหลังภาคสนาม ที่ครอบคลุมทั้งในส่วนของนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย
และเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ

3) การกำหนดแผนปฏิบัติการการวิจัยภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรการเดินทาง
เครื่องมือ การประสานงานพื้นที่ และระยะเวลาการวิจัยเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการวิจัย

3.1.3 ระยะเวลาการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน : การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน
ไทย-ลาว ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยโดยเริ่มจากเดือนกรกฎาคม 2561 ถึงเดือน
มีนาคม 2563 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 20 เดือน

3.1.4 พื้นที่ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน : การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน
ไทย-ลาว ผู้วิจัยเลือกพื้นที่วิจัยแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยเลือกจากพื้นที่ ที่มีการเล่นผีตา
โขนในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีรายละเอียดดังนี้

3.1.4.1 เขตพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประเทศไทย จำนวน 15 หมู่บ้าน
ประกอบด้วย

1) บ้านด่านซ้าย	2) บ้านเหนือ	3) บ้านเดิน
4) บ้านนาหว้า	5) บ้านก้างปลา	6) บ้านน้ำพุ
7) บ้านนวมแท่ง	8) บ้านนาเวียง	9) บ้านหนองฟ้าแลบ
10) บ้านนาสีเทียน	11) บ้านนาท่อม	12) บ้านเทิงนา
13) บ้านห้วยอ้อย	14) บ้านห้วยนาบุญ	15) บ้านศาลาน้อย

3.1.4.2 เขตพื้นที่เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน
ลาว จำนวน 7 หมู่บ้านในเขตเทศบาล ประกอบด้วย

1) บ้านนาสว่าง	2) บ้านสีสว่าง	3) บ้านไชยมงคล	4) บ้านศรีสะอาดชมพู
5) บ้านห้วยทรายคำ	6) บ้านแสงลาย	7) บ้านไชยมงคล 2	

ตาราง 1 แสดงการกำหนดพื้นที่วิจัย

ที่/ระดับ	พื้นที่	
ระดับประเทศ	ประเทศไทย	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ระดับจังหวัด	จังหวัดเลย	แขวงไชยบูลี
ระดับอำเภอ	อำเภอด่านซ้าย	เมืองปากกลาย
ระดับชุมชน	ชุมชน/หมู่บ้าน	จำนวน 7 ชุมชน/หมู่บ้าน
	1) บ้านด่านซ้าย 2) บ้านเหนือ 3) บ้านเดิ่น 4) บ้านนาหว้า 5) บ้านก้างปลา 6) บ้านน้ำพุ 7) บ้านนวมแท่ง 8) บ้านหนองฟ้าแลบ 9) บ้านนาเวียง 10) บ้านนาสีเทียน 11) บ้านนาท่อม 12) บ้านเทิงนา 13) บ้านห้วยอ้อย 14) บ้านห้วยนาญ 15) บ้านศาลาน้อย	1) บ้านนาสว่าง 2) บ้านสีสว่าง 3) บ้านไชยมงคล 4) บ้านศรีสะอาดชมพู 5) บ้านห้วยทรายคำ 6) บ้านแสงลาย 7) บ้านไชยมงคล 2
รวม	15 ชุมชน/หมู่บ้าน	7 ชุมชน/หมู่บ้าน

3.1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเจาะจง (Purposive Selection) โดยเลือกจากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผีตาโขนทั้งในฝั่งไทยและผีตาโขนในฝั่งลาวได้ นอกจากนี้ยังใช้เทคนิคการสโนว์บอล (Snow Ball Sampling) เพื่อการค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก แยกออกได้ดังนี้

3.1.5.1 เขตพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จำนวน 90 คน ประกอบด้วย

1) กลุ่มผู้รู้ จำนวน 25 คน ได้แก่ ผู้นำทางจิตวิญญาณ ปราชญ์ชาวบ้าน หัวหน้าส่วนราชการ ข้าราชการ พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและอื่นๆ

2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 40 คน ได้แก่ ผู้ประติษฐ์หน้ากากพีไอแอล ผู้ประกอบการ
ข้าราชการ ประชาชนและผู้มีส่วนร่วมในการจัดงานด้านต่างๆ

3) กลุ่มผู้ใช้บริการ จำนวน 25 คน ได้แก่ นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน และชาวบ้านใน
ชุมชนที่สามารถให้ข้อมูลได้

3.1.5.2 เขตพื้นที่เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว จำนวน 90 คน ประกอบด้วย

1) กลุ่มผู้รู้ จำนวน 25 คน ได้แก่ ผู้นำทางจิตวิญญาณ ปราชญ์ชาวบ้าน หัวหน้าส่วน
ราชการ ข้าราชการ พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและอื่นๆ

2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 40 คน ได้แก่ ผู้ประติษฐ์หน้ากากพีไอแอล ผู้ประกอบการ ผู้มี
ส่วนร่วมในการจัดงานด้านต่างๆ

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 25 คน ได้แก่ นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน และชาวบ้าน
ในชุมชนที่สามารถให้ข้อมูลได้

ตาราง 2 แสดงประเภทของกลุ่มตัวอย่างและจำนวนผู้ให้ข้อมูล

กลุ่ม	พื้นที่			
ประเทศไทย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	จำนวน	สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี	จำนวน	
ผู้รู้ (Key informantions)	-ผู้นำทางจิตวิญญาณ -ปราชญ์ชาวบ้าน -หัวหน้าส่วนราชการ -ข้าราชการ -พระสงฆ์ -กำนัน -ผู้ใหญ่บ้าน -อื่นๆ	25	-ผู้นำทางจิตวิญญาณ -ปราชญ์ชาวบ้าน -หัวหน้าส่วนราชการ -ข้าราชการ -พระสงฆ์ -กำนัน -ผู้ใหญ่บ้าน -อื่นๆ	25
ผู้ปฏิบัติ (Casual informant ion)	-ผู้ประดิษฐ์หน้ากาก ผีตาโขน -ผู้ประกอบการ -ข้าราชการ -ประชาชน -ผู้มีส่วนร่วมในการจัดงานด้าน ต่างๆ	40	-ผู้ประดิษฐ์หน้ากาก ผีโขน -ผู้ประกอบการ -ข้าราชการ -ประชาชน -ผู้มีส่วนร่วมในการจัดงานด้าน ต่างๆ	40
ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informantion)	-นักท่องเที่ยว -สื่อมวลชน -ชาวบ้านในชุมชน ที่สามารถให้ข้อมูลได้	25	-นักท่องเที่ยว -สื่อมวลชน -ชาวบ้านในชุมชน ที่สามารถให้ข้อมูลได้	25
		90		90

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ใช้แนวทางการดำเนินการด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ผลการวิจัยเชิงลึกตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ออกแบบแนวทางการดำเนินการวิจัยที่แสดงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 แสดงความสัมพันธ์ของความมุ่งหมายการวิจัยกับองค์ประกอบในการดำเนินการวิจัย

ความมุ่งหมายของการวิจัย	วิธีการดำเนินการวิจัย	กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือทางการวิจัย	ระยะเวลา	ผลการวิจัย
1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว	1.ศึกษาจากเอกสาร (Document Analysis) 2.ศึกษาจากการสำรวจ (Survey) 3.ศึกษาจากการสัมภาษณ์ (Interview)	1.กลุ่มผู้รู้ (Key informants) 2.กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informant) 3.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informant)	1.แบบสำรวจข้อมูล (Survey form) 2.แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)	พฤศจิกายน 2561 - กรกฎาคม 2562	-ประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนไทย-ลาว
2. เพื่อศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว	1.ศึกษาจากการสัมภาษณ์ (Interview) 2.การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)	1.กลุ่มผู้รู้ (Key informants) 2.กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informant) 3.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informant)	1.แบบสังเกต (Observation form) 2.แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) 3.บันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)	พฤศจิกายน 2561 - ธันวาคม 2562	-การสืบสานประเพณีผีตาโขนไทย-ลาว
3. เพื่อศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขนสองแผ่นดินไทย-ลาว	1.ศึกษาจากการสัมภาษณ์ (Interview) 2.การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) 3.การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Seminar)	1.กลุ่มผู้รู้ (Key informants) 2.กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informant) 3.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informant)	1.แบบสังเกต (Observation form) 2.แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) 3.แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) 4.บันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)	พฤศจิกายน 2561 - ธันวาคม 2562	-รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนไทย-ลาว

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนา (Desing and Development) เครื่องมือทางการวิจัย (Research Tool) จากทฤษฎี แนวคิด หลักการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อใช้ในการศึกษากำหนดวิธีการเก็บข้อมูลและการรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย

3.2.1.1 แบบสำรวจ (Survey Form) คือเครื่องมือทางการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว เพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัย

3.2.1.2 แบบสังเกต (Observation Form) คือเครื่องมือทางการวิจัยที่ใช้ในการบันทึกสภาพของข้อเท็จจริงในพื้นที่วิจัยโดยแบ่งแบบสังเกตออกเป็น 2 แบบคือ

1) แบบสังเกตชนิดมีส่วนร่วม (Participatory Observation) คือแบบสังเกตที่ผู้วิจัยใช้ในการบันทึกสภาพข้อเท็จจริงทางการวิจัยจากการลงพื้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

2) แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) คือแบบสังเกตที่ผู้วิจัยใช้ในการบันทึกสภาพข้อเท็จจริงทางการวิจัยจากการลงพื้นที่เข้าไปสังเกตสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

3.2.1.3 แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) คือเครื่องมือทางการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากการสื่อสารผ่านการพูดคุยและสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายด้วยเทคนิค การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก เกี่ยวกับประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว เพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัย โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 แบบคือ

1) แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) คือแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายของการวิจัยที่มีลักษณะของประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ประกอบไปด้วยประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว โดยกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ที่ใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้างคือกลุ่มผู้รู้ (Key informants)

2) แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) คือแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย ที่มีลักษณะของประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ชัดเจนและแน่นอนที่ประกอบไปด้วยประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสาน

ประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว โดยกลุ่มเป้าหมายของการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้างคือกลุ่มผู้รู้ (Key informant) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informant) และกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informant)

3.2.1.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) คือกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทางการวิจัยจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่ประกอบไปด้วยสองกลุ่มคือกลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informant) และกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informant) ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงและสามารถให้ข้อมูลทางการวิจัยได้ ตลอดจนบุคคลในกลุ่มสำหรับการสนทนากลุ่มมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน (Homogeneity) ทำให้นักวิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นสภาพปัจจุบันและปัญหาที่เกี่ยวกับประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

การพัฒนาเครื่องมือการวิจัยของงานวิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน : การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ผู้วิจัยได้ออกแบบขั้นตอนการพัฒนามีรายละเอียดดังนี้

- 1) ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือทางการวิจัยจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สอดคล้องและเหมาะสมกับความมุ่งหมายของการวิจัยและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลทางการวิจัยที่ต้องการตามความมุ่งหมายของการวิจัยแล้วนำมากำหนดในโครงสร้างและเนื้อหาของเครื่องมือในการวิจัย
- 3) ออกแบบและพัฒนาเครื่องมือทางการวิจัยที่สามารถรวบรวมข้อมูลในการวิจัยตามความมุ่งหมายของการวิจัยทั้ง 3 ประเด็นของการวิจัยในครั้งนี้
- 4) นำร่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยปรึกษาคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบและแก้ไขให้มีความถูกต้องของโครงสร้าง เนื้อหา ภาษาและความเหมาะสมสำหรับการวิจัย
- 5) ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสำหรับลงพื้นที่ภาคสนามต่อไป

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทางการวิจัยเรื่องประเพณีผีตาโขน : การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลและลงพื้นที่ในการศึกษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่ (Insider) เพื่อเข้าถึงข้อมูลทางการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว มีรายละเอียดดังนี้

3.2.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Document Analysis) คือการศึกษาโดยวิธีการวิเคราะห์ (Analysis) และสังเคราะห์ (Synthesis) ตามความมุ่งหมายของการวิจัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และชั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) เพื่อให้ได้องค์ความรู้สำหรับเป็นแนวทางในการออกแบบการวิจัยและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตลอดจนการกำหนดโครงสร้างและองค์ประกอบของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งแหล่งข้อมูลประกอบด้วย ตำรา หนังสือ คู่มือ รายงาน บทความ รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้

3.2.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) คือการศึกษาเชิงลึกในพื้นที่การวิจัยทั้งฝั่งไทยและลาว เพื่อรวบรวมข้อมูลและศึกษาสภาพแวดล้อมและปรากฏการณ์ในพื้นที่วิจัยด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 4 แบบคือ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย

1) การสำรวจ (Survey) คือการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เกี่ยวกับประเด็นประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนไทย-ลาว ด้วยแบบสำรวจที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

2) การสังเกต (Observation) คือการรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่วิจัยโดยมีเป้าหมายในการศึกษาสภาพสังคมการมีส่วนร่วมความสัมพันธ์ความหมายแบบแผนการกระทำหรือการกระทำของบุคคลหรือสภาพแวดล้อมในพื้นที่การวิจัยทั้งไทยและลาวโดยใช้แบบสังเกตชนิดมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และแบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) ในการบันทึกข้อมูล (Note-taking) ตามความมุ่งหมายของการวิจัยในครั้งนี้ ทั้งนี้การสังเกต (Observation) เป็นเทคนิคเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยที่ไม่ต้องการรวบรวม ผู้ถูกสังเกตและแทรกแซงหรือสร้างผลกระทบต่อข้อมูลตามสภาพจริงที่ปรากฏตามธรรมชาติ

3) การสัมภาษณ์ (Interview) คือการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant Interview) ในลักษณะสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อเจาะลึกประเด็น จับประเด็นและตีความหมายตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยใช้เครื่องมือทางการวิจัย 2 แบบคือ แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) และแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview)

4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) คือการรวบรวมข้อมูลจากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การระดมสมองและการอภิปรายในประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนดของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) คือกลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informantion) และกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informantion) โดยขนาดของกลุ่มประมาณ 5-7 คนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นสภาพ

ปัจจุบันและประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการ สืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

3.2.3 การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.3.1 การจัดทำข้อมูล

1) ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ (Survey) การสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยการสรุปและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยในประเด็นของประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

2) ผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ตามแนวทางของสุภางค์ จันทวานิช, 2547 คือวิธีการแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูลเป็นหลัก ดังนี้

- ด้านสถานที่ คือการรวบรวมข้อมูลในประเด็นหรือเนื้อหาเดียวกันโดยแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันในด้านสถานที่

- ด้านบุคคลคือการรวบรวมข้อมูลในประเด็นหรือเนื้อหาเดียวกันโดยแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันในด้านบุคคล

- ด้านเวลาคือการรวบรวมข้อมูลในประเด็นคือเนื้อหาเดียวกันที่ในเวลาที่แตกต่างกัน การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อให้การดำเนินการจัดเก็บข้อมูลมีความถูกต้อง สมบูรณ์และน่าเชื่อถือตามความมุ่งหมายของการวิจัยประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว 2) เพื่อศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว 3) เพื่อศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขนสองแผ่นดินไทย-ลาว โดยมีรายละเอียดการปฏิบัติ ดังนี้

- ด้านสถานที่ ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลระหว่างพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 15 หมู่บ้านและพื้นที่เมืองปากลาย สปป.ลาว 7 หมู่บ้าน ด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 4 แบบคือ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

- ด้านบุคคล ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป พื้นที่ละ 90 คน รวม 180 คน

- ด้านเวลา ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลระหว่างพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และพื้นที่เมืองปากลาย สปป.ลาว รวม 3 ครั้งโดยเริ่มจากเดือนกรกฎาคม 2561 ถึงเดือนมีนาคม 2563 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 20 เดือน

3.2.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วย

1) การวิเคราะห์ (Analysis) และสังเคราะห์ (Synthesis) เอกสารตำราหนังสือ รายงาน รายงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัจจุบัน บริบททางการวิจัยองค์ความรู้ ทฤษฎี แนวคิดหรือหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติและความเป็นมา การสืบสาน และรูปแบบการสืบสาน ประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว เพื่อใช้ทฤษฎีแนวคิดและองค์ความรู้ ที่ได้เป็นฐานในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ได้จากการวิจัย

2) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ (Survey) การสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Seminar) เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์และตีความตามองค์ความรู้ ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างข้อสรุปและการวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

3.2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลหรือผลการวิจัยตามความมุ่งหมายของการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ในลักษณะของข้อมูลและภาพประกอบตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องที่ประกอบไปด้วย 1) ประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว 2) การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว และ 3) รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขนสองแผ่นดินไทย-ลาว.

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน ไทย-ลาว ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือที่หลากหลายผ่านการสำรวจ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้คำตอบตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย 3 ข้อ โดยในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้จำแนกหัวข้อการนำเสนอตามจุดประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

ตอนที่ 2 เพื่อศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

ตอนที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขนสองแผ่นดินไทย-ลาว

ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการตอบคำถามถึงความมุ่งหมายของการวิจัยข้อ 1 คือจะทำให้ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขน ไทย – ลาว สามารถนำผลการศึกษาไปสืบสานและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ในการศึกษาชุมชนใดชุมชนหนึ่งในฐานะที่เป็นสังคมพลวัต ย่อมต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานทั้งลักษณะทั่วไป สภาพทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ประชากร และทรัพยากร เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยพื้นฐานต่างๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมตามทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม และทราบประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น เพื่อเข้าใจในพัฒนาการของท้องถิ่นในระยะเวลาที่เปลี่ยนผ่าน ซึ่งมีผลต่อค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมในยุคต่อมาตามหลักการของทฤษฎีประวัติศาสตร์เฉพาะและทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ดังที่มีการศึกษาวิจัยจากนักวิชาการหลายสำนักพบว่าลาวและไทยเป็นประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงที่มีประเพณี วัฒนธรรมและภาษาพูดคล้ายคลึงกัน พร้อมทั้งมีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันมาแต่โบราณกาล นอกจากนี้ประชาชนไทยและประชาชนลาวยังมีสายสัมพันธ์อันญาติพี่น้องและเป็นแก้วเป็นดอกร่วมกันมานาน (จุมมาลี ไชยะสอน, 2550) จากการศึกษาประเพณีลาวจะพบว่ามีความใกล้เคียงกันกับประเพณีในภาคอีสานของไทยที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ จากภูมิหลังทางชาติพันธุ์ของคนอีสานส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว นอกจากนี้ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่

แล้วในภาคอีสานยังมีวัฒนธรรมอีกหลายอย่างที่คล้ายคลึงกับลาว เช่น ตัวอักษรธรรม วรรณคดีพื้นถิ่น ธรรมเนียมปฏิบัติของคณะสงฆ์ เป็นต้น (พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2526) นอกจากนี้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และภาษาไทย-ลาวที่มีความคล้ายคลึงกันแล้ว งานประเพณีต่างๆ ตลอดปีของ สปป.ลาว จัดในวัดที่มีอยู่ทั่วประเทศ 5,000 วัด และมีพระสงฆ์ 22,000 รูป ซึ่งดูไม่ต่างจากชาวไทยในภาคอีสานนัก เกือบทั้งหมดเป็นงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเรียกกันว่า ฮีตสิบสอง (ฮีต หมายถึง จารีต) ชาวหลวงพระบางมีงานประเพณีครบทั้งสิบสองเดือนในหนึ่งปี (ประยูร อัครบวร, 2558) ในภาคอีสานยังมีวัฒนธรรมอีกหลายอย่างที่คล้ายคลึงกับลาว เช่น ตัวอักษรธรรม วรรณคดีพื้นถิ่น ธรรมเนียมปฏิบัติของคณะสงฆ์ เป็นต้น (ดรรชนี เมตตาริกานนท์, 2555)

เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในเชิงของความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาว ในอดีตนับจากยุคอาณาจักรล้านช้างให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงขอสรุปให้เห็นภาพรวมของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมสองประเทศ และพัฒนาการของงานประเพณีผีตาโขนไทย-ลาว พอสังเขป ดังนี้

ก. ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย – ลาวในยุคอาณาจักรล้านช้าง

จากภูมิหลังประวัติศาสตร์ลาวพบว่าอาณาจักรล้านช้างเคยเป็นอาณาจักรที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง ต่อมาแยกเป็นสามอาณาจักรคืออาณาจักรจำปาสัก อาณาจักรเวียงจันทน์และอาณาจักรหลวงพระบาง ในปี ค.ศ. 1779 (พ.ศ. 2322) อาณาจักรทั้งสามก็เสียเอกราชให้แก่ไทยจนถึงปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) รวม 114 ปีจากนั้นลาวตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ค.ศ. 1893 ถึง 1944 (พ.ศ. 2436 ถึง 2487) จนถึงสงครามโลกครั้งที่สองญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาท (ดรรชนี เมตตาริกานนท์, 2555) ด้วยความแตกแยกภายในทำให้ราชอาณาจักร ล้านช้างทั้งสามต้องตกเป็นประเทศราชของสยามอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2322 และเป็นที่มาของการกวาดต้อนคนลาวครั้งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้านั่งนทะเสน (พ.ศ. 2324 ถึง พ.ศ.2337) ซึ่งเป็นช่วงที่คนลาวถูกสยามกวาดต้อนไปเป็นแรงงานขุดคลองในกรุงเทพฯมากที่สุด บุนทะนอง ชมไชพน, 2553 ลาวกับไทยเมื่ออยู่คนละฟากแม่น้ำโขงและเรียกตนเองไปคนละชื่อถึงแม้สมัยโบราณกาลนานมาแล้วจะเป็นชนชาติไต (ไทย) ด้วยกัน เมื่อครั้งอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรย่อยลาวต่างก็ถือตนเป็นใหญ่ในสุวรรณภูมินี้ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2557) ประชาชนลาวอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ตามพื้นที่ราบริมแม่น้ำ ห้วย ลำธาร ส่วนที่อยู่สูงขึ้นไปตามไหล่เขาเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวข่า บันยอตภูเขาส่งมีพวกชาวเขาซึ่งอพยพมาจากแผ่นดินจีนคือชาวเมี้ยว เข่า ลานแตนและก้อ อาศัยทำบ้านเรือนอยู่ นี้ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2557) ราชอาณาจักรล้านช้างคนไทยทุกวันนี้มาจากร้อยพ่อพันแม่คือมาจากทั้งขอมมอญไทยลาวจีน ฯลฯ กลายมาเป็นคนไทยเชื้อสายต่างๆ ที่จะรักษาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดิมไว้ก็มี ที่ผสมผสานเป็นพันทางไปก็มาก แต่บรรพบุรุษสายใหญ่สายหนึ่งในบรรพชนไทยเราก็คือชนชาติไทย-ลาว เป็นสายตรงที่ชาวไทยสืบทอดเอาภาษาและวัฒนธรรมมาใช้โดยเฉพาะในส่วนของวัฒนธรรมชาวบ้านของประชาชนชั้นล่าง (กัญญา ลีลาถัย, 2544)

หากนับย้อนไปในอดีตจากประวัติศาสตร์ จะเห็นความสัมพันธ์ที่ปรากฏอย่างเด่นชัดระหว่างคนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงที่มีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) ได้ร่วมกันสร้างองค์พระธาตุศรีสองรักเมื่อ พ.ศ. 2103 และแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2106 เพื่อสร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนแห่งความรักและไมตรีของกษัตริย์ทั้งสองแคว้น นอกจากประวัติศาสตร์ ที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของคนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง สิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างชัดเจนคือ คนทั้งสองฝั่งมีรูปแบบวัฒนธรรม ความเชื่อเดียวกัน ชุมชนมีประวัติศาสตร์ร่วมมีการแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าระหว่างชุมชนทั้งสองฝั่ง (ดำรงศักดิ์ มโนแก้ว, 2559) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ยิ่งใหญ่ ประชาชนมีวิถีชีวิตเรียบง่ายผูกพันลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนาและสายน้ำโขง มีข้อสันนิษฐานและทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบันกล่าวว่า ชนเผ่าไทกลุ่มแรก ส่วนหนึ่งเป็นบรรพบุรุษของชนชาติลาว อพยพลงมาตามแม่น้ำฮวงโห และแม่น้ำแยงซีเกียงเมื่อ 5,000 ปีก่อน จากนั้นได้เคลื่อนย้ายลงมาตามสายน้ำโขง (แม่น้ำล้านช้าง) ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน และสร้างชุมชนเกษตรกรรมเล็กๆ เป็นอิสระหลายแห่ง และเริ่มขยายตัวสร้างเมืองทางตอนใต้ตามทิวเขาและบนที่ราบระหว่างหุบเขา ซึ่งมีชาวมอญ ชาวมอญ ชาวลาว บางส่วนของพื้นที่มีชาวข่าหรือลาวเทิงอาศัยอยู่ก่อนแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีเก่าแก่เด่นชัดที่สุดคือ หินตั้งเสาหิน และหลักหิน ไข่มุกกำหนดเขต ซึ่งพบหลักฐานเหล่านี้ในลาวมากที่สุด หลักฐานโบราณคดีอีกกลุ่มหนึ่งคือ เครื่องมือเครื่องใช้และเศษกระดูกของคนที่เขาแล้วบรรจุอยู่ในไหหิน พบที่ทุ่งไหหิน เมืองโพนสะหวัน แขวงเชียงขวาง เชื่อว่าใช้ในพิธีศพเมื่อราว 3,000 ปีก่อน (วิทย์ บัณฑิตกุล, 2555)

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 27 พระธาตุหลวง หรือ พระเจดีย์โลกะจุฬามณี เป็นปูชนียสถานอันสำคัญยิ่ง
ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านช้างในอดีต

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ชนชาติลาวเป็นสาขาหนึ่งของชาติอัยลาวหรือไท (TAI) ชาวลาวได้ตั้งอาณาจักรขึ้นในดินแดน
ล้านช้างตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 12 เรียกว่าอาณาจักรล้านช้างหรือล้านช้างในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มครองราชย์
ในปี พ.ศ. 1893-1913 ลาวเจริญรุ่งเรืองมากและมีราชธานีอยู่ที่เมืองเชียงของ (หลวงพระบาง) อาณาเขตของ
ลาวสมัยนั้นกว้างใหญ่ไพศาล ทิศเหนือได้แค้วนสิบสองปันนา สิบสองจุไทและเชียงขวาง ทิศใต้มีอาณาเขต
ติดต่อกับอาณาจักรเขมรและเทือกเขาอินนัม ทิศตะวันออกเฉียงใต้จรดอาณาจักรจำปา ส่วนทิศตะวันตกได้
ที่ราบสูงโคราชและเชียงใหม่ลาวได้เจริญรุ่งเรืองอยู่จนถึง พ.ศ. 1971 จึงเริ่มเสื่อมลงลาวต้องแตกแยก
ออกเป็น 3 อาณาจักร คืออาณาจักรล้านช้าง หลวงพระบาง อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และอาณาจักร
ล้านช้าง นครจำปาศักดิ์ เมืองเชียงใหม่ก็ได้แยกตัวตั้งเป็นรัฐอิสระจากลาวและแค้วนสิบสองจุไทกับเชียง
ขวางหันไปสวามิภักดิ์ต่อเวียดนาม

การที่ลาวแตกแยกออกเป็น 3 อาณาจักร ทำให้ลาวอ่อนแอมาก หลังจากนั้นเป็นต้นมาลาว
ต้องตกเป็นประเทศราชของไทยสลับกับเวียดนามเป็นระยะ ๆ ในต้นพุทธศตวรรษที่ 21 หรือรัชสมัยสมเด็จพระ
พระมหาจักรพรรดิของไทยซึ่งของลาวตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (2091-2144) ไทยกับลาว
ได้ตกลงร่วมมือเป็นไมตรีต่อกันเพื่อต่อต้านการขยายตัวของพม่า ได้มีการสร้างพระธาตุศรีสองรัก (ตั้งอยู่ที่
อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย) ขึ้นเพื่อเป็นสักขีพยานในการเป็นพันธมิตรต่อกันและจะช่วยเหลือกันและกัน

เมื่อเกิดศึกสงครามในปี พ.ศ. 2155 รัชสมัยพระเจ้าเอกาทศรถของไทยขุนนางไทยได้ขอความช่วยเหลือ ไปยัง กรุงล้านช้างให้ยกทัพ มาช่วยไทยปราบพวกทหารญี่ปุ่นที่ก่อการจลาจลในกรุงศรีอยุธยา ทัพกรุงล้านช้าง ได้ยกมาตั้งที่ลพบุรีเพื่อหวังผสมโรงยึดไทยในช่วงที่กำลังวุ่นวายแตกกองทัพล้านช้างแตกพ่ายกลับไป หลังจากนั้น ความสัมพันธ์ไทย-ลาวก็ขาดหายไป จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อพระองค์ทรงกอบกู้เอกราชได้จากพม่า ก็ได้ส่งกองทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2321 เพื่อเป็นการแก้แค้นที่ลาวให้ความช่วยเหลือพม่าในการตีกรุงศรีอยุธยาจนกรุงแตกลาวได้ตกเป็นประเทศราชของไทย นับแต่นั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 เจ้านุวงศ์ผู้ปกครองอาณาจักรเวียงจันทน์ได้คิดเอาใจออกห่างจากไทย เจ้านุวงศ์ได้ส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่จักรพรรดิเกีย ลอง แห่งเวียดนาม และต่อมาก็ยกทัพมาตีไทย (2369-2371) ไทย-ลาว ก็เลยต้องทำสงครามกัน ไทยยกกำลังออก ตีทัพของเจ้านุวงศ์แตกพ่ายไปและได้ติดตามไปยึดนครเวียงจันทน์อีกครั้งหนึ่ง เจ้านุวงศ์ต้องหนีไปพึ่งจักรพรรดิเวียดนาม พระเจ้าแผ่นดินไทยเขียนสาส์นไปยังจักรพรรดิเวียดนามขออย่าให้การสนับสนุนเจ้านุวงศ์ ในปี พ.ศ. 2372 เวียดนามก็ส่งตัวเจ้านุวงศ์กลับเวียงจันทน์ โดยมีทหารคุ้มกันมาเพียง 2 กองร้อย ในระหว่างทางใกล้เมืองเวียงจันทน์เจ้าน้อยแห่งเมืองเชียงขวางจับเจ้านุวงศ์ได้และส่งตัวมายังกรุงเทพฯ เจ้านุวงศ์ได้สิ้นพระชนม์ในที่คุมขังในกรุงเทพฯ ในอีกสามปีต่อมา ทำให้เชื้อสายกษัตริย์ลาวนครเวียงจันทน์สิ้นสุดลงจากการลงโทษตัดหัวเจ็ดชั่วโคตรไทยยกกำลังขึ้นไปตีนครเวียงจันทน์ครั้งนั้นได้ทำลายและเผานครเวียงจันทน์ลงอย่างราบคาบและได้กวาดต้อนครอบครัวลาวพร้อมสิ่งของมีค่าลงมายังกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการแก้แค้นและไม่ให้เป็นตัวอย่างแก่ประเทศราชอื่น ๆ สืบไป นอกจากนี้ไทยยังได้ยุบฐานะของเวียงจันทน์ลงเป็นเพียงหัวเมืองขึ้นของกรุงรัตนโกสินทร์ด้วยไทยได้สร้างเมืองหนองคายบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเพื่อให้เป็นศูนย์กลางการปกครองอาณาจักรเวียงจันทน์แทนนครเวียงจันทน์ เมืองหนองคายมีชัยภูมิสามารถป้องกันการโจมตีของเวียดนามได้อย่างดี ทำให้การก่อกวนของลาวเป็นไปได้ยากอย่างไรก็ตามเวียดนาม สามารถขยายอิทธิพลเข้ามาในเชียงขวางและแคว้นสิบสองจุไทยได้สำเร็จในเวลาต่อมา เพราะหลังจากเหตุการณ์เจ้านุวงศ์ถูกจับตัวส่งมาให้ไทยแล้ว เวียดนามก็ได้ส่ง กำลังเข้าตีเมืองเชียงขวางและจับเจ้าน้อยประหารชีวิต พร้อมกับผนวกเชียงขวางเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนาม ในขณะที่เดียวกับเจ้าผู้ครอบแคว้นสิบสองจุไทย ได้ส่งเครื่องราชบรรณาการให้ทั้งไทยและเวียดนามพร้อม ๆ กันเพื่อความอยู่รอดของตน ซึ่งทั้งสองกรณีนี้ไทยไม่ได้แสดงท่าทีใด ๆ ที่ต่อต้านเวียดนามเลย ไทยขอเพียงรักษาอาณาจักรทั้งสามคือแคว้นหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และนครจำปาศักดิ์เอาไว้ในอำนาจโดยเด็ดขาดเท่านั้น (รุ่งอรุณ สุริยามณี, 2531)

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ ยิ่งใหญ่ ประชาชนมีวิถีชีวิตเรียบง่ายผูกพันลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนา และสายน้ำโขง มีข้อสันนิษฐานและทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบันกล่าวว่า คนเผ่าไทกลุ่มแรก ส่วนหนึ่งเป็นบรรพบุรุษ ของชนชาติลาว อพยพมาจากแม่น้ำฮวงโห และแม่น้ำแยงซีเกียงเมื่อ 5,000 ปีก่อน จากนั้นได้เคลื่อนย้ายลงมาตามสายน้ำโขง (แม่น้ำล้านช้าง) ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ ของประเทศจีน และสร้างชุมชนเกษตรกรรม เล็กๆ เป็นอิสระหลายแห่ง

และเริ่มขยายตัว สร้างเมืองทางตอนใต้ตามทิวเขาและบน ที่ราบระหว่างหุบเขา ซึ่งมีชาวเขมร ชาวมอญ ชาว ลาวพงศาวดารล้านช้างกล่าวถึงขุนลอผู้ทรงเป็นปฐมกษัตริย์ของ ชาวลาวทั้งปวง ในปี ค.ศ. 757 พระองค์ ทรงพาผู้คนอพยพมาพัก ที่บ้านเขาหรือบ้านซัว (คำว่า เขา หมายถึง หยุตพัก) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณ ปากแม่น้ำ คานไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง เมื่อชุมชนเริ่มขยายใหญ่ขึ้น มีคนลาวที่อพยพมาใหม่อยู่ร่วมกับ ชาวข่าซึ่งเป็นคนท้องถิ่น จึงเกิดเป็นเมืองสองแห่งคือ เมืองเชียงคอง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำคอง และเมืองเชียงทอง ตั้งอยู่ริมปาก แม่น้ำคานไหลมา บรรจบกับแม่น้ำโขง โดยมีเมืองเขาเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านช้าง ขุนลอ พระราชทานนามเมืองหลวงแห่งนี้ใหม่ว่า เมืองเชียงคอง-เชียงทองในปี ค.ศ. 1353 ในรัชสมัยของเจ้าฟ้ารุ่งมณี เป็นยุคที่อาณาจักร ล้านช้างเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด พระองค์ตีนครเวียงจันทน์ เชียงขวาง เชียงแสน หลวงพระบาง และหัวเมืองพวนทั้งหมด ตลอดจนหัวเมือง อีกหลายแห่งในที่ราบสูงโคราชเข้าร่วมกับ อาณาจักรล้านช้าง ภายใต้ การช่วยเหลือของกษัตริย์เขมร อาณาจักรล้านช้างจึงมีความเป็นปึกแผ่น และ เข้มแข็งยิ่งขึ้น ปี ค.ศ. 1520 พระโพนสีราชเจ้าทรงขึ้นครองราชย์ และรวบรวม แผ่นดินขึ้นใหม่ให้เป็น ปึกแผ่น และโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองหลวงของ อาณาจักรล้านช้างไปอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ เพื่อหนีจากการ รุกรานของ สยาม ขณะเดียวกันก็ทรงระแวงระวังการยึดครองของพม่า จึงส่งพระเจ้า ไชยเชษฐาธิราช พระ ราชโอรสไปครองอาณาจักรล้านนา เพื่อคานอำนาจ พม่า เมื่อพระโพนสีราชเจ้าสิ้นพระชนม์ พระเจ้าไชย เชษฐาธิราช เสด็จมาปกครองล้านช้างแทน และทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตจากเชียงใหม่ไปยังเวียงจันทน์ ใน สมัยของพระองค์ พระพุทธศาสนาเจริญ รุ่งเรืองมาก ทรงสร้างวัดสำคัญ 2 แห่งเพื่อเป็นศูนย์รวมศรัทธาใน พุทธศาสนาของอาณาจักร คือ วัดพระธาตุหลวง หรือที่เรียกว่า พระธาตุ เจดีย์โลกะจุฬามณี และสร้างวัด พระแก้วขึ้นเพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต หลังแผ่นดินพระเจ้าไชยเชษฐา ธิราช อาณาจักรล้านช้างมี กษัตริย์ ปกครองสืบต่อกันมาหลายรัชกาล กระทั่งเจริญสูงสุดในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ถือว่าเป็น ยุคทองแห่งอาณาจักรล้านช้าง พระองค์ ทรงเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม และเป็นที่เคารพนับ ถือ ของปวงชน

ความสัมพันธ์ไทยลาวเริ่มปรากฏชัดเจนอีกครั้งในสมัยที่ท่านหนุฮัก พุมสะหวัน ดำรงตำแหน่ง ประธานประเทศในปี ค.ศ. 1992 และซึ่งเป็นผู้มีอุปถัมภ์ไปอยู่ต่างประเทศ ได้แก่ นักศึกษาปัญญาชน นัก ธุรกิจเดินทางกลับมาร่วมพัฒนาประเทศ และเปิดประเทศต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งให้ความสำคัญในการ พันฟู ความสัมพันธ์อันดีกับไทยอีกด้วย ปี ค.ศ. 1995 ลาวกับไทยทำพิธีเปิดสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ข้าม แม่น้ำโขง ซึ่งเป็นสะพานแห่งแรกที่เชื่อมไทยและลาวเข้าด้วยกัน ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมระหว่าง ทั้งสองประเทศมากยิ่งขึ้น จากการปฏิรูปการบริหารประเทศลาวของ ท่านหนุฮัก ทำ ให้ลาวได้รับการยอมรับให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสมาคม ประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) ใน เดือนกรกฎาคมปี ค.ศ. 1998 ท่านคำไต สีพันดอน เข้าดำรงตำแหน่งประธาน ประเทศจนถึงปี ค.ศ. 2006 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศลาวปฏิรูปเศรษฐกิจ ไปพร้อมกับการพัฒนาความสัมพันธ์กับไทย มีการสร้าง สะพาน มิตรภาพไทย - ลาว ข้ามแม่น้ำโขงขึ้นอีก 2 แห่ง ต่อมาท่านคำไตลงจาก ตำแหน่ง ท่านจุมมะลี

ไซยะสอน จึงเป็นผู้รับตำแหน่งประธานประเทศลาว นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006 ปัจจุบัน และบริหารประเทศลาวสู่ยุคสมัยใหม่ ด้วยการเปิดกว้างด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมมากขึ้น มีการเปิด ขบวนการไฟสายไทย - ลาว จากจังหวัดหนองคายถึงท่านาแล้งฝั่งลาว นอกจากนี้รัฐบาลลาวยังมีโครงการจะทำรถไฟฟ้าเข้าเวียงจันทน์ไปหลวงพระบางและคูนหมิงในอนาคต ประเทศลาวมีระบอบการปกครองแบบระบอบสังคมนิยม ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่เด่นชัด คือ มีพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (The Lao People's Revolutionary Party) หรือพรรค LPRP เป็นองค์กรชั้นนำประเทศ ซึ่งพรรคนี้ เริ่มมีอำนาจสูงสุดตั้งแต่ลาวเริ่มปกครอง ในระบอบสังคมนิยมเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ.1975 จนถึงปัจจุบัน โดยมีเจ้าสุภานุวงศ์เป็นประธานประเทศคนแรก (วิทย์ บัณชิตกุล, 2555)

จุมมาลี ไซยะสอน, 2550 สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่าสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมไทย - ลาว เป็นลักษณะที่มีความผูกพันในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมากกว่าประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะภาษาพูดที่คนทั้งสองฝั่งโขงสามารถสื่อสารกันได้โดยไม่ต้องใช้ล่าม ประชาชนมีความผูกพันกันทางสายเครือญาติ เปรียบเสมือนคนบ้านเดียวกัน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นแบบเรียบง่าย นอกจากนี้ สภาพทางภูมิศาสตร์ยังเอื้อให้คนในชุมชนทั้งสองฝั่งเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวกสบายมีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวพันกันมาแต่โบราณกาล นอกจากนี้ ประชาชนไทยและประชาชนลาวยังมีสายสัมพันธ์อันญาติพี่น้องกันมาเนิ่นนานวิถีชีวิตของชาว สปป.ลาว ยังคงยึดถือและปฏิบัติตามขนบประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา ณ วันนี้ยังคงเป็นวิถีชีวิตแบบเดิมๆ ความเชื่อดั้งเดิมมีอิทธิพลต่อชาว สปป.ลาว ทุกกลุ่ม แม้แต่ชาว สปป.ลาว กลุ่มที่นับถือพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงนับถือผีควบคู่ไปด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์จะมีขวัญประจำตัว เมื่อขวัญออกจากร่างกายจะต้องทำพิธีสู่ขวัญ ศาสนาของชาว สปป.ลาว เถิง และชาว สปป.ลาวสูง หลายเผ่ามีการนับถือผีทั้งในธรรมชาติและผีบรรพบุรุษ อาการเจ็บไข้ได้ป่วยจะเกี่ยวข้องกับการกระทำของผีเหมือนในอดีตยังไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกงานประเพณีต่างๆ ของชาว สปป.ลาว นอกจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่และภาษาไทย-ลาวที่มีความคล้ายคลึงกันแล้ว งานประเพณีต่างๆ ตลอดปีของ สปป.ลาว จัดในวัดที่มีอยู่ทั่วประเทศ 5,000 วัด และมีพระสงฆ์ 22,000 รูป ซึ่งดูไม่ต่างจากชาวไทยในภาคอีสานนัก เกือบทั้งหมดเป็นงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเรียกกันว่า ฮีตสิบสอง (ฮีตหมายถึง จารีต) ชาวหลวงพระบางมีงานประเพณีครบทั้งสิบสองเดือนในหนึ่งปี (ประยูร อัครบวร, 2558)

ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประชาชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวถือว่ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตตลอดทั้งปีเช่นเดียวกับชาวอีสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยมีการยึดเอาจารีตประเพณีที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ ตอบแทนบุญคุณของธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยบันดาลให้ชีวิตมีความสุขและความเจริญพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของลาว โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน พุทธศาสนาเปรียบเสมือน "ธรรมบุญชีวิต" ที่เสริมสร้างความสัมพันธ์

ทางวัฒนธรรมของประชาชนลาวที่เกื้อหนุนให้ประชาชนลาวมีความมั่นคงต่อการดำรงชีวิต (พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ, 2560)

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าไทยและลาวมีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมต่อกันมาอย่างแน่นแฟ้นและยาวนาน ประชาชนต่างมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายผูกพันลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนา และสายน้ำโขง ด้วยสภาพของวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันตั้งแต่เกิดจนตายจึงทำให้ไทยและลาวแทบจะเป็นกลุ่มชนเดียวกันที่เปรียบเสมือนเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์อันญาติพี่น้อง ประเพณีและวัฒนธรรมของคนทั้งสองฝั่งลำน้ำโขงและน้ำเหือง จึงยากที่จะแยกออกจากกันได้

ข. พัฒนาการประเพณีผีตาโขนไทย - ลาว

ประเพณีผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และงานบุญผีโขนลาว มีพัฒนาการมาอย่างไรไม่ปรากฏแน่ชัด หากศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้และจากคำบอกเล่าของผู้รู้ในพื้นที่จะพบว่าการประเพณี ผีตาโขนไทย - ลาว มีพัฒนาการที่น่าสนใจดังนี้

พัฒนาการผีตาโขนไทย มีผู้ศึกษาวิจัยที่ศึกษาไว้ในรูปแบบเอกสาร บทความและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับงานประเพณีผีตาโขนไทยซึ่งจัดขึ้นในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เช่น

สนอง อุปลา ศึกษาเรื่อง พัฒนาการประเพณีผีตาโขน อำเภอ ด่านซ้ายจังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า มีพัฒนาการรวม 3 ยุค คือ

1) ผีตาโขนยุคดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ. 2500) ผีตาโขนในยุคดั้งเดิมนี้ลักษณะหน้ากากและชุดแต่งกายจะได้รับอิทธิพลมาจากตำนาน ปู่เยอ ย่าเยอ ของชาวหลวงพระบาง โดยมีเรื่อง เล่าเกี่ยวกับตำนานปู่เยอ ย่าเยอ ที่ถือเป็นบรรพบุรุษชาวหลวงพระบาง

2) ยุคแสวงหา (ระหว่าง พ.ศ. 2500-2530) พัฒนาการด้านหน้ากากและชุดแต่งกายของผีตาโขนในยุคแสวงหานี้เกิดขึ้นจากจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของชาวด่านซ้าย ที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเรื่อยๆ รวมทั้งวัสดุและอุปกรณ์ในการจัดทำหน้ากากและชุดแต่งกายก็เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและเริ่มถือเป็นธรรมเนียมของชาวด่านซ้ายว่า เมื่อถึงกำหนดวันประเพณีผีตาโขนเมื่อใดชาวด่านซ้ายจะต้องแข่งขันกันในการทำหน้ากากและชุดแต่งกายของผีตาโขนกันอย่างสุดฝีมือ

3) ยุคปัจจุบัน (2530-ปัจจุบัน) ภาครัฐได้บรรจุให้ประเพณีผีตาโขน เป็น “หนึ่งในเมืองต้องห้ามพลาด” ทำให้ในวันงานนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาในเมืองด่านซ้ายเป็นจำนวนมาก ในยุคที่สามนี้ผีตาโขนธรรมดาและผีตาโขนใหญ่ หน้ากากและชุดแต่งกายของผีตาโขนนอกจากใช้เพื่อการละเล่นแล้วยังสามารถกลายเป็นสินค้าได้ด้วย ผู้ละเล่นผีตาโขนส่วนมาก จะใช้วัสดุในการประดิษฐ์หน้ากากและชุดแต่งกายที่มีคุณภาพก็ราคาต้นทุน ที่สูงขึ้นหากปีที่ผ่านมาไม่ได้ก็จะเก็บเอาไว้เล่นในปีถัดไป ซึ่งจะไม่เอาไปลอยทิ้งที่แม่น้ำหมันเหมือนยุคดั้งเดิม จะเห็นได้ว่าพัฒนาการหน้ากากและ ชุดแต่งกายของผีตาโขนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของแต่ละยุค ด้วยปัจจัยด้านต่างๆ เช่น อำนาจของรัฐ เศรษฐกิจ และการแข่งขันกันขึ้นเพื่อเอาตัวรอดของคนในชุมชน ด่านซ้าย หากเรามองย้อนภาพหน้ากากและชุดแต่งกายของผี

ตาโขนจากยุค ดั้งเดิมจนถึงยุคปัจจุบัน เราจะสามารถแยกพัฒนาการของหน้าากและชุด แต่งกายของผีตาโขนได้อย่างชัดเจน (สนอง อุปลา, 2546)

พรพิทักษ์ แม้นศิริ อดีตประธานกรรมการด้านการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน ประจำปี 2552 นำเสนอบทความประกอบการแถลงข่าวการจัดงานประจำปี เรื่อง พัฒนาการของผีตาโขน โดยแบ่งพัฒนาการของประเพณีผีตาโขนออกเป็น 3 ยุคโดยใช้ระยะเวลาเป็นตัวจับและวิเคราะห์ตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมในขณะนั้น คือ

- 1) ยุคดั้งเดิม (ก่อนปี พ.ศ.2500) สืบเนื่องมาจากการละเล่น ปู่เยอย่าเยอ ความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ ผี ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจาก อาณาจักรล้านช้างโบราณ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพวิถีชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองของชาวด่านซ้ายเอง
 - 2) ยุคแสวงหา (ระหว่างปี พ.ศ.2500-2530) ซึ่งพัฒนาการของงานประเพณีผีตาโขนในยุคนี้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเข้ามามีส่วนร่วมบริหารงานประเพณีของทางราชการ ตลอดจนแนวคิดของคนรุ่นใหม่ และกระแสตอบรับการท่องเที่ยว ได้ทำให้เกิดการช่วงชิงและขัดแย้งทางความคิด ในการที่จะกำหนดทิศทางพัฒนาการละเล่นผีตาโขน โดยมีแนวความคิดแยกออกเป็น 3 ทิศทางคือ ฝ่ายที่ต้องการให้เป็นไปแบบดั้งเดิม ฝ่ายต้องการรูปแบบใหม่เพื่อผลทางเศรษฐกิจ และฝ่ายที่ต้องการผสมผสาน แต่ในที่สุดแนวคิดทั้งหมดก็สามารถตกผลึกเกิดเป็นประเพณี ผีตาโขนยุคนี้ และจากแรงหนุนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผ่านสื่อมวลชนทุกแขนง จากการนำการละเล่นผีตาโขนออกไปแสดง เผยแพร่ยังทุกหนทุกแห่งเพื่อการประชาสัมพันธ์ ทำให้ประเพณีผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย มีชื่อเสียงในระดับนานาชาติ และเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั่วไป เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว ขบวนการแสดงผีตาโขนจึงเกิดขึ้นเพิ่มเติมจากประเพณีดั้งเดิมมีการจัดประกวดขบวนแห่ การประกวดหน้าากผีตาโขน การประกวดทำเต๋นที่สวยงาม ทั้งหมดนี้ส่งผลให้ ความคิดความเชื่อข้อห้ามข้อปฏิบัติในการละเล่นผีตาโขนเปลี่ยนแปลงไป ผู้เล่นผีตาโขนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี การจัดทำหน้าากผีตาโขนจากรูปแบบดั้งเดิมถูกปรับประยุกต์เป็นผีตาโขนแนวใหม่ ตามหลักวิชาการศิลปะกับเทคโนโลยี สมัยใหม่ และกลไกของตลาด ชาวอำเภอด่านซ้ายทั่วไปปรับตัวในลักษณะยอมรับการท่องเที่ยวเหล่านี้เป็นต้นเค้าแห่งการเปลี่ยนแปลง ซึ่งต่อมาผีตาโขนก็กลายเป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงมากขึ้นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ ที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นหลักในยุคปัจจุบัน
- ระหว่าง ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา เมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้บรรจุประเพณีผีตาโขนลงในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยว นับจากปี พ.ศ.2531 เพื่อยกระดับการละเล่นผีตาโขนให้ถูกใจตลาดจึงมีการเพิ่มสีสันให้มีความหลากหลาย ในที่สุดผีตาโขนจึงพัฒนาจากการละเล่นตามระบบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน และพิธีกรรมเพื่อส่วนรวม ปรับเปลี่ยนเป็นการแสดงเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์เป็นด้านหลัก จนมีเสียงเรียกร้องและมีการตั้งคำถามถึงเป้าประสงค์ของการจัดงานมากขึ้น

3) ยุคปัจจุบัน (ระหว่างปี พ.ศ.2530-2546) เป็นยุคที่เกิดการปรับเปลี่ยนไปในลักษณะ ก้าวกระโดดก้าวใหญ่ เมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยบรรจุให้ประเพณีผีตาโชน อำเภอด่านซ้าย อยู่ใน แผนการท่องเที่ยว และชาวบ้านอำเภอด่านซ้ายทั่วไปก็มีการปรับตัวในลักษณะตอบสนองและยอมรับการ ท่องเที่ยว การละเล่นผีตาโชนที่ใช้ประกอบพิธีกรรมจึงถูกปรับแนวให้เป็นการแสดงเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ดู ชม มีการจัดฉากแสดงการพูด การแข่งขัน ตลอดจนปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบสำคัญๆ ทั้งคน อุปกรณ์ กิจกรรม สถานที่ แต่อย่างไรก็ตามพิธีกรรมที่เคยมีแต่โบราณไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้ละเล่น ผีตาโชนจึงมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่ม ผู้ละเล่นตามพิธีกรรม และกลุ่มผู้ละเล่นเพื่อการแสดง (พรพิทักษ์ แม้นศิริ, 2545)

พงศธร พินิจวัฒน์, 2548 ศึกษาวิจัยเรื่อง ศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาหน้ากาก ผีตาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้านรูปแบบ กลวิธี และลวดลายสีสันทของหน้ากากผี ตาโชน ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระยะเวลาคือระยะแรก หรือสมัยดั้งเดิม ระยะสอง หรือสมัยกลาง และระยะย สาม หรือสมัยปัจจุบัน สรุปได้ ดังนี้

1) ระยะแรก หรือเรียกว่า สมัยดั้งเดิม หมายถึง ระยะก่อน พ.ศ. 25231 ผลการศึกษา พบว่าด้านรูปแบบ รูปแบบของหน้ากากผีตาโชนในสมัยดั้งเดิมนี้ มีรูปแบบเรียบง่าย ประหยัดหน้ากากผีตา โชนยุคดั้งเดิมช่วงแรกนั้น มีลักษณะกลม ทำจากหวดหนึ่งข้าวเหนียวคว่ำลง เป็นหมวกใช้สวมศีรษะ เขียน หน้าตา จมูก ปาก ด้วยสีที่ได้จากธรรมชาติในท้องถิ่น มีเส้นผมทำจากเชือกเย็บกระสอบย้อมสีมัดติดกับหวด (สังข์ศิลป์ชัย สังคีตศิลป์ : สัมภาษณ์, 2544) ซึ่งสอดคล้องกับ ประพนธ์ พลอยพุ่ม (2534 :239) ที่กล่าวถึงผี ตาโชนยุคดั้งเดิมว่า หน้ากากผีที่ใช้ประกอบเครื่องแต่งกายนั้น สมัยดั้งเดิมลักษณะของใบหน้าค่อนข้างกลม ซึ่งเป็นสิ่งบ่งบอกให้เห็นถึง การนำเอาแบบอย่างหัวโชนปู่เอยย่าเอยจากหลวงพระบางมาประยุกต์ใช้ใน ชุมชนชาวไทย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ส่วนหน้ากากผีตาโชนยุคดั้งเดิมช่วงหลังมีลักษณะใบหน้ายาว ซึ่ง ทำจากโคนก้านทางมะพร้าวแห้ง แล้วตัดแต่ง เจาะเป็นช่องตา จมูก ปาก และใบหู นำหวดหนึ่งข้าวที่ไม่ใช่ แล้วมาเย็บติดกับหน้ากาก โดยหงายปากหวดขึ้นข้างบนให้หูของหวดอยู่ทางด้านซ้ายและขวาของศีรษะ ตรง ก้นหวดกดให้เป็นรอยบุ๋มกลมขึ้นไปให้มีขนาดพอที่จะสวมลงบนศีรษะได้ (สาร สาระทัศนานันท์, 2542) ซึ่ง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ อนันต์ มงคลเดช (สัมภาษณ์, 2544) ที่แสดงความคิดเห็นว่าหน้ากากผีตาโชน สมัยดั้งเดิมนั้น ถือเป็นภูมิปัญญาของชุมชนในท้องถิ่นที่รู้จักการนำเอาวัสดุที่มีในธรรมชาติและวัสดุที่เหลือ ใช้ในครัวเรือนมาจัดสร้างเป็นผลงานที่เรียกว่า หน้ากากผีตาโชน โดยการนำเอาหวดหนึ่งข้าวที่ใช้แล้วมา ประกอบกับโคนก้านมะพร้าวที่เจาะเป็นช่องดวงตาสำหรับการมองเห็น จมูกมีขนาดสั้นเพื่อให้มีลักษณะ ไกลเคียงกับจมูกคน ส่วนปากใช้เขียนเป็นเส้นตรงลากเป็นซีฟั้นที่มีรูปแบบเป็นสี่เหลี่ยม

ด้านกลวิธี รูปแบบของหน้ากากผีตาโชนในสมัยดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่นิยมใช้กลวิธีระบายสี แบบเรียบแบน ใช้น้ำหนักสีที่มีระยะเท่ากัน กล่าวคือกำหนดกรอบพื้นที่ของสีเป็นส่วน ๆ เช่น พื้นของ ใบหน้าใช้สีขาว บริเวณตาใช้สีดำ ปากใช้สีแดง ส่วนการระบายสีนั้นเป็นแบบหยาบ ๆ ไม่แสดงรายละเอียด

ทำให้กลุ่มของสีที่ระบายลงไป ดูมีความลึกกลับ น่ากลัวให้เหมาะสมกับคำว่า ผีตาโขน (สังข์ศิลป์ชัย สังข์คีต ศิลป์.สัมภาษณ์ .2544)

ด้านลวดลายและสีส้น หน้ากากผีตาโขนในสมัยดั้งเดิมนั้น ไม่นิยมแสดงลวดลายมากมายนัก เพราะนิยมการระบายสีเป็นพื้นที่แต่ละส่วนของหน้ากาก แต่มีการนำเส้นโค้งมาใช้ประกอบบริเวณรอบๆตา และเหนือปาก ซึ่งสำเนียง แदनสามสวน (สัมภาษณ์, 2545) กล่าวเกี่ยวกับการใช้สีระบายลงบนหน้ากากผีตาโขนในสมัยดั้งเดิมว่า สีที่ใช้ระบายบนหน้ากากผีตาโขนสมัยดั้งเดิมนั้นมีจำกัด ส่วนใหญ่ใช้สีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น จากพืช หรือสัตว์ ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533 กล่าวว่า ในสมัยก่อนยังไม่มีสีน้ำมัน คนในสมัยนั้นจะใช้สีจากธรรมชาติมาระบายตกแต่งหน้ากากผีตาโขน เช่น สีดำ ได้จากเขม่าไฟ หรือดินหม้อผสมกับน้ำมันก๊าด สีขาวได้จากปูนขาว ขี้เถ้า สีเหลืองได้จากขมิ้น สีแดงได้จากดินแดง ปูนแดง

ด้านองค์ประกอบอื่นๆ สำหรับส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ของหน้ากากผีตาโขนสมัยดั้งเดิม ช่วงแรกนั้น มีเส้นผมที่ทำจากเส้นด้าย หรือเชือกมัดกระสอบย้อมสี แล้วนำมามัดติดกับหัวตเป็นเส้นผม ส่วนสมัยดั้งเดิมช่วงหลัง มีการนำกามมะพร้าวมาเหลาให้ปลายแหลม เพื่อทำเป็นเขาติดกับหูของหัวตทั้งสองข้าง ส่วนผมของหน้ากากผีตาโขนจะใช้เส้นของทางมะพร้าวที่ทุบเนื้อออกแล้วมาประดิษฐ์เป็นเส้นผม หรือบางหัวใช้เศษผ้าเก่าๆ ฉีกแล้วเย็บต่อกันเป็นเส้นๆ แทน (ศุภยวีวัฒน์ธรรมจังหวัด. 2541 : 75)

ดังนั้นผลการศึกษาหน้ากากผีตาโขนสมัยดั้งเดิม จึงพบว่าสาเหตุที่หน้ากากผีตาโขนมีลักษณะดังกล่าว เพราะการได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่ต้องเคารพวิญญาณผีบรรพชน จากแขวงไชยะบุรีซึ่งสืบทอดมาจากหลวงพระบาง เรียกว่า การเล่นผีโขน นิยมเล่นในพิธีกรรมที่สำคัญ คือ วันปีใหม่บุญบั้งไฟเพื่อเป็นการแสดงความเคารพผีบรรพชนจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ผงฟ้าตกต้องตามฤดูกาล (สีฟอง สูดจันท์ และ สมพาน คะวง, สัมภาษณ์, 2546) และเผยแพร่เข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง จังหวัดเลย ซึ่งมีลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ชนชาติ ที่คล้ายกัน รวมทั้งมีเส้นทางการคมนาคมติดต่อกันระหว่างเมืองหลวงพระบาง ไชยะบุรี และอาณาจักรล้านช้าง จังหวัดเลย จึงทำให้เกิดประเพณีผีตาโขนขึ้น อันเนื่องจากรากฐานทางความคิดความรู้ของชาวบ้านที่สังสรรค์ สืบทอดต่อกันมา ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533 กล่าวว่า การเล่นผีตาโขนโดยเฉพาะผีตาโขนใหญ่ในอาณาจักรล้านช้าง เริ่มเมื่อประมาณ 20 ปีเศษที่ผ่านมา บุคคลแรกที่ได้จัดทำผีตาโขนขึ้นครั้งแรกคือ นายเกี้ยว เนตรผง ซึ่งปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว ซึ่งได้เห็นแบบอย่างการเล่นผีตาโขนใหญ่มาจากหมู่บ้านแก่นท้าวหรือเมืองแก่นท้าว แขวงไชยะบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและนำมาพัฒนาปรับเปลี่ยนเป็นการสร้างหน้ากากผีตาโขนในเวลาต่อมา ทั้งนี้หน้ากากผีตาโขนในระยะเริ่มแรกมีลักษณะคล้ายคลึงกับปู่เยอเยอของหลวงพระบาง คือมีรูปลักษณะใบหน้ากลม เนื่องจากให้ปากหัวคว่ำลง ส่วนหูของหัวตอยู่ด้านหน้าและด้านหลังของผู้สวม เจาะช่องตาที่หัวต ทำหน้าตาด้วยกระดาษชุบแป้งเปียกแปะ ปั้นให้เป็นรูปปีศาจแล้ว ระบายสีให้มองดูน่ากลัว น่าเกลียด ส่วนผมทำด้วยเชือกเย็บกระสอบมาย้อมสี (กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533) เป็นการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบตามความเหมาะสมตามยุคสมัยกรณีหน้ากากผีตาโขนสมัยดั้งเดิม

ช่วงหลังนั้น มีการปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบเฉพาะของชุมชนในท้องถิ่น กล่าวคือ ให้ปากหวดหงายขึ้น แล้วผูกกันหวดกับโคนก้านมะพร้าวก่อนหวดให้เป็นรอยบวม เจาะโคนทางมะพร้าวเป็นช่องลูกตา แต่งเสริมจุกให้คล้ายจุกคน พร้อมแต่งแต้มปากให้ดูเสมือนกำลังอ้าปากหรือหัวเราะหน้ากากดังกล่าวมีลักษณะเรียบง่าย ทั้งรูปแบบและการใช้สี อันแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวเลยที่อยู่กันสงบเรียบง่ายสภาพภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดที่เอื้ออำนวยต่อการนำมาตัดแปลงสร้างสรรค์เป็นผลงาน ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาไทยของชุมชนในท้องถิ่น อันแสดงถึงความสามารถ ทักษะ และเทคนิค อันเกิดจากการระดมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีในการสร้างผลงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย นันทสาร สีสลับ, 2542 และสอดคล้องกับแนวคิดทางภูมิปัญญาของ รุ่ง แก้วแดง, 2543 ที่กล่าวว่า สาขาศิลปกรรมถือเป็นภูมิปัญญาไทยสาขาหนึ่งที่หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ ซึ่งหน้ากากผีตาโชนนับเป็นผลงานเชิงหัตถกรรมที่ผลิตด้วยมือ และงานจิตรกรรม ที่ผสมผสานด้านกลวิธีระบายสีประเภทหนึ่งเช่นกันในด้านหลักการทางศิลปะ มีการนำมูลฐานของศิลปะมาประสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้ผลงานที่มีเอกภาพหรือความงามตามต้องการ เมื่อพิจารณาจากการจัดโครงสร้างหน้ากากผีตาโชน พบว่ามีการวางลักษณะซ้าย - ขวาเหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีดุลยภาพที่ว่าด้วยความสมดุลในลักษณะเท่ากัน (Symmetry Balancing) กล่าวคือมีลักษณะทั้งซ้ายขวา ล่างบน เท่ากัน ความสมดุลนี้ให้ความรู้สึกธรรมดาเรียบง่าย ดูและเข้าใจได้ทันที (สิทธิศักดิ์ รัญศรีสวัสดิ์กุล, 2529)

2) ระยะที่สอง เรียกว่าสมัยกลาง เริ่มนับตั้งแต่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเริ่มให้การสนับสนุน ในปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา กาญจนา สนวนประดิษฐ์, 2533 กล่าวว่า ประเพณีการละเล่นผีตาโชนของอำเภอด่านซ้ายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากสมัยดั้งเดิม เมื่อทางราชการมองเห็นความสำคัญของประเพณีท้องถิ่น ให้การสนับสนุนเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นให้เป็นที่ยู้งักแพร่หลายของคนทั่วไป ในปี พ.ศ. 2531 ในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เริ่มมีการกำหนดกิจกรรมประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีการละเล่นผีตาโชนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของสันติภาพ เชื้อบุญมี (สันติภาพ เชื้อบุญมี. สัมภาษณ์. 2546) ที่ชี้แจงว่า ประเพณีการละเล่นผีตาโชนได้รับการความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนเป็นที่น่าพอใจ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยถือว่าแผนการปฏิบัติในระดับพื้นที่ที่ได้รับการตอบสนองทำให้ประเพณีการละเล่นผีตาโชนอยู่ในแผนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พร้อมทั้งมอบหมายให้ส่วนราชการในท้องถิ่น ได้แก่ อำเภอด่านซ้าย และองค์กรส่วนท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้การสนับสนุนด้านการตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศสำหรับการกำหนดกลยุทธ์และการบริหารจัดการโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเพณีการละเล่นผีตาโชน ทำให้เปลี่ยนไปจากอดีตหรือระยะแรกที่กล่าวมาข้างต้นซึ่งเคยดำเนินการตามธรรมชาตินั้น มีการประยุกต์ปรับปรุงในหลาย ๆ ด้าน เช่น รูปแบบของขบวนแห่กิจกรรม

ต่างๆ ของแต่ละคุ้มบ้านต่างๆที่ต้องเตรียมมาแสดงในขบวนแห่ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว รวมทั้งองค์ประกอบต่างๆ ของงานโดยเฉพาะหน้ากากผีตาโขนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัดต่อนึ่งผลการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของหน้ากากผีตาโขนในในระยะที่สองหรือสมัยกลางมีดังนี้

ด้านรูปแบบ ลักษณะรูปแบบของหน้ากากผีตาโขนในสมัยกลาง เมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้การสนับสนุนนับว่าได้เปลี่ยนแปลงไปพอสมควร เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบจากการสร้างหน้ากากผีตาโขนที่ในอดีต ซึ่งมุ่งเน้นในเรื่องความเชื่อ เพื่อแสดงความเคารพแต่ผีบรรพบุรุษ เปลี่ยนแปลงเป็นการเน้นการเผยแพร่ประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งผีตาโขนเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีบุญหลวง เพื่อให้เป็นที่รู้จักกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติตั้งนั้นลักษณะส่วนของหวดที่ใช้สำหรับครอบศีรษะ จึงไม่ใช่หวดหนึ่งซ้าวเหนียวใบเก่าหรือที่ใช้งานแล้ว แต่เปลี่ยนเป็นหวดใหม่ที่ไม่ว่านการใช้งาน ซึ่งที่มีจำหน่ายทั่วไปในท้องตลาด หวดมีขนาดความกว้างของปากหวด โดยวัดจากหูจับของหวดจากด้านซ้ายถึงด้านขวา มีประมาณ 30 - 40 เซนติเมตร ต่อมาในช่วงหลังของสมัยกลาง มีการพัฒนาสานหวดที่มีปากกว้างตั้งแต่ 50 เซนติเมตรขึ้นไป สำหรับนำมาเป็นส่วนประกอบที่ครอบศีรษะของหน้ากากผีตาโขนโดยเฉพาะ (สังข์ศิลป์ชัย สังคีตศิลป์. สัมภาษณ์, 2544) และส่วนของใบหน้าหน้ากากผีตาโขนนั้น สังข์ศิลป์ชัย สังคีตศิลป์ (สังข์ศิลป์ชัย สังคีตศิลป์. สัมภาษณ์, 2544) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ลักษณะใบหน้าที่ของหน้ากากผีตาโขนนั้นมี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบใบหน้าที่ใหญ่ซึ่งได้จากโคนมะพร้าวแก่ที่มีอายุมาก กับรูปแบบใบหน้าที่เล็กแหลมยาวซึ่งได้จากโคนมะพร้าวที่มีอายุน้อยกว่ารูปแบบแรก แต่จมูกของหน้ากากผีตาโขนนั้นมีขนาดยาวขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ อนันต์ มงคลเดช (สัมภาษณ์, 2544) ระบุว่า จมูกของหน้ากากผีตาโขนในสมัยนี้ ผู้สร้างมีความคิดสร้างสรรค์และอิสระในการคิดค้นรูปแบบของตนเองที่จะให้แตกต่างจากสมัยดั้งเดิม จมูกมีลักษณะโค้งงอคล้ายวงช้าง หรือตัวเอส (S) ในภาษาอังกฤษ ขนาดยาวประมาณ 20 - 40 เซนติเมตร มีการดัดแปลงเพิ่มเติมในส่วนอื่นๆ ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้สร้างแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม สำหรับการเขียนฟันของหน้ากากผีตาโขนนั้นให้มีลักษณะคล้ายฟันคนมากขึ้น และเพิ่มฟันเขี้ยวที่มีลักษณะปลายแหลมคล้ายหยดน้ำค้าง ซึ่งเปลี่ยนไปจากการแบบสมัยดั้งเดิม

ด้านกลวิธี เป็นเทคนิควิธีการใช้สีตกแต่งหน้ากากผีตาโขนในระยะที่สองหรือสมัยกลาง มีดังนี้กลวิธีระบายสี มีลักษณะเป็นแบบเรียบแบน โดยการลงสีในพื้นที่ลายที่ร่างไว้แล้วโดยให้มีน้ำหนักเท่าๆกัน หลังจากนั้นจึงใช้สีอื่นหรือสีที่มีความเข้มกว่าใช้ตัดเส้น เพื่อเน้นความเป็นจุดเด่นและความเป็นระเบียบเรียบร้อย กลวิธีระบายสีลักษณะเรียบแบนผสมผสานกับการไล่น้ำหนักสี คือ การใช้สีขาว สีเทา หรือ สีดำ ผสมกับแม่สี เพื่อให้มีสีอ่อนและสีเข้มที่ กลวิธีระบายสีเรียบแบนผสมผสานกับการปะติด สำหรับการปะติดเป็นเทคนิควิธีการสร้างส่วนประกอบอื่นต่างหาก เช่น การฉลุไม้เป็นรูปลายฟัน หรือเส้นขอบซัดให้เป็นรูปลักษณะนูนสูงหรือนูนต่ำ ด้านหลังของไม้ฉลุมีลักษณะเป็นแผ่นเรียบ เพื่อง่ายต่อการปะติดบนพื้นผิวลงบนตำแหน่งบนหน้ากากผีตาโขนที่ต้องการ เช่น ขอบตา คิ้ว ขอบริมฝีปาก เป็นต้น กลวิธีระบายสี

เรียบเรียงผสมผสานกับการแกะสลัก เทคนิควิธีการแกะสลักจากเครื่องมือแกะสลักใช้ชุด หรือแกะบนพื้นผิวของวัสดุที่ใช้ทำหน้ากาก เพื่อให้เกิดเป็นร่องรอย มีลักษณะตื้นลึกหรือทำให้หน้ากากมีลักษณะเป็นสามมิติ เช่น ที่บริเวณปากใช้การแกะสลักเพื่อมีลักษณะลึกลงไปในปาก กลวิธีการปะติดผสมผสานกับการแกะสลัก เทคนิคนี้ไม่นิยมใช้สีลงพื้นบนผลงานก่อน แต่ใช้วิธีการปะ การแกะสลัก ในการสร้างหน้ากากก่อนลงสี เพื่อรักษาพื้นผิวของวัสดุ ตลอดจนการแก้ปัญหาเกี่ยวกับมิติที่เป็นส่วนประกอบของผลงาน เช่น การปะติดพื้นกับการแกะสลักจมูกของหน้ากาก

ด้านลวดลาย ลวดลายที่นิยมนำมาใช้ตกแต่งบนหน้ากากผีตาโชนในระยะเวลาที่สองหรือสมัยกลาง จำแนกเป็น 2 ส่วน คือ ลวดลายที่ปรากฏบนส่วนที่ใช้ครอบศีรษะ และลวดลายที่ปรากฏบนส่วนของใบหน้า ผลการศึกษาเบื้องต้นนี้ ลวดลายอิสระ เป็นลวดลายที่ผู้สร้างตัดทอนจากรูปแบบที่ดูแล้วเข้าใจ เช่น รูปแบบธรรมชาติ รูปเรขาคณิต รูปแบบเชิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น ลวดลายตัวอักษร เป็นลวดลายซึ่งใช้คำที่มีความหมาย หรือเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในขณะนั้น อาจใช้อักษรภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ เช่น “เลย” “ตีใหญ่” “AMAZING THAILAND” ฯลฯ (อนันต์ มงคลเดช, สัมภาษณ์, 2545) มักนิยมเขียนหรือติดไว้ด้านหน้าของหัวลวดลายไทย ซึ่งนำมาจากลายพื้นฐานศิลปะไทย เช่น ลายกระจัง ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเปลว ลายแข่งสิงห์ ลายน่องสิงห์ เป็นต้น ลายสัตว์ เป็นลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความงามของโครงสร้างของสัตว์ แล้วนำมาออกแบบประยุกต์กับรูปแบบทางเรขาคณิต รูปแบบอิสระมา เป็นต้น จัดตกแต่งให้เป็นลวดลายที่เรียบง่ายลวดลายผสมผสาน เป็นลักษณะลวดลายที่ผู้สร้างนำเอาลวดลายหลายๆแบบ มาประกอบกันบนพื้นที่เดียวกัน เช่น ลายอักษรผสมผสานกับลายไทย ลายอักษรผสมผสานกับลายอิสระ เป็นต้น

ด้านสีส้น รูปแบบหน้ากากผีตาโชนในสมัยกลางนี้ ผลการศึกษาพบว่ามีลักษณะการใช้สีดังนี้ การใช้สีที่มีความสว่างสดใส โดยการเลือกใช้สีคู่ตรงกันข้ามที่มีความตัดกันทางเนื้อสีเพื่อให้เป็นจุดเด่นกระตุ้นความน่าสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญเยี่ยม แยมเมือง, 2537 ที่กล่าวว่า การเน้น (Emphasis) เป็นการกระทำเพื่อให้เกิดความเด่นเป็นพิเศษ เป็นการกำหนดจุดเพื่อให้ความน่าสนใจในงาน การใช้สีที่มีลักษณะกลมกลืนหรือใกล้เคียงกัน เพื่อให้หน้ากากผีตาโชนมีสีไม่ฉูดฉาดหรือไม่ขัดตาซึ่งอาจสร้างความกลมกลืนด้วยรูปทรง สี ลักษณะผิว ความอ่อนแก่ วัฒนธรรม จุฑะวิภาต, 2507 ทั้งนี้สอดคล้องกับ ประเสริฐ ศีลรัตน์, 2538 ซึ่งกล่าวว่า เอกภาพในลักษณะความกลมกลืนเป็นการนำเอาองค์ประกอบที่เหมือนกัน หรือมีลักษณะรูปทรงที่คล้ายกัน มาจัดเป็นองค์ประกอบเดียวกัน ซึ่งผู้สร้างหน้ากากผีตาโชนนำเอาแนวคิดนี้มาใช้ในการจัดตกแต่งลงบนหน้ากาก เช่น การใช้สีหรือเส้น ที่มีน้ำหนักความเข้มเท่า ๆ กัน มาจัดองค์ประกอบเข้าด้วยกัน การใช้สีขาวเป็นสีพื้น ส่วนรูปหรือลวดลายมักนิยมใช้สีดำ หรือสีที่มีความสดใสหรือแม่สี เพื่อการเน้นหรือสร้างความเป็นจุดเด่นให้เกิดขึ้น การใช้สีดำหรือสีที่มีน้ำหนักเข้มเป็นพื้น ส่วนรูปหรือลวดลาย นิยมใช้สีที่มีน้ำหนักอ่อนกว่า หรือการเปลี่ยนความเข้มของสี ซึ่งในหลักการนี้ สุชาติ เกาทอง, 2539 ระบุว่า การเปลี่ยนความเข้มของสีแต่อาจกระทำได้ โดยการใช้สีแท้ผสมกับสีขาว สีเทา หรือ

สีดำ ซึ่งจะทำให้เกิดสีที่มีค่าน้ำหนักความอ่อนแก่ที่ต่างกัน เมื่อนำไปใช้ระบายบนรูปหรือลวดลายที่มีสีดำ เป็นพื้นจะทำให้มีความโดดเด่นขึ้น

องค์ประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ส่วนเขาของหน้ากากที่มีลักษณะปลายแหลมคล้ายดาบ ทำให้ติดอยู่ข้างหูหวดทั้ง 2 ด้าน ซึ่งทำจากาบปลีของต้นมะพร้าวเป็นส่วนใหญ่ หรือผ้าคลุมที่ใช้ปกปิดส่วนของศีรษะลงมาเปลี่ยนจากการใช้เศษผ้าเก่าๆ ในสมัยดั้งเดิมมาใช้ผ้าใหม่ที่มีสีสดฉูดฉาด ถึงแม้หน้ากากผีตาโขนบางหัวคงใช้เศษผ้าเก่าๆ ก็ตาม แต่เป็นผ้าที่อยู่ในสภาพที่ยังใช้งานได้ เช่น ผ้าขาวม้า เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับปริชา ยอดธรรม (ปริชา ยอดธรรม.สัมภาษณ์. 2546) ที่กล่าวว่า ผ้าที่ใช้เย็บติดหน้ากากและคลุมร่างกาย แบ่งออกเป็น 2 ชั้นชั้นแรกใช้เย็บรอบหน้ากากปิดคลุมถึงไหล่ เพื่อให้สะดวกในการถอดหรือสวมใส่ และผ้าชั้นที่สองเย็บคลุมแบบเสื้อคอกลมปล่อยยาวลงมาถึงเท้า ซึ่งนิยมใช้ผ้าที่หลากสีมีความสวยงาม ไม่นิยมใช้ผ้าเก่าเหมือนกับยุคดั้งเดิมอย่างไรก็ตามเมื่อได้รับการสนับสนุนส่งเสริมและฟื้นฟูจากภาครัฐบาล ภาคเอกชน และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของการสร้างหน้ากากผีตาโขนในช่วงสมัยกลางนี้ให้มีความแตกต่างจากสมัยดั้งเดิม ทั้งนี้นับตั้งแต่รูปแบบส่วนที่ใช้ครอบศีรษะเปลี่ยนจากหวดที่มีขนาดเล็กและเป็นหวดเก่าที่ใช้แล้ว มาเป็นหวดที่สานใหม่มีขนาดใหญ่มากขึ้น ส่วนของจมูกหน้ากาก ผีตาโขนทำให้มีลักษณะยาวกว่าเดิม นิยมเขียนพื้นปลายแหลมแทนลักษณะฟันที่เป็นช่องตารางสี่เหลี่ยม สีที่ใช้สำหรับตกแต่งหน้ากากเป็นสีพลาสติก สีน้ำมันกระป๋องที่มีขายตามร้านค้าทั่วไปแทนการใช้สีธรรมชาติเพราะมีความมันวาว สะท้อนแสง ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้ชมได้มากกว่าด้านลวดลายซึ่งเดิมมีลักษณะเรียบง่าย แต่น่ากล้านั้น ได้รับการเปลี่ยนเป็นลวดลายที่สวยงาม สีสดใสดูดี ทั้งนี้เพื่อให้หน้ากากผีตาโขนมีลักษณะที่แปลกใหม่ สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งช่างฝีมือทำหน้ากากผีตาโขนเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านศิลปะสมัยใหม่มากขึ้น มิใช่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาที่ต้องการจัดสร้างหน้ากากผีตาโขนแต่เพียง เพื่อถวายแก่ผีบรรพชนและร่วมประเพณีความเชื่อในสมัยดั้งเดิม

3) ระยะเวลาที่สาม หรือ สมัยปัจจุบัน โดยเริ่มนับตั้งแต่ พ.ศ. 2540 ถึง ปัจจุบันหน้ากากผีตาโขนในสมัยปัจจุบันนี้ นับเป็นระยะที่มีรูปแบบอิสระ มีความต่อเนื่องจากสมัยกลาง ซึ่งยังคงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐบาล โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กองสลากกินแบ่งของรัฐบาล และภาคเอกชน จึงเป็นงานประจำปีที่สำคัญงานหนึ่งของจังหวัดเลย โดยมีผู้บริหารสูงสุดของจังหวัด และ หน่วยงาน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทั้งของรัฐและเอกชนร่วมกันรับผิดชอบดำเนินงาน ตลอดจนการส่งเสริมผลิตภัณฑ์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) สำหรับการจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งในท้องถิ่นและต่างถิ่น จึงทำให้รูปแบบของหน้ากากผีตาโขนมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยดั้งเดิม และสมัยกลาง โดยกลุ่มผู้สร้างหน้ากากผีตาโขน ใช้แนวความคิดอิสระ เสรีภาพในการจัดทำเพื่อให้เป็นจุดเด่นของกลุ่มของตน และความสนใจของนักท่องเที่ยว (ประสงค์ จันทศร. สัมภาษณ์. 2547) ผลจากการศึกษา ผู้วิจัย ได้วิเคราะห์จากหน้ากากผีตาโขนที่เป็นผลงานจริงและภาพถ่ายตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้จัดทำหน้ากากผีตา

โชน พบว่า สมัยปัจจุบันมีการรวมกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และความสามารถเชิงศิลปะ จัดทำหน้ากากผีตาโชนขึ้น โดยมุ่งเน้นลักษณะเฉพาะกลุ่ม ตลอดจนลวดลายสีสันทันให้เป็นแบบเดียวกัน เพื่อถ่ายทอดการสังเกต และเป็นจุดเด่นแก่ผู้พบเห็น โดยจำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มองค์กร และกลุ่มอิสระ

กลุ่มนักวิชาการ หมายถึง กลุ่มอาจารย์ของโรงเรียน นักวิชาการของสำนักวัฒนธรรมในท้องถิ่น ได้แก่ นายสำเนียง แดนสามสวน อาจารย์โรงเรียนชุมชนบ้านด่านซ้าย เป็นผู้จัดสร้างหน้ากากผีตาโชน และร่วมประเพณีการละเล่นผีตาโชนของอำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลยทุกปี ตั้งแต่ปีพ.ศ.2531 จนถึงปัจจุบัน นายอนันต์ มงคลเดช หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรม อำเภอด่านซ้าย ซึ่งเป็นผู้สร้างและร่วมประเพณีการละเล่นผีตาโชนของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ทุกปี เช่นกัน ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างหน้ากากผีตาโชน ดังนี้

ด้านรูปแบบ การใช้หัวตึงข้าวสำหรับเป็นส่วนครอบศีรษะ จึงนิยมใช้หัวตึงที่มีปากหัวตึงที่มีขนาดกว้างตั้งแต่ 50, 65, 70 เซนติเมตร ซึ่งต้องให้ช่างสานหัวตึงเป็นกรณีพิเศษ ใบหน้าของหน้ากากผีตาโชนจะมีขนาดเล็กและยาวที่มีสัดส่วนที่พอเหมาะกับขนาดของหัวตึงหรือประมาณ 50, 65, 80 เซนติเมตร ลักษณะจมูกมีขนาดยาวคล้ายวงช้าง โคนงอคคล้ายตัวเอส (S) ภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ และอาจตกแต่งด้วยลวดลายไทย แต่ยังคงมีจมูกโค้งธรรมดาเรียบง่ายด้วย ส่วนพื้นมีรูปแบบแหลมโค้ง โดยมีพื้นแหลมใหญ่ 2 คู่หน้าบนล่างมีขนาดใหญ่กว่าแกวอื่น และ 2 คู่ อยู่มุมปาก 2 ด้าน มีรูปแบบของเขาที่ประกอบอยู่ในส่วนหูของหัวตึงจะมีขนาดใหญ่มีโครงสร้างตามอิสระแต่เน้นการใช้กาบปลีมะพร้าวตามลักษณะธรรมชาติ

ด้านกลวิธี ในระยะแรกเน้นเทคนิควิธีการระบายสีแบบเรียบแบน การใช้น้ำหนักสีอ่อนแก่บางส่วนใช้สีขาวผสมเพื่อให้เกิดน้ำหนักอ่อนตามต้องการ มีการใช้สีเข้มหรือสีดำตัดเส้นต่อมาที่มีการทำแม่พิมพ์ (block) ต้นแบบเพื่อใช้การร่างภาพก่อนลงสีระบายทับบนสีพื้น หลังจากนั้นจึงลงลวดลายที่ต้องการ

ด้านลวดลาย นิยมการนำลักษณะธรรมชาติมาใช้สร้างลวดลาย ได้แก่ ลายปีกนกดอกไม้ดวงอาทิตย์ โดยเฉพาะหน้ากากผีตาโชนที่เป็นผลงานของกลุ่มนายอนันต์ มงคลเดช มีลวดลายผีเสื้อก้างปีกบินที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม เพื่อแสดงถึงความเรียวเหมือนผีเสื้อกำลังบินอยู่บนท้องฟ้า และลวดลายที่เป็นเส้นประเกทต่างๆ เช่น เส้นโค้ง เส้นซิกแซก นิยมใช้ตกแต่งบนส่วนที่ครอบศีรษะและหน้ากาก นอกจากนี้ยังตกแต่งด้วยลวดลายไทยตกแต่งส่วนบนหน้ากากส่วนที่ใช้ครอบศีรษะ เพื่อแสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทย นอกจากนี้มีการประดิษฐ์ลวดลายอักษรเข้ามาใช้ประกอบ เพื่อแสดงเอกลักษณ์กลุ่มของตนเอง ได้แก่ “NAWANG TEAM” (ที่มนาเวียง หมายถึง บ้านนาเวียง อำเภอด่านซ้าย) ส่วนผลงานของกลุ่ม นายสำเนียง แดนสามสวน นิยมสร้างหน้ากากผีตาโชนที่ใช้ลวดลายไทยประกอบทั้งหมด ด้วยวิธีการสร้างลายบนแม่พิมพ์ที่ทำจากกระดาษแข็งหรือฟิล์มเอกซเรย์ ก่อน นำต้นแบบมาทาบบนหน้ากากผีตาโชนแล้วร่างด้วยดินสอ หลังจากนั้นจึงลงสีตามที่ได้ออกแบบไว้

ด้านสีสันทัน กลุ่มนายสำเนียง แดนสามสวนนิยมการใช้สีเคลือบเงา เพื่อให้มีความสดใส

สะดุดตา เพราะมีความสวยงามและคงทนของแม่สีได้ ตลอดจนการใช้สีขาว สีดำ ทำให้มีสีมีน้ำหนักอ่อนแก่ ต่อมากในช่วงหลังมีการใช้สีทองตกแต่งลวดลายโดยเฉพาะลวดลายไทย ส่วนกลุ่มนายอนันต์ มงคลเดช นิยมใช้สีน้ำมันหรือสีเรซินที่มีความสดใส ฉูดฉาด สะดุดตา ซึ่งใช้แม่สีขั้นที่ 1 เป็นหลัก บางพื้นที่ใช้ สีขาวหรือสีดำผสมเพื่อให้เกิดน้ำหนักอ่อนแก่ มีการใช้สีดำหรือสีที่มีความเข้มตัดเส้นอย่างชัดเจนและมีความคมชัด

กลุ่มองค์กร ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนศรีสองรักวิทยา เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา อำเภอด่านซ้าย ซึ่งได้สร้างหน้ากากผีตาโขนและเข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณี การละเล่นผีตาโขน มีแนวคิดในการจัดสร้างหน้ากากผีตาโขน ดังนี้

ด้านรูปแบบ รูปแบบหน้ากากผีตาโขนของกลุ่มโรงเรียนศรีสองรักวิทยามีความ หลากหลายคล้ายกับกลุ่มอื่นๆ ใช้หวดที่มีขนาดที่จำหน่ายในท้องตลาด และจัดทำหวดใหม่ให้มีปากหวดที่ กว้างขึ้นจากหวดทั่วไป ลักษณะใบหน้ากามีหลายขนาดมีทั้งขนาดใหญ่ ขนาดเล็ก ขนาดยาว ขึ้นอยู่กับอายุ ของต้นมะพร้าวที่นำมาใช้ทำหน้ากาก จมูกมีลักษณะอิสระหลายรูปแบบ เช่น จมูกโค้งยาวคล้ายวงช้าง จมูกที่มีลวดลายแกะสลักลายไทย ตลอดจนการฉลุเป็นช่องว่างตามแบบที่ร่างไว้ อนึ่งจากการที่โรงเรียนมี การจัดสอนด้านอุตสาหกรรมศิลป์ที่มีเครื่องมือตัด เครื่องมือเจาะหรือฉลุ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำ หน้ากากที่มีรูปแบบที่ต่างไปจากดั้งเดิมได้ ส่วนรูปแบบพื้นมีลักษณะพื้นแหลมเป็นส่วนใหญ่ อาจมีพื้น เหลี่ยมคล้ายสมัยดั้งเดิมเป็นบางส่วน

ด้านกลวิธี เทคนิควิธีการสร้างหน้ากากผีตาโขนของกลุ่มโรงเรียนศรีสองรักวิทยานั้นมี ความได้เปรียบจากกลุ่มอื่น ในด้านมีอาจารย์ด้านศิลปะและอาจารย์อุตสาหกรรมศิลป์ เป็นผู้แนะนำ ถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปะและหัตถกรรม ดังนั้นลักษณะหน้ากากที่เป็นผลงานของนักเรียน จึงมีทั้งการ ระบายสีเรียบแบน สร้างน้ำหนักความอ่อนแก่ของสี การปะติด การฉลุ ตลอดจนการแกะสลักบนพื้นผิวไม้

ด้านลวดลาย ลวดลายที่นำมาใช้ตกแต่งบนหน้ากากผีตาโขนนั้น จำแนกตามบทบาทของ แต่ละกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบทบาททั่วไป กลุ่มการแสดง กลุ่มประยุกต์ ในการร่วมประเพณีการละเล่นผีตาโขน กลุ่มบทบาททั่วไป นิยมใช้ลวดลายที่ตนเองมีความพึงพอใจ เช่น ลวดลายอิสระ ลวดลายไทยประยุกต์ ลวดลายผสมผสาน ลวดลายสัญลักษณ์ เป็นต้น กลุ่มการแสดง ลักษณะหน้ากากผีตาโขนที่มีลวดลาย คล้ายคลึงกันทั้งกลุ่มเป็นหมวดหมู่ ทั้งทางด้านรูปแบบ ลวดลายและสีสันทัน เพื่อใช้สำหรับจัดแสดงให้ นักท่องเที่ยวหรือต้อนรับบุคคลสำคัญ กลุ่มลวดลายประยุกต์ ลักษณะหน้ากากมีการตกแต่งด้วยวิธีการฉลุ หรือการแกะสลักลวดลายไทย ก่อนนำมาปะติดลงบนหวดหรือส่วนของใบหน้าหน้ากากผีตาโขนการใช้ ลายเส้นโค้งทำคิ้ว ลวดลายที่พื้นแหลม รวมทั้งการแกะสลักจมูกให้มีมิติและฉลุให้เป็นช่องว่างตามที ออกแบบไว้

ด้านสีสันทัน สีที่นำมาใช้ในการสร้างหน้ากากผีตาโขน พบว่า ขึ้นอยู่กับการนำหน้ากากที่จะ นำไปใช้งานในขบวนแห่ผีตาโขน กล่าวคือกลุ่มบทบาททั่วไป มีการใช้สีอย่างอิสระตามที่ตนเองชอบ ส่วน ใหญ่เป็นสีที่มีความสดใส สะดุดตา นิยมใช้สีแท้ หรือ การใช้สีขาวเป็นส่วนผสม เพื่อให้มีน้ำหนักอ่อนลง

ลักษณะลวดลายที่มีพื้นเข้มหรือพื้นอ่อนรองรับ กลุ่มการแสดง นิยมเลือกการใช้สีที่เหมือนกัน มีลวดลายที่เกิดจากการเขียนเส้นโค้งอิสระที่โค้งรับกันอย่างมีจังหวะ เป็นหน้ากากผีตาโขนที่เลือกใช้สีฟ้าและเน้นลวดลาย ตลอดจนลวดลายอักษรเป็นสีดำ ซึ่งหมายถึงสีประจำโรงเรียน ส่วนอักษรย่อ ศ.ว.คือ ชื่อโรงเรียนศรีสองรักวิทยา เป็นต้นกลุ่มลวดลายประยุกต์ ที่ใช้วิธีการฉลุหรือการแกะสลักลวดลายก่อนนำมาปะติด ไม่นิยมใช้สีระบาย แต่มีการใช้สีที่เป็นพื้นผิวตามธรรมชาติของวัสดุต่างๆ เช่น สีของไม้ ไม้ สีของไม้อัด สีของโคนก้านมะพร้าว หลังจากนั้นจึงใช้น้ำมันเคลือบเงา เช่น แลคเกอร์ (lacer) ทาเคลือบทับเพื่อให้พื้นผิวมีความมันวาว

กลุ่มอิสระ หมายถึง กลุ่มจัดสร้างหน้ากากผีตาโขนที่มีรูปแบบเฉพาะของตนเอง ไม่สังกัดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ก็เข้าร่วมกิจกรรมขบวนแห่ประกอบประเพณีการละเล่นผีตาโขน ตามกลุ่มหมู่บ้าน ที่ตนเองอาศัยอยู่ ได้แก่ นายเอนกชัย สอนโพธิ์ ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยนาง อำเภอด่านซ้าย มีอาชีพรับจ้างทั่วไป แต่มีประสบการณ์งานด้านศิลปะเพราะเคยศึกษาที่โรงเรียนช่างศิลป์ กรุงเทพฯ แต่ศึกษาไม่จบเนื่องจากขาดทุนทรัพย์ มีผลงานหน้ากากผีตาโขนได้รับรางวัลชนะเลิศในปี พ.ศ. 2546 นายจรล พุทธสิมมา ผู้จัดการร้านจำหน่ายหีบศพ อำเภอด่านซ้าย มีส่วนร่วมในการสร้างหน้ากากผีตาโขนเข้าร่วมกิจกรรมในประเพณีการละเล่นผีตาโขนนายขวัญใจ แสงสว่าง ชาวบ้านหมู่บ้านดิน อำเภอด่านซ้าย มีอาชีพค้าขาย แต่มีความสนใจในการทำหน้ากากผีตาโขนสมัยใหม่ นายเสกสรร หมื่นสม มีอาชีพรับจ้าง เป็นผู้ริเริ่มการสร้างหน้ากากผีตาโขน โดยวิธีฉลุลาย และแกะสลักลวดลาย แล้วนำมาปะติดบนส่วนครอบศีรษะ และใบหน้า ทำให้ผลงานได้รับรางวัลชนะเลิศ ในปี พ.ศ. 2545 นายปรีชา ยอดธรรม ชาวบ้านหมู่บ้านด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย มีอาชีพทำกิจการส่วนตัวเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการทำหน้ากากผีตาโขนทั้งเป็นผู้เล่นและผู้จำหน่ายหน้ากากผีตาโขนให้แก่นักท่องเที่ยวอนึ่งกลุ่มอิสระนี้มีรูปแบบการสร้างหน้ากากผีตาโขน ดังนี้

ด้านรูปแบบ เอนกชัย สอนโพธิ์ (เอนกชัย สอนโพธิ์.สัมภาษณ์ . 2546) กล่าวว่าใช้หวดที่มีจำหน่ายโดยทั่วไปทำเป็นส่วนที่ครอบศีรษะ ส่วนที่เป็นใบหน้าของหน้ากากใช้โคนก้านมะพร้าวที่มีขนาดใหญ่ จมูกมีลักษณะยาวโค้งงอ ปลายแหลมชี้ลง ฟันเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีฟันแหลมโค้งยาว 2 คู่ ด้านหน้าบนล่าง นิยมใช้ปลีกาบมะพร้าวทำเป็นเขาที่มีลักษณะปลายแหลม จรล พุทธสิมมา (จรล พุทธสิมมา . สัมภาษณ์. 2546) ระบุว่า หวดที่ใช้ครอบศีรษะมีขนาดกว้างประมาณ 40 - 60 เซนติเมตร ใบหน้ามีความยาวประมาณ 50 - 60 เซนติเมตร ทั้งนี้ความกว้างของหวดจะต้องมีความเหมาะสมกับความยาวของใบหน้า จมูกโค้งยาว ฟันมีลักษณะสี่เหลี่ยมคล้ายฟันมนุษย์ มีฟันแหลมโค้ง 2 คู่ อยู่ด้านหน้าบนล่าง เพิ่มการวาดลึนในลักษณะแลบลิ้นเพื่อต้องการล้อเลียน ให้มีความสนุกสนาน สำหรับ ขวัญใจ แสงสว่าง (ขวัญใจ แสงสว่าง. สัมภาษณ์. 2546) กล่าวว่า นิยมใช้หวดที่มีขนาดใหญ่โดยทั่วไป ใบหน้ามีรูปแบบเล็กแหลมยาว จมูกโค้งยาวหลายรูปแบบตามความคิดอิสระของตนเอง ฟันมีลักษณะเป็นเหลี่ยมคล้ายฟันมนุษย์ มีฟันแหลมประมาณ 4 - 6 คู่ มีเขาที่ทำจากาบปลีมะพร้าวแหลมเล็กเสริมแต่งเพื่อความงดงาม เช่นเดียวกับ เสกสรร หมื่นสม (สัมภาษณ์ : 2546) นิยมใช้หวดที่มีปากขนาดใหญ่ ซึ่งต้องสั่งทำเป็นพิเศษประกอบกับส่วนของใบหน้า

เพื่อให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมกลมกลืนกัน และ ปรีชา ยอดธรรม (ปรีชา ยอดธรรม.สัมภาษณ์. 2546) นิยมใช้ หวดมีขนาดใหญ่ปากกว้าง ซึ่งต้องจัดทำขึ้นเป็นพิเศษ มีสัดส่วนของใบหน้าใหญ่ ยาว เพื่อให้กลมกลืนกับ ขนาดของหวดจุมูกยาวโค้งคล้ายวงช้าง ฟันเป็นฟันแหลมเล็กและใหญ่ยาว

ด้านกลวิธี วิธีการลงสีพื้นและการร่างลวดลายที่ออกแบบและต้องการ ก่อนระบายสีแบบ เรียบแบน มีการตัดเส้นตามแนวทางของการเขียนภาพไทย (เอนกชัย สอนโพธิ์, สัมภาษณ์ : 2546)การใช้ เทคนิควิธีการระบายสีเรียบแบนและสร้างน้ำหนักความอ่อนแก่ของสีด้วยการผสมด้วยสีขาวและสีดำ(จรัล พุทธสิมมา. สัมภาษณ์. 2546) การใช้เทคนิควิธีการระบายสีแบบเรียบแบน ให้พื้นที่ของสีบางตำแหน่งใช้สี ขาวผสมไล่น้ำหนักอ่อนแก่ (ขวัญใจ แสงสว่าง. สัมภาษณ์. 2546) การใช้เทคนิควิธีการฉลุและการแกะสลัก ลวดลายในส่วนของลายติดหวดครอบศีรษะ คิ้ว ฟัน จมูก รวมทั้งลวดลายของส่วนประกอบอื่น ๆก่อนนำมา ปะติดบนหน้ากากผีตาโขนตามที่ได้ออกแบบไว้ (เสกสรร หมื่นสม. สัมภาษณ์. 2546)

ด้านลวดลาย จากความสนใจศึกษาเรื่องศิลปะไทย จึงนำมาเขียนลวดลายไทยลงบน หน้ากากผีตาโขนทั้งส่วนที่ครอบศีรษะ ใบหน้า ตลอดจนส่วนจุมูกและเขา ได้แก่ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ลายก้าน ขด ประกอบกับลายดอกไม้ หน้าหนุมาน หรือเทวดา (เอนกชัย สอนโพธิ์. สัมภาษณ์. 2546) การใช้ลวดลาย แบบอิสระที่วางตำแหน่งชิดกัน แต่มีจังหวะลีลาที่กลมกลืนกัน ตลอดจนการนำลวดลายสัญลักษณ์เข้ามาใช้ ประกอบ โดยเฉพาะสัญลักษณ์เครื่องหมายธงประจำชาติต่างๆ ซึ่งแสดงถึงความสนใจในเรื่องเหตุการณ์ ในช่วงนั้น เช่น การแข่งขันฟุตบอลโลก (จรัล พุทธสิมมา. สัมภาษณ์. 2546) การใช้ลวดลายแบบปีกนกใน ตำแหน่งคิ้ว และลวดลายอิสระประกอบผสมผสานกับลวดลายอักษรที่เน้นความเป็นเอกลักษณ์ของงานทั้ง ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เช่น “ผีตาโขน” “PEETAKHON DANSAI” เป็นต้น (ขวัญใจ แสงสว่าง.สัมภาษณ์. 2546) การใช้ลวดลายตัวอักษร เพื่อแสดงความโดดเด่น และความเป็นเอกลักษณ์ของหน้ากากผีตาโขน ประกอบกับลวดลายไทย (เสกสรร หมื่นสม. สัมภาษณ์. 2546)

ด้านสีส้น จรัล พุทธสิมมา (จรัล พุทธสิมมา.สัมภาษณ์.2546) ระบุการใช้สีเข้มเป็นสีลงพื้น เช่น สีดำ สีน้ำเงิน บางพื้นที่ของสีใช้สีขาวผสมเพื่อให้มีน้ำหนักที่อ่อนลง การระบายสีเพื่อสร้างมิติความตื้น ลึกให้เกิดขึ้น และการใช้แม่สีตกแต่งหรือเน้นลวดลายของส่วนครอบศีรษะ ใบหน้า และ จมูก ส่วนเอนกชัย สอนโพธิ์ (เอนกชัย สอนโพธิ์.สัมภาษณ์.2546) กล่าวว่า การระบายบนหน้ากากผีตาโขนใช้สีที่มีความโดดเด่น สามารถแบ่งแยกระหว่างรูปกับพื้นอย่างชัดเจน เช่น แดงขาวบนพื้นดำ สีเหลืองทองบนพื้นแดง สีเหลืองทอง บนพื้นสีบรอนซ์เงิน เป็นต้น สำหรับ ขวัญใจ แสงสว่าง (ขวัญใจ แสงสว่าง.สัมภาษณ์.2546) มีการใช้สีเรียบ ง่าย สะอาดตา โดยเน้นพื้นเป็นสีดำและขาว แต่จะใช้แม่สีผสมด้วยสีขาวเป็นส่วนใหญ่สำหรับลวดลายบน ส่วนครอบศีรษะ ใบหน้า และจมูก แต่ เสกสรร หมื่นสม (เสกสรร หมื่นสม.สัมภาษณ์.2546) ระบุว่าไม่นิยม ใช้สีน้ำมัน แต่นิยมใช้สีที่เป็นพื้นผิวของวัสดุ เช่น ลักษณะผิวไม้ไผ่ที่สานเป็นหวด พื้นผิวของโคน ก้านมะพร้าวที่มีสีน้ำตาลเข้ม แล้วทาเคลือบพื้นผิววัสดุด้วยน้ำ มันเคลือบเงา (พงศพร พินิจวัฒน์, 2548)

จากที่กล่าวมาจะพบว่ามี การจัดแบ่งพัฒนาการของประเพณีผีตาโขนไทย ออกตามระยะเวลา โดยนำเอากิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการจัดงานในแต่ละช่วงเวลามาเป็นตัวแบ่ง เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงลำดับพัฒนาของผีตาโขนออกเป็น 3 ช่วงเวลาตามยุคสมัย ดังนี้

- 1) ยุคดั้งเดิม (ก่อนปี พ.ศ.2500)
- 2) ยุคเปลี่ยนผ่าน (ปี พ.ศ.2501 - 2530)
- 3) ยุคปัจจุบัน (ปี พ.ศ.2531 - ปัจจุบัน)

1) ยุคดั้งเดิม (ก่อนปี พ.ศ.2500) เป็นยุคสมัยที่ไม่ปรากฏหลักฐานและข้อมูลอ้างอิงทางวิชาการที่เกี่ยวข้องชัดเจน เป็นแต่เพียงเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่าผีตาโขนในยุคดั้งเดิมนี้ลักษณะหน้ากากและชุดแต่งกายจะได้รับอิทธิพลมาจากตำนาน ปู่เยอ ย่าเยอ ของชาวหลวงพระบาง เป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ ผี ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากอาณาจักรล้านช้างโบราณ ที่ปรากฏให้เห็นในการเล่นผีโขนที่เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว ซึ่งมีพรมแดนอยู่ติดกับกับอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพวิถีชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองของชาวด่านซ้ายเอง รูปแบบของหน้ากากผีตาโขนในยุคดั้งเดิมนี้มีความเรียบง่าย ประหยัด มีลักษณะกลม ทำจากหวดหนึ่งข้างเหนียวคว่ำลง เป็นหมวกใช้สวมศีรษะ เย็นหน้าตา จมูก ปาก ด้วยสีที่ได้จากธรรมชาติในท้องถิ่น พื้นของใบหน้าใช้สีขาว บริเวณตาใช้สีดำ ปากใช้สีแดง เหมือนผีโขนของลาว ขนาดใหญ่กว่าคนปกติ 2-3เท่า มีลักษณะน่าเกลียดน่ากลัว การจัดทำผีตาโขนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบมาว่าต้องเป็นผู้ได้รับอนุญาตเท่านั้นคือตระกูลเนตรผง ซึ่งในแต่ละปีจะสร้างผีตาโขนใหญ่เพศผู้กับเพศเมียเพียง 1 คู่เท่านั้น ปัจจุบันมีผีตาโขนเล็กหรือผีตาโขนน้อยที่มีลักษณะสวยงาม ออกมาให้เห็นเป็นจำนวนมาก เชื่อกันว่าผีตาโขนมีมากับประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่ที่ชาวบ้านถือเป็นบุญใหญ่ บุญหลวง ซึ่งผีตาโขนจะปรากฏให้เห็นในวันที่มีการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองนั่นเอง

2) ยุคเปลี่ยนผ่าน (ปี พ.ศ.2501 - 2530) เดิมผู้วิจัยเคยใช้คำว่ายุคแสวงหา แต่เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในยุคสมัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงขอกำหนดให้ช่วงระยะเวลานี้เป็นยุคเปลี่ยนผ่าน อันสืบเนื่อง มาจากเหตุผลสำคัญอยู่หลายประการ ดังนี้ ยุคนี้มีสิ่งที่สำคัญอันส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของประเพณีผีตาโขนคือเป็นยุคที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด ภาครัฐราชการเข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการงานประเพณีของท้องถิ่นมากขึ้น ตลอดจนแนวคิดของคนรุ่นใหม่และกระแสตอบรับการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย ได้ทำให้เกิดการช่วงชิงและขัดแย้งทางความคิด ในการที่จะกำหนดทิศทางและพัฒนาการละเล่นผีตาโขน โดยมีแนวความคิดสำคัญแยกออกเป็น 3 แนวทางคือ แนวคิดแรกฝ่ายที่ต้องการให้เป็นไปแบบดั้งเดิมในเชิงอนุรักษ์ แนวคิดที่สองฝ่ายต้องการรูปแบบใหม่เพื่อผลทางเศรษฐกิจในเชิงธุรกิจ และฝ่ายที่ต้องการผสมผสานทั้งอนุรักษ์และเน้นเศรษฐกิจ ในที่สุดแนวคิดทั้งหมดก็สามารถตกผลึกเกิดเป็นประเพณีผีตาโขนยุคนี้ที่เรียกว่ายุคเปลี่ยนผ่าน โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเริ่มเข้ามามีบทบาทนำในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น การนำเสนอของสื่อมวลชนทุกแขนง การนำผีตาโขนออกไปแสดง

เผยแพร่ตามงานสำคัญๆ เพื่อการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ทำให้ประเพณีผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย มีชื่อเสียงในระดับชาติ และนานาชาติ เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั่วไป

เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวให้เข้มข้นยิ่งขึ้น กิจกรรมในงานประเพณีการเล่น ผีตาโขนจึงมีความหลากหลายและความน่าสนใจมากขึ้น เช่น มีขบวนแห่การแสดงผีตาโขนที่สวยงาม มีการจัดประกวดขบวนแห่ การประกวดหน้ากากผีตาโขน การประกวดทำเต้านที่สวยงาม ทั้งหมดนี้ส่งผลให้ ความคิดความเชื่อข้อห้ามข้อปฏิบัติในการเล่นผีตาโขนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่นการกำหนดวันล่วงหน้าโดยเจ้าพ่อกวน ซึ่งแต่เดิมทำไม่ได้ ผู้เล่นผีตาโขนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี การจัดทำหน้ากากผีตาโขนจากรูปแบบดั้งเดิมถูกปรับเปลี่ยนเป็นผีตาโขนแนวใหม่ ตามหลักวิชาการศิลปะกับเทคโนโลยี สมัยใหม่ และกลไกของตลาดชาวอำเภอด่านซ้ายทั่วไปปรับตัวในลักษณะยอมรับการท่องเที่ยวเหล่านี้เป็นต้นเค้าแห่งการเปลี่ยนแปลงซึ่งต่อมาผีตาโขนก็กลายเป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงมากขึ้นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ ที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นหลัก ชาวด่านซ้ายมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบของหน้ากามาเรื่อยๆ รวมทั้งวัสดุและอุปกรณ์ในการจัดทำหน้ากากและชุดแต่งกายก็เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและเป็นธรรมเนียมของชาวด่านซ้ายว่า เมื่อถึงกำหนดวันประเพณีผีตาโขนเมื่อใด ชาวด่านซ้ายจะต้องแข่งขันกันในการทำหน้ากากและชุดแต่งกายของผีตาโขนกันอย่างสุดฝีมือ

3) ยุคปัจจุบัน (ปี พ.ศ.2531 – ปัจจุบัน) ในยุคปัจจุบัน ระหว่างปี พ.ศ.2531 เป็นต้นมา ประเพณีการเล่นผีตาโขนของอำเภอด่านซ้ายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมโดยสิ้นเชิง เมื่อทางราชการมองเห็นความสำคัญของประเพณีท้องถิ่น ให้การสนับสนุนเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนทั่วไปเพื่อยกระดับการละเล่นผีตาโขนให้ถูกใจตลาดมากขึ้น แผนส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เริ่มมีการกำหนดกิจกรรมประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีการเล่น ผีตาโขนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ผนวกกับคณะกรรมการจัดงานในระดับจังหวัดที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน มีส่วนราชการและภาคเอกชนหลายฝ่ายรวมทั้งหน่วยงานท้องถิ่นอำเภอด่านซ้ายร่วมเป็นกรรมการด้วยนั้น มีข้อสรุปร่วมกันให้ยกระดับของงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนให้ใหญ่ขึ้น จึงมีการเพิ่มสีสันให้มีความหลากหลาย ในที่สุดผีตาโขนจึงพัฒนาจากการละเล่นตามระบบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน และพิธีกรรมเพื่อส่วนรวมของชุมชน ปรับเปลี่ยนเป็นการแสดงเพื่อความสนุกสนานบันเทิงรื่นรมย์เป็นด้านหลัก จนมีเสียงเรียกร้องและมีการตั้งคำถามถึงเป้าประสงค์ของการจัดงานมากขึ้นในช่วงแรกๆ

ประเพณีผีตาโขนในยุคนี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในท้องถิ่น ในระดับจังหวัด ต่างจังหวัดและในระดับนานาชาติ เห็นได้จากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้มากขึ้นถึงขั้นมีการบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญ และภาครัฐเองมีกิจกรรม

โครงการต่างๆ สนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น จึงเกิดกระแสการตื่นตัวในด้านของการท่องเที่ยวชุมชน ในลักษณะ OTOP นวัตกรรมขึ้นเป็นการสร้างรายได้เพิ่มเติมให้ชุมชนนำเสนอ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์มาแปลงเป็นรายได้ ทำให้รายได้กระจายอยู่ภายในชุมชน เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี รวมทั้งมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชน ที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและใช้จ่ายเงินในทุกกิจกรรมของชุมชน ซึ่งรายได้จะกระจายอยู่กับคนในชุมชน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง ชุมชนมีความตื่นตัวและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากขึ้น มีการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์จากฝีมือเป็นของที่ระลึก มีการกระจายรายได้สู่ชุมชนในรูปแบบของการท่องเที่ยวในชุมชน มีการดึงบุคคลสำคัญระดับปลัดกระทรวง ระดับรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรีมาเป็นประธานเปิดงาน มีกิจกรรมทางวิชาการ มีการประกวดหน้ากากระดับนานาชาติ มีการนำผีตาโขนไปแสดงถึงในทำเนียบรัฐบาล โดยนายกรัฐมนตรีสวมหน้ากากผีตาโขนโชว์สื่อมวลชนด้วย และล่าสุดถึงขนาดที่มีผู้เข้าประกวดนางงามระดับโลกสวมเครื่องแต่งกายที่ได้แนวคิดในการออกแบบจากผีตาโขนขึ้นเวทีในระดับโลกด้วย ประเพณีผีตาโขนในยุคนี้จึงพัฒนาการมาถึงขีดสุดแห่งยุคสมัยในโลกยุคดิจิทัล

หากพิจารณาพัฒนาการของหน้ากากผีตาโขนในยุคนี้จะพบว่าหน้ากากผีตาโขนเริ่มเปลี่ยนไปจากใบหน้ากลมมนเป็นเรียวยาว การใช้สีที่มีความสว่างสดใส โดยการเลือกใช้สีคู่ตรงกันข้ามที่มีความตัดกันทางเนื้อสีเพื่อให้เป็นจุดเด่น กระตุ้นความน่าสนใจ ลวดลายมีความทันสมัยและหลากหลาย มีการรวมกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และความสามารถเชิงศิลปะ จัดทำหน้ากากผีตาโขนขึ้น โดยมุ่งเน้นลักษณะเฉพาะกลุ่ม ตลอดจนลวดลายสีสันทันให้เป็นแบบเดียวกัน เพื่อง่ายต่อการสังเกตและเป็นจุดเด่นแก่ผู้พบเห็นปัจจุบันมีกลุ่มผู้ประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนอยู่มากถึง 12 กลุ่มคือ ในจำนวน 15 หมู่บ้านในอำเภอด่านซ้ายที่มีการละเล่นประเพณีผีตาโขน ประกอบด้วย กลุ่มไม้งามสามแสน บ้านนาสีเทียน ตำบลด่านซ้าย กลุ่มอั้งลิ้งทิม บ้านนาเวียงใหญ่ ตำบลด่านซ้าย กลุ่มตำนานเลย บ้านน้ำพุ ตำบลด่านซ้าย กลุ่มม้วนสี บ้านเหนือ ตำบลด่านซ้าย กลุ่มดาวหวาน บ้านห้วยมุ่น ตำบลกกสะทอน กลุ่มขึ้นบาน บ้านหัวหน้ายูง ตำบลด่านซ้าย กลุ่มนะจ๊ะ บ้านเหนือ ตำบลด่านซ้าย กลุ่ม limited team บ้านหัวนายูง ตำบลด่านซ้าย กลุ่มกลุ่มแฮปปี้ภูเขา บ้านเดิ่น ตำบลด่านซ้าย กลุ่มวาดศิลป์ บ้านโพนหนอง ตำบลนาหอ กลุ่มทีมงานคุณภาพ บ้านห้วยลาด ตำบลนาดี และกลุ่มรักอนุรักษ์ บ้านด่านซ้าย ตำบลด่านซ้าย ในแต่ละกลุ่มเหล่านี้เป็นพลังสำคัญของคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสาน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผีตาโขนยังคงเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน

พัฒนาการของประเพณีผีตาโขนลาว สามารถออกตามระยะเวลา โดยนำเอากิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการจัดงานในแต่ละช่วงเวลามาเป็นตัวแบ่ง เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นผู้วิจัยจึงลำดับพัฒนาของผีตาโขนออกเป็น 2 ช่วงเวลาตามยุคสมัย ดังนี้

- 1) ยุคดั้งเดิม (ก่อนปี พ.ศ.2560)
- 2) ยุคปัจจุบัน (ปี พ.ศ.2561 – ปัจจุบัน)

1) ยุคดั้งเดิม เป็นยุคแห่งการอนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิม เป็นช่วงระยะเวลานับจากอดีตมาจนถึงปี พ.ศ.2560 ซึ่งเป็นปีที่มีการประกาศให้เป็นปีการท่องเที่ยวลาว (Visit Laos Year 2018) โดยเชื่อกันว่าการละเล่นผีโขนเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญผะเหวดโดยเฉพาะในช่วงของการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองจะมีผีโขนน้อยใหญ่มาคอยอารักขาพระเวสสันดรมิให้ถูกทำร้าย และเชื่อว่าผีโขนมีการละเล่นถวายเจ้านายและผิบรรพบุรุษในงานบุญผะเหวดซึ่งเป็นงานสำคัญประจำปี เป็นความเชื่อถือและความศรัทธาทางศาสนาที่มีในชุมชน คนปากลายนับถือศาสนาพุทธ เชื่อในเรื่องของบุญกรรม เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในภพภูมิในอดีตและอนาคต เป็นความเชื่อที่มีสืบต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน คนลาวทั่วไปโดยเฉพาะที่เมืองปากลายมีความเชื่อเรื่องผี มีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับผีสงเทวดาอาลักษณ์ ผีเชื้อ ผีจ้ำ ในวิถีชีวิตตลอดมา แต่ก่อนไม่มีใครบันทึกเป็นเอกสารไว้ พิธีกรรมและประวัติความเป็นมาต่างๆ จึงเป็นเรื่องของการบอกเล่าสืบต่อกันมา ยุคนี้มีเฉพาะผีโขนใหญ่ เป็นผีผู้ชาย มีคิ้วหนา ตาใหญ่ จมูกโค้งงอ มีหนวดมีพินแหลม ยื่นออกมาข้างหน้า หูกางทั้งสองข้าง ส่วนใหญ่ช่างที่ทำจะทำให้ออกมาดู น่ากลัว เด็ดๆ และผู้หญิงเห็นแล้วตกใจ ขนาดใหญ่กว่าคนปกติ 3-4 เท่า เครื่องแต่งกายก็เป็นเศษมุ้ง เศษผ้าเก่าๆ มาเย็บสวมใส่ มีหมากกะແລ່ງ ที่ใช้แขวนคอควายมาผูกที่เอวให้เกิดเสียงดัง มือถือดาบ ด้ามเป็นอวัยวะเพศชาย เวลาแสดงต้องใช้หน้ากากสวมที่ศีรษะ ใช้สีดำ แดงและสีขาวเป็นหลักมีการละเล่นใน 7 หมู่บ้านเขตเมืองปากลาย สหรักับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องมีลักษณะใกล้เคียงกับผีตาโขนไทย คือเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับงานบุญผะเหวด (บุญเดือนสี่) มีการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนดำเนินพิธีกรรม มีการเบิกพระอุปคุต มีการแห่ผีโขนร่วมขบวนอัญเชิญพระเวสเข้าเมือง มีการนำหัวผีโขนทั้งแม่น้ำเมื่อเสร็จพิธี และไม่มีรูปแบบการแสดง รูปแบบการสร้างหน้ากากและรูปแบบใดๆ ที่มีกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว

2) ยุคปัจจุบัน เป็นยุคแห่งการประยุกต์และสร้างสรรค์ (ปี พ.ศ.2561 – ปัจจุบัน) เป็นช่วงระยะเวลาที่รัฐบาล สปป.ลาว กำหนดให้ปี พ.ศ.2561 เป็นปีท่องเที่ยวลาว (Visit Laos Year 2018) อย่างเป็นทางการโดยมีเป้าหมายสำคัญของการประกาศปีการท่องเที่ยวลาวในปี ค.ศ. 2018 และต่อเนื่องไปถึงปี ค.ศ.2020 ซึ่งผีโขนเมืองปากลายถูกเลือกเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ สปป.ลาวเป็นตัวแทนวัฒนธรรมไปร่วมในงานประเพณีบุญช้างแขวงไชยะบูลี ยุคนี้มีรูปแบบต่างๆ ที่ทางการเป็นผู้กำหนดขึ้น ผสมผสานกับรูปแบบดั้งเดิมของพิธีกรรม กล่าวคือยังคงรักษาพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นไว้ แต่มีการเพิ่มรูปแบบประยุกต์และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่หลายอย่าง เช่น มีการยกระดับผีโขนให้เป็นเทศกาลบุญผีโขนเมืองปากลาย มีการจัดงานติดต่อกัน 7 วัน 7 คืน มีกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาร่วมภายในงาน เช่น การแข่งเรือ การจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก การจัดประกวดสาวงาม การจัดให้มีการแสดง ดนตรีในแต่ละคืน การแข่งขันกีฬา การจัดพิธีเปิดงาน จัดขบวนแห่ผีโขน และกิจกรรมอื่นๆ เพื่อให้เป็นที่สนใจของ

นักท่องเที่ยวนับหมื่นคน รวมถึงมีการเชิญผู้บริหารจากประเทศที่มีแนวพรมแดนติดต่อกับ สปป.ลาว ทั้งไทย จีน เวียดนาม มาร่วมในพิธีเปิดงานด้วย

ยุคนี้มีการแบ่งความรับผิดชอบให้แต่ละคุ้มวัด หมู่บ้าน ร่วมกันเป็นเจ้าภาพหมุนเวียนกันไป และเริ่มมีการอนุญาตให้ทำหน้ากากผีตาโชนเล็ก ที่มีสีสัน สวดลายต่างๆ สวยงาม เข้าร่วมขบวนด้วย

ภาพประกอบ 28 ชาวบ้านที่ยังคงเลื่อมใสศรัทธาประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิม มาร่วมงาน
ณ บริเวณสวน 36 ป่าท้ายหมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีกรรม
ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

4.1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโชนไทย

4.1.1 ความเป็นมาของผีตาโชนไทย

ผีตาโชนไทยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือผีตาโชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งมีประวัติและความเป็นมา ดังนี้ คำว่า “ผีตาโชน” เป็นชื่อที่รู้จักและคุ้นเคยเป็นอย่างดีในปัจจุบัน ไม่เฉพาะในระดับท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ชื่อของผีตาโชนยังเป็นที่รู้จักของคนไทยทั่วทุกภูมิภาค และยังเป็นที่น่าสนใจในหมู่ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอีกหลายประเทศที่ได้มีโอกาสรับรู้จากการการเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ ในยุคปัจจุบัน และจนถึงการเดินทางมาร่วมกิจกรรมการละเล่นถึงในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย ชื่อของผีตาโชนจึงเป็นที่สนใจใคร่รู้ของผู้คนโดยทั่วไป จากการศึกษาค้นคว้าจากผู้รู้ที่ได้มีการศึกษาไว้แล้วและเป็นที่ยอมรับ คำว่าผีตาโชนมีที่มา โดยสังเขป ดังนี้

ภาพประกอบ 29 ผีตาโขนไทยในยุคอดีต ที่การออกแบบลวดลาย สีส้นและเสื้อผ้าเป็นแบบเรียบง่าย
ยังไม่ค่อยวิจิตรเหมือนในยุคปัจจุบัน

ที่มา : นิตยสารสารคดี

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ 15 หมู่บ้าน ในอำเภอด่านซ้าย โดยการสนทนา
กลุ่มและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมประเพณีผีตาโขนในด้านประวัติความเป็นมา พบว่าทั้ง
15 หมู่บ้าน มีความเชื่อคล้ายคลึงกันโดยกลุ่มตำบลด่านซ้าย ประกอบด้วย กลุ่มไม้้งามสามแสน บ้านนาสี
เทียน กลุ่มตำนาคเลย บ้านน้ำพุ กลุ่มบ้านนาเวียงใหญ่ กลุ่มม่วงสี บ้านเหนือ กลุ่มเขื่อนขาน บ้านหัวหน้ายุง
limited team บ้านหัวหน้ายุง และกลุ่มรักษ่อนุรักษ์ บ้านด่านซ้าย ทั้ง 7 กลุ่มและ 6 หมู่บ้านนี้ (สัมภาษณ์,
5 กรกฎาคม 2561) เชื่อว่าการละเล่นแห่ผีตาโขนไม่มีหลักฐานปรากฏ ที่แน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด เป็นแต่
เพียงสันนิษฐานว่าอาจเกิดพร้อมกับการประเพณีบุญหลวง หรือ งานบุญพะหวัด ซึ่งมาจากคำว่า
“พระเวสสันดร” เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องส่งพระเวสสันดรออกจากป่าเพื่อกลับพระนคร พวกผีป่าในป่า
ต่างคร่ำคร่า อาลัยรักในพระองค์ จึงตามมาส่งเสด็จโดยแฝงตัวแฝงตนมากับชาวบ้านเข้าเมืองจึงเรียกว่า
“ผีตามคน” หรือ “ผีตาขน” พอนานเข้าเกิดการเรียกเพี้ยนกลายเป็น “ผีตาโขน” ในปัจจุบัน และเห็นว่า
ที่มาของการละเล่นแห่ผีตาโขนมีมาตั้งแต่โบราณ เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้วหลายร้อยปี ยึดถือปฏิบัติสืบ
ทอดกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้ การละเล่น ผีตาโขน เป็นความคิดแยกค้ายที่บรรพบุรุษชาวเมืองด่านซ้าย
จังหวัดเลยได้สร้างไว้ให้ โดยนำเอาพระเวสสันดรชาดก พระมหากษัตริย์ที่ 10 มาสร้าง กล่าวอย่างคร่าวๆว่า
“พระเวสสันดรทรงเสด็จออกจากเมืองเข้าไปในป่าเพ็ญเพียรในป่า เหล่าผีในป่าต่างคร่ำคร่า เลื่อมใสในตัว
พระองค์ เมื่อครั้งถึงเวลาที่พระองค์เสด็จกลับเมือง ภูติผีในป่าจึงตามไปส่งพระองค์ในเมืองโดยแฝงตัวแฝง

ตน มาที่บ้านเพื่อตามส่งเสด็จ” นับจากนั้นจึงเกิดประเพณีผีตาโชนขึ้นจัดขึ้นเพื่อร่วมรำลึกถึง เหตุการณ์นี้ด้วยการเฉลิมฉลองแต่งกายปลอมตัวเป็นผี

ในขณะที่กลุ่มตาวาน บ้านห้วยมุ่น ตำบลกกสะทอน กลุ่มหวาดศิลป์บ้านโพนหนอง ตำบลนาหอและกลุ่มทีมงานคุณภาพ บ้านห้วยลาด ตำบลนาดี(สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2561) เห็นว่า ผีตาโชนเป็นชื่อการละเล่นชนิดหนึ่ง โดยที่ผู้เล่นจะมีการทำหน้ากากผีตาโชนขึ้นมาเพื่อการสวมใส่ โดยที่ หน้ากากผีตาโชนนั้นจะมีลักษณะที่น่าเกลียดน่ากลัว มีการสวมเครื่องแต่งกายที่มีมิติและเต็มไปด้วยสีสัน จากลวดลายของผ้าและการประดับตกแต่งจากเศษผ้าแล้วเข้าร่วมเดินในขบวนแห่ โดยเชื่อว่าประเพณีผีตาโชนนั้นเป็นการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม คือการบวงสรวงบูชาวิญญาณผีบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ลาว โดยมีความเชื่อว่า“ต้นตระกูลนั้นเป็นผู้สร้างบ้านแปงเมือง เมื่อบรรพชนได้สิ้นชีวิตไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่น่าเกรงขามมีอำนาจที่จะดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือความหายนะแก่บ้านเมือง” เช่นกันกับ กลุ่มบ้านเดิ่น บ้านนาหว้า บ้านก้างปลา บ้านหนามแท่ง บ้านนาท่อม บ้านเทิงนา บ้านห้วยอ้อย และบ้าน ศาลาน้อย (สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2561) มีความเห็นว่า ประเพณีผีตาโชนกำเนิดมาจากพระธาตุศรีสองรัก อันเป็นที่สถิตของดวงวิญญาณของชายหญิงที่รักกันมาก แต่ถูกผู้ใหญ่กีดกันจึงเข้าไปแอบอยู่ในอุโมงค์ที่กำลังก่อสร้างพระธาตุศรีสองรัก เมื่อช่างได้ทำการปิดอุโมงค์ก็ทำให้ชายหนุ่มและหญิงสาวเสียชีวิต กลายเป็น “เจ้าพ่อกวน” และ “เจ้าแม่นางเทียม” ที่คอยแผ่ดูแลปกป้องรักษาพระธาตุศรีสองรัก และมีบริวารที่เป็นวิญญาณของคนตายมากมาย เมื่อถึงเทศกาลแห่แทนพระธาตุศรีสองรัก วิญญาณเหล่านั้นก็จะ ออกมาแห่แทนด้วยจึงเป็นที่มาของประเพณีผีตาโชน

เมื่อกล่าวถึงการละเล่นผีตาโชน "ผีตาโชน" เป็นคำที่เรียกชื่อ การละเล่นชนิดหนึ่ง ที่ผู้เล่น ต้องสวมหน้ากากที่วาดหรือแต้มให้หน้ากลัว โดยชุดแต่งผีตาโชนใช้ผ้าเก่า ผ้ามุ้ง หรือใช้เศษผ้าเก่า นำมา ห่อหุ้มร่างกายให้มีมิติ ซึ่งจะร่วมเข้าขบวนแห่และแสดงท่าทางต่าง ๆ ระหว่างที่มีประเพณีบุญหลวง เป็น การละเล่นที่มีเฉพาะในท้องที่อำเภอด่านซ้ายเท่านั้น คำว่าผีตาโชนความหมายเดิมไม่แน่ชัดเท่าที่สืบทราบ แต่เพียงว่า เป็นผีที่มีลักษณะรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัวจากการที่สอบถามช่าง "เจ้ากวน" ผีตาโชน มาจากคำว่า"ผีตามคน" คนเข้ามาขออาหาร ขอส่วนบุญในเมืองมนุษย์ทำการเล่นหยอกล้อผู้คนที่ขอข้าวปลา อาหารแล้วก็จะพากันกลับยังถิ่นที่อาศัยของตน ในการเล่น "ผีตาโชน" ของชาวอำเภอด่านซ้ายมีความเชื่อว่า ประการแรก เล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุดในเมืองด่านซ้าย ประการที่ สองเล่นเพื่อร่วมขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง อันเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา ประการที่สาม เล่นเพื่อ ร่วมขบวนในการแห่บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) และการแห่ขอฝน ประการที่สี่ เล่นเพื่อความสนุกสนาน ประการสุดท้าย เล่นเพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีที่เคยกระทำด้วยกาย วาจา ใจ รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ให้ติดไปกับผี ตาโชน โดยการนำไปลอยน้ำหมัน เป็นการเสร็จสิ้นพิธีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชน (กรมส่งเสริม วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) ผีตาโชนเป็นการเล่นพื้นบ้านของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่ง แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของอำเภอด่านซ้าย ไม่เหมือน

การละเล่นพื้นบ้านของท้องถิ่นอื่น การละเล่นผีตาโขนมีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏ สันนิษฐานว่าคงเกิดมาพร้อมกับประเพณีบุญหลวง และถือปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยตลอดจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

สาเหตุที่เรียกผีตาโขน เนื่องจากไม่อาจค้นคว้าหาหลักฐาน หรือการบันทึกได้ จึงต้องใช้วิธีการสอบถามจากคนเฒ่าคนแก่ผู้มีอาวุโสของอำเภอด่านซ้าย ซึ่งก็มีข้อสันนิษฐานตามการศึกษาของ พงศพร พินิจวัฒน์, 2548 “ผีตามคน” จากการบอกเล่าของเจ้าพ่อกวานในขณะที่เข้าทรงบอกว่า เป็นผีที่ตามคนมาในงานบุญพระเวส (บุญเวส หรือบุญมหาชาติ) ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขน “คนป่า” ผีตาโขนเป็นคนป่าเผ่าหนึ่ง (คล้ายผีตองเหลือง) ซึ่งอาศัยอยู่ในเขาวงกต ขณะที่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีได้บวชเป็นดาบส พระองค์ได้แม่บารมี จนเป็นที่นับถือของคนป่า (ผีตาโขน) เหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับเข้าเมือง คนป่าจึงตามมาส่งเสด็จด้วย แต่เนื่องจากคนป่ามีความอาย เมื่อจะเข้าเมืองจึงหาสิ่งปกปิดร่างกาย โดยเฉพาะในหน้า จึงใช้กาบกลาง (ส่วนที่ห่อหุ้มตามของต้นไม้) เจาะรูที่ตาให้มองเห็น ใช้เถาวัลย์ หรือตอกผูกสองข้างรัดศีรษะด้านหลังกันหล่น ต่อมาเมื่อมีงานบุญพระเวส จึงมีผู้ทำหน้ากากสวมใส่เข้าขบวนแห่พระเวส แทนคนป่า จึงเรียกว่า ผีตาโขน (สังข์ศิลป์ชัย สังคิตศิลป์. สัมภาษณ์ : 2544) “ผีตาโขน” เป็นผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโขนที่ปั้น หรือที่สร้างขึ้นให้น่าเกลียดน่ากลัว เมื่อมีการละเล่นผีตาโขน ผู้เล่นจะทำหน้ากากผีให้น่าเกลียดน่ากลัวสวมใส่ คล้ายการละเล่นโขนละครคน เป็นการสวมหัวโขนรูปผีต่างๆ จึงเรียกว่า ผีตาโขน “ผีตาขน” ผีตาโขนเดิมเรียกการเล่นนี้ว่าผีตาขนต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขน (สาร สาระทัศนานันท์, 2542)

ผีตาโขน เป็นชื่อการละเล่นชนิดหนึ่งในงานบุญหลวง โดยผู้เล่นจะนำหน้ากากที่มีลักษณะน่าเกลียดน่ากลัวมาสวมใส่แต่งกายมิดชิด แล้วเข้าขบวนแห่และแสดงท่าทางต่างๆ ในระหว่างมีงานบุญตาประเพณีประจำปีของท้องถิ่นพื้นบ้าน โดยเฉพาะที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยส่วนที่บ้านไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร มี “บุญแข่งผีตาโขน” ในเดือน 4 ขึ้น 4 ค่ำ เป็นกิจประเพณีท้องถิ่นที่เป็นงานกุศล จึงไม่ค่อยจะมีคนรู้จักทั่วไป (สาร สาระทัศนานันท์, 2542) ในทัศนะของเจ้าพ่อกวานแล้วคำว่าผีตาโขนคงมาจากการที่บรรดาผีเหล่านั้นสวมหน้ากากคล้ายลักษณะของโขนละคร แต่เดิมบางคนเรียกว่าผีตาขนบ้าง ผีตามคนบ้าง แต่ก็หาความหมายไม่ได้ชัดเจน (ธัญญา บัระภา, 2556) หมายถึงผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโขนที่ปั้นขึ้นให้น่าเกลียดน่ากลัว เมื่อคนจะเล่นผีตาโขนจึงต้องทำหัวโขนให้น่าเกลียดน่ากลัวมาสวมใส่ด้วย (สาร สาระทัศนานันท์, 2542) ส่วน “ผีตามคน” มีที่มาจากผีตามคนมาในงานบุญเวส ผีตามคนเข้ามาขออาหารหรือจากเวสสันดรชาดก ตอนที่แห่พระเวสสันดรเข้าเมือง คนป่าที่เคยอยู่รับใช้และปรนนิบัติพระเวสสันดรและนางมัทรีหรืออยากจะมาส่งพระเวสสันดรพระนางมัทรีและกัณหาชालี แต่ก็มี ความอายชาวบ้านที่มาส่งเนื่องจากไม่เคยเข้าเมืองมาก่อนทำให้ต้องหาวัสดุต่างๆ มาปกปิดร่างกาย (ธัญญา บัระภา, 2556) ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขนในขณะที่ผีตาขน หรือ ผีขน มาจากลักษณะเฉพาะของผีที่ชอบตามขี้น้อยอยู่ มากมายและยาวผิดปกติต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขน (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) ผีตาโขน เป็นการละเล่นที่ผู้เล่นสวมหัวโขนประดิษฐ์จากเศษวัสดุท้องถิ่น นิยมเล่นในงานประเพณีบุญหลวง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

มีที่มาที่หลากหลายแต่โดยสรุปแล้วเกิดจากความเชื่อเรื่องผีผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา (พระ ทวีศักดิ์ นรินโท, 2556)

รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีผีตาโชน ประเพณีผีขนน้ำและประเพณี แห่ต้นดอกไม้ : การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจังหวัด เลย ของ ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554 พบว่า ผีตาโชนเป็นชื่อการละเล่นชนิดหนึ่ง โดยที่ผู้เล่นจะมีการทำ หน้ากากผีตาโชนขึ้นมาเพื่อการสวมใส่ โดยที่หน้ากากผีตาโชนนั้นจะมีลักษณะที่น่าเกลียดน่ากลัว มีการสวม เครื่องแต่งกายที่มีตูดและเต็มไปด้วยสีสันทึบจากลวดลายของผ้าและการประดับตกแต่งจากเศษผ้าแล้วเข้า ร่วมเดินในขบวนแห่ สำหรับการละเล่นผีตาโชนนั้นมีเฉพาะงานบุญประเพณีท้องถิ่นในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ชาวบ้านเรียกว่า “งานบุญหลวง” หรือบางคนก็เรียกว่างานบุญใหญ่ (ธรรมาสัน นิยมรัตน์จรรุณ, 2553) ประเพณีผีตาโชนนั้นเป็นการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม คือการบวงสรวงบูชาวิญญาณผีบรรพชน กลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว โดยมีความเชื่อว่าต้นตระกูลนั้นเป็นผู้สร้างบ้านแปงเมือง เมื่อบรรพชนได้สิ้นชีวิตไป เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่น่าเกรงขามมีอำนาจที่จะดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือความหายนะแก่ บ้านเมือง

คำว่าผีตาโชนนั้น มาจากคำว่าผีตามคน ลักษณะเฉพาะของผีชนิดนี้คือที่ชอบตามีขน ขึ้นอยู่มากมายและยาวผิดปกติ ตามความเชื่อมาจากการแห่พระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง คนป่าที่เคย อยู่รับใช้และปรณินบัติพระเวสสันดรและนางมัทรีหรืออยากจะมาส่งพระเวสสันดรพระนางมัทรีและกัณหา ซาลี แต่ก็มี ความอายชาวบ้านที่มาส่งเนื่องจากไม่เคยเข้าเมืองมาก่อน ทำให้ต้องหาวัสดุต่าง ๆ มาปกปิดร่างกาย ดังนั้นเมื่อมีงานบุญหลวง ซึ่งเป็นงานประจำปีของชาวอำเภอด่านซ้าย จึงมีการจัดขบวนแห่พระเวสสันดร พระนางมัทรีและกัณหา ซาลีเข้าเมืองโดยมีคนป่าร่วมขบวนเดินเข้ามาส่งด้วย ดังนั้นในการแต่งกายเพื่อร่วม ขบวนจึงมีการคิดสร้างเป็นผีตาโชนขึ้นมาเพื่อเลียนแบบคนป่าซื่อๆ จึงได้นำเอาเศษวัสดุที่เหลือใช้ใน คราวเรือมาประดิษฐ์เป็นชุดผีตาโชนจนเป็นประเพณี ดังปรากฏว่าวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างหน้ากากผีตา โชนนั้นมีการทำมาจากหวดหนึ่งข้างเหนียวและส่วนโคนของก้านมะพร้าวแห้งนำมาเจาะเป็นช่องลูกตา และเย็บหน้าตาด้วยเขม่าไฟจากดินหม้อ ขมิ้น และปูนขาว นอกจากนี้ยังใช้เศษผ้าห่ม มุ้งเก่าที่ขาดและ หรือจิวรของพระที่ไม่ได้ใช้แล้วนำมาสู่การปรับปรุงและคิดออกแบบสร้างสรรค์เป็นชุดเครื่องแต่งกายสำหรับ ผีตาโชน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อสายที่สองที่ว่า ประเพณีผีตาโชนกำเนิดมาจากพระธาตุศรีสองรัก อันเป็นที่สถิตของดวงวิญญาณของชายหญิงที่รักกันมาก แต่ถูกผู้ใหญ่กีดกันจึงเข้าไปแอบอยู่ในอุโมงค์ที่ กำลังก่อสร้างพระธาตุศรีสองรัก เมื่อช่างได้ทำการปิดอุโมงค์ก็ทำให้ชายหนุ่มและหญิงสาวเสียชีวิต กลายเป็น “เจ้าพ่อกวน” และ “เจ้าแม่นางเทียม” ที่คอยเฝ้าดูแลปกป้องรักษาพระธาตุศรีสองรัก และมี บริวารที่เป็นวิญญาณของคนตายมากมาย เมื่อถึงเทศกาล วิญญาณเหล่านั้นก็จะออกมาแห่แห่นด้วยจึงเป็น ที่มาของประเพณีผีตาโชน (สนอง อุปลา, 2546)

จากการศึกษาพบว่า "ผีตาโขน" เป็นคำที่เรียกชื่อ การละเล่นชนิดหนึ่ง ในประเพณีบุญหลวงของชาวด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งจัดขึ้นในระหว่างบุญเดือนเจ็ดหรือเดือนแปด ตามฮีตสิบสอง เหตุที่เรียกบุญหลวงเนื่องมาจากการรวมเอาบุญ"พระเวส" หรือ "บุญพระเวสสันดร" ซึ่งนิยมทำใน (ภาพ : พระพิทักษ์ แม่นศิริ) เดือนสี่และ"บุญบังไฟ" นิยมทำบุญในเดือนหกกรมเข้าด้วยกัน รวมจัดงานเป็นงานบุญเดียวกัน แต่เลื่อนมาทำในเดือนเจ็ดหรือเดือนแปดแทน ผู้เล่นต้องสวมหน้ากากที่วาดหรือแต้มให้หน้ากลัว คำว่า "ผีตาโขน" จากการศึกษพบว่ามาจากคำว่า "ผีตามคน" คนเข้ามาขออาหาร ขอส่วนบุญในเมืองมนุษย์ทำการเล่นหยอกล้อผู้คนขอข้าวปลาอาหารแล้วก็จะพากันกลับยังถิ่นที่อาศัยของตน บ้างก็ว่าเดิมเรียกการเล่นนี้ว่าผีตาขนต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขน ซึ่งเป็นผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโขนที่ปั้น หรือที่ทำขึ้นให้หน้าเกลียดน่ากลัวนั่นเอง

ภาพประกอบ 30 ผีตาโขนคิงคอง ลักษณะของผีตาโขนในยุคดั้งเดิมของชาวด่านซ้าย ปัจจุบันยังมีหน้ากากลักษณะนี้อยู่

ที่มา : พงศธร พิณีวัฒน์

พญู๋ ปณุ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 31 รูปปั้นผีตาโขนประดิษฐ์ไว้บริเวณด้านหน้าวัดโพนชัย ซึ่งเป็นวัดประจำ
อำเภอด่านซ้าย

สำหรับกำหนดการจัดงานเป็นดังที่เจ้าพ่อกวน (ดร.ถาวร เชื้อบุญมี) ได้ให้สัมภาษณ์ไว้เมื่อ วันที่ 6 กรกฎาคม 2562 ว่างานประเพณีบุญหลวงที่วัดโพนชัย อำเภอด่านซ้าย จะกำหนดวันภายหลังจากที่มีพิธีบวงสรวงอารักษ์หลักเมืองที่ "หอหลวง" และ "หอน้อย" ขณะที่กระทำพิธีบวงสรวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าในอดีต โดยจะเข้าทรงร่างผ่าน "เจ้ากวน" ("เจ้ากวน" คือ พิธีกรรมความเชื่อที่ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการอัญเชิญวิญญาณเจ้าในอดีตเข้าร่างหรือเข้าทรง เป็นผู้กระทำพิธี) โดยจะมีรับสั่งอนุญาตกำหนดวันในการจัดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนจะกระทำการขออนุญาตกำหนดวันจัดงานพิธีที่ "หอน้อย" งานบุญประเพณีบุญหลวงจัดขึ้นที่วัดโพนชัย จะเว้นไม่กระทำไม่ได้มีความเชื่อว่าปีใดไม่กระทำจะเกิดเภทภัยต่าง ๆ เกิดขึ้นกับชุมชนชาวด่านซ้าย หลังจากที่มีกำหนดการจัดงานในสมัยก่อนที่จะมีการส่งเสริมการท่องเที่ยววัน 2 วัน คือ วันรวม (วันโฮม) ซึ่งจัดการแสดงการละเล่นผีตาโขนและแห่ขบวนพะเหวดเข้าเมือง วันที่ 2 ของงานจะมีการฟังเทศน์มหาชาติ เป็นเสร็จพิธี เมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2535 ทางจังหวัดเลยร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ขออนุญาตจาก "เจ้ากวน" เพิ่มวันในการจัดงานบุญหลวงเพิ่มเป็น 3 วัน

ภาพประกอบ 32 พิธีบวงสรวงหอลหลวงหน้อย เป็นพิธีบวงสรวงอารักษ์หลักเมืองที่หอลหลวงและ
หอน้อยก่อนเริ่มงาน

ที่มา : พัชราภรณ์ ทองหล้า

โดยวันแรกเป็นวันรวม (วันโสม) ประชาชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ มาร่วมงานพิธีตั้งแต่เช้ามีด
เวลาประมาณ 03.00-05.00 น. กระทำพิธีอัญเชิญอุปคุตจากห้วยน้ำหมันเข้ามาประดิษฐานอยู่ที่เหมาะสม
ภายในวัดโพนชัย มีการบวงสรวงสักการะอุปคุตเสร็จพิธี ในตอนสายจะมีการนำขบวน "ผีตาโขนใหญ่"
("ผีตาโขนใหญ่" มีอยู่สองตนเป็นชายหนึ่งตนหญิงหนึ่งตนทำด้วยโครงสร้างจากไม้ไผ่มีขนาดใหญ่โต ทำให้
คนสามารถเข้าไปอยู่ข้างในตัวผีได้ โดยผู้ที่สร้างผีตาโขนขนาดใหญ่ จะต้องทำพิธีแต่งขันดอกไม้ ขันห้า
และขันแปด มีดอกไม้และเทียนอย่างละ 5 คู่ และ 8 คู่ ทำการขอขมาและขออนุญาตต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนจึง
เริ่มทำโครงไม้ไผ่จากส่วนหัวก่อนและทำลำตัว หาด้าม้ง ผ้าหม่ม หรือหาเศษผ้าเก่า ๆ มาสวมใส่ห่อหุ้มลำตัว
แต่งหน้าตาให้หน้ารู้ว่า เป็นหญิงหรือชายและหาอุปกรณ์มาทำเป็นอวัยวะเพศให้ผีทั้งสองตน) แห่งขบวนจาก
บ้านช่างที่ทำผีตาโขนใหญ่ไปบ้าน "เจ้ากวน" โดยมีขบวนฆ้อง กลอง ฉิ่งฉาบตีเป็นที่สนุกสนานหยอกล้อกัน
ผู้คนที่ออกมาร่วมงาน "เจ้ากวน" จะออกมาต้อนรับพร้อมกับ "นางเทียม" หรือ "เจ้าแม่นางเทียม" ("เจ้าแม่
นางเทียม" หรือ "นางเทียม" คือ พิธีกรรมความเชื่อที่ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการอัญเชิญวิญญาณเจ้าใน
อดีตเข้าร่างหรือเข้าทรง เป็นผู้หญิงเป็นร่างทรง) มีการเลี้ยงเหล้าข้าวปลาอาหารจนเป็นที่อิมนำสำราญแล้ว
จึงพากันลา "เจ้ากวน" และ "เจ้าแม่นางเทียม" ตั้งขบวนแห่ไปที่วัดโพนชัย แห่งขบวนรอบวัดโพนชัยครบ 3
รอบ ขบวนผีตาโขนใหญ่และผีตาโขนน้อยจะพากันแห่แยกย้ายขบวนไปตามบ้านต่าง ๆ ขอเหล้าปลาอาหาร
จากชาวบ้านและทำการหยอกล้อผู้คนที่พากันมาร่วมงานพร้อมทั้งนุ่งท่อนเกี่ยว โดยในวันนี้อาจจะมีผีตาโขน

ต่าง ๆ จะออกมาเป็นจำนวนมากเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมขบวนผีต่าง ๆ จะกับมารวมที่วัดทำการเล่น
สนุกสนานกับผู้ที่มาร่วมงานบุญ อันเป็นการเฉลิมฉลองงานบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนในวันแรก

ในวันที่สองของงานบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนขบวนผีตาโขนน้อยใหญ่จะเริ่มเล่นไป
ตามบ้านเรือนต่าง ๆ ตั้งแต่เช้ามืด เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมประชาชนผู้เข้าร่วมงานและผีตาโขนทั้งหลายจะ
ไปรวมกัน ณ จุดที่จะกระทำพิธีอัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง โดยสมมุติให้วัดโพชนชัยเป็น
เมืองสีพันนคร ซึ่งการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองนี้ ได้เค้าโครงมาจากเรื่องพระเวสสันดรชาดกในกัณฑ์ที่ 13 ใน
การกระทำพิธีซึ่งจะมีการละเล่นกันอย่างครึกครื้น เป็นวันที่มีผีตาโขนน้อยใหญ่ออกมาเล่นหยอกล้อกับผู้คน
เป็นที่สนุกสนาน หลังจากร่วมขบวนแห่ในงานบุญดังกล่าว เหล่าผีตาโขนน้อยใหญ่จะนำเครื่องเล่นผีตาโขน
หน้ากาก และอุปกรณ์การละเล่นผีตาโขนต่าง ๆ ไปล่องที่ ลำน้ำหมัน การนำเครื่องเล่นผีตาโขนน้อยใหญ่ไป
ล่องลำน้ำหมันเป็นความเชื่อว่าเป็นการลอยความไม่ดีไม่งามที่บรรดาผีบรรดาผีตาโขนน้อยใหญ่นำมาให้
ลอยไปกับลำน้ำหมัน เป็นการเสร็จการละเล่นผีตาโขนน้อยใหญ่ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันผู้วิจัยศึกษาพบว่า
ประชาชนไม่น้อยที่ไม่นำหน้ากากผีตาโขนไปลอยทิ้งน้ำ โดยมีเหตุผลว่าเสียดายเนื่องจากหน้ากากผีตาโขนมี
ราคาแพง มีความสวยงาม และอยากเก็บไว้เป็นที่ระลึก สำหรับตอนกลางคืนของงานจะมีการฟังกศน์ที่วัด
โพชนชัยตลอดคืน ในวันที่สามของงานในตอนเช้าประชาชนชาวด่านซ้ายมาร่วมกันทำบุญที่วัดโพชนชัย ร่วมกัน
ฟังกศน์ฟังกธรรมเป็นอันเสร็จสิ้นงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนของชาวด่านซ้าย

ภาพประกอบ 33 บรรยากาศในช่วงพิธีเปิดงานจะมีหน้ากานานาชาติจากหลายประเทศ
ร่วมในพิธีเปิดงานด้วย

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 34 วันแรกของงานจะมีพิธีบายศรีและสมโภชเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียมที่บ้านพัก
ก่อนเริ่มสูักิจกรรมต่างๆ

ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

4.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาโขนไทย ความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวอีสานเป็นความเชื่อที่มีมาอย่างช้านาน และด้วยความเชื่อเหล่านี้ก่อให้เกิดพิธีกรรมหรือแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เกิดเป็นวัฒนธรรมและประเพณีที่กระทำสืบต่อกันมาจนถึงลูกหลาน อาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้างไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปแต่สิ่งที่เห็นได้อย่างเด่นชัดคือ ได้นำเอาความเชื่อเกี่ยวกับผีมาผสมผสานกับความเชื่อด้านพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกันในจังหวัดเลยมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ และเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับผีที่สืบต่อกันมาอย่างช้านานคือ “ประเพณีบุญหลวง หรือการละเล่นผีตาโขน” ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวอำเภอด่านซ้าย (พระทวีศักดิ์ นรินโท, 2556) คนอีสานมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีนา ผีไร่ โดยจะต้องมีพิธีเซ่นไหว้อยู่เป็นประจำเพราะเชื่อว่าผีมีอิทธิฤทธิ์สามารถให้คุณให้โทษได้ ประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านของภาคอีสานก็โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น ประเพณีแห่ผีตาโขน ประเพณีบุญบั้งไฟ ไหลเรือไฟ การแสดงหมอลำ ดัดพิณ เป่าแคน ล้วนแสดงออกถึงความสนุกสนานและมีชีวิตชีวา ทดแทนกับสภาพภูมิประเทศที่แห้งแล้ง (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559) ลัทธิความเชื่อเรื่องการนับถือผีจึงพบเห็นได้ทั่วไปในกลุ่มคนอีสาน ภาคอีสานของไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์น้อยกว่าฝั่งลาวแต่ก็มีวัฒนธรรมลาวเป็นแกนเหมือนกับฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง พอมองเห็นได้ว่าวัฒนธรรมลาวก็มีวัฒนธรรมไทยเป็นแกนคือผสมผสานกันกับวัฒนธรรมไทย รับเอาภาษาและวัฒนธรรมไทยเข้าไปใช้ ชาวลาวจึงมีคติความเชื่อชุดเดียว

กับชาวไทยคือความเชื่อเรื่องอำนาจธรรมชาติผ่านผีฟ้าพญาแถน เชื่อเรื่องขวัญแต่ให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษมาก แสดงออกผ่านความนับถือในผีปู่ตา (กัญญา ลีลาชัย, 2544)

“ผีตาโขน” นับเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประชาชนในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และประชาชนชาวเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว กล่าวคือชาวจังหวัดเลยมีถิ่นอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชัดเจน อันเกิดจากการมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเป็นเชื้อชาติลาว ที่ส่งผลทำให้มีการสร้างวัฒนธรรมทั้งในเชิงศิลปวัตถุและสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ความศรัทธาร่วมกัน ประเพณีที่มีความสำคัญและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวในระดับประเทศคือประเพณีผีตาโขน ถือว่าเป็นความเชื่อความศรัทธา ของคนในจังหวัดเลยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ และพุทธศาสนา ดังนั้นในการจัดประเพณีแต่ละครั้งของชุมชนท้องถิ่นก็จะมีสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นออกมาโดดเด่นและแสดง ให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนต่อพิธีกรรมนั้น ความงดงามของการออกแบบหน้ากาก เครื่องแต่งกาย ลีลาการเต้น การเคลื่อนไหวร่างกาย และเสียงของหมากกะແຫ່ງที่ตั้งกังวาน จึงสามารถเรียกร้องความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาชื่นชมในวัฒนธรรมได้ (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554) ชาวเลยมีความเชื่อในเรื่องภูติผีบรรพบุรุษเชื่อในเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้านางเทยม ซึ่งมีอยู่แทบทุกหมู่บ้าน จึงนับได้ว่าชาวจังหวัดเลยนั้นเป็นผู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้ค่อนข้างเหนียวแน่น ถึงแม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนเมืองเลยบางส่วนได้เปลี่ยนแปลงไป (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยและคณะ, 2540)

ในการเล่น “ผีตาโขน” ของชาวอำเภอด่านซ้ายมีความเชื่อว่า ประการแรก เล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุดในเมืองด่านซ้าย ประการที่สอง เล่นเพื่อร่วมขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง อันเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา ประการที่สาม เล่นเพื่อร่วมขบวนในการแห่บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) และการแห่ขอฝน ประการที่สี่เล่นเพื่อความสนุกสนาน ประการสุดท้ายเล่นเพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีที่เคยกระทำด้วยกาย วาจา ใจ รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ให้ติดไปกับผีตาโขน โดยการนำไปล่องลำน้ำหมัน ถือเป็นการเสริมสิริมงคลให้บุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน (พรรัชชล แข็งขัน, 2557) จุดมุ่งหมายของการเล่นคือการเล่นเพื่อถวาย เจ้านาย นอกจากนั้นยังเล่นเพื่อขอฝน ความสนุกสนาน และเพื่อประกอบขบวนแห่พระเวสสันดร เข้าเมือง องค์ประกอบในการเล่นมี 4 อย่างคือ ผู้เล่นผีตาโขน หน้ากากผีตาโขน อุปกรณ์การเล่น ได้แก่ ดาบกับหมากกะແຫ່ງ และขบวนเซิ้ง การเล่นสะท้อนถึงโลกทรรศน์ของชาวอำเภอด่านซ้ายว่า มีคติความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนापราหณ์ และภูติผีปีศาจ ตลอดจนอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นประเพณี ที่ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คนในสังคม ผู้เล่นได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด ช่วยลดความกดดันและความขัดแย้งในสังคมได้ การเล่นมีส่วนช่วย รักษาบรรทัดฐานและสร้างเอกภาพในสังคมเพราะคนในสังคม มีความเชื่อในสิ่งเดียวกัน ทุกคนจึงตระหนักและสำนึกในหน้าที่ของตน (กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533)

ภาพประกอบ 35 พิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติของคนในชุมชน
สืบปฏิบัติต่อเนื่องกันมาในรูปแบบเชิงสัญลักษณ์

ที่มา : สวท.ด่านซ้าย

ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาโขน มีส่วนสอดคล้องสัมพันธ์กันกับความเชื่อที่มีต่อพระธาตุศรีสองรัก วัดพระธาตุศรีสองรักวัดพระธาตุศรีสองรักในอำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลยทุกๆปีจะมีงานบูชาหรืองานนมัสการจะมีในวันขึ้น15 ค่ำของเดือน 6 ของพิธีที่สำคัญคือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการอุปสมบทเป็นประจำทุกปีเป็นประจำปีที่ขาดไม่ได้กวนหรือเจ้ากวนของแต่ละหมู่บ้านตลอดจนบ้านใดที่มีหิ้งบูชาก็จะมีการตั้งกองบวชอุทิศกุศลให้กับดวงวิญญาณที่สถิตอยู่ที่หอและหิ้งแล้วจึงมีพิธีกรรมบูชาพระธาตุศรีสองรัก การบูชาพระธาตุด้วยต้นผึ้งเป็นสำคัญ ดังนั้นการกำหนดวันบูชาพระธาตุแต่โบราณมานั้นได้กำหนดในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ของทุกปีโดยไม่ต้องเลื่อนตามปฏิทินที่เป็นปีอธิกมาส เจ้าหิ้งเจ้าหอแต่ละชุมชนแต่ละหมู่บ้านและชาวเมืองจะมารวมพิธีกรรมโดยไม่ต้องนัดหมายถือปฏิบัติกันมาเป็นประเพณีจนถึงปัจจุบัน

หน้ากากผีตาโขนเป็นหน้ากากที่ใช้ในพิธีกรรมตามความเชื่อศรัทธาทางศาสนาที่มีในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย การใช้หน้ากากมีความสำคัญและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์มนุษย์ในกลุ่มแม่น้ำโขงทั้งหมด ซึ่งแต่ละพื้นที่จะมีชื่อเรียกต่างกันไปความเชื่อศรัทธาของชาติพันธุ์มนุษย์ในกลุ่มแม่น้ำโขง ชาติพันธุ์มนุษย์ในกลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอารยชนที่มีความเจริญมาช้านาน มีความเชื่อเรื่องผี มีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตลอดมา คำว่าหิ้ง เป็นที่สถิตของวิญญาณบรรพบุรุษ จะเรียกว่าผีบรรพบุรุษหรือผีเชื้อก็ได้ การรักษาหิ้งนั้นมีจารีตคำสอนและคำสั่งของบรรพบุรุษเป็นแนวปฏิบัติ ภายในห้องของบ้านจะมีที่บูชาวิญญาณผีบรรพบุรุษเรียกว่าหิ้งบนหิ้งจะมีพานหรือมีจานใส่เทียนและดอกไม้บูชา ซึ่งเจ้าของบ้าน

และลูกหลานจะต้องนำมาบูชาทุก 8 คำ 15 คำ หรือทุกวันพระ หิ้งเป็นที่สำหรับอธิฐานขอความช่วยเหลือของครอบครัวครอบครัวใดถ้ามีการเปลี่ยนแปลงอะไรขึ้น

ภาพประกอบ 36 ถวายต้นผึ้งพระธาตุศรีสองรัก ปุชนีย์สถานอันศักดิ์สิทธิ์ของคนอำเภอด่านซ้าย
ประจักษ์พยานแห่งความรักและไมตรีไทย-ลาว

ที่มา : สวท.ด่านซ้าย

ภายในเจ้าหิ้งจะต้องการทำพิธีกรรมบอกกล่าวหิ้งโดยมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะคอยคุ้มครองและช่วยหนุนนำในการดำเนินชีวิตแต่ถ้าบุคคลในครอบครัวทำผิดไม่อยู่ในจารีตผีบรรพบุรุษก็จะลงโทษ ดังนั้นความเชื่อเรื่องหิ้งนี้จึงสามารถควบคุมพฤติกรรมของทุกคนในครอบครัวให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณีอันดีได้ หอเป็นที่สถิตของวิญญาณเจ้านายผู้มีอำนาจเคยปกครองมาแต่ดั้งเดิมสถานที่ของหอเป็นบริเวณที่เหมาะสมและมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นสถานที่ห้ามผู้คนเข้าไปรบกวน ห้ามตัดต้นไม้ และจับสัตว์หอที่ตั้งมานานจะมีลักษณะเป็นป่าอันร่มรื่น ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามเชื่อว่าจะมีอันเป็นไป หอทุกหอ มีกวนเจ้ากวน กวนจำ หรือเฒ่าจำ เป็นผู้ดูแลและผู้นำในการทำพิธีเช่นไหว้ต่างๆ ผู้ที่จะเป็นกวนประจำหอได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ชาวบ้านเลือก ส่วนใหญ่เป็นชายสูงอายุที่มีความประพฤติอยู่ในศีลธรรม เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน หอทุกหอจะมีกำหนดการเช่นไหว้ของหอเป็นประจำทุกๆ ปี ซึ่งระยะเวลาจะแตกต่างกันไปแต่ละชุมชน

นอกจากพิธีกรรมเช่นไหว้ประจำปีของหอแล้วยังมีพิธีกรรมการบะ พิธีกรรมนี้ใช้เพื่อให้การอธิษฐานขอไว้จะได้สำเร็จดังปรารถนา ผู้ที่ทำการบะจะมีเรื่องสำคัญที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น

มีคติความ, มีการเจ็บป่วย มีการทำธุรกิจการค้า มีภาระพิเศษจะต้องเดินทาง มีวาระที่ต้องสอบแข่งขันหรือมีการคัดเลือกต่างๆ หรือมีเรื่องอื่นๆ เมื่อเรื่องที่อยู่ฐานไว้สำเร็จแล้วก็จะได้นำเครื่องที่บะไว้มาถวายเป็นการแก้บะ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันต่อมา วัด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา เจ้าหิ้งเจ้าหอหรือกวนจะต้องมาปฏิบัติบารมี และสร้างกุศลให้กับดวงวิญญาณที่สถิตในหิ้ง หอและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นที่เป็นของรักษาในบ้าน (สัมภาษณ์เจ้าพ่อกวน วันที่ 6 กรกฎาคม 2562)

ประเพณีผีตาโชนกับขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา จากการที่ชาวอำเภอด่านซ้ายจะต้องกระทำพิธีกรรมเกี่ยวกับองค์พระธาตุศรีสองรัก และพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณผี เจ้านาย ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามฮีต 12 อันได้แก่ ฮีตเดือน 4 บุญพระเวส ฮีตเดือน 5 บุญแห่พระวันสงกรานต์ ฮีตเดือน 6 บุญบั้งไฟ และฮีตเดือน 7 บุญซำฮะ การละเล่นผีตาโชนจึงมีส่วนส่งเสริมให้นำฮีตที่ขาดไป มาจัดหลอมรวมเป็นบุญเดียวกันเรียกว่า บุญหลวง โดยอาศัย ความสนุกสนานช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด จึงทำให้บุญที่เกิดจากการรวมกันนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ส่วนผลที่เกิดกับศาสนา มีส่วนส่งเสริมให้ศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชน ในแง่ทางธรรมะและการปฏิบัติทางศาสนา เสริมสร้างให้มีการผสมผสานการนับถือพุทธศาสนากับความเชื่อในวิญญาณของบรรพชนให้เกิดการบูรณาการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าชาวด่านซ้ายเชื่อกันว่าประเพณีผีตาโชน เป็นการละเล่น เพื่อบวงสรวงบูชาดวงวิญญาณบรรพชนที่เสียชีวิตไปแล้วจะกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือความหายนะกับบ้านเมืองได้ ดังที่ ธีัญญ บั้วระภา, 2556 ระบุว่า การละเล่นผีตาโชนของชาวด่านซ้าย มีความเชื่อว่า

- 1) เป็นการละเล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุด
- 2) เล่นเพื่อร่วมแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ตามความเชื่อในพุทธศาสนา
- 3) เล่นเพื่อร่วมขบวนในการแห่บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) และการแห่ขอฝน
- 4) เล่นเพื่อความสนุกสนาน
- 5) เล่นเพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีที่เคยกระทำด้วยกาย วาจา ใจ

พหุ อนุ พิโต ชีเว

ภาพประกอบ 37 ขบวนผีตาโขน กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนร่วมขบวนรำฟ้อนไปกับผีตาโขนใหญ่
ในวันแรกของการจัดงานหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม

ที่มา : อพท.

4.1.3 ประเภทของผีตาโขนไทย

จากการศึกษาพบว่าผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยมี 2 ประเภทคือผีตาโขนใหญ่ และผีตาโขนน้อย (ผีตาโขนเล็ก) ทั้งสองประเภทมีความแตกต่างกันชัดเจนสังเกตได้ด้วยสายตาคือขนาด รูปร่าง จำนวน และลักษณะท่าทางการเดิน

ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554 ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีผีตาโขน ประเพณี ผีชนน้ำและประเพณีแห่ต้นดอกไม้ : การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์ การท่องเที่ยวจังหวัดเลย จำแนกประเภทของผีตาโขนออกเป็นผีตาโขนใหญ่และผีตาโขนน้อย ดังนี้

1) ผีตาโขนใหญ่ หมายถึง หุ่นผีตาโขนที่มีขนาดใหญ่ ชาวบ้านในชุมชนจะทำเป็นคู่คือ เป็นรูปชายหนึ่งตนและหญิงหนึ่งตน ผู้มีหน้าที่ในการจัดทำเป็นตระกูลหนึ่งที่อยู่ภายในอำเภอด่านซ้าย ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดทำมาหลายชั่วอายุคน โดยที่ช่างในตระกูลหนึ่งจะถือว่าเป็นหน้าที่ของตนเองที่จะต้องกระทำ และถ้าปีใดไม่ทำก็อาจทำให้คนในตระกูลนั้นเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ฯลฯ จากการศึกษาของ สอนอง อุปลา พบว่า การทำผีตาโขนใหญ่นั้นผู้ที่จะทำได้ต้องเป็นชาวบ้านในตระกูล “เนตรมวง” ที่มีเคยจัดทำกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งผู้สร้างจะต้องมีการทำพิธีขออนุญาตจาก ผีเจ้านายโดยแต่งขัน 5 และขัน 8 มาทำพิธีขอต่อเจ้ากวน เจ้าแม่นางเทียมก่อนจึงจะสร้างได้ และจะต้องมีการสร้างเป็นเวลา 3 ปีติดต่อกัน

เนื่องจากมีความเชื่อว่า “ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามจะทำให้ผู้สร้างเจ็บไข้ได้ป่วย และเกิดเภทภัยกับคนในตระกูล เมื่อได้รับอนุญาตให้สร้างได้

ภาพประกอบ 38 ผีตาโขนใหญ่ ในแต่ละปีมักจะทำขึ้นเพียงอย่างละ 1 ตัว คือเพศชายกับเพศหญิงมีขนาดใหญ่กว่าคนปกติ 2-3 เท่าหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว มีเอกลักษณ์เฉพาะ

ภาพประกอบ 39 ผีตาโขนใหญ่ในแต่ละปีที่จัดสร้างขึ้นมาจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ยังคงบ่งบอกความเป็นเพศชายหญิงได้ชัดเจน

ภาพประกอบ 40 ผีตาโขนใหญ่ เป็นเสมือนคู่พระคู่นางหรือเป็นตัวเอกในงานบุญหลวง
ของชาวอำเภอด่านซ้ายที่มีความโดดเด่น

ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

ผู้สร้างหุ่นผีตาโขนก็จะเตรียมอุปกรณ์อันประกอบด้วย ไม้ไผ่ กระจดั่ง กระจดาช เศษผ้า กาบมะพร้าว ไม้จั่ว กาว หรือแป้งเปียก กะลามะพร้าว สี สวด และด้าย นำมาดำเนินการสร้างในบริเวณ
พื้นที่บ้านของตนเองเพราะเชื่อว่า “ผีตาโขนใหญ่นั้นมีการจำลองมาจากคนแปดศอก คือคนสมัยโบราณจะมี
รูปร่างใหญ่ดั่งนั้นเพื่อนบ้านก็จะมาช่วยสร้างก็สามารถที่จะทำได้ แต่ก็มีข้อห้ามสำคัญว่าห้ามยกออกนอก
บริเวณบ้าน” การทำผีตาโขนใหญ่นั้นเริ่มต้นการทำด้วยการตัดไม้ไผ่เป็นท่อนยาว ๆ 2 เมตร จากนั้นจึงทำ
การผ่าซีกเล็ก ๆ หรือมีการจักตอก ให้มีความหนาประมาณ 1 เซนติเมตร เพื่อนำตอกไม้ไผ่มาสานประกอบ
เป็นหุ่นให้มีโครงร่างเหมือนคนขนาดใหญ่ คือมีหัว มีลำตัวและแขน เพื่อที่จะทำให้ผีตาโขนดูตัวใหญ่ขึ้น การ
เคลื่อนไหวมีลักษณะที่คล้ายคน ซึ่งช่างก็จะมีการทำส่วนศีรษะก่อนโดยสานเป็นทรงกลม หาผ้าฝืนใหญ่มา
ห่อหุ้มลำตัวส่วนใหญ่ผ้าฝ้ายจากที่นอนเก่า แล้วหาวัสดุที่เป็นเส้น เช่น เส้นใยขนาดใหญ่ของทางมะพร้าวที่มี
การทาบเอาเนื้อออกแล้ว หรือเศษผ้าที่ตัดเป็นริ้วยาวๆนำมามัดหรือเย็บติดที่บนศีรษะให้เป็นผมโดยการให้
ผมผู้หญิงยาวกว่าผมผู้ชาย ใบหน้าสานด้วยตอกไม้ไผ่เป็นวงกลมคล้ายกระจดั่งฝัดข้าวแล้วนำมาผูกติดเข้ากับ
ส่วนศีรษะ แล้วนำกาบมะพร้าวมาตกแต่ง โดยมีการสร้างคิ้ว ตา จมูกปากผ่านการเขียนสีหรือการใช้
กระจดาชคลุกกาวหรือกาบมะพร้าวติดให้เป็นรูปทรงของคิ้ว ตา จมูกปาก จากนั้นจึงนำไม้จั่วมาตากและฉีก
ให้เป็นรูปจมูก และนำมาเย็บติดใบหน้า ส่วนใบหูทำจากกระจดาชแข็ง ตัดเป็นรูปใบหูติดกับส่วนของของหัว

ใช้สีทาตามใบหน้าและหูรวมทั้งหมดด้วยเพื่อจะได้รู้ว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ทั้งนี้เพื่อให้หน้ากากผีตาโขนใหญ่ นั้นมีลักษณะและความคล้ายคลึงกับผู้หญิงและผู้ชายมากที่สุด

สำหรับผีตาโขนใหญ่ที่เป็นเพศชายนั้นใช้ไม้เนื้ออ่อนตากแห้ง ทำเป็นอวัยวะเพศชาย ตอนปลายอวัยวะเพศแถมด้วยสีแดง แล้วนำมาผูกติดเข้ากับลำตัวตอนหน้าใต้บั้นเอวหรือใต้สะดือ ส่วนผีตาโขนใหญ่เพศหญิงมีการทำอวัยวะเพศที่มีขนาดใหญ่เพื่อให้สอดคล้องกับลำตัวที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งทำขึ้นด้วยโคนต้นกล้วยหรือกาบต้นมะพร้าวและเย็บติดไว้ตรงสะดือ ส่วนตรงหน้าอกทั้งสองข้างนำกะลามะพร้าวมาติดทำเป็นรูปนมติดไว้ภายในลำตัวของผีตาโขนใหญ่จะมีการเอาไม้ไผ่มามัดไขว้ผูกติดไว้สำหรับให้คนยืนข้างในจับยกร่างผีตาโขนให้มีการเคลื่อนไหวได้ และด้านหน้าตอนลำตัวก็จะมีการเจาะรู ๒ รูให้คนถือผีตาโขนใหญ่ได้มองเห็นและสำหรับให้ผู้ที่ต้องการบริจาคเงินให้กับคนที่อยู่ด้านในให้สามารถยื่นมือออกมาจับได้ อย่างไรก็ตามส่วนของลำตัวผีตาโขนใหญ่นั้นก็มักจะหุ้มด้วยเศษผ้าผืนๆ หรือที่นอนมีการแสดงเพศให้เด่นชัดว่าผีตาโขนใหญ่ตัวใดที่เป็นเพศผู้และตัวใดเป็นเพศเมีย สำหรับบริเวณลำตัวนั้นช่างผู้ทำจะมีการเจาะช่องให้ใหญ่พอสมควร เพื่อให้ตาของผู้ที่อยู่ด้านในสามารถมองออกไปข้างนอกได้ สำหรับความสูงโดยประมาณของผีตาโขนใหญ่นั้นอยู่ที่ประมาณ 2.30 - 2.50 เมตร

ภาพประกอบ 41 ปู่เยอ ย่าเยอ ผีบรรพบุรุษตามตำนานความเชื่อของคนหลวงพระบาง ที่สันนิษฐานว่าได้อาจได้รับอิทธิพลมาเป็นผีตาโขนไทย

ที่มา : วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล

เจ้าพ่อกวน (ดร.ถาวร เชื้อบุญมี. สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2562) กล่าวว่าในการสร้าง หุ่นผีตาโขนใหญ่นั้นมีมากกว่า 50 ปี โดยมีนายเกี้ยว เนตรผง เป็นผู้สร้างคนแรก หลังจากนั้นก็มีผู้สืบทอด ต่อมาคือ นายกวนใจ หมิ่นโสมอย่างไรก็ตามประเพณีผีตาโขนใหญ่ที่เข้ามาอยู่ร่วมขบวนแห่ผีตาโขนนั้น ได้มีการรับมาอิทธิพลและรูปแบบทางความคิดมาจากหมู่บ้านแก่นท้าว เมืองแก่นท้าวแขวงไชยะบูลี ประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน โดยมีความเชื่อเดียวกับชาวหลวงพระบางในความเชื่อเรื่องผีปู่เยอ ย่าเยอ ที่มีตำนานกล่าวกันว่าปู่เยอ ย่าเยอ ทั้งสองต้องเสียชีวิตเพราะเครื่องเขากาดล้มทับ เนื่องจากรับอาสาที่จะไปตัดเครื่องเขากาดไม่ให้มาบดบังแสงอาทิตย์ ชาวลาวจึงได้มีการจัดพิธีกรรมแห่ปู่เยอ ย่าเยอ ผู้เป็นบรรพบุรุษของชาวลาวการศึกษาของ พงศพร พินิจวัฒน์, 2548 ศึกษาวิจัยเรื่อง ศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษา หน้ากากผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยพบว่าผีตาโขนใหญ่ทำเป็นรูปผู้ชายคนหนึ่งและผู้หญิงคนหนึ่ง ผู้จัดทำมีชาวบ้านตระกูลหนึ่งซึ่งอยู่ในหมู่บ้านด่านซ้าย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย เป็นผู้มีหน้าที่จัดทำ ต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน ช่างตระกูลนี้ถือเป็นหน้าที่ของคนที่จะต้องกระทำ เพราะถ้าปีใดไม่ทำเชื่อว่า อาจทำให้คนในตระกูลนั้นเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น เจ็บป่วยไข้ เกิดเพทภัยบางอย่าง เป็นต้น การทำรูปผีตาโขนใหญ่เชื่อกันว่าจำลองมาจากร่างของคนแปดศอกก่อนทำโครงร่างของผีตาโขนใหญ่ ผู้ทำจะต้องทำ พิธีกรรมไหว้ครู โดยจัดดอกไม้และเทียนอย่างน้อย 5 คู่ และ 8 คู่ ใส่พานหรือขันกล่าวคำขอมาและขอ อนุญาตต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนจึงลงมือทำ การทำโครง ผีตาโขนใหญ่ใช้สานด้วยดอกไม้ไผ่ป็นใหญ่ทั้งลำตัว แขน และศีรษะ ส่วนศีรษะสานเป็นทรงกลม หาผ้าฝืนใหญ่มาหุ้ม แล้วหาวัตถุที่เป็นเส้น ๆ เช่น เส้นใยของ ทางมะพร้าว หรือเส้นด้ายมาทำเป็นผม หุบเอาเนื้อออกแล้ว หรือผ้าเศษที่ตัดเป็นริ้วยาว ๆ มาติดที่บนศีรษะ สมมติให้เป็นผมโดยให้ผมผู้หญิงยาวกว่าผมผู้ชาย ใบหน้าสานด้วยดอกไม้ไผ่เป็นวงกลมคล้ายกระดิ่งผัดข้าว นำมาผูกติดกับส่วนศีรษะตักแต่งปาก จมูก ตา คิ้ว หู และแต้มด้วยสี ให้ดูน่าเกลียดน่ากลัวใบหน้าของผีตาโขนผู้ชาย จะเพิ่มหนวดเคราด้วย ส่วนลำตัวและแขนหุ้มด้วยผ้าฝืนใหญ่ เช่น ผ้ามุ้ง ผ้าห่ม ฯลฯ ที่ไม่ใช่และเย็บคลุมให้มิดชิด สำหรับผีตาโขนชาย ทำอวัยวะเพศชายใส่ ให้คนยืนข้างในจับยกร่างผีตาโขนเคลื่อนไปได้ และด้านหลังตอนลำตัว เจาะรู 2 รู ให้คนถือผีตาโขนมองเห็นได้ และได้ช่องที่ตามองลอด เจาะรูขนาดแขน สอดเข้าออกได้ 1 รู สำหรับสอดขวดเหล้าหรือสิ่งของเข้าไปได้ เมื่อมีคนให้เหล้าหรือสิ่งของแก่ผู้ขีดผีตาโขนใหญ่ (สาร สารทะศานันท์, 2542) แหล่งที่มาของผีตาโขนใหญ่ จากการสอบถามผู้รู้ของท้องถิ่น สันนิษฐานว่า ได้รับอิทธิพลจากเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว (ตุนุพล ไชยสินธุ์, 2543)

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าผีตาโขนใหญ่ มีขนาดใหญ่กว่าคนธรรมดา ประมาณ 2-3 เท่า เชื่อกันว่ามีการจำลองมาจากคนแปดศอก ในสมัยโบราณ มีที่มาจากปู่เยอย่าเยอในหลวงพระบาง และจากแขวงไชยะบูลี สปป.ลาว มีการประดับตกแต่งรูปร่างหน้าตาด้วยเศษวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นหุ่นรูปผีหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว ทำจากไม้ไผ่สาน คนเล่นจะต้องเข้าไปอยู่ข้างในตัวหุ่น แต่ละปีจะทำผีตาโขนใหญ่เพียง 2 ตัว คือผีตาโขนเพศชาย 1 ตัวและเพศหญิง 1 ตัว สังเกตได้จากเครื่องเพศปรากฏชัดเจนที่ตัวหุ่น

ภาพประกอบ 42 หุ่นผีตาโขนใหญ่ ผู้วิจัยถ่ายภาพกับหุ่นผีตาโขนใหญ่ ที่บริเวณหน้าอาคารสำนักงานเทศบาลตำบลด่านซ้าย เพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

2) ผีตาโขนเล็ก หรือผีตาโขนน้อย มีการละเล่นมาตั้งแต่สมัยโบราณ สาเหตุที่เรียกว่าผีตาโขนน้อยนั้นเป็นเพราะสัดส่วนและขนาดเท่ากับรูปร่างของคนจริงที่ซ่อนอยู่ภายใน เป็นหน้ากากที่ผู้เล่นทุกคนในเขตอำเภอด่านซ้ายที่ต้องการเข้าร่วมในการเล่นต้องมีการจัดทำขึ้นมาเพื่อการสวมใส่ในงานบุญหลวง ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554 ศึกษาพบว่า ปัจจุบันสามารถเล่นได้ทั้งชายและหญิง แต่สมัยก่อนนิยมเล่นเฉพาะผู้ชายอาจเนื่องมาจากผู้แสดงต้องแสดงอาการทะเล่ด้วยการเล่นผีตาโขนน้อยนี้ ผู้เล่นทุกคนในเขตอำเภอด่านซ้ายที่ต้องการเข้าร่วมในงานจะจัดทำขึ้นเองตั้งนั้นก่อนถึงเทศกาลงานบุญหลวง ด้กๆ และชาวบ้านต่างก็จะต้องมีการเตรียมดำเนินการด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผีตาโขน โดยเฉพาะหน้ากากผีตาโขนนั้น ทุกคนต้องใช้เวลาทำและประดิษฐ์ประดอยออกมาอย่างน้อยก็ต้องใช้เวลา 15 วันสำหรับคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันนั้นก็มักที่จะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อการทำหน้ากากผีตาโขนและเครื่องแต่งกายร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างทีมหรือกลุ่มของผีตาโขน โดยการออกแบบและการประดิษฐ์ทั้งหน้ากากผีตาโขนและชุดจะมีลักษณะเหมือนกัน เมื่อมาเดินในขบวนจะให้ความรู้สึกถึงความเป็นกลุ่มเฉพาะได้ดีโดยส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นเครือญาติ ปัจจุบันกลุ่มผู้สร้างหน้ากากผีตาโขนเล็กในอำเภอด่านซ้ายมีประมาณ 12 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มไม้งามสามแสน บ้านนาสีเทียน กลุ่มตำนานเลย บ้านน้ำพุ กลุ่มบ้านนาเวียงใหญ่ กลุ่มม้วนสี บ้านเหนือ กลุ่มชื่นบาน บ้านหัวหน้ายูง limited team บ้านหัวหน้ายูง และกลุ่มรักษ์อนุรักษ์ บ้านด่านซ้าย กลุ่มตาวหวาน บ้านห้วยมุ่น ตำบลกกสะทอน กลุ่มวาดศิลป์ บ้านโพนหนอง ตำบลนาหอและกลุ่มทีมงานคุณภาพ บ้านห้วยลาด ตำบลนาดี กลุ่มบ้านเดิน บ้านนาหว่า บ้านก้างปลา บ้านหนามแท่ง บ้านนาท่อม บ้านเทิงนา บ้านห้วยอ้อย และบ้านศาลาน้อย

ภาพประกอบ 43 ฝิดาโซนเล็ก จะจัดทำขึ้นเองหรือว่าจ้างช่างในท้องถิ่นเป็นคนทำเพื่อความสวยงาม และมีเอกลักษณ์เฉพาะ

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 44 หน้ากากฝิดาโซนเล็กถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นฝิดาโซนของอำเภอคำชะอี จังหวัดเลย

ภาพประกอบ 45 การทำหน้ากากผีตาโชนเล็กมีพัฒนาการมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มีรูปแบบ
หน้าตา ลักษณะ ลวดลายเฉพาะ

ที่มา : <https://obitodtblog.wordpress.com>

การทำหน้ากากผีตาโชนเล็กในปัจจุบันนั้นก็มีความแตกต่างจากในอดีต เดิมนั้นใช้หัวต
นึ่งข้าวเหนียวที่ใช้หนึ่งข้าวมาแล้วทำ แต่ปัจจุบันใช้หัวตที่ยังไม่ผ่านการใช้งาน และมีการตกแต่งด้วยสี
สมัยใหม่อย่างดีและแวววาวจากการเคลือบสี และยังมีการเขียนข้อความและสำนวนตามความพึงพอใจของ
ผู้ทำแต่ละคนด้วย เช่น เลย-ต่านซ่าย กว่าจะมีวันนี้ส่วนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผีตาโชนนั้นเดิมใช้เศษผ้า
และผ้าเก่าที่เหลือทิ้งมาเย็บติดต่อกันแล้วทำการสวมใส่ ปัจจุบันเสื้อผ้ามีความหลากหลายขึ้น มีสีสัน
สวยงามดึงดูดความสนใจต่อผู้พบเห็นและบางครั้งอาจเห็นเครื่องแต่งกายที่ผ่านการตัดเย็บโดยช่างที่มีฝีมือ
ประณีต ส่งผลทำให้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผีตาโชนมีความสะอาดสะอ้านขึ้น ซึ่ง จากการศึกษาของ สนอง
อุปลาพบและเรียกว่า “เป็นยุคที่ผีตาโชนดูหยิบโหยงและเป็นผีตระกูลผู้ดี ซึ่งเหตุผลในการทำก็คือหวังเงิน
รางวัลจากการประกวดแข่งขัน” นั้นแสดงให้เห็นว่ารูปแบบของหน้ากากผีตาโชนในปัจจุบันมีการประยุกต์
ขึ้นมาจากจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่หยุดนิ่งอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำผีตาโชนน้อยประกอบด้วย
ประกอบด้วยมีด ค้อน ตะปู เข็มเล่มใหญ่ ด้าย เชือก สี ฟูกัน เศษผ้า ไม้จั่ว หัวตหนึ่งข้าวเหนียว โคน
ก้านมะพร้าวแห้ง

สำหรับวิธีการทำนั้นก็เริ่มทำตั้งแต่การตกแต่งด้วยการถากบริเวณส่วนของโคน
ทางมะพร้าวด้วยมีด ให้มีลักษณะเรียวยาวคาง โดยส่วนใหญ่จะมีความความยาวไม่น้อยกว่า 1 ฟุต เจาะ
ช่องตาโดยการวัดจากตำแหน่งของตาผู้สวมใส่หน้ากากผีตาโชน จากนั้นจึงใช้มีดถากไม้จั่วเพื่อการสร้างจมูก

เมื่อถากเสร็จแล้วจึงมีการให้กะในส่วนของตำแหน่งกึ่งกลางระหว่างตาทั้งสองข้างและใช้ตะปูเป็นตัวยึดระหว่างจมูกกับโคนมะพร้าวที่จะทำเป็นหน้าเข้าด้วยกัน สำหรับส่วนของหัวนั้นมักเลือกใช้หวดหนึ่งข้าวเหนียวมาสร้างเป็นหัว โดยมีการพับกึ่งกลางหวดหนึ่งข้าวเหนียวให้ส่วนปลายของหวดหงายขึ้น หูของหวดทั้งสองข้างนั้น ข้างจะใช้เชือกเย็บติดระหว่างหน้ากากกับหวดให้ติดกัน จากนั้นจึงใช้ฝามาเย็บปกคลุมส่วนคอและส่วนไหล่ส่วนบริเวณใบหน้านั้นส่วนใหญ่มีการตกแต่งด้วยการวาดภาพพระบายสี หรือการเขียนลวดลาย ส่วนใหญ่จะเขียนด้วยสีน้ำมันให้เกิดสีสันและลวดลายที่สวยงามตามจินตนาการของผู้ทำแต่ละคน ส่วนบริเวณลำตัวนั้นจะใช้เศษฝ้านำมาเย็บติดต่อกันหลายชั้นและหลายสีให้เป็นรูปลำตัว มีแขนทั้งสองข้างและขาสองข้าง สำหรับเสื้อผ้าของผีตาโขนในอดีตนั้น

จากการศึกษาพบว่า “ชาวบ้านผู้ละเล่นนั้นจะใช้เศษผ้าห่ม ที่นอน หรือมุ้งที่ขาดแล้วนำมาเย็บให้ต่อกันเป็นเครื่องแต่งกายสำหรับใส่ร่วมกับหน้ากากผีตาโขน หรืออาจใช้จีวรของพระสงฆ์มาสร้างแบบเครื่องนุ่งห่ม” อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ในการละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวงนั้นมีหน้ากากผีตาโขนออกมาปรากฏให้เห็นในลักษณะและรูปแบบที่หลากหลายดังนี้

1) รูปแบบหน้ากากแบบเดิม คือมีการใช้วัสดุและสีแบบเดิมในลักษณะของการอนุรักษ์ทั้งจากการใช้สีจากธรรมชาติและการออกแบบเครื่องแต่งกาย

2) รูปแบบที่มีการพัฒนาปรับปรุงเพิ่มเติม ด้วยการนำวัสดุสมัยใหม่ที่แปลกๆ มาร่วมในการประดิษฐ์ประดอย รวมทั้งมีการคิดค้นเทคนิคใหม่ๆ ที่นอกเหนือจากการระบายสี เช่น การแกะสลัก การนำเอาวัสดุสมัยใหม่อย่างกากเพชรมาตกแต่งประดับประดาแล้วทำการเคลือบด้วยแล็คเกอร์

3) รูปแบบที่มีการพัฒนาจนไม่เหลือเค้าโครงเดิมอยู่เลย เป็นรูปแบบที่ผู้เล่นนั้นมีการคิดค้นขึ้นเองทั้งหมด แต่มีเป้าหมายเพื่อการสวมใส่และนำมาเข้าร่วมในประเพณีผีตาโขน เช่น การทำหน้ากากจากยางพาราให้เป็นหน้าตาของบุคคลสำคัญนอกจากนี้ ภิษาร์ตัน คำสุข ยังได้กล่าวว่า การทำหน้ากากผีตาโขนนั้นจะมีการวางลวดลายบนหน้ากากผีตาโขนที่เป็นลวดลายตัวและลวดลายอิสระ โดยจะมีการร่างลวดลาย ลอกลายฉลุ ลาย ลงสี ตกแต่งส่วนประกอบอื่นของใบหน้า คือจมูก เขา คิ้วและฟัน ส่วนสไตลิ่งในการสร้างหน้ากากเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ อาจสร้างด้วยการเขียนข้อความลงในส่วนบริเวณหน้าผาก

ภาพประกอบ 46 ฝึตาโชนเล็กในอดีต มีการใช้วัสดุและสีแบบเดิมในลักษณะของการอนุรักษ์
ทั้งจากการใช้สีจากธรรมชาติและเครื่องแต่งกาย
ที่มา : วาสารพินถิ่นโขง ซี มูล

ภาพประกอบ 47 ฝึตาโชนเล็กในปัจจุบัน มีการรวมกลุ่มกันในการจัดทำ เช่นกลุ่มโรงเรียน
กลุ่มธุรกิจฯ เพื่อเข้าร่วมการประกวด
ที่มา : พัชราภรณ์ ทองหล้า

ลักษณะของผีตาโขนที่มีปรากฏให้เห็นสามารถแยกออกได้ดังนี้

- 1) ผีตาโขนลายเขียนสี โดยการร่างลวดลายด้วยดินสอหรือปากกา ร่างลวดลายตามที่ต้องการตามแต่ความชำนาญแล้วทำการลงลายด้วยสี
- 2) ผีตาโขนฉลุลาย โดยการวางลายบนไม้อัดหรือไม้เนื้ออ่อน เช่น การทำจุมูกจากต้นไม้จ้าว หรือต้นนุ่น ส่วนพื้นมีการฉลุจากไม้อัด หรือหล่อจากเรซินหรือมีการใช้สีไปรเวณดัดลงไปแม่แบบหรือแบบพิมพ์แล้วนำไปติดด้วยการลาเท็กส์ผสมซีลียอดติดประกอบเป็นรูปหน้ากาก
- 3) ผีตาโขนแกะสลักบนหน้าผาก โดยการร่างแบบลงบนกาบมะพร้าวที่จะทำเป็นหน้าการแล้วใช้เครื่องมือแกะสลักตามลวดลายที่ร่างไว้ ด้วยการแกะลายนูนตื้นนำมาติดประกอบเป็นหน้ากากผีตาโขนตามประสงค์

พงศพร พินิจวัฒน์, 2548 ศึกษาพบว่า ตาโขนเล็ก หรือผีตาโขนน้อยเป็นผีตาโขนทั่วไป ชาวบ้านในละแวกบ้านที่จัดงานบุญหรือหมู่บ้านใกล้เคียงทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ร่วมกันจัดทำมาสมทบคือนำมารวมกัน ณ บริเวณวัดที่จัดงานตั้งแต่วันเริ่มงาน โดยแบ่งออกเป็นคณะตามคุ้มหรือหมู่บ้านสมัยก่อนนิยมทำหน้ากากด้วยโคนก้านทางมะพร้าวแห้ง โดยตัดเอาเฉพาะโคนก้าน และจัดตัดแต่งเจาะช่องตา จมูก ปาก และใบหูแล้วเอาหวดหนึ่งข้างซึ่งไม่ใช่แล้ว มาเย็บติดกับหน้ากากดังกล่าว โดยหงายปากหวดขึ้นข้างบนให้หูของหวดอยู่ทางซ้ายและขวาของศีรษะ ตรงกันหวดกดให้เป็นรอยบุ๋มกลมๆ ขึ้นไป ให้มีขนาดพอที่จะสวมลงบนศีรษะ แล้วนำเอาผ้าเป็นผืนซึ่งส่วนมากเป็นผ้าเก่าที่ไม่ใช่แล้ว มาเย็บต่อหน้ากากลงมา ให้ผ้าคลุมรอบตัวอย่างมิดชิด ส่วนแขนจะทำเป็นรูปยาวออกมา เมื่อจะนำไปเล่นหรือแสดงก็เอาเครื่องแต่งกายผีตาโขนดังกล่าว สวมคลุมเข้ากับลำตัว สวมหน้ากากผีตาโขน เมื่อทำหน้ากากและเครื่องแต่งกายผีตาโขนเสร็จแล้วก็แต้มสีหน้ากากให้ดูน่าเกลียดน่ากลัวด้วยสิ่งๆ ที่ประกอบการแสดงของผีตาโขนเล็ก มีการนำไม้เป็นลำขนาดโตประมาณเท่าหัวแม่เท้า มาทำเป็นดาบหรือจ้าวขนาดยาว ตรงโคนด้ามดาบหรือจ้าวจะทำเป็นรูปอวัยวะเพศของผู้ชายมีเครื่องประกอบอีกอย่างหนึ่ง คือ “กะແຫ່ງ” ชาวบ้านมักเรียกว่า “หมากกะແຫ່ງ” (กะແຫ່ງเป็นวัตถุคล้ายกระดิ่งแต่เป็นรูปสี่เหลี่ยมแบน ใช้แขวนคอโค กระบือ) ผู้เล่นผีตาโขนเล็กใช้ “กะແຫ່ງ” ผูกบนเอว เวลาคนเดิน จะมีเสียงดัง “กะແຫ່ງ ๆ ๆ “ กะແຫ່ງบางที่ใช้เขย่าเวลาแสดงการเล่นเพื่อประกอบท่าทางของผู้แสดง

นอกจากนี้ยังมีบางกลุ่มแต่งตัวแบบชาวป่า เปลือยกายท่อนบน ทาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายด้วยดินหม้อหรือสีดำ และนำกระบอกไม้ไผ่ชนิดปล้องยาว ๆ ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้เฮี้ย” มาถือกระแทกกับพื้นเป็นจังหวะ ขณะเดินเป็นขบวนไปตามถนนหนทางก็มีการเล่นชนิดนี้ ชาวบ้านเรียกว่า “ท่งบั้ง” (ท่ง – กระทั่งกระแทก) และมีอุปกรณ์อื่น ๆ เช่น สร้อยประคำสำหรับห้อยคอ ทำจากไม้เป็นท่อนขนาดเล็ก โตราวเท่าหัวแม่มือยาวประมาณ 1 คืบ เอามาทำรูปอวัยวะเพศชาย แล้วร้อยเป็นพวงยาวคล้องคอข้าง ผู้รอบติดบนเอวข้าง และบางคนอาจนำวัตถุบางอย่างมาทำรูปอวัยวะเพศหญิง นำมาใช้ประกอบการเล่นด้วย การทำเช่นนี้ คงมุ่งให้เป็นการเล่นสนุกสนานและขบขันเท่านั้น มิได้ถือเป็นเรื่องอุจาดลามกหรือ

หยาบคายเลย นอกจากนี้บางคนจะนำดอกไม้ไผ่มาสานเป็นรูปม้า หุ้มด้วยผ้าเก่าที่ไม่ใช่แล้ว โดยสานวันช่องตรงกลางลำตัวม้าไว้สำหรับให้คนเอาลำตัวสอดเข้าไปถือม้า เมื่อนำมาเข้าขบวนแห่หรือขบวนนำม้าไปแสดงการเล่น พร้อมกับมีดาบหรือง้าวดังกล่าวเป็นอาวุธ คนขี่ม้าจำลองนี้ชาวบ้านเรียกว่า “ม้าตาโชน” สำหรับวิ่งไล่หยอกล้อผู้หญิงและเด็ก คนขี่ม้าปกติจะไม่สวมหัวผีตาโชน แต่จะทาหน้าและลำตัวด้วยสีต่าง ๆ ให้น่าเกลียดน่ากลัว มีสัตว์อีกสองชนิดที่นิยมนำดอกไม้ไผ่มาสานและหุ้มด้วยผ้าเก่า คือ รูปควายและช้าง โดยเฉพาะควายทำเป็นรูปหัวควายทุย มีผ้าเย็บต่อออกมา เวลาเล่นก็สอดศีรษะเข้าไปข้างในหัวควาย แล้ววิ่งไล่หยอกล้อผู้หญิงและเด็กขบวนแห่ ขณะแห่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมืองเท่านั้น

สาร สารสนเทศนันทน์, 2542

การทำหน้ากาก “ผีตาโชนน้อย” เริ่มจากขั้นตอนการทำหัวผีตาโชนซึ่งจะต้องพิจารณาเลือกกาบมะพร้าวเพื่อทำเป็นหน้า เลือกหวดเพื่อทำเป็นหัว เย็บหวดเข้ากับกาบมะพร้าวโดยหวดจะอยู่ในลักษณะคว่ำลงหรือหงายขึ้นก็ตามแต่ต้องการของผู้ทำ หวดนี้ในอดีตมักใช้หวดที่ใช้งานแล้วแต่ปัจจุบันนิยมใช้หวดใหม่ที่ยังไม่ผ่านการใช้งานหลังจากนั้นเจาะตาและติดจมูกที่ส่วนหน้า แล้วรองพื้นสีให้เรียบและเขียนลายทั้งส่วนหน้าและส่วนหัวจากนั้นก็นำเศษผ้ามาตัดให้มีขนาดเหมาะสมเพื่อใช้ปิดใบหน้า ด้านข้างและด้านหลัง เพื่อไม่ให้ผู้คนจำหน้าผู้เล่นได้โดยนำผ้ามาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนด้านข้างซ้าย ข้างขวา ส่วนท้ายทอย นำผ้ามาเย็บติดกับหวดด้วยด้ายหรือดัดเป็นริ้วเล็กๆ ก็ได้ สามารถใช้ได้ทั้งผ้าเก่า ผ้าใหม่ มีลวดลาย และไม่มีลวดลาย ส่วนการตัดชุดและประดับชุดนั้น นิยมใช้ผ้าชนิดเดียวกับที่ใช้เย็บติดกับหน้ากากด้วยที่ใช้เป็นเชือกฟางร้อยด้วยเข็มเย็บกระสอบ ชุดที่สวมใส่บางครั้งก็หลากสีละกัน เน้นที่ลวดลายสีสันอุปกรณ์การเล่นที่สำคัญของผีตาโชนน้อยที่จะขาดไม่ได้คือ หมากกะหล่งและอาวุธ จะเป็นดาบหรือง้าวที่ทำจากไม้เนื้ออ่อน ส่วนด้ามแกะสลักเป็นรูปอวัยวะเพศชายนิยมทาสีแดงตรงปลาย

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าผีตาโชนเล็ก เป็นการนำหวดหนึ่งข้างและโคนจากก้ามมะพร้าวมาประดิษฐ์เป็นหน้ากากสำหรับสวมใส่ โดยแต่งแต้มสีสัน ลักษณะให้น่าเกลียดน่ากลัวเหมือนผีไว้คอยหลอกเด็กและผู้หญิง มีความสวยงามแสดงให้เห็นถึงศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีสีฉูดฉาดบาดตาสร้างความชื่นชอบแก่ผู้พบเห็น ปัจจุบันนอกจากจะทำหน้ากากเพื่อสืบสานประเพณีวัฒนธรรมแล้วยังมุ่งการทำหน้ากากผีตาโชนเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ดึงดูดความสนใจและหวังผลทางธุรกิจจากการท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 48 หน้ากากผีตาโขนเล็ก ที่หลายกลุ่มร่วมกันจัดทำหน้ากากผีตาโขนขึ้นอย่างสวยงาม
ที่มา : อพท.

4.1.4 องค์ประกอบของผีตาโขนไทย

ในการละเล่นผีตาโขน องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผีตาโขนดูดีมีเสน่ห์ดึงดูดใจแก่ผู้พบเห็น
ทุกครั้งคือเครื่องประดับที่นับเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ผีตาโขนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นนอกเหนือไปจาก
เสื้อผ้าหน้าผม คือ องค์ประกอบประจำตัว และองค์ประกอบในการแสดง

4.1.4.1 องค์ประกอบประจำตัว หมายถึงองค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความเป็นผีตาโขนที่
สมบูรณ์ประกอบด้วย หน้ากาก เครื่องดนตรีและอาวุธ

1) หน้ากาก ในที่นี้หมายถึงหน้ากากผีตาโขนเล็ก ซึ่งทำจากส่วนที่เป็นโคนของ
ก้านมะพร้าวและหวดหนึ่งซ้าวเหนียว โดยนำมาเย็บติดกันแล้วเขียนหน้าตา ทำจมูกเหมือนผี มีพัฒนาการมา
เป็นลำดับตั้งแต่ยุคดั้งเดิมที่เน้นความเรียบง่ายเกิดจากภูมิปัญญาที่แท้จริงของคนในชุมชน จนถึงยุคปัจจุบัน
ที่มีการรวมกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และความสามารถเชิงศิลปะหลากหลาย จัดทำหน้ากากผีตาโขนขึ้นด้วย
วัสดุประสงค์ที่แตกต่างกันไปทั้งเพื่อการอนุรักษ์ เพื่อความสวยงาม เพื่อการประกวด และเพื่อจำหน่ายเป็น
ต้น หากพิจารณาตามแนวทางของ พงศพร พินิจวัฒน์, 2548 จะพบว่าด้านรูปแบบ กลวิธีและด้านลวดลาย
และสีสันทัน หน้ากากผีตาโขนสมัยดั้งเดิมจะทำจากหวดเก่าที่ใช้แล้ว ในส่วนที่ครอบศีรษะจะเย็บติดกับโคนของ
ก้านมะพร้าว ส่วนที่เป็นใบหน้าจะใช้ไม้นุ่นทำจมูกสั้นคล้ายจมูกคน ใช้สีที่ได้จากธรรมชาติ
ไม่ปรากฏลวดลายที่เด่นชัดเพราะเน้นให้หน้ากากมีความลึกลับน่ากลัว ส่วนหน้ากากผีตาโขนในยุคต่อมา
นับตั้งแต่หน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้การสนับสนุนในปี พ.ศ.2531 มีความเปลี่ยนแปลงจาก
สมัยดั้งเดิม โดยนอกเหนือจากการนำหน้ากากผีตาโขนมาเล่นตามจุดประสงค์หลักดังที่กล่าวมาแล้ว ยังได้มุ่ง

การทำหน้ากากผีตาโชนเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ตลอดจนเน้นผลทางธุรกิจจากนักท่องเที่ยว หน้ากากผีตาโชนในยุคนี้จึงมีความสวยงามละเอียดและประณีตขึ้นจากเดิมหวดที่ใช้ครอบศีรษะจะใช้หวดใหม่ ส่วนใบหน้ากากผีตาโชนมีความยาวขึ้น รวมทั้งจมูกที่โค้งงอคล้ายวงช้าง สีที่ใช้จะมีทั้งสีน้ำพลาสติก สีน้ำมันซึ่งให้ความมันวาวและคงทน ยุคปัจจุบันมีการรวมกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และความสามารถเชิงศิลปะ จัดทำหน้ากากผีตาโชนขึ้น เช่น กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มองค์กร และกลุ่มอิสระ จะมุ่งเน้นลักษณะเฉพาะกลุ่ม ตลอดจนลวดลายสีสันทันให้เป็นแบบเดียวกัน เพื่อง่ายต่อการสังเกตและเป็นจุดเด่นแก่ผู้พบเห็น

2) เครื่องดนตรีคือหมากกะແຫ່ງ รูปร่างคล้ายกระดิ่งหรือกระดิ่งแขวนคอวัว ผีตาโชนจะใช้หมากกะແຫ່ງแขวนติดบนเอวเมื่อเดินโยกตัวหรือเต้นเป็นจังหวะ ขย่มตัวสายสะโพกเสียงหมากกะແຫ່ງก็จะดังเสียงน่าฟังและน่าสนุกสนาน

3) อาวุธ คือดาบไม้เป็นอาวุธประจำกายผีตาโชนไม่ได้เอาไว้รบกัน แต่เอาไว้ควงหลอกล้อและไล่หยอกล้อสาวๆ และเด็กๆ จนต้องวิ่งหนีกันจ้าละหวั่น ทั้งอายุทั้งขำ บางรายร้องไห้แต่ไม่มีใครถือสา เพราะเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมา เหตุที่วิ่งหนีเพราะปลายดาบนั้นแกะสลักเป็นรูปอวัยวะเพศชายแถมทาสีแดงให้เห็นอย่างเด่นชัด การเล่นแบบนี้ไม่ถือเป็นเรื่องหยาบ หรือลามกเพราะมีความเชื่อกันว่า หากเล่นตลกและนำอวัยวะเพศชายหญิงมาเล่นมาโชไว้ในพิธีแก้แค้นและงานบุญบั้งไฟจะทำให้พญาแถนพอใจ ผนจะตกต้องตามฤดูกาล พิษพันธุธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์

ภาพประกอบ 49 หมากกะແຫ່ງผีตาโชนเล็ก เป็นเครื่องดนตรีที่ให้เสียง เป็นสัญญาณให้รู้ว่า มีผีตาโชนทำจากกระดิ่งแขวนคอวัวบ้างก็ประยุกต์จากวัสดุอื่น

ที่มา : มิตรภาพ

ภาพประกอบ 50 บักแบ้น แกะสลักเป็นรูปชายและหญิง ทาสีอวัยวะเพศสีแดงในกิจกรรมร่วมเพศให้เห็นอย่างเด่นชัดใช้ 2 คนหามบนบ่าสำหรับหยอกล้อสาว ๆ

4.1.4.2 องค์ประกอบด้านการแสดง หมายถึงสิ่งที่มีมักจะมีความคู่กันไปในการปรากฏตัวของผีตาโชนหรือการแสดง ประกอบด้วย การเล่นบักแบ้น การละเล่นชายตัวหม่อน การละเล่นทอดแห การละเล่นซ้อนปลา การละเล่นควายตุ้ การเล่นทิ้งขี้ และการเล่นเซ็ง บางครั้งอาจมีหัวควายทุยที่ประดิษฐ์ขึ้นและรูปม้าตาโชนด้วย ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554 สรุปไว้ ดังนี้

1) การเล่นบักแบ้น บักแบ้น หมายถึง การเล่นรูปอวัยวะเพศชายและหญิงโดยการประดิษฐ์จากต้นจิวแล้วทาสี บักแบ้นบางอันจะมีขนาดใหญ่ชาวบ้านที่นำมาเล่นจะเล่นโดยการแบกไว้บนบ่าแล้วเดินแห่แห่นไปร่วมขบวนด้วย หรืออาจจะมีการทำบักแบ้นให้เป็นขนาดเล็กและนำมาทำการร้อยรูปอวัยวะเพศเพื่อการผูกธนูหรือแห สำหรับในประเพณีผีตาโชนนั้นผู้เล่นก็จะมีการเดินเคลื่อนย้ายตัวเองไปในหลายมุมของขบวนแห่ เพื่อที่จะหยอกเย้ากับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชม พร้อมกับจับกลไกของหุ่นบักแบ้นที่นอนอยู่บนบ่าให้เกิดการเคลื่อนไหวตอบรับกับคนดู เพื่อสร้างความสนุกสนานและความขบขัน ชาวบ้านเชื่อกันว่า “ในการจัดงานบุญหลวงที่ใหญ่โตนั้นก็มีคนที่จะมีหมู่มารเข้ามาผจญ และมารเหล่านี้จะทำให้เสียพิธี ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันมารของชาวอำเภอด่านซ้าย จึงต้องทำการนิมนต์พระอุปคุตมาเป็นประธาน เหตุเพราะมารนั้นจะกลัวพระอุปคุต” สำหรับการสร้างรูปอวัยวะเพศประกอบ การละเล่นก็เพื่อให้พวกมารหลงระเริงมีความสุขสนุกสนานกับอวัยวะเพศและหลงชมการละเล่นแปลก ๆ จนลืมตัวที่จะมาเกาะเกาะระราน อาละวาดหรือขัดขวางงานบุญไม่ให้มารดำเนินการต่อไปได้ ดังนั้นการทำบักแบ้นมาร่วมในงานจึงทำให้งานดำเนินการได้อย่างลุล่วงการละเล่นชนิดนี้นั้น สมัยก่อนชาวบ้านมักจะนำเอาไม้ท่อนขนาดเล็กโตเท่า

หัวแม่มือหรือนิ้วมือยาวประมาณ ๑ คืบ เอามาทำเป็นรูปอวัยวะเพศชายแล้วร้อยเป็นพวงยาว ผูกติดเข้ากับรอบเอวและบางคนก็อาจมีการนำเอาวัตถุบางอย่างมาทำเป็นรูปอวัยวะเพศหญิง เพื่อนำมาประกอบการละเล่นด้วย สำหรับจุดมุ่งหมายในการเล่นก็คือ ความสนุกสนานและความขบขัน ซึ่งการละเล่นดังกล่าวมาก็ไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องที่หยาบโผนหรือหยาบคายใด ๆ เลย

ภาพประกอบ 51 ดาบไม้อีกลักษณะหนึ่งที่ทำจากไม้เนื้ออ่อน มีรูปแบบเหมือนดาบจริงถือเป็นอาวุธประจำกายของผีตาโขน

ที่มา : <https://www.lnwmall.com/product/>

2) การละเล่นชายตัวม่อน การละเล่นชายตัวม่อนนั้นถือว่าเป็นการจำลองเอาภาพวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมานำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้ชมและยังเป็นการสร้างสีสันแห่งวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเพิ่มเติมให้กับชาวบ้านแห่งของคุ้มหมู่บ้านในแต่ละคุ้มด้วย กลุ่มชาวบ้านประมาณ 5-6 คนจะถืออุปกรณ์ประกอบการละเล่นดังเช่น กระจาดใส่ใบหม่อนและตัวไหมเดินมาร่วมขบวนพร้อมกับการหยอกเย้ากันระหว่างกลุ่มในลักษณะเหมือนกับอยู่เลี้ยงไหมที่บ้าน การนำเสนอภาพลักษณะดังกล่าวมานั้นก็มีเป้าหมายเพื่อ การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาชมในประเพณีนั้นนั่นเอง ซึ่งในการเล่นนี้ ผู้เล่นก็จะนำอุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นเลี้ยงทั้งตัวไหม ใบหม่อน และมีการนำตัวอย่างรังไหมจริงมาเป็นองค์ประกอบร่วมของการแสดงในขบวนแห่ด้วย กล่าวกันว่าคนโบราณมีวิธีให้ข้อคิดเป็นคติเตือนใจแก่ลูกหลานให้เห็นคุณค่าของตัวม่อนนั่นเอง

3) การละเล่นทอดแห การละเล่นทอดแหเป็นการจำลองภาพของชาวบ้านผู้ชายที่ต้องทำมาหากินด้วยการทอดแหปลาขึ้นมาเสนอ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานและชมขบวนแห่นั้นได้เห็นถึงสภาพ

วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเกี่ยวกับการหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเพื่อการยังชีพสำหรับองค์ประกอบในการละเล่นนี้คือ แห ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านใช้ในการหาปลา เมื่อนำมาอยู่ร่วมกับขบวนแห่ก็จะสื่อให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองที่ถือว่าเป็นชีวิตของชาวบ้านซึ่งในทางภูมิศาสตร์แล้ว อำเภอด่านซ้ายจะอยู่ติดกับลำน้ำเหือง และแม่น้ำหมัน ซึ่งแม่น้ำดังกล่าวนี้ ชาวบ้านก็จะมีการนำน้ำจากแม่น้ำขึ้นมาใช้สำหรับการเกษตรกรรม การใช้อุปโภคบริโภค และยังใช้ในการหาอาหารและทรัพยากรอย่างปลาที่มีความหลากหลายอยู่ในแม่น้ำอีกด้วยสำหรับการที่ชาวบ้าน นำการละเล่นการทอดแหมาเล่นในประเพณีผีตาโขน นั้นก็เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของขบวนแห่ สร้างสีสัน ความหลากหลายให้เกิดขึ้น และยังสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่นในหมู่บ้านเดียวกันด้วย สำหรับผู้เล่นนั้นส่วนใหญ่จะแสดงโดยผู้ชายวัยกลางคน ด้วยการจับแหอย่างทะมัดทะแมงจากนั้นจึงทำการเหวี่ยงแหไปในพื้นที่ว่างของถนนที่เดินพาเหรด เมื่อเหวี่ยงไปแล้วก็จะทำท่าทางเลียนแบบการหาปลาในแม่น้ำคลองจริง มีการจับปลาที่ทอดติดแหจากนั้นก็จับเข้าช่องที่แขวนไว้ที่เอวด้วย ซึ่งการละเล่นดังกล่าวมานั้นชาวบ้านก็จะมีการสร้างสรรค์ลีลาท่าทางต่าง ๆ อย่างหลากหลายและสนุกสนาน อันเป็นการเลียนแบบจากวิถีชีวิตจริงๆ ออกมา โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความคึกคักและคึกครื้นให้กับบรรยากาศในขบวนแห่เป็นสำคัญ

ภาพประกอบ 52 การละเล่นทอดแห คือการนำวิถีชีวิตในการหาปลาของชาวบ้านมาจำลองเป็นการแสดงประกอบขบวนผีตาโขน มักจะเล่นควบคู่กับการช้อนปลาและควายตู้

ภาพประกอบ 53 การละเล่นช้อนปลา เป็นการแสดงเลียนแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านในการช้อนปลา
ผู้เล่นเป็นผู้หญิงแสดงประกอบขบวนเซิ้งในงาน
ที่มา : ไทยโรจน์ พวงมณี

4) การเล่นช้อนปลา การเล่นช้อนปลาเป็นกิจกรรมการทำมาหากินของฝ่ายหญิงที่มีการนำสวิงมาช้อนปลาตามแม่น้ำลำคลอง เพื่อการช้อนหากุ้ง หอย ปู ปลาขนาดเล็กที่อยู่ตามริมคลองริมตลิ่ง ผู้เล่นก็จะแสดงลีลาเลียนแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านในการช้อนปลาด้วยสวิงในชีวิตจริง โดยที่ผู้แสดงก็จะทำท่าทางประกอบจังหวะของตนที่คล้ายกับการเซิ้งสวิง

ภาพประกอบ 54 การละเล่นควายตุ้ ผู้เล่นจะมีการทำท่าทางไล่ควาย หรือการต้อนควาย
ให้เดินลงในหนองน้ำ นอกจากจะแสดงถึงวิถีชีวิตแล้วยังใช้หยอกล้อผู้คนที่มาร่วมในงานด้วย

5) การเล่นควายคู่ ควายคู่ หมายถึง ควายตัวผู้ที่มีลักษณะเป็นควายตัวใหญ่ใช้ในการไถนา และเทียมเกวียนในสมัยโบราณ ในการละเล่นควายคู่ผู้เล่นจะต้องสร้างความคู่ด้วยกระดาษและวัสดุในท้องถิ่น ตรงกลางหลังของควายคู่จะมีการเจาะรูให้ผู้เล่นยืนอยู่ตรงกลาง มีการใช้สายร้อยรอบตัวควาย และนำมาทอไว้บนป่าของผู้เล่นทั้งสองข้าง จากนั้นผู้เล่นจะต้องมีการเดินไปข้างหน้าเพื่อการเคลื่อนไหว แทนการเดินของควาย ผู้เล่นจะมีการทำท่าทางไล่ควาย หรือการต้อนควายให้เดินลงในหนองน้ำ ส่วนควายนั้นก็จะมีการส่ายหัว ลงอาบน้ำ กินหญ้า ซึ่งการแสดงก็ขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้เล่นแต่ละคนที่มีความผูกพันอยู่กับควายว่ามากน้อยเพียงใดสำหรับผู้เล่นควายคู่ นั้นอาจมี 1 คน หรือ 2 คน ก็ได้ โดยผู้เล่นคนหนึ่งจะมีหน้าที่นั่งอยู่บนหลังควาย ส่วนผู้เล่นรายอื่น ๆ ก็อาจมีการสร้างหุ่นด้วยไม้ไผ่สานเป็นรูปของม้า ช้าง เสือ แรด แต่ถ้าไม่มีการสร้างทั้งตัวก็อาจเลือกสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาแสดง ตามจินตนาการ จากนั้นก็เดินหยอกล้อสาว ๆ

ภาพประกอบ 55 การละเล่นทั้งบั้ง ผู้เล่นจะใช้ดินโคลนทาและพอกตามลำตัว ใบหน้า แขน ขา และใช้ใบไม้ร้อยมัดครอบเอา ใช้เชือกมัดศีรษะ มือถือบั้งไม้ไผ่กระทั่งเป็นจิ้งหะ

6) การเล่นทั้งบั้ง ผู้ที่เล่นทั้งบั้งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายเล่นโดยสมมุติตนเองว่าเป็นชาวป่า ผู้เล่นจะใช้ดินโคลนทาและพอกตามลำตัว ใบหน้า แขน ขา และมีการใช้ใบไม้ร้อยมัดครอบเอา และใช้เชือกมัดศีรษะ มือถือบั้งไม้ไผ่กระทั่งเป็นจิ้งหะตามพื้นถนน การเล่นของชาวป่านั้นผู้แสดงจะทำการพอกหน้า และแต้มสีบนใบหน้าให้แปลกตาและไม่ให้ใครๆ จำได้ เมื่อจะร่วมขบวนแห่ผีตาโขนชายที่แต่งเป็นชาว

ปานนั้นก็อาจมีการนุ่งผ้าเตี่ยวรัดแน่นส่วนล่าง ส่วนบนอาจคาดด้วยผ้าแดงมือถือกระบอกลมไม้ไผ่ (ไผ่เที้ย) กระแทกพื้นเป็นจังหวะพร้อม ๆ กัน ซึ่งเรียกว่า “ทั้งบั้ง”

ภาพประกอบ 56 การละเล่นเซิ้ง ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องดนตรีประเภทพิณ แคน ซอ ซ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ มาประกอบจังหวะการละเล่นเพื่อความสนุกสนาน ผู้เซิ้งจะมีทั้งชายและหญิง

7) การเล่นเซิ้ง การเล่นเซิ้งของชาวบ้านประกอบขบวนแห่ผีตาโขนส่วนทำให้เกิดความสนุกสนานจากการใช้เสียงของเครื่องดนตรี และการขับร้องเซิ้ง ส่งผลทำให้ผู้เข้าร่วมงานนั้นมีความอยากกระโดดโลดเต้น ออกท่าออกทาง ขยับแขนขยับขา ออกลีลาท่าทางในการเล่นนั้นคนหนึ่งจะเป็นหัวหน้าร้องค่าน้ำเซิ้ง ฯลฯ มีเสียงของลูกคู่ร้องตาม ดันเสียงต้องตีความกังวานไพเราะ ชัดถ้อยชัดคำ มีการเน้นจังหวะและอารมณ์ประกอบคำร้องเซิ้ง ผู้เป็นต้นเสียงนั้น จำเป็นต้องมีไหวพริบปฏิภาณที่ดี มีการจดจำกลอนเซิ้งได้อย่างแม่นยำ และสามารถที่จะคิดกลอนเซิ้งสดได้อย่างรวดเร็วตามสถานการณ์ที่ดำเนินการไปข้างหน้าด้วยเช่นกันสำหรับการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านในงานการละเล่นผีตาโขนนั้น ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องดนตรีประเภทพิณ แคน ซอ ซ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ มาประกอบจังหวะการละเล่น เพราะเครื่องดนตรีเหล่านี้มันจะให้ท่วงทำนองที่มีความสนุกสนาน หนักแน่น ส่วนการร้องเซิ้งนั้นก็จะต้องร้องในลักษณะของกาพย์เซิ้ง บาทสี่ หรือ บาทคู่ ดังคำร้องที่ว่า

โอ เฮา โอ เทลงมาฝนเทลงมา

ฝนบ่ตกข้าวไธ่ตายคา ฝนบ่ตกข้าวกล้าตายแล้ง

แม่กำแล้งลงกล้าค้อยเหม็ด เทลงมาฝนเทลงมา

ให้นากูโฮงให้ไส่กูเปือก ให้โคยกูเสือก จำบัก จำแกน

ภาพประกอบ 57 บรรยากาศในการละเล่นผีตาโขนในวันแรกของงานประเพณีบุญหลวง ณ บริเวณถนนหน้าวัดการอำเภอด่านซ้าย ปี พ.ศ. 2562

ภาพประกอบ 58 หลังร่วมพิธีเปิดงานเสร็จแล้ว กลุ่มผีตาโขนเล็กคุ้มวัดต่างๆ หลายสิบกลุ่มจะรวมตัวกันไปประกวดผีตาโขนประเภทต่างๆ

ที่มา : มิตรภาพ

4.2. ประวัติความเป็นมาผีตาโขนลาว

4.2.1 ความเป็นมาของผีตาโขนลาว จากการศึกษาพบว่าใน สปป.ลาว มีการละเล่นผีตาโขน หรือผีโขน (คำเรียกของคนลาวในเมืองปากกลาย ซึ่งต่อไปจะใช้คำว่าผีโขนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน) อยู่เพียงแห่งเดียวคือที่เมืองปากกลาย แขวงไชยยะบูลี แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการบันทึกที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานและคำบอกเล่าสืบต่อกันมา ส่วนที่มีการละเล่นในลักษณะใกล้เคียงกันคือปู่เยอย่าเยอในพื้นที่หลวงพระบางนั้น ส่วนใหญ่สันนิษฐานว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกัน จะมีบ้างบางส่วนที่เห็นว่าอาจมีความเป็นไปได้ สำหรับความเกี่ยวข้องกับผีตาโขนไทยในอำเภอด่านซ้ายนั้น พบว่ามีข้อมูลหลายส่วนที่เชื่อได้ว่าผีโขนลาวกับผีตาโขนไทย มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกัน ดังจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไป

ภาพประกอบ 59 ผีโขนลาว ในช่วงก่อนพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโขน ปี พ.ศ. 2561 ณ บริเวณสนามกลางเมืองปากกลาย

ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

จากการลงพื้นที่ภาคสนามครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2561 ครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ.2562 และครั้งที่ 3 เมื่อปี พ.ศ.2563 เพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่เมืองปากกลาย จำนวน 7 หมู่บ้านประกอบด้วยบ้านนาสว่าง บ้านสีสว่าง บ้านไชยมงคล บ้านศรีสะอาดชมพู บ้านห้วยทรายคำ บ้านแสงลาย และบ้านไชยมงคล 2 พบว่าชาวบ้านในกลุ่มของผู้รู้ที่เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านเช่น ท้าวทองเสี้ยน จันทะวง อดิตหัวหน้าห้องการແຂວງຂ່າວ วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเมืองปากกลาย ดร. พรหมทะวี พิมวิจิตร หัวหน้าห้องการແຂວງຂ່າວวัฒนธรรมและ

การท่องเที่ยวเมืองปากลาย ท้าวสมพร ลาดมนตรี รองหัวหน้าห้องการแลงข่าววัฒนธรรมและการท่องเที่ยว เมืองปากลาย ท้าวบุญเทียน จันสะหว่าง อาจารย์วิทยาลัยรัตนบริหารธุรกิจ และท้าวสมเด็จ ไร่บัวบาน อดีตป่าไม้เมืองปากลาย (สัมภาษณ์, 19-21 พฤศจิกายน 2561) มีความเห็นว่าผีโขนกับบุญผะเหวดเกิดมาพร้อมกัน ทางกรของเมืองปากลายเห็นว่าบุญผีโขนมีความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีความโดดเด่นและแปลกกว่าการละเล่นอื่นๆ จึงเสนอให้ผู้บริหารเมืองปากลายคัดเลือกเอาผีโขนไปร่วมแสดงในโอกาสปีท่องเที่ยวลาวเมื่อปี 2561 ในงานบุญช้าง ที่แขวงไชยะบูลี ผีโขนเลยกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง และยิ่งไปคล้ายๆกันกับผีตาโขนของไทย เลยกลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากขึ้น

ทางด้านกลุ่มผู้ปฏิบัติในหมู่บ้านซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เช่น ท้าวลุน จันสะหว่าง บ้านศรีสะอาดชมพู ท้าวสุวรรณ สมกองคำ บ้านนาสว่าง ท้าวล่วน บัวละพัน บ้านสีสว่าง นางหนูพัน ไชยะลิน บ้านไชยมงคล ท้าวเนว สักสะหวั่น บ้านศรีสะอาดชมพู ท้าวมิตรภาพ ชัยจันทา บ้านศรีสะอาดชมพู (สนทนากลุ่ม, 17 มีนาคม 2562) ให้ความเห็นว่าผีโขนมีมาตั้งแต่สมัยปู่ตายายแล้ว เกิดมาก็เห็นมีบุญผีโขนแล้ว แต่ก่อนเวลาจัดงานบุญผะเหวดก็จะมีขบวนแห่ผีโขนคู่กัน เหมือนเป็นกิจกรรมสำคัญในงานบุญเดือนสี่ที่ขาดไม่ได้คือการแห่พระเวสสันดร การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเทศมหาชาติและการแห่ผีโขนพอจะถึงวันงานก็จะไปเบิกพระอุปคุตในลำน้ำโขง มีการบวงสรวงและต่อดำงานบุญเป็นมาแบบนี้ตั้งแต่โบราณซึ่งเล่าสืบต่อกันมา ทำต่อกันมาไม่มีการบันทึกไว้และมีเฉพาะที่เมืองปากลาย ใน 7 หมู่บ้านเท่านั้น สอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มผู้รู้และผู้ปฏิบัติในหมู่บ้านห้วยทรายคำ บ้านแสงลาย และบ้านไชยมงคล 2 โดยเป็นข้อมูลจากพระสารททองวัน อินทรปัญญา เจ้าอาวาสวัดแสงลาย นายตุ้ แสงวงศา ช่างทำหน้ากากผีโขน บ้านแสงลาย แม่แบน แพงตา ช่างทำขันหมากเบ็ง บ้านแสงลาย แม่ผัด บุญยะวา ช่างทำใบตอง บ้านแสงลาย นายต่อ อินทวงศ์ศักดิ์ ช่างทำหน้ากากผีโขน บ้านห้วยทรายคำ และช่างเด่น กันทา ช่างทำหน้ากากผีโขน บ้านไชยมงคล 2 (สัมภาษณ์, 5-7 มีนาคม 2563) ที่เห็นว่าผีโขนเป็นเรื่องของการเล่าต่อกันมาในหมู่บ้าน ว่าเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ได้พบโชคลาภ มีความเป็นสิริมงคล กินดีอยู่ดี ทำไร่ทำนาได้ผลดี เมื่อถึงงานบุญเดือนสี่คือบุญผะเหวดชาวบ้านที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับมาบ้านเยี่ยมบ้านมางานบุญเลยเป็นประเพณีที่ทำสืบต่อกันมาทุกปี สำหรับหน้ากากผีโขนแรกๆ มีเฉพาะผีโขนใหญ่ ไม่มีผีโขนน้อย ทั้ง 7 หมู่บ้านจะหมุนเวียนกันเป็นเจ้าของ แต่ละหมู่บ้านจะรวมกันทำหน้ากาก และแบ่งหน้าที่กันทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งผู้ประกอบพิธีกรรม ขบวนแห่ผีโขน ขบวนแห่พระเวสสันดร เตรียมกองบุญที่วัด การเทศมาลัย หมั้นมาลัยแสนและอื่นๆ แต่ละอย่างไม่มีการบันทึกเป็นเอกสารเป็นการบอกเล่าต่อกันมา คนรุ่นต่างๆก็ถือปฏิบัติตามคนรุ่นก่อนที่ทำได้ อาจจะมีบ้างในปัจจุบันที่เริ่มมีหน้ากากผีโขนน้อยมาสร้างสีสันในกลุ่มเด็กๆ มีรูปแบบทันสมัยขึ้นกว่าเดิม มีการจัดกิจกรรมอื่นๆเข้าร่วมในงานเทศกาลด้วยเช่น การจัดช่วงเฮื้อ (แข่งเรือ) การออกร้านขายของ การประกวดสาวงาม การจัดพิธีเปิดและขบวนแห่ต่างๆ เข้ามา

ประวัติและความเป็นมาของผีโขนลาวจากคำบอกเล่าของผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่เมือง ปากลาย แขวงไชยะบูลี ทั้งในกลุ่มของผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและกลุ่มทั่วไป พบว่าผีโขนลาวเกิดมาตั้งแต่เมื่อใดยังไม่มีใครรู้

ได้ เพราะไม่มีหลักฐานเอกสารใดที่มีการจดบันทึก มีแต่เรื่องเล่าสืบทอดกันมาหลายช่วงอายุคน กลุ่มผู้รู้ในพื้นที่เมืองปากลายหลายท่านให้ความเห็นดังนี้ ฝิโชนเกิดมาเมื่อใดไม่มีใครทราบ แต่เชื่อว่าคงมีมานาน มาพร้อมกับบุญผะเหวดและการแห่พระเวสสันดรเมือง ซึ่งบุญบุญเดือนสี่ เป็นบุญใหญ่ในบรรดาฮีตสิบสองของ คนลาว ลุงบุญเสียน จันทะวงค์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นอดีตหัวหน้าห้องการท่องเที่ยวเมืองปากลาย และปัจจุบันทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลหอคำ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับเก็บรักษาและแสดงฝิโชนน้อยใหญ่ของเมืองปากลาย อายุ 65 ปี (สัมภาษณ์. 19 พฤศจิกายน 2561) เล่าว่า ฝิโชนเป็นเรื่องที่เล่าต่อกันมา เหมือนเป็นตำนานของท้องถิ่นที่คนเมืองปากลายรู้จักและคุ้นเคยกันดีตั้งแต่เล็กจนใหญ่ คนที่นี้ต่างมีส่วนร่วมกับฝิโชนในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่เริ่มเตรียมงานเทศกาลบุญฝิโชน พวกคนเฒ่าคนแก่ ชายหนุ่มจะไปเตรียมไม้ไผ่เอี้ยสำหรับมาทำหน้ากาก บางคนไปร่วมพิธีเบิกพระอุปคุต บางคนไปเป็นผู้สวมหน้ากากและไปร่วมแสดง เด็กๆ กับผู้หญิงก็จะฉลุฝิโชนหยอกล้อเป็นที่สนุกสนานครั้นครบตลอดงาน แต่ก่อนไม่มีใครบันทึกเป็นเอกสารไว้ พิธีกรรมและประวัติความเป็นมาต่างๆ จึงเป็นเรื่องของการบอกเล่าสืบทอดกันมา เช่นเดียวกับ ดร.พรหมทะวี พิมวิจิตร หัวหน้าห้องการวัฒนธรรมเมืองปากลายคนปัจจุบัน อายุ 50 ปี (สัมภาษณ์. 18 มีนาคม 2562) กล่าวว่าฝิโชนถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมของเมืองปากลาย มีเพียงแห่งเดียวของลาว ปีหนึ่งจะมีการแสดงฝิโชนครั้งเดียวในงานบุญผะเหวด แต่ก่อนการละเล่นฝิโชนเป็นแบบบ้านๆ ทั่วไปไม่มีอะไรที่โดดเด่นมากนักเพราะชาวบ้านคุ้นเคยกับหน้ากากฝิโชนของเขาอยู่แล้ว แต่พอมาถึงปี 2560 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวลาว ฝิโชนจึงกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง เมืองปากลายนำเอาการแสดงฝิโชนไปเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองในงานประเพณีบุญซ้าง ที่แขวงไซยะบูลี ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านก็พูดถึงฝิโชนมากขึ้น เมืองปากลายเองจัดงานบุญผะเหวดก็เลยจัดให้มีเทศกาลบุญฝิโชนควบคู่กันไปด้วย

ภาพประกอบ 60 งานบุญซ้าง เป็นประเพณียิ่งใหญ่ของแขวงไซยะบูลี เพื่อแสดงความขอบคุณและ
อนุรักษ์ซ้างลาวให้เป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมือง

ที่มา : สมพงษ์ พัดทะวงค์

ท่านอ่อนตา พรหมจิต ศึกษาธิการแขวงไชยะบูลี (สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2561) กล่าวถึงที่มาของผีโขนว่าเห็นมาตั้งแต่เด็ก ไม่มีเอกสารการบันทึกที่เกี่ยวข้อง จะมีที่คล้ายกันบ้างคือ ปู่เยอย่าเยอที่ไชยะบูลีกับที่หลวงพระบาง เพราะดูจากรูปลักษณะต่างๆ แล้วทั้งใบหน้า ลวดลาย สีเส้นหรือเสื้อผ้า ถือว่าผีโขนใหญ่จะคล้ายกับผีปู่เยอย่าเยอ แต่ชาวบ้านเมืองปากลายเองเขายืนยันว่าไม่เกี่ยวข้องกัน บุญเตียน จันสว่าง อาจารย์วิทยาลัยรัตนบริหารธุรกิจ อายุ 31 ปี (สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2561) ซึ่งเป็นชาวเมืองปากลายโดยกำเนิด เล่าว่า ผีโขนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองปากลาย ที่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดมาพร้อมกับการแห่พระเวสเข้าเมือง ในงานบุญเดือนสี่ของลาว มีทั้งผีโขนใหญ่และผีโขนน้อย มองดูรู้เลยว่าเป็นผีโขนลาว ถ้าเป็นผีโขนด้านซ้ายก็จะดูเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง คนปากลายโตมากับวัฒนธรรมนี้ ได้เล่น ได้ทำและได้สนุกสนานกับผีโขนมานานแล้ว จนปัจจุบันเมื่อทางการบรรจุให้มีเทศกาลบุญผีโขน ยิ่งทำให้ผีโขนได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 61 ผู้วิจัยกับนายก้อน โพนแสน ช่างทำหน้ากากผีโขนใหญ่ ณ เมืองปากลาย ปี 2561
สนทนากันถึงประวัติความเป็นมาและวิธีการทำหน้ากากผีโขน

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 62 หน้ากากผีตาโขนใหญ่ ที่ถูกวางเรียงรายกันอยู่บริเวณวัดที่เป็นเจ้าภาพ
ในการจัดงานประจำปี ก่อนจะถูกผู้เล่นนำไปร่วมงาน
ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

4.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผีโขน ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาโขน ของชาวเมืองปากลาย จากการ
สอบถามในกลุ่มผู้รู้ ที่เป็นกลุ่มผู้อาวุโสมีความเห็นที่คล้ายคลึงกันกับความเชื่อของผีตาโขนด้านซ้าย ดังนี้
ท้าวสมเด็จ ไร่บัวบาน อดีตป่าไม้เมืองปากลาย อายุ 64 ปี (สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2561) เล่าว่าการทำ
หน้ากากผีโขนเป็นความเชื่อถือและความศรัทธาทางศาสนาที่มีในชุมชน คนปากลายนับถือศาสนาพุทธ เชื่อ
ในเรื่องของบุญกรรม เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในภพภูมิในอดีตและอนาคต เป็นความเชื่อที่มีสืบต่อกันมาชั่ว
ลูกชั่วหลาน คนลาวทั่วไปโดยเฉพาะที่เมืองปากลายมีความเชื่อเรื่องผี มีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับผีบางเทวดา
อาลักษณ์ ผีเชื้อ ผีจ้ำ ในวิถีชีวิตตลอดมา เห็นได้ว่าในเทศกาลต่างๆ ชาวบ้านจะชวนกันไปทำบุญเลี้ยงผี
ตามที่นา ตามหอ โหง ที่อยู่ท้ายหมู่บ้าน ทำกันมานานแล้วลูกหลานก็สืบปฏิบัติต่อกันมา เพราะเชื่อว่าเป็นที่
สถิตของวิญญาณบรรพบุรุษ จะเรียกว่าผีบรรพบุรุษหรือผีเชื้อก็ได้ มีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะคอย
คุ้มครองและช่วยหนุนนำในการดำเนินชีวิตสู่ความสำเร็จ หรือหายจากโรคร้ายไข้เจ็บ แต่ถ้าบุคคลใน
ครอบครัวทำผิดไม่อยู่ในจารีตผีบรรพบุรุษก็จะลงโทษตั้งนั้นความเชื่อเรื่องนี้จึงเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน
ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของทุกคนในครอบครัวให้อยู่ในกรอบของจารีประเพณีอันดีได้ ท้าวลุน
จันสะหว่าง อายุ 73 ปี ผู้ประกอบพิธีกรรม (สัมภาษณ์. 19 พฤศจิกายน 2561) หอ โหง เป็นที่สถิตของ
วิญญาณเจ้านายผู้มีอำนาจเคยปกครองมาแต่ดั้งเดิมสถานที่ของหอเป็นบริเวณที่เหมาะสมและมีความศักดิ์สิทธิ์
เป็นสถานที่ห้ามผู้คนเข้าไปรบกวน ห้ามตัดต้นไม้ และจับสัตว์ หอที่ตั้งมานานจะมีลักษณะเป็นป่าอันร่มรื่น

มีต้นไม้ใหญ่ ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามเชื่อว่าจะมีอันเป็นไป หอทุกหอมีกวน เจ้ากวน กวนจ๋า หรือเฒ่าจ๋า เป็นผู้ดูแล และผู้นำในการทำพิธีเช่นไหว้ต่างๆ ผู้ที่จะเป็นกวนประจำหอได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ชาวบ้านเลือก ส่วนใหญ่เป็นชายสูงอายุที่มีความประพฤติอยู่ในศีลธรรม เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน หอทุกหอจะมีกำหนดการเช่นไหว้ของหอเป็นประจำทุกๆปี ซึ่งระยะเวลาจะแตกต่างกันไปแต่ละชุมชน ท้าวล่วน บัวละพัน ผู้ประกอบพิธีกรรม อายุ 61 ปี (สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2561) กล่าวในเรื่องนี้เช่นกันว่านอกจากพิธีกรรมเช่นไหว้ประจำปีของหอแล้วยังมีพิธีกรรมการบะ พิธีกรรมนี้ใช้เพื่อให้การอธิษฐานขอไว้จะได้สำเร็จ ดังปรารถนา ผู้ที่ทำการบะจะมีเรื่องสำคัญที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น มีคดีความ มีการเจ็บป่วย มีการทำธุรกิจการค้า หรือมีภาระพิเศษต่างมักจะได้รับตามคำขอ

นางหนูพัน ไชยะสิน ผู้อาวุโสในหมู่บ้านไชยมงคล อายุ 86 ปี (สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2561) บอกว่าการละเล่นผีโขน มีคู่กันกับการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ตามความเชื่อที่ว่าผีโขนมาคอยดูแลรักษาพระเวสสันดรเข้าเมือง เช่นกันกับ ท้าวเนว สักสะหวัน ผู้อาวุโสในหมู่บ้านสะอาดศรีชมพู อายุ 83 ปี และ ท้าวมิตรภาพ ชัยจันทา ผู้อาวุโสในหมู่บ้านสะอาดศรีชมพู อายุ 82 ปีและท้าวพันสิน พันทะวี ผู้อาวุโสในหมู่บ้านไชยมงคล อายุ 79 ปี (สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2561) เห็นตรงกันว่าซึ่งชาวเมืองปากกลายยังมีความเชื่อว่าการละเล่นผีโขน นั้นนอกจากเพื่อแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ยังเป็นการเล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของเจ้านายด้วย) เชื่อกันว่าหากไม่ประกอบพิธีอาจเกิด “ชะง่า” หรือผีดจาริตของหมู่บ้านทำให้มีเหตุเภทภัยต่างๆ นานา คนที่เล่นเป็นผีโขนจึงต้องถอดเครื่องแต่งกายและหน้ากากผีโขนออกให้หมดและนำไปทิ้งในแม่น้ำโขง ห้ามนำเข้าบ้าน เป็นการทิ้งความทุกข์ยากและสิ่งเลวร้ายไป ปีหน้าจึงเล่นกันใหม่

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับการละเล่นผีโขนของชาวปากกลายนั้น มีส่วนที่คล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวด่านซ้ายกล่าวคือ เชื่อกันว่าการละเล่นผีโขนเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญพระเวสสันดรโดยเฉพาะในช่วงของการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองจะมีผีโขนน้อยใหญ่มาคอยอารักขาพระเวสสันดรมิให้ถูกทำร้าย และเชื่อว่าผีโขนมีการละเล่นถวายเจ้านาย และผีบรรพบุรุษในงานบุญพระเวสสันดรซึ่งเป็นงานสำคัญประจำปี

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 63 พิธีกรรมในการอัญเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง จะมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีโดยมี
คนสำคัญในชุมชนและประชาชนร่วมในพิธี

ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

4.2.3 ประเภทของผีโขน ผีโขนลามี 2 ประเภทเช่นกันกับผีตาโขนไทย คือผีโขนใหญ่และผีโขนน้อย มีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงกันในด้านขององค์ประกอบต่างๆ และส่วนที่แตกต่างกันในด้านของรูปแบบลักษณะและวัสดุที่ทำ ดังนี้

4.2.3.1 ผีโขนใหญ่ ลุงบุญเสียน จันทะวงศ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นอดีตหัวหน้าห้องการท่องเที่ยวเมืองปากลาย และปัจจุบันทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลหอคำ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับเก็บรักษาและแสดงผีตาโขนน้อยใหญ่ของเมืองปากลาย อายุ 65 ปี (สัมภาษณ์. 19 พฤศจิกายน 2561) เล่าว่า ผีโขนใหญ่ดูออกเลยว่าเป็นผู้ชาย มีคิ้วหนา ตาใหญ่ จมูกโค้งงอ มีหนวดมีฟันแหลม ยื่นออกมาข้างหน้า หูกางทั้งสองข้าง ส่วนใหญ่ช่างที่ทำการให้ออกมาดูน่ากลัว เด็กๆ และผู้หญิงเห็นแล้วตกใจ ขนาดใหญ่กว่าคนปกติ 3-4 เท่า เครื่องแต่งกายก็เป็นเศษผ้า เศษผ้าเก่าๆ มาเย็บสวมใส่ มีหมากกะແຫ່ງ ที่ใช้แขวนคอควายมาผูกที่เอวให้เกิดเสียงดัง มือถือดาบ ด้ามเป็นอวัยวะเพศชาย เวลาแสดงต้องใช้หน้ากากสวมที่ศีรษะ ในแต่ละปีคุ้มบ้านต่างๆ ทั้ง 7 คุ้มบ้านในเขตเทศบาลเมืองปากลายจะช่วยกันทำมาร่วมในงานบ้านละ 4-5 ตัว แต่ละบ้านจะมีช่างประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว ส่วนบ้านเจ้าภาพจะมีเย็บหน่อยอาจจะมีถึง 20-30 ตัว ตั้งแต่ทางการสนับสนุนงานบุญผีโขนขึ้นมาจะมีผีโขนทั้งใหญ่หน่อยมากขึ้น ส่วนผีโขนน้อยจะเป็นหน้ากากขนาดเล็ก ใช้สวมทับใบหน้า มีหลายแบบแล้วแต่จะทำการ ชุดจะเป็นเศษผ้าเก่ามาเย็บ ส่วนใหญ่ทำขึ้นเพื่อความสนุกสนานไว้หยอกล้อเด็กๆ กับผู้หญิง

ภาพประกอบ 64 ฝีมือใหญ่ มีเอกลักษณ์เฉพาะของคนลาวคือดวงตาสีแดง จมูกยาว ฟันแหลม
หูกาง หน้าขาวดูหน้ากลัว ทำจากวัสดุตามธรรมชาติ
ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 65 ฝีมือใหญ่ ร่วมในขบวนแห่เพื่อไปร่วมในการประกอบพิธีกรรมอัญเชิญ
พระเวสสันดรเข้าเมือง ที่บริเวณสวน 36
ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 66 ผีโชนใหญ่ ผู้วิจัยกับสาวชาวเมืองปากลายถ่ายภาพร่วมกับผีโชนลาว
ในระหว่างที่รอร่วมในขบวนเตรียมอัญเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง

ช่างเด่น กัณฑ์ ช่างทำหน้ากากผีโชน อายุ 29 ปี (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2562) บอกว่าทั้งผีโชนใหญ่และผีโชนเล็ก หน้ากากผีโชนใหญ่ต้องใช้ระยะเวลาในการทำประมาณหนึ่งอาทิตย์แต่ละคุ่มบ้านจะได้รับมอบหมายให้ ทำประมาณสี่ห้าตัว วัสดุที่ทำจะเริ่มจากการทำโครงหน้าของผีโชนใหญ่ขึ้นมา ก่อนโดยได้แบบมาจากรุ่นพี่ๆ ที่ได้มีการทำต่อเนื่องกันมา ส่วนใหญ่ก็จะทำให้น่ากลัวไว้ก่อนขนาดก็จะใหญ่กว่าปกติหลายเท่าไม่ใ้ไหนมาทำหน้ากากจะเป็นไม้ไผ่อ่อนคือไม้เหี้ย หาได้ในหมู่บ้านไม้ไผ่จะใช้ทำโครงหน้ากาก จากนั้นก็จะเอาทางมะพร้าว ผ้ามุ้งและกระดาษไม้อัดอย่างอ่อนมาทำเป็นจมูกและหูทั้งสองข้าง ทำฟันให้แหลม ทำดวงตาให้น่ากลัวแล้วจึงทาสีรองพื้น ใบหน้าเป็นสีขาวดวงตาสีแดงคิ้วหนวดจะเป็นสีดำ สีที่ทำในอดีตก็จะใช้ปูนขาวกับชาติกับถ่านมาบดให้เป็นสีดำ เดิมนี่ก็มีการนำสรีรวิทยาสตรมาใช้ การตัดเย็บเสื้อผ้าก็จะใช้เศษผ้าเก่ามาเย็บรวมกัน มีการนำเอาเส้นฟางและเปลือกกล้วยแห้งมาทำเป็นผม น้ำหนักก็จะหลายกิโลอยู่เหมือนกันจึงมีเฉพาะคนหนุ่มร่างกายแข็งแรงเท่านั้นที่จะสวมหน้ากากผีโชนใหญ่ออกไปเล่นได้ ส่วนหน้ากากผีโชนเล็กขึ้นอยู่กับฝีมือของช่างแต่ละคนว่าจะทำให้ออกมาหน้าตาอย่างไร

นายก้อน โพนแสน ช่างทำหน้ากากผีโชนใหญ่ อายุ 45 ปี (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2562) บอกว่าคนลาวไม่ค่อยให้ความสำคัญกับหน้ากากผีโชนเล็กเท่าใดนักเพราะถือว่าไม่ได้รับอนุญาตให้ร่วมในงานบุญพระเวศ ผีโชนเล็กต้องไปอยู่ทำงานพิธีจะมาอยู่ไกลได้เฉพาะผีโชนใหญ่เท่านั้น ผีโชนใหญ่ชายซื้อทำตัวค่าพล หญิงซื้อนางสายฝน ปี 2562 มีผีโชนตัวใหญ่ 70 ตัว ผีโชนตัวเล็กประมาณ 300 ตัว แต่ละบ้านช่วยกันทำบ้านละ 5 ตัว ที่เหลือเป็นของเจ้าภาพทำเสร็จนำมาไว้ศาลาเพื่อรอวันงาน นายสมพงษ์

พัทธวง นักศึกษาที่สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับผีโขนลาว อายุ 22 ปี (สัมภาษณ์. 5 กรกฎาคม 2563) บอกว่าหน้ากากผีโขนใหญ่มีช่างที่ทำได้ในเมืองปากกลาย 4-5 คนเท่านั้น ปัจจุบันช่างที่ทำจริงๆ จังๆ คือช่างก้อน ช่างเด่น กับช่างโป๊ะ ทำสวยถูกใจคนที่พบเห็น เมื่อกำหนดงานบุญแล้วช่างแต่ละคนจะหาที่มาเป็นลูกมือ หาวัสดุที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น เช่นไม้ไผ่เหี้ยมาใช้เป็นโครงสานหัวผีโขน ผ้ามุ้งมาทำเป็นใบหน้า กระดาษแข็งมาทำหู ตา จมูก หนวดและอวัยวะเพศ หาเศษผ้าเก่าๆ มาทำเป็นเสื้อผ้า ฟางหรือเปลือกกล้วยแห้งสำหรับทำเป็นผม กระจดิงมาเป็นเครื่องดนตรี และทำดาบไม้เป็นอาวุธ แล้วเริ่มลงมือทำที่วัด หรืออาจจะทำที่บ้านช่าง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ผีโขนใหญ่ มีลักษณะเฉพาะ คือมีขนาดใหญ่กว่าคนปกติ 2-3 เท่า ทำด้วยไม้ไผ่เหี้ย ใช้ใยมะพร้าว ผ้ามุ้ง ไม้อัด กระดาษแข็ง ฟาง เศษผ้าเก่า และเปลือกกล้วยแห้งมาประกอบในการทำส่วนต่างๆ ใช้สีขาว สีแดงและสีดำเป็นหลัก มีหมากกะหล่งแขวนรอบเอว มีดาบไม้เป็นอาวุธ ทำเป็นเพศชาย 1 ตัว เพศหญิง 1 ตัว

ภาพประกอบ 67 ผีโขนน้อยหรือผีโขนเล็กมีลักษณะลวดลายสีสันสวยงามทันสมัยขึ้น ในภาพผู้วิจัยกับ ผอ.อพท.เลย ในพิธีเปิดงาน ที่เมืองปากกลาย สปป.ลาว

4.2.3.2 ผีโขนน้อย ลุงบุญเลื่อน จันทวงค์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นอดีตหัวหน้าห้องกรท่องเที่ยวเมืองปากกลาย และปัจจุบันทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลหอคำ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับเก็บรักษาและแสดงผีโขนน้อยใหญ่ของเมืองปากกลาย อายุ 65 ปี (สัมภาษณ์. 19 พฤศจิกายน 2561) เล่าว่า หน้ากากผีโขนน้อย หรือผีโขนเล็กนี้เป็นหน้ากากที่ชาวปากกลายนิยมทำกันมาก เนื่องจากทำได้ง่าย ไม่สิ้นเปลือง ที่

สำคัญคือมีรูปแบบดั้งเดิมที่ทำต่อกันมา สามารถสร้างสรรค์ลวดลายและสีสันทองหน้ากากได้อย่างไม่จำกัด โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติรอบตัว สืบทอดมาสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน จากอดีตมาจนถึงวันนี้หน้าตาของผีโขนก็ยังไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก ยังมีเอกลักษณ์เฉพาะของผีโขนลาว คือหน้าแหลมเล็ก ตาโต จมูกยาว และสีดำ สีด่าง กับสีขาวเป็นหลัก ส่วนเส้นผมแต่ก่อนใช้กาบมะพร้าวแห้ง เดียวนี้ใช้ฟางหลากสีมาทำเสื่อผ้าเก่าๆ ที่หาได้มาเย็บต่อกัน ผีโขนน้อยจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมในพิธีการอัญเชิญพระเวสสันดรเข้า ส่วนการทำผีโขนน้อยจะมีช่างประจำหมู่บ้านที่เก่งๆ ทำโครงหน้ากากจากไม้ไผ่ให้ แล้วหนุ่มๆ ช่วยกันทำในรายละเอียดต่อ หรือบางคนก็ทำเองเลย

นายสมพงษ์ พัดทะวง นักศึกษาที่สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับผีโขนลาว อายุ 22 ปี (สัมภาษณ์. 5 กรกฎาคม 2563) บอกว่าหน้ากากผีโขนน้อยไม่ค่อยมีความแตกต่างกัน ยังเป็นโทนสีดำแดง ขาวเกือบทั้งหมด รูปหน้าก็จะคล้ายกันคือตาโต จมูกยาว ลี้นยาว ที่ต่างจะเป็นสีผสมกับเสื่อผ้าที่มักจะหลากสีตามสมัยนิยม ก่อนวันงานหนึ่งวันตีสีตีหักกลุ่มผีโขนน้อยจะออกเดินเข้าไปในชุมชนทำให้เกิดเสียงกระดิ่งหรือเสียงหมากกะແຫ່ງดั่งลั่นไปหมด เป็นสัญลักษณ์ว่าบุญผีโขนมาถึงอีกครั้ง นายดาวัน สุวันลี อายุ 20 ปี (สัมภาษณ์. 5 มีนาคม 2563) เล่าว่าตอนเด็กยังเคยใส่ชุดผีโขนน้อยออกไปหยอกล้อพวกผู้หญิงกับเด็กอย่างสนุกสนาน ชุดที่ใส่เป็นของพ่อแม่มาให้ บางปีจะมีคนชวนไปใส่ชุดรวมกลุ่มกัน ไปช่วยทำกัมี แล้วใส่ไปในงานทั้ง 2 วัน เดียวนี้จะใส่หน้ากากแบบผู้ใหญ่ คือไม่ใช่หน้ากากผีโขนใหญ่แต่เป็นหน้ากากผีโขนน้อยขนาดใหญ่ ที่ต้องเป็นคนหนุ่มใส่เพราะมีน้ำหนักมาก

ช่างเด่น กันหา ช่างทำหน้ากากผีโขน อายุ 29 ปี (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2562) บอกว่าผีโขนน้อยของชาวปากลายมีเอกลักษณ์เฉพาะ และมีแบบเดียวกันหมด ที่อาจจะเห็นแปลกๆ คือเขาทำไม่เป็นทำไม่เหมือนเป็นพวกที่หัดทำใหม่ หรือบางคนอาจจะอยากทำให้เหมือนแบบคนไทยก็เลยดูมีแปลกตาบ้าง แต่ไม่เป็นที่นิยม เวลาที่ทำประมาณ 7 วัน-15 วัน ทำกันที่บ้าน มีเพื่อนๆ มาช่วยกันเตรียมวัสดุที่ต้องใช้แล้วแบ่งหน้าที่กัน งบประมาณช่วยกันใครมีเงินก็ลงขันมากหน่อย หรือไม่มีก็มาทำได้ ไม่ได้ใช้เงินมาก ส่วนแบบที่ทำในปัจจุบันยังคงเป็นแบบดั้งเดิมที่สืบต่อกันมานานแล้ว คือทำจากโครงไม้ไผ่ แปะด้วยกระดาษแข็งและลงสี ยังไม่ได้คิดแบบใหม่ทั้งผีโขนใหญ่และผีโขนเล็ก

นายก้อน โพนแสน ช่างทำหน้ากากผีโขนใหญ่ อายุ 45 ปี (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2562) บอกว่าแต่ละปีจะทำหน้ากากทั้งผีโขนใหญ่และผีโขนน้อย ผีโขนน้อยทำหลายสิบตัว แจกให้เด็กๆ ทำหัวให้เขาเอาไปวาดต่อกัมี บางคนมาฝึกทำช่วงงานบุญผีโขน ใช้เวลาไม่นานก็ทำได้ ส่วนที่ยากที่สุดคือหน้ากาก ต้องใช้สัดส่วนที่พอดี ดวงตา คิ้ว จมูก หนวด ลี้น ต้องสัมพันธ์กันจึงจะออกมาสวยงาม ส่วนองค์ประกอบอื่นอย่างเสื่อผ้า เส้นผม ดาบและกระดิ่งแล้วแต่ความชอบของแต่ละคน

ภาพประกอบ 68 ฝีมือน้อย ปัจจุบันมีการพัฒนาชุดเสื้อผ้าและสีสันทันให้ดู جذابสวยงาม
เป็นที่นิยมในกลุ่มของผู้เล่นคนหนุ่มสาว

ที่มา : สมพงษ์ พัดทะวง

ภาพประกอบ 69 ฝีมือน้อย ที่ผู้เล่นส่วนใหญ่จะเป็นเด็กหนุ่มในหมู่บ้านเดียวกัน
รวมตัวกันเป็นกลุ่มเดียวกัน สวมใส่หน้ากากเพื่อร่วมในขบวน

ที่มา : สมพงษ์ พัดทะวง)

นายแจ็ก พันสิริ อายุ 22 ปี (สัมภาษณ์. 6 มีนาคม 2563) กล่าวว่าคนลาวไม่ค่อยให้ความสำคัญกับหน้ากากฝีโชนเล็กเท่าใดนักเพราะถือว่าไม่ได้รับอนุญาตให้ร่วมในงานบุญหะเวด มันไม่เกี่ยวกับพิธีกรรม พวกผู้ใหญ่คนเฒ่าคนแก่ไม่ค่อยชอบในสิ่งที่เด็กๆ ทำแต่ก็ไม่ได้มีการขัดขวางแต่อย่างใด เพียงแต่มีข้อกำหนดว่าในบริเวณพิธีที่มีการอัญเชิญพระเวทสันดรเข้าเมืองจะไม่ให้มีฝีโชนน้อยไปอยู่ในงาน เพราะถือว่าเป็นพวกผีที่จะคอยไปรบกวนพิธี ส่วนในขบวนแห่ฝีโชนน้อยซึ่งมีจำนวนมากกว่าฝีโชนใหญ่ กลายเป็นสีสันให้กับผู้ที่มาเที่ยวชมชื่นชอบและเกิดความสนุกสนานตามไปด้วย เช่นกันกับ นายโกชาย แซนลาด ช่างทำหน้ากากฝีโชนรุ่นใหม่ อายุ 20 ปี (สัมภาษณ์. 6 มีนาคม 2563) บอกว่าหน้ากากฝีโชนที่ทำเป็นฝีโชนน้อย เป็นลูกมือช่างเด่นอีกที ส่วนใหญ่จะมีเพื่อนๆ มารวมตัวกันทำ ก่อนงานราวๆ 2 สัปดาห์ กำลังหัดทำมาสักระยะแล้ว พอช่างเด่นขึ้นรูปเสร็จแล้วตนเองจะนำมาลงรายละเอียดทั้งการเติมดวงตา คิ้ว หนวด ใบหูและจมูก ตามที่ชอบ เมื่อได้ส่วนหน้ากากแล้ว เส้นผม เสื้อผ้า อาวุธและกระดิ่งค่อยนำมาประกอบทีหลัง จำนวนที่ทำขึ้นอยู่กว่าปีใดหมู่บ้านเป็นเจ้าภาพก็จำกัดมากหน่อยแจกจ่ายให้ญาติมิตร ไม่ได้ทำขายเสร็จงานก็นำไปทิ้งในน้ำโขง บางทีก็เผาหรือไม่ก็เก็บไว้ที่วัดเพราะเขาไม่ยอมให้ทิ้งในน้ำแล้วมันจะทำให้หน้าสกปรก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ฝีโชนเล็ก มีลักษณะเฉพาะ ดังนี้คือหน้ากากทำด้วยกระดาษแข็ง ใช้สีดำ สีแดงและสีขาวเป็นหลัก มีเศษผ้าเก่า เชือกฟาง เป็นส่วนประกอบ มีขนาดเท่ากับคนปกติ มีหมากกะแหล่งแขวนรอบเอว และถือดาบไม้เป็นอาวุธ

4.2.4 องค์ประกอบของฝีโชน ฝีโชนลาว มีองค์ประกอบประจำตัวและองค์ประกอบการแสดง คล้ายกับฝีโชนไทย องค์ประกอบประจำตัว เช่น หน้ากาก และเครื่องดนตรี องค์ประกอบด้านการแสดง เช่น การรำฟ้อนง้าวฟ้อนดาบ และการทอดแห ส่วนอาวุธประจำกายไม่มี

4.2.4.1 องค์ประกอบประจำตัว หมายถึงองค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความเป็นฝีโชนที่สมบูรณ์ประกอบด้วย หน้ากาก เครื่องดนตรีและอาวุธ จากคำบอกเล่าของผู้รู้ในชุมชนและจากการไปสังเกตการณ์ในพื้นที่ของผู้วิจัย สามารถสรุปได้ ดังนี้

1) หน้ากาก หมายถึงหน้ากากฝีโชน ซึ่งเป็นหน้ากากที่มีการจัดทำขึ้นในแต่ละคุ้มวัดในฐานะเจ้าภาพในการจัดงานเทศกาลบุญฝีโชนประจำปี เพื่อให้คนหนุ่มและเด็กได้สวมใส่ไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งในงาน หน้ากากฝีโชนของชาวเมืองปากลายมีเอกลักษณ์เฉพาะใบหน้าทำจากโครงไม้ไผ่เหนียว นำกระดาษแข็ง ทากาวมาตัดแปะ กำหนดรูปแบบสัดส่วนของใบหน้าคือดวงตากลมโต สีแดงดำ ปากแดง หนวดยาว ลี้นยาว ฟันแหลม จมูกโค้งยาว หูยาว เป็นต้น แต่เดิมใช้สีดำจากถ่านและจากแบตเตอรี่ถ่านไฟฉาย สีแดงจากปูนเคี้ยวหมาก และจากสีธรรมชาติ ส่วนสีขาวได้จากปูนขาวเป็นหลัก มีเพียง 3 สีนี้เท่านั้นจนถึงปัจจุบัน แต่สีที่ใช้เปลี่ยนเป็นสีพลาสติกแทน เรื่องเส้นผมแต่เดิมใช้กากกล้วยแห้ง มาถึงปัจจุบันเริ่มมีเชือกฟางหลากสีเข้ามา ทำให้มีความสวยงามมากขึ้น

ภาพประกอบ 70 หน้ากากผีโขมตน้อย ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่าช่างจะเป็นผู้ออกแบบวางโครงหน้าให้เพื่อกำหนดสัดส่วนแล้วให้มีร่องๆ มาช่วยลงรายละเอียด

2) เครื่องดนตรี เป็นกระดิ่งที่ใช้ผูกเอว หรือหมากกระแหง ที่มีลักษณะคล้ายกระดิ่งที่ใช้แขวนคอโคกระบือ หรือกระพรวน บ้างก็ใช้กระป๋องผูกติดกับเอว แขนงคอ หรือถือเขย่าเพื่อให้เกิดจังหวะและมีเสียงดังตลอดเวลาเดินแบบขยับตัวสายสะโพก โยกขาหรือขยับเอว

ภาพประกอบ 71 กระดิ่ง ทำจากครก จากกระดิ่งผูกคอวัวหรือจากกระป๋องที่ผีโขมตลาวใช้เป็นเครื่องดนตรีผูกรอบเอวเพื่อทำให้เกิดเสียง เพื่อความสนุกสนานเวลาเดิน

ภาพประกอบ 72 ขบวนดาบและง้าว เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของขบวนผีโขนลาว ซึ่งเชื่อกันว่าดาบและง้าวเป็นอาวุธที่ผู้ชายทุกคนต้องใช้เป็นเพื่อป้องกันตัวและทำกิน

4.2.4.2 องค์ประกอบด้านการแสดง หมายถึงสิ่งที่มีมักจะมีความคู่กันไปใน การปรากฏตัวของผีโขนหรือการแสดง ประกอบด้วย การฟ้อนง้าวฟ้อนดาบ และการเล่นเซิ้ง

1) ฟ้อนง้าว ฟ้อนดาบ เป็นกิจกรรมสำคัญในขบวนแห่ผีโขน ถือเป็นองค์ประกอบหลักที่ต้องมี ส่วนใหญ่มีในวันแหขบวนพระเวสสันดรเข้าเมือง โดยจะอยู่หน้าสุดของขบวน ทั้งนี้เพื่อเป็นการเบิกทางให้ภูต ผี ปีศาจ หลาดกลัว ฟ้อนง้าว ฟ้อนดาบเป็นวิชาที่เกี่ยวกับคาถาอาคมของคนลาวที่มีไว้เพื่อเอาไว้ป้องกันตัวอาจบางครั้งต้องออกรบทัพจับศึกอันเป็นหน้าที่ของลูกผู้ชายและบางครั้งก็ต้องเข้าป่าล่าสัตว์ การแสดงจะมีผู้ชายหลายคนแต่งกายแบบนักรบโบราณ ออกมาหน้าขบวนทำเสียงดังกังวาล แล้วร่ายรำโลดเต้นตามจังหวะกลอง มีท่ารำที่นำหวาดหัวพรันพริ้ง คือใช้ดาบทั้งคู่ในมือเสียบ แหวง ปาด เลี้ยวตามร่างกายของตนเอง บางครั้งใช้ปลายแหลม ๆ ของดาบแทงฉีกที่ท้อง มีหน้าใช้ค้อนตอกลงไปอีก บางครั้งใช้เท้าถีบคู่ต่อสู้ให้ล้มลง แล้วใช้ดาบฟันฉับที่หน้าท้องแต่ก็เป็นเพียงการแสดงเท่านั้น

ภาพประกอบ 73 การฟ้อนจ้าว ฟ้อนดาบ เป็นการละเล่นประกอบขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง โดยจะอยู่หน้าหน้าเป็นขบวนทั้งหมด
ที่มา : สมพงษ์ พัดทะวง)

2) การเล่นเซ็ง การเล่นเซ็งของชาวบ้านประกอบขบวนแห่ผีตาโขนส่วนทำให้เกิดความสนุกสนานจากการใช้เสียงของเครื่องดนตรี และการขับร้องเซ็ง ส่งผลทำให้ผู้เข้าร่วมงานนั้นมีความอยากกระโดดโลดเต้น ออกท่าออกทาง ขยับแขนขยับขา ออกลีลาท่าทางในการเล่นนั้นคนหนึ่งจะเป็นหัวหน้าร้อง คำนำเซ็ง ฯลฯ มีเสียงของลูกคู่ร้องตาม ต้นเสียงต้องตีมีความกังวานไพเราะ ชัดล้อยชัดเจน มีการเน้นจังหวะและอารมณ์ประกอบคำร้องเซ็ง ผู้เป็นต้นเสียงนั้น จำเป็นต้องมีไหวพริบและปฏิภาณที่ดี มีการจดจำกลอนเซ็งได้อย่างแม่นยำ และสามารถที่จะคิดกลอนเซ็งสดได้อย่างรวดเร็วตามสถานการณ์ที่ดำเนินการไปข้างหน้าด้วยเช่นกัน สำหรับการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านในงานการเล่นผีตาโขนนั้น ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องดนตรีประเภทพิณ แคน ซอ ซ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ มาประกอบจังหวะการเล่น เพราะเครื่องดนตรีเหล่านี้จะให้ท่วงทำนองที่มีความสนุกสนาน

พูนุ ปณ ภิโต ชีเว

ภาพประกอบ 74 การเล่นเซิ้ง เป็นกิจกรรมสำหรับผู้หญิงเพื่อให้มีส่วนร่วมในกิจกรรม
ภายในงานการเซิ้งคือการรำฟ้อนของคนในท้องถิ่น
ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 75 ขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง จากบริเวณสวนป่า 36 ซึ่งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน
เชื่อกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
ที่ : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 76 ในช่วงเทศกาลบุญผีโขนลาว จะมีการนำหน้ากากผีโขนใหญ่และหน้ากากผีโขนน้อย มาจัดวางแสดงให้เห็น เป็นจุดๆ

ที่มา : สมพงษ์ พัดทะวง

ภาพประกอบ 77 เหล่าผีโขนน้อยในระหว่างรอฟีธีกรรมอัญเชิญพระเวสสันดร ในสวน 36
ยังไม่เสร็จสิ้นร่อยอยู่ในเขตวัดเพราะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมพิธี

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

เพื่อให้เห็นภาพรวมของประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนทั้งไทยและลาวอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงจัดทำตารางสรุปผลการศึกษา ตอนที่ 1 ในเชิงเปรียบเทียบ ดังนี้

ตาราง 4 สรุปผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

ที่	ประเด็นที่ค้นพบผีตาโขนไทย	ประเด็นที่ค้นพบผีโขนลาว
1	<p>ความเป็นมาของผีตาโขนไทย</p> <p>-พบว่าประเพณีผีตาโขนเป็นการละเล่นชนิดหนึ่ง ที่มีมานานแล้ว เป็นส่วนหนึ่งในประเพณีบุญหลวงของชาวด่านซ้าย ซึ่งจัดขึ้นในระหว่างบุญเดือนเจ็ดหรือเดือนแปดตามฮีตสิบสอง บ้างเรียกผีตามคน และผีตาขน</p>	<p>ความเป็นมาของผีโขนลาว</p> <p>-พบว่าผีโขน เมืองปากลาย เป็นเรื่องเล่าของท้องถิ่นที่เล่าและปฏิบัติสืบต่อกันมาซึ่งคนเมืองปากลายรู้จักและคุ้นเคยกันดีตั้งแต่เล็กจนใหญ่ กลับมาฟื้นฟูอย่างเป็นทางการอีกครั้งเมื่อปี พ.ศ.2561 ที่ สปป.ลาว กำหนดให้เป็นปีการท่องเที่ยวลาว</p>
<p>สรุปความเป็นมา มีความคล้ายคลึงกันคือสืบเนื่องมาจากฮีตสิบสองในงานบุญผะเหวดและไม่สามารถระบุระยะเวลาการเริ่มศึกษาค้นพบได้</p>		
2	<p>ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาโขนไทย</p> <p>-พบว่าชาวอำเภอด่านซ้ายมีความเชื่อว่า เป็นการละเล่น เพื่อบวงสรวงบูชาดวงวิญญาณบรรพชนที่เสียชีวิตไปแล้วจะกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถลดบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือความหายหน้ากับบ้านเมืองได้</p>	<p>ความเชื่อเกี่ยวกับผีโขนลาว</p> <p>-พบว่าเล่นเพื่อร่วมขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง อันเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาตาม ฮีตสิบสองและเชื่อว่าผีตาโขนมีการละเล่นถวายเจ้านาย และผีบรรพบุรุษ หากไม่ประกอบพิธีอาจเกิด “ชะล่า” หรือผีดจาริตของหมู่บ้านทำให้มีเหตุเภทภัยต่างๆ นานา คล้ายกับความเชื่อของคนไทย</p>
<p>สรุปความเชื่อ เหมือนกันคือเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา และเพื่อบวงสรวงบูชาดวงวิญญาณบรรพชนที่เสียชีวิตไปแล้วและสิ่งศักดิ์สิทธิ์</p>		

ตอนที่ 2 เพื่อศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน ไทย-ลาว

4.3.1 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนไทย-ลาว

4.3.1.1 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนไทย

ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการตอบคำถามถึงความมุ่งหมายการวิจัยข้อ 2 คือจะทำให้ได้ทราบถึงการสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนไทย – ลาว สามารถนำผลการศึกษาไปสืบสานและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ผลการศึกษากการสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ของชาวอำเภอด่านซ้าย พบว่า มีแนวทางการความสัมพันธ์ตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชน 2 แนวทาง ดังนี้

1) แนวทางความสัมพันธ์ตามความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับผีและดวงวิญญาณของเจ้านายและบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเฉพาะความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อองค์พระธาตุศรีสองรักมีส่วนทำให้แนวทางการความสัมพันธ์ตามความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติของคนในชุมชนเด่นชัดยิ่งขึ้น ดังที่มีผู้ศึกษาไว้หลายท่าน ดังนี้ กุลภพ โพธิ์กิ่ง ศึกษาผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว งานประเพณีบุญหลวงและการละเล่น ผีตาโขนที่มีต่อวิถีชุมชนในเขตเทศบาลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พบว่าเนื่องจากอำเภอด่านซ้ายยังคงมีความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญานความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ ความเชื่อและความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุศรีสองรักจึงทำให้อำเภอด่านซ้ายเกิดประเพณีเฉพาะท้องถิ่น 4 ประเพณีคือประเพณีไหว้เจ้าเมืองวัง จัดในระหว่างเดือนสี่ ประเพณีไหว้เจ้าเมืองกลางจัดในระหว่างเดือนห้า ประเพณีนมัสการพระธาตุศรีสองรักจัดในเดือนหก และประเพณีเลี้ยงหอน้อยหอลวงจัดในระหว่างเดือนเจ็ด จากการศึกษาว่าชาวอำเภอด่านซ้ายมีความเชื่อและศรัทธาในประเพณีสี่ประเพณีดังกล่าวมาแล้ว ทำให้ชาวอำเภอด่านซ้ายไม่อาจที่จะปฏิบัติกิจพิธีตามฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานได้ครบทั้งหมด ดังนั้นฮีตเดือนใดที่ไม่ตรงกับช่วงเวลาของการประกอบประเพณีทั้งสี่ ประเพณีชาวอำเภอด่านซ้ายก็จะประกอบกิจพิธีนั้นๆตามปกติ อย่างไรก็ตามชาวอำเภอด่านซ้ายก็ไม่ได้ละเลยในฮีตเดือนที่ขาดไป ได้นำเอาฮีตที่ขาดมาปรับผสมผสานเข้ากันเป็นประเพณีเดียวเรียกว่าประเพณีบุญหลวง (กุลภพ โพธิ์กิ่ง, 2554)

ชาวอำเภอด่านซ้ายส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธแต่ก็มีความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม ภูตผีวิญญาน เชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ ชาวอำเภอด่านซ้ายเรียกว่าผีซึ่งหมายถึงวิญญาณของบิดามารดาปู่ย่าตายาย เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นจะคอยปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานบุตรหลานในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวอำเภอด่านซ้ายจะมีความเชื่อและศรัทธาต่อองค์พระธาตุศรีสองรัก เชื่อว่ามีวิญญาณวิรบุรุษ ดวงวิญญาณของพระมหากษัตริย์ผู้เป็นบรรพชน สิ่งสถิตอยู่เรียกว่าวิญญาณนี้ว่าเจ้านาย เชื่อว่าเจ้านายสามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้ได้ตามประสงค์และยังเชื่อว่าสามารถติดต่อกับวิญญาณผีเจ้านายเรานั้นได้โดยผ่านทางเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียมที่ทำหน้าที่เป็นร่างทรง

ให้กับวิญญาณผีเจ้านาย โดยมีพ่อแสนและนางแตงเป็นผู้ร่วมในการประกอบพิธีกรรม (กุลภพ โพธิ์กิ่ง, 2554)

โดยทั่วไปประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเชื่อในเรื่องภูติผีวิญญาณ โดยเฉพาะชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีความเชื่อและศรัทธาในวิญญาณของผีบรรพบุรุษหรือเจ้านายสูงมาก การประกอบพิธีกรรมที่สำคัญต่าง ๆ จึงต้องมีการบอกกล่าวแก่วิญญาณผีบรรพบุรุษหรือผีเจ้านายทุกครั้ง (เหรียญ เชื้อบุญมี. สัมภาษณ์. 2546) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533 ที่กล่าวว่า ชาวอำเภอด่านซ้ายมีความเชื่อและความศรัทธาในเรื่องภูติผีวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ สูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผีของบรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเชื่อว่าดวงวิญญาณเหล่านั้นยังคงทำหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองเหตุเภทภัยต่างๆ ให้แก่สังคม และคอยดูแลสังคมให้ดำรงอยู่อย่างสงบสุขมีตาโขนถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผีประเภทหนึ่ง เป็นตัวแทนของดวงวิญญาณของบรรพบุรุษหรือเจ้านายในอดีตที่ช่วยป้องกันการเกิดภัยพิบัติต่างๆ ตลอดจนความเชื่อที่ว่าเป็นผีที่ตามคนมาร่วมในงานบุญหลวงมหาชาติ ซึ่งหมายถึงงานบุญพระเวสและงานบุญบั้งไฟรวมกัน (พระคำมูข ธรรม.สโร.สัมภาษณ์. 2546) สำหรับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องระหว่างผีตาโขนกับความเชื่อเรื่องผี กล่าวคือ การกำหนดประเพณีบุญหลวงอนุญาตให้มีการเล่นผีตาโขน ต้องกำหนดโดยวิญญาณของเจ้านายฝ่ายขวาเท่านั้น หมายถึง “เจ้าแสนเมือง” วิญญาณของอุปราชที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าเมืองแห่งอาณาจักรล้านช้าง โดยกำหนดผ่านร่างทรงเจ้าพ่อกวนในวันเลี้ยงหอน้อย ซึ่งทำกันในช่วงเดือน 7 ของทุก ๆ ปีเมื่อได้กำหนดวันเวลาแล้วจึงสามารถดำเนินการตามประเพณีได้ (เหรียญ เชื้อบุญมี. สัมภาษณ์. 2546)

ความเชื่อที่อยู่เหนือธรรมชาติของคนด่านซ้าย เป็นไปตามที่ ธวัช ปุณโณทก, 2530 สรุปไว้ว่า ความเชื่อคือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความเคารพยำเกรง หากวิเคราะห์จากกำหนดการจัดงานประเพณีบุญหลวงทั้งสามวันจะพบว่า มีแนวทางการสืบสานสัมพันธ์กับความเชื่อที่อยู่เหนือธรรมชาติ ดังนี้

กิจกรรมวันแรกของงานบุญหลวง ประกอบด้วยพิธีบายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวน ตลอดจนเจ้าแม่ นางเทียมพร้อมด้วยหมู่แสนและนางแตง ซึ่งจะออกมาต้อนรับขบวนแห่ของผีตาโขน ด้วยการเลี้ยงข้าวปลาอาหารและเหล้า ซึ่งเปรียบเสมือนการทำบุญทำทานแก่ผีที่อดอยาก อดใจ หลังจากนั้นเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่ นางเทียมนำบรรดาผีตาโขนไปที่วัด เพื่อแห่เวียนซ้ายรอบพระอุโบสถสามรอบ ผีตาโขนกลุ่มต่างๆ จึงแยกย้ายกันออกไปเล่นตามหมู่บ้าน การละเล่นผีตาโขนนี้นี้มีไว้เพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการละเล่นที่เกี่ยวกับพิธีกรรมด้านความเชื่อ เพื่อแสดงการเคารพบูชาต่อวิญญาณผีบรรพชนอีกด้วย (สังข์ศิลป์ชัย สังคีตศิลป์. สัมภาษณ์ . 2546)

สำหรับกิจกรรมในวันที่สองของงานประเพณีบุญหลวง ประกอบด้วยพิธีที่สำคัญ 2 พิธี คือพิธีแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง และพิธีเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก ในขบวนแห่จึงมี พระพุทธรูป

พระสงฆ์แล้วจึงตามด้วยผีตาโขน เมื่อเคลื่อนขบวนไปนั้น ผีตาโขนไม่สามารถเข้าไปในวัดก่อนขบวน พระพุทธรูปและพระสงฆ์ ซึ่งเปรียบว่าผีตาโขนเป็นผีและเป็นสิ่งไม่ดี ซึ่งต้องรอให้พระพุทธรูป พระสงฆ์ เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าเข้าวัดก่อน ผีตาโขนจึงจะตามเข้าไปได้ (วัชระ ผ่านพรม. สัมภาษณ์. 2546) ความเชื่อในการที่ต้องนำหน้าากผีตาโขนและอุปกรณ์ไปลอยทิ้งในแม่น้ำนั้น (เขื่อนเชื่อบุญมี, คำผัด ศรีวิชัย และ บุญยัง เชื่อบุญมี. สัมภาษณ์. 2545) ได้กล่าวสอดคล้องกันว่า ตั้งแต่โบราณเป็นต้นมา ชาวบ้านอำเภอด่านซ้าย มีความเชื่อว่า ผีตาโขนเป็นตัวแทนของวิญญาณผีบรรพชนคนสำคัญที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เพื่อแสดงถึงความเคารพ ความกตัญญูต่อวิญญาณดังกล่าว เมื่อถึงงานบุญหลวงจึงต้องจัดทำผีตาโขนหรือผีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เพื่อให้ได้ไปร่วมพิธี เมื่อเสร็จพิธีจะต้องนำไปทิ้งลอยน้ำ เช่นเดียวกับการนำผงกระดูกของผู้ตายที่เผาแล้วไปลอยอังคาร (ลอยน้ำ)

2) แนวทางความสัมพันธ์ตามความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนา จากผลการศึกษาพบว่า ผีตาโขนมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานประเพณีบุญหลวงของชาวบ้านอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ทั้งศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ที่มีรูปแบบผสมผสานกันอย่างชัดเจน ดังองค์ประกอบของการจัดกิจกรรม ต่อไปนี้

- พิธีอัญเชิญพระอุปคุต หลวงพ่อสลัด คุณวงษ์ (หลวงพ่อสลัด คุณวงษ์ .

สัมภาษณ์. 2546) กล่าวว่า พระอุปคุตกับผีตาโขนเกี่ยวข้องกัน คือ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชฉลองเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าจำนวนแปดหมื่นสี่พันองค์ มีการทำบุญฉลองนาน 7 ปี 7 เดือน 7 วัน และนิมนต์พระอุปคุตมาปกป้อง เพราะเกรงว่าพญามารจะมารบกวน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533 ที่รายงานว่า การนิมนต์พระอุปคุตมาไว้ที่วัด เมื่อมีงาน “บุญเวด” หรือ “บุญหลวง” นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อปราบมารและป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ทำให้เกิดความสวัสดิมีชัย ซึ่งในการอัญเชิญพระอุปคุตนั้นจะใช้ “แสนแก้วอุ่นเมือง” ลงมก้อนหินในแม่น้ำหมัน 3 ครั้ง ครั้งสุดท้ายจึงจะสมมุติเป็นพระอุปคุตจากนั้นจึงอัญเชิญมาไว้ที่วัดโพธิ์ชัย สถานที่ใช้ประกอบพิธีเพื่อดำเนินการต่อไป

- พิธีบายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวน กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533 รายงานว่า ภายหลังจากเสร็จพิธีการเบิกพระอุปคุตแล้ว ชาวบ้านจะเคลื่อนขบวนไปยังบ้านของเจ้าพ่อกวนคนเฒ่าคนแก่ทั้งหลายจะนำขันดอกไม้ธูปเทียนมารวมกันที่บ้านเจ้าพ่อกวน เพื่อร่วมประกอบพิธี “บายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวน” โดยมีพ่อพราหมณ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธีและมีการผูกแขนให้เจ้าพ่อกวนด้วยนอกเหนือจากพิธีดังกล่าว ชาวบ้านทั่วไปมีการร่วมทำบุญและมีการนิมนต์พระสงฆ์เพื่อร่วมทำบุญตักบาตร (กุศล สุวรรณโชติ. สัมภาษณ์ . 2546)

- พิธีแห่พระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง นิยมกระทำในช่วงบ่ายของวันที่สองของงานบุญหลวง โดยเริ่มจากการบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูป ซึ่งถือเป็นตัวแทนหรือเทพสมมุติแทนพระเวสสันดร แล้วนำขบวนแห่ตามด้วยพระสงฆ์ 4 รูป พร้อมทั้งกลุ่มพิธีกรรมและขบวนผีตาโขน เมื่อถึงช่วงเย็นมีการนิมนต์พระขึ้นเทศน์พระมาลัยหมื่นพระมาลัยแสน โดยมีประชาชนทุกเพศทุกวัยร่วมพิธีการครั้งนี้ (สำเนียง แदनสามสวน. สัมภาษณ์ . 2546)

- พิธีการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกและพิธีสะเดาะเคราะห์บ้านเมืองโดยเฉพาะ

พิธีการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกกระทำในช่วงเช้าของวันที่สามของงานบุญหลวง มีการอาราธนา พระสงฆ์ชั้นบนธรรมาสน์ เพื่อเทศน์เกี่ยวกับการประดิษฐานพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและอนาคต ซึ่งชาวด่านซ้ายเรียกว่าเทศน์สังกาศ (สุทัศนพงษ์ กุลบุตร, 2536) หลังจากนั้นจึงเป็นการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ โดยไม่มีการหยุดพักจนจบเรื่อง เมื่อพระเทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะมีการตีฆ้องเป็นสัญญาณ และในระหว่างพระเทศน์นั้นชาวบ้านจะถวายเป็นเทศน์ กันหลอน (จำปี พรหมรักษา, สัมภาษณ์. 2546) และในช่วงเช้าวันเดียวกัน เจ้ากวนพร้อมกลุ่มพิธีกรรมตลอดจนประชาชนส่วนหนึ่งมาร่วมประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นพิธีที่สามารถจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีไม่งาม ความเลวร้ายตลอดจนภัยอันตรายต่างๆ ให้หายไปจากสังคมนั้น ให้คงไว้แต่สิ่งดีงาม ความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง ความอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป หากไม่ปฏิบัติตามจะเกิดอาเพศ บ้านเมืองเดือดร้อนประชาชนอาจพบแต่สิ่งไม่ดี หรือ ภัยพิบัติสืบได้อย่างไรก็ตามสรุปผลจากการวิเคราะห์ พบว่า นอกเหนือจากประชาชนส่วนใหญ่ของอำเภอด่านซ้าย ที่มีความเชื่อในเรื่องผี เช่น ผีตาปู่ ผีไร่ ผีนา ยังมีความเชื่อว่าผีตาโขนเป็นตัวแทนของผีหรือวิญญาณของบรรพบุรุษหรือเจ้านายในอดีตที่ช่วยป้องกันภัยพิบัติต่างๆ ได้ (พร เชื้อบุญมี, สัมภาษณ์.2546) นอกจากนี้ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานบุญหลวงประเพณีของอำเภอด่านซ้าย กล่าวคือ เป็นผีที่ติดตามคนมาร่วมในงานบุญพระเวสและบุญบั้งไฟ หรือรวมเรียกว่า “ งานบุญหลวงมหาชาติ ” ส่วนพิธีการด้านศาสนานั้น ในงานบุญหลวงมหาชาติตลอดทั้งสามวัน มีพิธีกรรมผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธที่เริ่มต้นจากการอัญเชิญ พระอุปคุต การนิมนต์พระเพื่อทำบุญตักบาตร การเทศน์พระมาลัยหมื่นมาลัยแสน ตลอดจนการแห่และการเทศน์ที่เกี่ยวกับพระเวสสันดร กับศาสนาพราหมณ์อันประกอบด้วยพิธีการบายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวนและ พระพุทธรูปที่สมมุติเป็นพระเวสสันดร ตลอดจนพิธีสะเดาะเคราะห์เมืองได้อย่างกลมกลืน (พงศธร พินิจวัฒน์, 2548)

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่าการสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนไทย มี 2 แนวทางคือ แนวทางความสัมพันธ์ตามความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ และแนวทางการสัมพันธ์ตามความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนา เป็นไปตามที่ ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม (อ้างถึงใน สุริยา สมุทคุปดี และคนอื่นๆ, 2539) นักค้นคว้าวัฒนธรรมและโบราณคดีของไทยกล่าวไว้ว่า ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้มีความมั่นใจมีกำลังใจขึ้นถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้เสียแล้วก็ไม่อาจทำอะไรให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ทุกรูปทุกวัยทุกแห่งต่างก็สัมพันธ์กับความเชื่อ ดังนั้นการทำอะไรย่อมมีความเชื่อ เช่นที่ชาวด่านซ้ายความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติและตามความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางจิตประเภทหนึ่ง ดังที่ บุญลือ วันทายนต์, 2520 ให้ความเห็นว่าความเชื่อซึ่งปรากฏการณ์นั้นสามารถแสดงออกโดยผ่านทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่เชื่อถือด้วยการยอมรับสิ่งนั้นนั้นมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวประจำใจอย่างสนิทใจ ฉะนั้นความเชื่อจึงจัดเป็นทัศนคติที่ดีประการหนึ่งต่อสิ่งที่เคารพนับถือ

4.3.1.2 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนลาว

ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการตอบคำถามถึงความมุ่งหมายการวิจัยข้อ 2 คือจะทำให้ได้ทราบถึงการสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนลาว สามารถนำผลการศึกษาไปสืบสานและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ผลการศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ของชาวเมืองปากลาย พบว่า มีแนวทางการความสัมพันธ์ตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชน 2 แนวทาง ดังนี้

1) แนวทางความสัมพันธ์ตามความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ ที่ชาวปากลาย แขวงไชยบุรี เชื่อและยอมรับปฏิบัติสืบต่อกันมานับแต่บรรพบุรุษ ปรากฏให้เห็นผ่านวิถีชีวิตและการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่างๆ คือมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก นายบัวนิล มุนสี (สัมภาษณ์. 5 มีนาคม 2563) อายุ 66 ปี ประธานแนวโฮมหมู่บ้าน บ้านแสงลาย กล่าวว่า การนับถือผีของชาวลาวเป็นการถือผีตามบรรพบุรุษคือผีเจ้านายและผีเทวดา การนับถือมีอิทธิพลต่อชาวลาวมาก แม้แต่ในแง่ของการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมหรือการดำรงชีวิตประจำวัน ก็จะต้องไปข้องเกี่ยวกับผีของบรรพบุรุษ เนื่องจากอาชีพหลักของชาวลาวคือการทำนา จึงมีประเพณีความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมา นางแบน แพงตา อายุ 78 ปี ราษฎรบ้านแสงลาย (สัมภาษณ์. 5 มีนาคม 2563) บอกว่าเพื่อความอุดมสมบูรณ์ คือ พิธีบูชาเช่นสรวงแม่ธรณี และแม่โพสพ ก่อนหว่านข้าวเป็นการบอกกล่าวแม่ธรณีโดยจัดวางเครื่องเช่นไว้บนพื้นดินบริเวณหัวคันนาและกล่าวแก่แม่ธรณีว่าจะทำนาแล้วขอให้คนและควายอยู่ดีมีสุขสบาย คราดไถอย่าให้หักปัดได้มาแย่งดิน ขอเพียงแค่ทำกิน พิธีนี้ภาษาล้านเรียกว่า พิธีแฮกนา เช่นกันกับนาง ผัด บัญจรงค์ ราษฎรบ้านนาสว่าง (สัมภาษณ์. 6 มีนาคม 2563) ที่เห็นว่าพิธีที่เกี่ยวกับความเชื่ออีกวิธีหนึ่งคือพิธีศพ เมื่อนำศพผู้ตายใส่ลงหีบ ถ้าเป็นชายก็จะใช้ผ้าขาวม้าของผู้ตายคลุมทับผ้าขาวบนฝาหีบ ถ้าเป็นหญิงก็จะคลุมหีบด้วยสไบของผู้ตาย และจะเผาเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ของผู้ตาย เช่น ผ้าขาวม้าไหม ไส้กรองไหม ผ้าถุงไหม ผ้าม่วงโรง หรือผ้าซิ่นมัดหมี่ ผ้าสไบ เสื้อ ฯลฯ เผาไปด้วย พิธีนี้จึงเป็นสาเหตุแห่งความสูญเสียผ้าโบราณที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไป จากที่กล่าวมาจึงเห็นว่าพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใด ฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นรากฐานการกระทำ พิธีกรรมบรรพบุรุษ ยังเป็นการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมของหมู่บ้านเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านในเมืองปากลาย ยังมีความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณอย่างเหนียวแน่น ถึงแม้พระพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทต่อสังคม ก็ไม่ทำให้ความเชื่อนี้ลบล้างไป

จากพิธีกรรมในการจัดงานบุญผีโขนของชาวลาวเมืองปากลาย นับตั้งแต่วันก่อนงาน วันงานและหลังงานล้วนมีความมีความเชื่อและนับถือในเรื่องผีและเรื่องเหนือธรรมชาติเป็นอย่างมาก ความเชื่อเรื่องผีถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตในสังคมของคนในชุมชน พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆของคนปากลายส่วนใหญ่จึงมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องผี นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับขั้นทางสังคมแบบดั้งเดิมและการจัดลำดับขั้นนี้ยังมีอิทธิพลอยู่ต่อลักษณะของความแตกต่างในการประกอบพิธีกรรมและการจัดลำดับโครงสร้างทางสังคมของคนในชุมชน ด้วยระบบ

ความเชื่อดังกล่าวทำให้คนในชุมชนยอมรับในโครงสร้างและสภาพทางสังคมดังกล่าวและอยู่ร่วมกันโดยสันติ ซึ่งปัจจุบันยังคงยอมรับในความเชื่อเรื่องผี และการจัดลำดับความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวอยู่แม้ว่าสภาพทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป

2) แนวทางความสัมพันธ์ตามความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนา คนปากลาย นับถือศาสนาพุทธ ดังกล่าวทั่วไป พุทธศาสนาเป็นลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของประเทศอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป โดยเฉพาะประเทศที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท ได้แก่ ลาว ไทย พม่า และกัมพูชา ซึ่งสำหรับประเทศลาวนั้น พุทธศาสนาได้เป็นรากฐานของความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณีตลอดจนการวิถีชีวิต จึงมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมความเป็นลาวจนมาถึงปัจจุบัน พัฒนาการทางพุทธศาสนาในประเทศลาวซึ่งมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทของสภาพสังคมและการเมือง มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์, 2556 กล่าวว่พุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม เป็นรากเหง้าและเอกลักษณ์ของความเป็นชาวลาว และนั่นก็เป็นเหตุผลเพียงพอที่จะทำให้ชาวลาวยึดมั่นในพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นไม่ว่าจะผ่านพ้นในยุคสมัยใดก็ตามในประวัติศาสตร์ ดร.ทวีวัฒน์ ปุณฺชกรวิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อทางศาสนาของประชาชนในแถบอุษาคเนย์แต่ดั้งเดิมนั้นเป็นความเชื่อใน “ศาสนาปฐมบรรพ์” (Primitive Religion) ที่มีลักษณะแบบ “วิญญาณนิยม” (Animism) ผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เดิมนั้นเชื่อเรื่องผีสามเทวดา เช่น ผีบ้านผีเรือน รุกขเทวดา นางไม้ ทวีวัฒน์ ปุณฺชกรวิวัฒน์, 2553 กล่าวคือ ชนเผ่าดั้งเดิมของลาวมีการนับถือผี ได้แก่ ผีพ่อ ผีแม่ ผีปู่ย่า ตายาย และเปลี่ยนมาเป็นผีบ้าน ผีเรือน ผีเมือง ผีฟ้า ผีแล่น ต่อมาความเชื่อของคนลาวได้มีการขยายตัวเป็นความเชื่อแบบผีพราหมณ์ และพุทธ ทรงคุณ จันทจร, 2551 ศาสนาในอุษาคเนย์รวมถึงในประเทศลาว จึงมีลักษณะเป็นการผสมผสานลัทธิความเชื่อทางศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ศาสนาปฐมบรรพ์ ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา

สังคมลาวนั้นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและค่านิยมของประชาชนมีรากฐานจากพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนามีความสำคัญและสัมพันธ์กับการจัดระเบียบทางสังคมอย่างลึกซึ้ง คือ พุทธเถรวาทในลาวทำให้คนยอมรับอยู่ในกรอบจารีตประเพณี ทั้งการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนาพุทธ อีกทั้งยังเป็นยิ่งกว่ากฎหมายคือ ทำให้ชาวพุทธสามารถทำตามข้อบังคับของสังคมได้ โดยที่วัดและสถาบันสงฆ์ถือเป็นกลไกสำคัญที่เข้าถึงความเป็นอยู่ของประชาชนและมีอิทธิพลต่อสังคมโดยรวมมากที่สุด ลัทธิมาร์กซิสต์จึงใช้อำนาจต่างๆ ผ่านทางวัดและสถาบันสงฆ์เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับประชาชน จึงกล่าวได้ว่า จุดเด่นของพุทธศาสนาในลาว คือ การผสมผสานกลมกลืนไปกับระบบการปกครองแบบมาร์กซิสต์ โดยที่รัฐมาร์กซิสต์ได้แสวงหาความชอบธรรมจากพุทธศาสนาในการดำเนินนโยบายสร้างความเชื่อ สร้างสังคมใหม่ สร้างค่านิยมใหม่ เพื่อใช้ในการควบคุมปกครองและการรวมความเป็นหนึ่งเดียวของคนชาติ แต่ขณะเดียวกันความเข้มงวด ความมีระบบระเบียบ และอุดมการณ์ความพอเพียงของระบอบการปกครอง ก็มีส่วนทำให้ พุทธศาสนาในลาวสืบทอดมั่นคง และมีความบริสุทธิ์ผุดผ่องมากกว่าหลาย

ประเทศในภูมิภาค เนื่องมาจากสังคมปิดของลาว สถานการณ์พุทธศาสนาในปัจจุบันรัฐบาลให้เสรีภาพให้แก่สถาบันสงฆ์เพิ่มขึ้น มีการสร้างวิทยาลัยสงฆ์และฟื้นฟูการศึกษาแบบเดิมของสงฆ์

วิถีปฏิบัติในแนวทางการเชื่อความศรัทธาด้านศาสนา เช่นเดียวกับชาวด่านซ้าย เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ฮีตยี่คองเจียว ฮีตไถ่คองเขย ฮีตผัวคองเมีย ซึ่งมีความใกล้เคียงกับประเพณีของประชาชนในภาคอีสานของไทย โดยคำว่า ฮีต หมายถึง จารีต และคำว่า สิบสอง หมายถึง 12 เดือนในรอบหนึ่งปี หมายถึง การจัดเทศกาลงานประเพณีจนครบทั้ง 12 เดือน ซึ่งจะมีงานบุญที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละเดือน โดยเฉพาะชาวหลวงพระบางที่ยังคงสืบทอดประเพณีดังกล่าวอย่างเคร่งครัด ซึ่งนอกจากบุญประเพณีสิบสองเดือนที่ปรากฏในฮีตสิบสองแล้ว ยังมีการทำบุญอื่น เช่น ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีบุญกองบัวกองหุด ประเพณีแต่งงาน บายศรีสู่ขวัญ ประเพณีเลี้ยงผีปู่ผีตา ประเพณีวันกรรม (ออกลูก) ประเพณีผัดผี ประเพณีช่วง (บ่าวสาวลงช่วง) ประเพณีแฮกนาขวัญ ประเพณี 12 เดือน บุญประเพณี 12 เดือน หมายถึง จารีตประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติกันในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ซึ่งบุญประเพณี 12 เดือนนี้ เป็นลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมประการหนึ่งของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศลาวและภาคอีสานของไทย สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของประชาชนทั้ง 2 ฝ่ายของกลุ่มแม่น้ำโขง ก่อนที่จะถูกแบ่งแยกโดยเหตุผลทางการเมือง การประกอบพิธีดังกล่าวนิยมทำกันในท้องถิ่นต่างๆ โดยทั่วไปแต่กิจกรรมบางอย่างในบางท้องถิ่น อาจเลิกปฏิบัติ หรือมีการปฏิบัติผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง ขึ้นอยู่กับความนิยมและความเชื่อของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ สำหรับบุญประเพณีที่ค่อนข้างจะได้รับความนิยม มีการถือปฏิบัติอย่างกว้างขวาง ได้แก่ บุญพระเวส (เดือนมีนาคม) บุญสังขานต์ขึ้นหรือบุญปีใหม่ (เดือนเมษายน) สรงน้ำพระ (เดือนเมษายน) บุญเข้าพรรษา (เดือนกรกฎาคม) บุญข้าวประดับดิน (เดือนสิงหาคม) บุญข้าวสาก (เดือนกันยายน) บุญออกพรรษา (เดือนตุลาคม) บุญไหลเรือไฟ (เดือนตุลาคม) และในเดือนพฤศจิกายน คือ งานบุญกฐินและบุญไหว้พระธาตุ (ทรงคุณ จันทจร, 2551, น.65-66) ผีโชนลาวจึงเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของประเพณีพิธีกรรมของแนวทางการเชื่อความศรัทธาต่อศาสนา

4.3.2 การสืบสานประเพณีผีตาโชนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคม

4.3.2.1 การสืบสานประเพณีผีตาโชนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมไทย

การสืบสานประเพณีผีตาโชนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคม ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในบริบทของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดทำหน้ากากผีตาโชนที่มีขนาดเท่าของจริงสำหรับสวมใส่ร่วมพิธีงานประเพณีการละเล่นผีตาโชน และผลิตภัณฑ์หน้ากากผีตาโชนรูปแบบจำลองสำหรับเป็นของที่ระลึก ตลอดจนการใช้สัญลักษณ์หน้ากากผีตาโชนพิมพ์หรือปะติดลงบนพื้นผิวของสิ่งของวัตถุ หรืออุปกรณ์อื่นๆ เพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ ในช่วงเทศกาลงานประเพณีการละเล่นผีตาโชน ซึ่งถือเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นในสภาพคล่องทางเศรษฐกิจผลการศึกษพบว่าความเป็นเอกลักษณ์ หรือสัญลักษณ์ประจำจังหวัดเลย อันเป็นที่รู้จักของคนในท้องถิ่นและคนในต่างจังหวัด

คือ “องค์พระธาตุศรีสองรัก” ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งเคารพบูชาของชาวจังหวัดเลย จึงไม่สามารถจะนำมาจัดสร้างเพื่อผลทางธุรกิจได้ นอกเหนือจากการสร้างแบบจำลองเพื่อการบูชาเป็นสิริมงคล และ “ผีตาโขน” ซึ่งในอดีตสมัยดั้งเดิม ถือเป็นส่วนประกอบของพิธีกรรมเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมดังกล่าวแล้วก็จะนำทิ้งลงแม่น้ำทันที ไม่มีการผลิตเพื่อจำหน่าย แต่ในสภาพปัจจุบันจากยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวส่งเสริมประเพณีการละเล่นผีตาโขนของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในแผนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2531 และการพัฒนาให้จังหวัดเลย เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งเชิงนิเวศเชิงเกษตรและเชิงวัฒนธรรม จึงทำให้ค่านิยมเกี่ยวกับผีตาโขนในอดีตเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงธุรกิจ ในรูปแบบของการจัดทำหน้ากากผีตาโขนเท่าของจริงและรูปแบบของที่ระลึก เพื่อจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งชาวอำเภอด่านซ้ายส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเป็นผลดีอย่างยิ่งที่ควรนำหน้ากากผีตาโขนมาประดิษฐ์เป็นของฝากหรือของที่ระลึกเพื่อการจำหน่าย เนื่องจากการสร้างรายได้อีกทางหนึ่งของชุมชน (หนูเต็ม นนทโคตร. สัมภาษณ์. 2546) ซึ่งสอดคล้องกับ พงษ์ศักดิ์ ทองพุฒิ (พงษ์ศักดิ์ ทองพุฒิ. สัมภาษณ์. 2546) กล่าวว่า เมื่อประเพณีการละเล่นผีตาโขนได้รับความสนใจจากบรรดานักท่องเที่ยวที่ต้องการของที่ระลึกโดยเฉพาะหน้ากากผีตาโขนที่มีลวดลายงดงามเมื่อการละเล่นเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ อาจขอซื้อหน้ากากโดยต่อรองราคากับผู้เล่นหรือเจ้าของโดยตรง ส่วน ประสงค์ จันทร์ศร (ประสงค์ จันทร์ศร. สัมภาษณ์. 2546) กล่าวสนับสนุนว่า ศิลปะลวดลายอันประณีตบรรจงที่ปรากฏบนหน้ากากผีตาโขน ถือเป็นผลงานจากบรรพชนของชาวอำเภอด่านซ้ายที่สืบทอดภูมิปัญญางานศิลปะสู่ลูกหลานจนสามารถสร้างชื่อเสียง “ผีตาโขน” ให้เป็นที่รู้จักกันทั่วประเทศจากหน้ากากผีตาโขนที่นำกลับไปในสมัยอดีต เปลี่ยนแปลงเป็นงานศิลปะที่นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการเก็บหน้ากากผีตาโขนเป็นของที่ระลึก จึงเป็นจุดเริ่มต้นของสินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง และกำเนิดรูปจำลองหน้ากากผีตาโขน รวมทั้งของฝากทุกรูปแบบมีสัญลักษณ์ผีตาโขนตามด้วยร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกซึ่งเป็นรายได้ที่เกิดจากประเพณีผีตาโขนอย่างแท้จริง อนึ่งสินค้าของที่ระลึกที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ได้แก่ หน้ากากผีตาโขนที่มีลวดลายสวยงามขนาดเท่าของจริง พวงกุญแจ เสื้อผ้าที่มีสัญลักษณ์รูปหน้ากากผีตาโขน เครื่องปั้นดินเผาหน้ากากผีตาโขนจำลอง แก้วน้ำ แจกัน ที่มีภาพหน้ากากผีตาโขนและภาพถ่ายเป็นต้น นอกจากนี้ผีตาโขนก็ส่งผลทางอ้อมต่อการมีรายได้ของชาวอำเภอด่านซ้าย นอกจากการจำหน่ายของฝากหรือของที่ระลึก ได้แก่ รายได้จากการบริการด้านที่พักแก่นักท่องเที่ยว การบริการด้านยานพาหนะ การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเลย มีผลทำให้ระบบเศรษฐกิจของอำเภอด่านซ้ายมีสภาพคล่องจากรายได้สู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง (สันติภาพ เชื้อบุญมี. สัมภาษณ์. 2546)

กลุ่มผู้ประกอบการรายย่อยต่างๆ ในอำเภอด่านซ้าย ต่างยินดีต้อนรับ ด้วยการแสดงความมีน้ำใจ เอื้ออาทร ต่อคนต่างถิ่นที่เดินทางมาร่วมงานในรูปแบบของนักท่องเที่ยวนอกจากนี้ผลการศึกษา ยังพบว่า ชาวอำเภอด่านซ้ายไม่เพียงแต่ให้ความเลื่อมใสศรัทธาเกี่ยวกับประเพณีการละเล่นผีตาโขน ยังเห็น

ว่าประเพณีการละเล่นผีตาโขนนี้มีผลดีมากกว่าผลเสียโดยเฉพาะการลดปัญหาสังคมในชุมชนของตน เช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหาหิวฉิบหาย ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหายาเสพติด เป็นต้น เนื่องจากทุกคนมีแนวความคิดเช่นเดียวกันว่า หากกระทำให้ไม่ดีในงานประเพณีนี้ จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวมีแต่สิ่งเลวร้ายตลอดไป ดังนั้น พฤติกรรมทุกอย่างที่แสดงออกจึงเน้นเรื่องความสนุกสนาน ความสมัครสมานสามัคคีเป็นกันเอง ก่อให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นภายในชุมชน (พงศธร พินิจวัฒน์, 2548)

การละเล่นผีตาโขนได้ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต สังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปของชาวด่านซ้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปีพ.ศ. 2500-2530 เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวท้องถิ่นให้สามารถสร้างตัวเลขทางเศรษฐกิจเป็นที่น่าพอใจให้กับจังหวัดเลย โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและสื่อมวลชน ที่ต่างมีส่วนช่วยผลักดันให้ขบวนแห่ของผีตาโขนสามารถเคลื่อนขบวนมาอยู่แถวหน้าบนเวทีระดับประเทศ จนกลายเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้สำเร็จ หลังจากได้รับการบรรจุอยู่ในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวในปีพ.ศ. 2530 การละเล่นพื้นบ้านที่ได้รับการคิดค้นขึ้นสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจึงถูกปรับรูปแบบให้เป็น “การแสดง” มากขึ้น เพื่อให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เช่น มีพิธีเปิดงาน การจัดประกวดขบวนแห่ การประกวดหน้ากากและชุดแต่งกายผีตาโขน หรือการประกวดท่าเต้นที่สวยงามของผีตาโขน การละเล่นผีตาโขนจึงได้เปลี่ยนสถานะจากการละเล่นเพื่อพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อและการดำเนินชีวิตมาเป็นการแสดงที่เน้นความบันเทิงสนุกสนาน การจัดงานจึงถูกแบ่งเป็นสองรูปแบบ คือ การละเล่นเพื่อประกอบพิธีกรรมและการแสดงที่มีทีมงานดูแลเรื่องการแสดงเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับชม นอกจากรูปแบบการละเล่นที่เปลี่ยนไปแล้ว รูปแบบของหน้ากากและเสื้อผ้าของผีตาโขนเอง ก็เปลี่ยนไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจเช่นกัน นับเป็นการแสดงให้เห็นถึงฝีมือด้านศิลปะของชาวด่านซ้ายที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่องตามกาลเวลา หน้ากากและเครื่องแต่งกายของผีตาโขนในยุคแรก ทำจากวัสดุธรรมชาติหรือวัสดุเหลือใช้ ส่วนหน้ากากทำขึ้นจากหวดที่ใช้แล้วนำมาเย็บติดกับกากมะพร้าว วาดเส้นลวดลายด้วยสีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีดำจากถ่าน สีแดงจากปูนหมาก และสีขาวจากปูนขาว ซึ่งลวดลายที่วาดนั้นก็ไม่ได้ซับซ้อน มีแค่ตาและปาก โดยตั้งใจวาดให้ไม่ชัดเจนนัก เพื่อเน้นให้หน้ากากมีความลึกลับน่ากลัว ส่วนชุดนั้นเย็บขึ้นจากเศษผ้าหรือจีวรพระเพื่อความประหยัด แต่หลังจากที่การละเล่นผีตาโขนได้รับการบรรจุในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวในปีพ.ศ. 2530 รูปแบบของหน้ากากและเสื้อผ้าของผีตาโขนก็ถูกปรับเปลี่ยนให้มีสีสันที่สดใสเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เข้าชมงาน ชาวบ้านเริ่มหันไปใช้หวดใหม่ นำสีสังเคราะห์อย่างสีน้ำมันหรือสีพลาสติกมาใช้เพื่อเพิ่มเฉดสี มีการเพิ่มรายละเอียดให้มากขึ้น โดยการใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การลงรักปิดทอง การเสริมลายต่าง ๆ เพิ่มความสวยงาม เช่น ลายเรขาคณิต ลายไทย ลายตัวอักษร สีสันความสนุกอันเป็นเอกลักษณ์ของขบวนแห่ผีตาโขนนั้น คือแม่เหล็กที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศแห่แหนเข้ามาร่วมงานที่อำเภอด่านซ้ายมากขึ้นทุกปี ในปีพ.ศ. 2562 มีนักท่องเที่ยวกว่า 103,000 คนเข้าร่วมงานและสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร ผลิตภัณฑ์ชุมชน และสินค้าของที่ระลึกให้กับอำเภอด่านซ้ายและอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดเลย เช่น อำเภอภู

เรือและอำเภอเชียงคาน กว่า 123.6 ล้านบาท หน้ากากผีตาโขนกลายเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับผู้คนในชุมชนเป็นอย่างมาก

ภาพประกอบ 78 น.ส. ปวีณสุดา ดรูอิน มิสยูนิเวิร์สไทยแลนด์ จะสวมใส่ชุดผีตาโขน
Festival of Thailand บนเวทีการประกวดมิสยูนิเวิร์ส 2019

ที่มา : <https://www.naewna.com>

ภาพประกอบ 79 ผลิตภัณฑ์สินค้าของที่ระลึก ประเภทต่างๆ ที่สื่อถึงผีตาโขนด้านซ้าย มีหลากหลาย
รูปแบบ และเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั่วไป

ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

ณรงค์ คำยี่ เจ้าของร้าน “คนโชน” ในอำเภอด่านซ้าย เล่าว่า มีคนสั่งจองหน้ากาก สำหรับใส่เล่นในเทศกาลประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชนปีที่ผ่านมาเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องทำงานแข่งกับเวลาเพื่อผลิตให้ทันกับความต้องการของลูกค้า แต่ด้วยความละเอียดของชิ้นงานที่ต้องทำด้วยมือ ทำให้การผลิตหน้ากากหนึ่งชิ้นใช้เวลาจนถึง 7-14 วัน โดยแต่ละชิ้นทำจากทางมะพร้าวที่ต้องนำไปแช่น้ำ 2-3 วันเพื่อให้มีความอ่อนนุ่มพอที่จะนำไปขึ้นแบบกับกระป๋อง จากนั้นต้องนำไปตากแดดให้แห้งอีก 1-2 สัปดาห์ เพื่อนำมาประกอบกับหวดก่อนที่จะนำไปเจาะตกแต่งหน้าตาและลงสีวาดลาย สนนราคาต่อชิ้นอยู่ที่ 500-1,000 บาทแล้วแต่ความยากง่ายของลาย ในสมัยก่อน เมื่อจบงานแล้ว ชาวบ้านจะไม่นำหน้ากากและเสื้อผ้าผีตาโชนกลับบ้าน แต่จะนำไปทิ้งแม่น้ำหมันเพื่อเป็นการทิ้งความทุกข์ไปกับสายน้ำ แต่ทุกวันนี้ ด้วยลวดลายที่สวยงามแปลกตา ทำให้นักท่องเที่ยวต้องการนำหน้ากากกลับไปเป็นที่ระลึก เกิดเป็นกิจกรรมซื้อขายหน้ากากที่ใช้เล่นในชุมชนแห่งหลังจบงาน โดยมีราคาสูงถึง 3,000-4,000 บาทต่อชิ้นแล้วแต่ความสวยงามของลายบนหน้ากากนั่นเอง

ในความเป็นจริงมูลค่าของหน้ากากผีตาโชนนั้นแปรผันตามฝีมือด้านศิลปะในการสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างประณีตบรรจง แต่ด้วยราคาที่สูง ทำให้นักท่องเที่ยวหลาย ๆ กลุ่มต้องคิดก่อนที่จะควักกระเป๋าจ่าย หรือบางทีก็เลือกที่จะไม่ซื้อเลย เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวที่ไม่ได้มีงบในการใช้จ่ายมากนักสามารถซื้อของที่ระลึกได้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ อารยา เครือหงษ์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศรีสองรักษ์วิทยา จึงเริ่มบริษัท ตาโชน จำกัด ในปีพ.ศ. 2558 โดยรวมตัวกับเพื่อน ๆ ทำสินค้าที่ระลึกที่มีราคาจับต้องได้สบายกระเป๋า อย่างหน้ากากผีตาโชนจิ๋ว เสื้อยืด พวงกุญแจ หรือโคมไฟวาดลายผีตาโชนมาจำหน่ายในช่องว่างทางการตลาดที่มองเห็นนี้ “จุดเด่นของผลิตภัณฑ์จะเป็นงานแฮนด์เมดทั้งหมด โดยเพื่อน ๆ ในกลุ่มช่วยกันวาดลวดลายลงบนพวงกุญแจบ้าง หน้ากากผีตาโชนขนาดเล็กบ้าง ส่วนเสื้อยืดใช้วิธีสกรีน สินค้านำไปวางจำหน่ายในร้านขายของที่ระลึกทั่วอำเภอด่านซ้ายและอำเภอใกล้เคียง” อารยา กล่าว สินค้าที่ระลึกราคาเข้าถึงได้เหล่านี้ตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากยอดขายเสื้อยืดเฉลี่ย 300-400 ตัวต่อเดือน แม้จะไม่ใช่วัยที่จัดงานประเพณีผีตาโชน ในช่วงที่มีออร์เดอร์เข้ามาเยอะแต่ไม่สามารถทำได้ทัน เนื่องจากเป็นช่วงเปิดเทอม อารยาจะแบ่งงานให้ชาวบ้านในพื้นที่ช่วยกันวาดลายบนสินค้าต่าง ๆ ทำให้ในแต่ละเดือนชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรสามารถมีรายได้เสริมเดือนละ 3,000-4,000 บาท การสนับสนุนงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชนจากหลายภาคส่วนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเลยเป็นเวลาต่อเนื่อง ทำให้การละเล่นผีตาโชนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศจนสามารถเลื่อนระดับจากประเพณีท้องถิ่นสู่ระดับจังหวัด ระดับประเทศ และไปได้ไกลถึงระดับนานาชาติ ที่นำไปสู่ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม โดยปีพ.ศ. 2562 ที่ผ่านมามีกระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับจังหวัดเลย หน่วยงานภาครัฐและเอกชนจัดงาน “งานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชน มหกรรมหน้ากากนานาชาติประจำปี 2562” ช่วงวันที่ 5-7 กรกฎาคม 2562 งานนี้ไม่ได้มีแค่การแสดงจากผีตาโชนเท่านั้น แต่ยังมีนักแสดงหน้ากากนานาชาติจาก

นานาชาติ เช่น จีน ฟิลิปปินส์ ลาว และอินโดนีเซีย ซึ่งเรียกความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่มาร่วมชมงาน ได้เป็นอย่างดี ดังที่นายกฤษฎพงษ์ ศิริ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรมกล่าวในพิธีเปิดงาน เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2562 ว่า การจัดงานยิ่งใหญ่ขึ้นทุกปี คราวนี้ได้ชมขบวนแห่ของท้องถิ่น จะได้เห็นขบวนแห่ รัชกาลที่ 10 หมายถึงประชาชนได้ร่วมกันแสดงออกถึงความจงรักภักดี นอกจากนี้ยังมีการแสดงหน้ากาก ของ 4 ประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมร่วมกันด้วย ซึ่งจะเห็นพี่น้องประชาชน ชาวต่างชาติมาเที่ยว สร้างรายได้ให้คนในท้องถิ่นจังหวัดเลย

การยกระดับสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมให้เป็นที่น่าสนใจในระดับนานาชาติทำให้ ลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์และสีสันที่โดดเด่นของหน้ากากผีตาโชนไม่ได้แค่เตอะต่านักท่องเที่ยวที่มาร่วม ประเพณีที่ด่านซ้ายเท่านั้น แต่ยังโดนใจของนายอันเดร มาร์คอน (Andrea Marcon) กงสุลกิตติมศักดิ์ เมืองเวนิส ถึงขั้นเชิญชวนให้เหล่าผีตาโชนไปร่วมแสดงบนเวทีระดับโลกอย่างงาน “หน้ากากคาร์นิวัล” เทศกาลหน้ากากอันเก่าแก่ของอิตาลีที่เมืองเวนิส ที่ภายในงานจะมีการสวมหน้ากากและแต่งตัวอย่าง อลังการ สร้างสีสันความสนุกสนานและความตื่นตากับผู้เข้าชมจากทั่วโลก และประเทศไทยเป็นประเทศ แรกในเอเชียที่ได้รับเชิญไปร่วมงานนี้ การละเล่นผีตาโชนที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นและได้รับการปรับเปลี่ยน ให้สอดคล้องกับเมืองและชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของ สินทรัพย์ทางวัฒนธรรมขึ้นนี้ที่สามารถสร้างชื่อเสียงให้กับเมือง สร้างงานและรายได้ให้กับผู้คน อีกทั้งเป็นที่ยึด เหนี่ยวและสร้างความสนุกพร้อมกับเสียงหัวเราะให้กับชาวด่านซ้ายมาตลอดทุกยุคทุกสมัย

ภาพประกอบ 80 มหกรรมการแสดงนานาชาติ เป็นเวทีวิชาการที่จัดขึ้นในสถาบันการศึกษาระหว่าง มืองานประเพณีผีตาโชน เพื่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ในทางวิชาการ

4.3.2.2 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมลาว

การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคม ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในบริบทของชาวเมืองปากลาย แขวงไชยะบูลี ว่ามีการสืบสานตามบริบททางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้มีรายได้หรือการกระจายรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดเทศกาลบุญผีโขนอย่างไร

ท้าวลุน จันสะหว่าง ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม อายุ 73 ปี (สัมภาษณ์. 19 พฤศจิกายน 2561) กล่าวว่างานเทศกาลบุญผีโขนลาว เป็นส่วนหนึ่งของบุญบุญผะเหวด หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า บุญมหาชาติ เป็นประเพณีบุญตามฮีตสิบสองของชาวอีสานและชาวลาว แต่ถ้าถือเป็นเรื่องงานก็เป็นประเพณีการบริจาคทานครั้งยิ่งใหญ่ คืองานมหาจุล ให้รำลึกถึงการบำเพ็ญบุญ คือ ความดีที่ยิ่งใหญ่อันมีการสละความเห็นแก่ตัว เพื่อผลประโยชน์สุขอันไพศาลของมวลมนุษยชาติ ในตำนานฮีตสิบสอง ได้กล่าวถึงการทำบุญผะเหวด ไว้ว่า "ฮอดเดือนสี่ ให้พากันเก็บ ดอกจาน สานบั้งไม้เสียบดอกจิก" ก็พอจะอนุมานได้ถึงสภาพทั่วไปของชาวอีสานและชาวลาวว่า ดอกจิก ดอกจาน บานราวต้นเดือนสาม พุทธศาสนิกชนจะเก็บดอกไม้เหล่านี้ มาร้อยเป็นมาลัยเพื่อตกแต่งศาลาการเปรียญสำหรับบุญมหาชาตินี้เอง และในงานนี้ ก็จะมีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งถือว่าเป็นงานอันศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียว และบำเพ็ญคุณงามความดี จะได้านิสงส์ ไปเกิดในภพพระอริยมตไตรย ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขตามพุทธคติ ท้าวสุวรรณ สมกองคำ อายุ 50 ปี ผู้ประกอบพิธีกรรม บ้านไชยมงคล (สัมภาษณ์. 19 พฤศจิกายน 2561) กล่าวว่าการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดในรอบหนึ่งปีจะจัดเพียงครั้งเดียว คือ ระหว่างเดือนสามเดือนสี่ ไปจนถึงกลางเดือนห้า โดยจะมีวันรวม ตามภาษาอีสาน เรียกว่า ฐูปเทียน วันโสมบุญ พุทธศาสนิกชนมาช่วยกันจัดตกแต่งศาลา หรือสถานที่ที่จะทำบุญ จัดเตรียมเครื่องสักการะ ดอกไม้ ฐูปเทียน ข้าวตอก อย่างละพันท่อน มีการตั้งธงใหญ่ ไม้แปดทิศ และมีศาลเล็กๆ เป็นที่เก็บข้าวพันท่อนและเครื่องควหาวน สำหรับผี เปรต และมารรอบๆ ศาลาการเปรียญจะแขวนผ้าผะเหวด เป็นเรื่องราวของพระเวสสันดรตั้งแต่กัณฑ์ที่หนึ่ง ถึงกัณฑ์สุดท้าย เช่นกันกับ ท้าวลวน บัวละพัน ผู้ประกอบพิธีกรรม วัย 61 ปี (สัมภาษณ์. 19 พฤศจิกายน 2561) งานเทศกาลบุญผีโขนลาวเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทุกหมู่บ้านมีการสืบทอดประเพณีนี้เคียงคู่กับบุญผะเหวดเทศน์เป็นประจำทุกปี โดยมีวันโสมบุญก่อน พุทธศาสนิกชนมาช่วยกันจัดตกแต่งศาลา หรือสถานที่ที่จะทำบุญ จัดเตรียมเครื่องสักการะ ดอกไม้ ฐูปเทียน ข้าวตอก อย่างละพันท่อน มีการตั้งธงใหญ่ ไม้แปดทิศ และมีศาลเล็กๆ เป็นที่เก็บข้าวพันท่อนและเครื่องควหาวน สำหรับผี เปรต และมารรอบๆ ศาลาการเปรียญจะแขวน ผ้าผะเหวด วันต่อมามีการแห่พระเวสสันดรชาดก โดยทำเป็นขบวนแห่ มีการประดับตกแต่งขบวนแห่แต่ละขบวนให้มีความสวยงามและเป็นเรื่องราวของพระเวสสันดร

จากการสนทนากลุ่มกับบรรดากลุ่มผู้ปฏิบัติ ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม กลุ่มผู้อาวุโส ในหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2561 ที่บ้านของนายลุน จันสะหว่าง บ้านศรีสะอาดชมพู ประกอบด้วยท้าวลุน จันสะหว่าง อายุ 73 ปี นางหนูพัน ไชยะสิน อายุ 86 ปี ท้าวเนว สักสะหวัน อายุ 83

ปี ท้าวมิตรภาพ ชัยจันทา อายุ 82 ปี ท้าวพันสิน พันทะวี อายุ 79 ปี ท้าวสุริจัน สมวันมา อายุ 71 ปี ท้าวเซียงผู้ จันสมร อายุ 72 ปี นางคำหยาด จันสะหว่าง อายุ 60 ปี นางอาอนุสอน จันสะหว่าง อายุ 36 ปี ท้าวสุวรรณ สมกองคำ อายุ 50 ปี ท้าวหมูแพง จันสะหว่าง อายุ 45 ปี ท้าวล่วน บัวละพัน อายุ 61 ปี ท้าววันแก้วมา อายุ 34 ปี รวม และท้าวบุญเทียน จันสะหว่าง อายุ 31 ปี และผู้วิจัยพร้อมทีมงาน รวม 18 คน สรุปได้ว่าการสืบสานประเพณีผีตาโขนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคม มี 2 ด้านคือด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ การจัดงานเทศกาลบุญผีโชนลาวเป็นงานเดียวกับบุญผะเหวด เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นของเมืองปากลาย การจัดงานในแต่ละปีมีความใหญ่โตไม่เท่ากันแล้วแต่สภาพเศรษฐกิจในแต่ละปี เนื่องจากว่าถ้าปีไหน ชาวบ้านมีรายได้ดี ก็จะร่วมกันบริจาคทำบุญจำนวนมาก งานก็จะมีความยิ่งใหญ่ตามมาด้วย ปีใดเศรษฐกิจดี พี่พหลทางการเกษตรราคาดี ปีนั้นก็มีการจัดงานยิ่งใหญ่มีมหรสพครบครัน ปีใดเศรษฐกิจไม่ดี การจัดงานก็จะไม่ยิ่งใหญ่ อย่างไรก็ตามเทศกาลบุญผีโชนลavnับเป็นสินทรัพย์ที่มีค่าสูงสุดของชุมชนหมู่บ้าน เห็นได้จากทางการลาวได้มีการส่งเสริมให้นำเอาผีโชนเมืองปากลายมาเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมของชุมชนในอันที่จะส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นอีกครั้ง เพื่อผลทางด้านประเพณีวัฒนธรรมและผลทางด้านเศรษฐกิจอันเกิดจากการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

2) ทางด้านสังคม ผลการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมคือ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างครอบครัว การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการจัดงานเทศกาลบุญผีโชนและบุญผะเหวด ระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมพหุวัฒนธรรม กล่าวคือเป็นสังคมที่มีความหลากหลายครอบครัวมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข งานบุญ ผะเหวดจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจของชาวบ้านในการทำกิจกรรมร่วมกันได้เป็นอย่างดี มีการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ ประชาชนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างครอบครัวและชุมชน ในความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คนลาวที่ทำงานอยู่ต่างถิ่นต่างบ้านต่างเมืองได้มีโอกาสเดินทางกลับบ้านเพื่อร่วมกิจกรรมงานบุญประจำปีกับครอบครัว

เมื่อพิจารณาภายในงานเทศกาลบุญผีโชน ซึ่งจัดขึ้นในช่วงบุญเดือนสี่ (ประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์-ต้นมีนาคม) นั้น มีกิจกรรมที่น่าสนใจหลายกิจกรรมที่เอื้อต่อการกระจายรายได้ในชุมชนช่วงระยะเวลาของการจัดงาน อาทิ การจัดงานตลาดนัดเพื่อแสดงสินค้าจำนวน 98 ร้านค้า การประกวด ขบวนแห่ การประกวดนางสาวงามธิดาบุญผีโชน การแข่งขันแข่งเรือยาว การประกวดอาหารพื้นบ้าน และอื่นๆ

4.3.3 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามแนวนโยบายของรัฐของไทย

4.3.3.1 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามแนวนโยบายของรัฐของไทย

การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามแผนนโยบายของรัฐ ศึกษาได้จากนโยบายรัฐบาล ประยุทธ์ จันทร์โอชา, 2559 ข้อ 3.1 ที่ว่ารัฐส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม ภาษาไทยและภาษาถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความหลากหลายของศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อการเรียนรู้ สร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ และความเป็นไทย นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีในระดับ ประชาชน ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ ตลอดจนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ และหากศึกษาความสัมพันธ์หน้าฉากผีตาโขนในเชิงรัฐศาสตร์ และในเชิงโครงสร้างอำนาจ ซึ่งผู้วิจัยศึกษาใน แง่ของโครงสร้างหน้าที่มีอำนาจเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมของชาวบ้านอำเภอ ด่านซ้าย ที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ตามที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2543 กล่าว ว่า สังคมทุกสังคมต้องมีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยหน่วยต่างๆ ที่ทำหน้าที่ประสานกัน เพื่อความคงอยู่ของ สังคมและยึดระบบค่านิยมเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ.2562 ระหว่างวันที่ 5-7 กรกฎาคม 2562 โดยการสนทนากลุ่มกับหัวหน้ากลุ่มผีตาโขนที่มีบทบาทในปัจจุบัน 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มวาด ศิลป์ หัวหน้ากลุ่ม คือนายอิทธิพล หุมอาจ บ้านโพนหนอง ตำบลนาหอ กลุ่ม เอ่งเต่ง หัวหน้ากลุ่มคือนายอดิ พงษ์ ทรงพุฒิ บ้านโพนหนอง ตำบลนาหอ กลุ่มที่ทีมงานคุณภาพ หัวหน้ากลุ่มคือนายวาศิมเนตรแสงศรี บ้าน ห้วยลาด ตำบลนาดี กลุ่มรักษ์อนุรักษ์ หัวหน้ากลุ่มคือ นายรัฐพล พิทักษ์ บ้านด่านซ้าย ตำบลด่านซ้าย ผลการศึกษาพบว่า ชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีแนวทางในการการสืบสานประเพณีผีตาโขนตาม แผนนโยบายของรัฐ สอดคล้องกับแนวทางที่ พงศพร พินิจวิวัฒน์, 2548 ศึกษาไว้ ดังนี้

1) เจ้าพ่อกวน มีผู้มีอำนาจและมีความสำคัญที่สุด ในการกำหนดวันสำหรับการจัด พิธีกรรมงานบุญหลวงหรือในงานประเพณีการเล่นผีตาโขน ซึ่งไม่ใช่หลักโหราศาสตร์ หรือ ผู้มีอำนาจใน จังหวัดแต่ต้องผ่านกระบวนการเข้าทรงจากวิญญาณบรรพชนสร้างทรงเจ้าพ่อกวน โดย ทุกคนที่ เกี่ยวข้องต้องยอมรับจะปฏิเสธไม่ได้ มีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่กันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ “แสนแก้วอุ่น เมื่อง” มีหน้าที่อัญเชิญพระอุปคุต พระสงฆ์ปฏิบัติภารกิจในส่วนของสงฆ์และกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนาพุทธ พ่อพรหมณ์มีหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาพรหมณ์ ส่วนชาวอำเภอด่านซ้ายรู้บทบาท หน้าที่ของตนเอง เช่น ทำบุญตักบาตร การเข้าร่วมพิธีกรรม โดยที่ทุกฝ่ายต่างประพฤติปฏิบัติด้วยความเต็ม ใจอันเนื่องจากความเลื่อมใส ความศรัทธา เพราะทุกคนต่างมีความเชื่อว่าการทำหน้าที่ต่าง ๆ นั้นเป็นการ รักษาจารีตประเพณีที่ติงามมาตั้งแต่อดีต ผู้ใดก็ตามที่ปฏิบัติตามจะมีชีวิตที่เปี่ยมไปด้วยความสุข ความ เจริญ หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจะพบแต่ภัยอันตรายต่าง ๆ ในชีวิตได้

2) หน่วยงานของรัฐ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องมีบทบาทตาม แผนการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยว ชาวบ้านอำเภอด่านซ้ายส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดีที่มี หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมการจัดงาน เพราะเป็นการแสดงคุณค่าของ ประเพณีให้ปรากฏแก่นักท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ การกำหนดบทบาทและหน้าที่ที่เกี่ยวกับงาน โดย

การประชุมวางแผน กำหนดรูปแบบ การแบ่งหน้าที่ปฏิบัติงาน ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานร่วมกับ ผู้นำในท้องถิ่น ได้แก่ นายอำเภอด้านซ้าย นายกเทศมนตรีด้านซ้าย และผู้นำหมู่บ้านที่เข้าร่วมเป็นการสร้าง ระบบการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน ตลอดจนสร้างความใกล้ชิดสร้างความสัมพันธ์อันดีและลดช่องว่าง ระหว่างประชาชนกับข้าราชการลง ส่งผลดีต่อระบบการปกครองหน่วยงานที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการสืบสานประเพณีผีตาโขนที่สำคัญ เช่น

ปี พ.ศ. 2561 นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ตั้งเป้าหมายที่จะนำเสนอประเพณีผีตาโขนสู่การขึ้นบัญชีมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ เพื่อเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลกของยูเนสโก ต่อจากการนำเสนอขึ้นบัญชีมรดกระดับโลกซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างขั้นตอนการพิจารณา

ปี พ.ศ. 2562 ปี นายกฤษศญพงษ์ ศิริ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม กล่าวว่ากระทรวง วัฒนธรรม ได้นำมิติวัฒนธรรมมาต่อยอดเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนและท้องถิ่น ตลอดจนสร้าง ภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ประเทศในเวทีโลกด้วยการส่งเสริม สืบสานและยกระดับประเพณีของท้องถิ่นขึ้นสู่ ประเพณีระดับจังหวัด ระดับชาติ และระดับนานาชาติ กระทรวงวัฒนธรรมจึงร่วมกับ จ.เลย หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายด้านวัฒนธรรมจัด “งานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน มหกรรมหน้าากานานาชาติ ประจำปี 2562” ระหว่างวันที่ 5-7 ก.ค. 2562 ณ อำเภอด่านซ้าย จ.เลย เพื่อสืบทอดและสร้างความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมความ ร่วมมือในการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมและเชื่อมโยงกับนานาชาติด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จาก 4 ประเทศ ได้แก่ จีน ฟิลิปปินส์ ลาว อินโดนีเซีย นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามวิสัยทัศน์ของ จังหวัดเลย เน้นท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี

ภาพประกอบ 81 นายกรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ร่วมในการจัดแถลงข่าวการจัดงาน
ประจำปี 2562 ที่ทำเนียบรัฐบาล

ที่มา : <https://www.matichon.co.th>

3) ชาวบ้าน ในเทศกาลงานบุญประจำปีโดยเฉพาะงานประเพณีการละเล่นผีตาโขน หรืองานบุญหลวงเดิม ชาวบ้าน อำเภอด่านซ้าย แต่ละคุ้มแต่ละหมู่บ้านของแต่ละตำบล รวมกันวางแผน จัดทำหน้ากาผีตาโขนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนเองอย่างวิจิตรงดงาม โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีการ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ให้มีส่วนร่วม พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ชาวบ้าน ฝ่ายหญิงมักมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดอาหาร ชาวบ้านฝ่ายชายที่มีประสบการณ์การทำหน้ากาผี ตาโขน รับผิดชอบในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และการสร้างหน้ากาผีตาโขน ส่วนชาวบ้านที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่มี หน้าที่รับผิดชอบจัดเตรียมสิ่งของสำหรับเซ่นไหว้และทำบุญ เยาวชนชายหญิงต้องร่วมขบวนแห่ ต้อง รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดเตรียมชุดสวมใส่ โดยทุกคนทุกฝ่ายต่างมีใบหน้ายิ้มแย้ม มีความสุข มีความ กระตือรือร้นต่อการทำงานและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เพราะในอดีตงานบุญหลวงเป็นเพียงพิธีกรรม เท่านั้นแต่ในปัจจุบัน “งานบุญหลวง” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจได้ง่าย และเร็วคือ “งานประเพณีการละเล่นผีตาโขน” รวมทั้งมีการประกวดการให้รางวัลจัดกิจกรรมดังกล่าว หาก หมู่บ้านใดได้รับรางวัลไม่ว่าจะเป็นรูปขบวน การประกวดการเต้น หรือการประกวดความงดงามของหน้ากาผี ตาโขนทุกคนก็จะแสดงความยินดี เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของหมู่คณะ และแสดงให้เห็นถึง

การมีภาวะความเป็นผู้นำที่มีการบริหารจัดการภายในกลุ่มหรือหมู่บ้านที่ดีและยังก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็งได้อีกด้วย

4) สถานศึกษา ผู้นำสถานศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ มีส่วนรวมในงานประเพณีการเล่นผีตาโขน โดยให้คณะครูควบคุมนักเรียนปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น การเตรียมจัดทำหน้ากากผีตาโขน การเตรียมจัดกิจกรรมและชุดแสดงสำหรับเข้าร่วมขบวนแห่ โดยที่ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจถึงแม้ในช่วงวันงานจะเป็นช่วงวันหยุดราชการ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการสืบสานประเพณีผีตาโขนตามแนวนโยบายของรัฐของไต้หวัน มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 4 ส่วนคือเจ้าพ่อกวน ซึ่งมีบทบาทในด้านความเชื่อประเพณีพิธีกรรมที่สืบปฏิบัติต่อเนื่องกันมายาวนาน หน่วยงานของรัฐ ที่เป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำหนดทิศทางและรูปแบบของงาน ชาวบ้านและสถานศึกษา คือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนที่มักจะปฏิบัติตามสองกลุ่มแรกเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าปัจจุบันกลุ่มชาวบ้านและสถานศึกษาสามารถสร้างบทบาทหน้าในการขับเคลื่อนรูปแบบและกิจกรรมของงานผีตาโขนได้เอง

4.3.4 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามแนวนโยบายของรัฐของ สปป.ลาว

1) นโยบายรัฐ พิจารณาจากแนวนโยบายของทางการลาวจะพบว่า เทศกาลบุญผีโขน เมืองปากลายเป็นการละเล่นทางวัฒนธรรมในงานบุญแห่ของชาวเมืองปากลาย นับเป็นบุญใหญ่ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2561 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวลาว ชาวเมืองปากลายได้ฟื้นฟูประเพณีการละเล่นบุญผีโขนขึ้นมาอย่างยิ่งใหญ่อีกครั้งหนึ่งโดยการสั่งการจากแขวงไซยะบูลี การละเล่นผีโขนถูกคัดเลือกให้เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองปากลาย ที่ส่งเป็นตัวแทนวัฒนธรรมไปร่วมในงานประเพณีบุญแขวงไซยะบูลีอีกด้วย (บุญเสียน จันทะมาลา. สัมภาษณ์ : 2562) การละเล่นผีโขนจึงได้รับการฟื้นฟูให้กลับมาสร้างความสนุกสนานครื้นเครงแก่ชาวเมืองปากลายอีกครั้งหนึ่ง และเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชาวเมืองปากลายมีความภาคภูมิใจ ผีโขนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองปากลาย แขวงไซยะบูลีและ สปป.ลาว เห็นได้จากรัฐบาล สปป.ลาว กำหนดให้ปี พ.ศ.2561 เป็นปีท่องเที่ยวลาว (Visit Laos Year 2018) อย่างเป็นทางการเป้าหมายสำคัญของการประกาศปีการท่องเที่ยวลาวในปี ค.ศ. 2018 และจะต่อเนื่องไปถึงปี ค.ศ.2020 (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. 2561: 5) ซึ่งผีโขนเมืองปากลายถูกเลือกเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ สปป.ลาว คู่กับอีก 17 แขวงของ สปป.ลาว

2) นโยบายแขวงไซยะบูลี เมืองปากลายขึ้นต่อแขวงไซยะบูลี ฉะนั้นนโยบายและทิศทางการจัดกิจกรรมสำคัญๆ ทั้งประเพณีและวัฒนธรรมจึงถูกกำหนดจากข้างบนลงมา ดังที่ นางพิมพ์ประไพ สุขลาด รองเจ้าเมืองปากลาย ประธานจัดงานเทศกาลบุญผีโขนกล่าวในพิธีเปิดงาน เมื่อปี พ.ศ. 2562 ว่า “โดยยึดครองประเพณีและของชาวพุทธเราที่เคยได้สืบทอดมรดกเชื้อฮิตคองประเพณีวัฒนธรรมตามฮิต 12 คอง 14 ที่เคยได้ปฏิบัติกันมาเมื่อถึงเดือนสี่เพ็ง ประชาชนชาวเมืองปากลาย มาจัดบุญผีโขนขึ้นทุกๆ ปีในแต่ละบ้าน

และเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 2018 เป็นต้นมาได้ยกระดับบุญดังกล่าวขึ้นเป็นเทศกาลใหญ่ประจำเมืองปากลาย การจัดงานเทศกาลบุญผีโชนเนื้อแท้ก็คือบุญผะเหวดที่ประชาชนลาวชนเผ่าต่างๆ ได้ปฏิบัติกันมาเฉพาะบุญเมืองปากลาย บุญผีโชนเป็นงานบุญเทศกาลใหญ่หนึ่งที่สำคัญของเมืองปากลายมาเฉพาะปี ค.ศ. 2019 นี้ได้กำหนดการจัดงานขึ้นในวันที่ 16 ถึงวันที่ 21 มีนาคมนี้ซึ่งตรงกับวันขึ้น 11 ค่ำไปหาแรมหนึ่งค่ำเดือนสี่ลาว โดยปฏิบัติตามข้อตกลงของท่านเจ้าเมืองปากลาย ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบการจัดงานบุญผีโชนประจำปี 2019 ซึ่งประกอบด้วย 9 อนุกรรมการและมอบให้บ้านไชยมงคลเป็นเจ้าภาพภายหลังที่ได้มีการแต่งตั้งแล้วรับผิดชอบดังกล่าวได้มีการประชุมปรึกษาหารือและแบ่งความรับผิดชอบให้บรรดาอนุกรรมการจำนวนถึงวันนี้หรือในแต่ละฝ่ายที่รับผิดชอบได้มีการเตรียมความพร้อมสำเร็จและมีความพร้อม” เช่นกันกับที่เจ้าเมืองปากลายท่านบุญลับ แสงอาพอน กล่าวในพิธีเปิดงานว่า “พิเศษเฉพาะปีนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมเชิดชูปีที่ทองเที่ยวลาว-จีนให้เปิดกว้าง ในต่างแดนได้รับรู้และเชิญมารู้จักเทศกาลบุญให้สร้างเงื่อนใยเชิญมาให้เข้ามาลงทุนดำเนินธุรกิจการค้าและบริการท่องเที่ยวเมืองปากลายให้หลากหลายสีสันและกิจกรรม”

3) ประชาชนในท้องถิ่น หมายถึงชาวเมืองปากลาย แขวงไชยบูลี จากการศึกษาพบว่าสปป.ลาว มีการละเล่นผีตาโชน หรือผีโชน มีอยู่เพียงแห่งเดียวคือที่เมืองปากลาย แขวงไชยบูลี แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการบันทึกที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานและคำบอกเล่าสืบต่อกันมา ส่วนที่มีการละเล่นในลักษณะใกล้เคียงกันคือปู่เยอเยอในพื้นที่หลวงพระบางนั้น ส่วนใหญ่สันนิษฐานว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกัน จะมีบ้างบางส่วนที่เห็นว่าอาจมีความเป็นไปได้ ผีโชนถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมของเมืองปากลาย มีเพียงแห่งเดียวของลาว ปีหนึ่งจะมีการแสดงผีโชนครั้งเดียวในงานบุญผะเหวดแต่ก่อนการละเล่นผีโชนเป็นแบบบ้านๆ ทั่วไปไม่มีอะไรที่โดดเด่นมากนักเพราะชาวบ้านคุ้นเคยกับหน้าากผีโชนของเขาอยู่แล้ว แต่พอมาถึงปี 2560 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวลาว ผีโชนจึงกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง เมืองปากลายนำเอาการแสดงผีโชนไปเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองในงานประเพณีบุญซ้าง ที่แขวงไชยบูลี ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านก็พูดถึงผีโชนมากขึ้น เมืองปากลายเองจัดงานบุญผะเหวดก็เลยจัดให้มีเทศกาลบุญผีโชนควบคู่กันไปด้วย

จากที่กล่าวมา จะพบว่าการสืบสานประเพณีผีตาโชนตามแนวนโยบายของรัฐของสปป.ลาว มาจากนโยบายรัฐ คือการกำหนดทิศทางตามนโยบายระดับชาติ จากแขวงไชยบูลี เป็นการกำหนดทิศทางต่อเนื่องจากระดับบน และจากประชาชนที่มีการจัดกิจกรรมบุญผีโชนอยู่ดั้งเดิม และเพื่อให้เห็นภาพรวมระหว่างไทยกับลาวในเชิงเปรียบเทียบ ผู้วิจัยจึงนำเสนอเป็นตารางสรุปผลการศึกษาศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ตอนที่ 2 รวม 3 ประเด็น ประกอบด้วย การสืบสานประเพณีผีตาโชนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนไทย-ลาว การสืบสานประเพณีผีตาโชนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมไทย-ลาว และการสืบสานประเพณีผีตาโชนตามแนวนโยบายของรัฐของไทย-ลาว ดังแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตาราง 5 สรุปผลการศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดิน ไทย-ลาว

ที่	ประเด็นที่ค้นพบผีตาโขนไทย	ประเด็นที่ค้นพบผีโขนลาว
1	<p>การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนไทย</p> <p>-พบว่าคนไทยเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับผีและดวงวิญญาณของเจ้านายและบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็มี ความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ เชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม ภูตผีวิญญาณ เชื่อ ในการนับถือผีบรรพบุรุษเช่นกัน</p>	<p>การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนลาว</p> <p>-พบว่าคนลาวเชื่อในเรื่องอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม ภูตผี วิญญาณ เชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษเช่นกัน คนลาวยึดมั่นในวิถีชีวิตตามคติความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล และเชื่อว่าหากไม่ทำตามจะมีเหตุเภทภัยแก่ชีวิตได้</p>
สรุปได้ว่า ทั้งไทยและลาวต่างเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับผีและดวงวิญญาณของเจ้านายและบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว เชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม ภูตผีวิญญาณ เชื่อในการนับถือผี		
2	<p>การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมไทย</p> <p>-พบว่าประเพณีผีตาโขนไทย ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นและได้รับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ด้วยปัจจัยที่หลากหลายมาเกี่ยวข้อง ประเพณีผีตาโขนสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของสินทรัพย์แห่งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สามารถสร้างชื่อ สร้างงานและรายได้ให้กับชุมชน อีกทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้าง</p>	<p>การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมลาว</p> <p>-พบว่าประเพณีบุญผีโขนลาว มีการอนุรักษ์และแฝงไว้ในรูปของงานบุญประเพณีเดือนสี่คือบุญผะเหวด โดยมีกิจกรรมการเล่นตามความเชื่อที่ว่าเป็นผีที่คอยปกป้องรักษาคุ้มกันพระเวสสันดรเข้าเมือง ต่อมาลักษณะของการสืบสานถูกพัฒนาขึ้นให้เป็นสินทรัพย์แห่งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่สามารถสร้างชื่อให้กับชุมชน สร้างงานและรายได้ให้กับผู้คน โดยกลายเป็นหนึ่งของ</p>

ตาราง 6 (ต่อ)

ที่	ประเด็นที่ค้นพบผิไตไชนไทย	ประเด็นที่ค้นพบผิไตไชนลาว
	ความสนุกสนานพร้อมกับเสียงหัวเราะให้กับ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกยุคทุกสมัย	การส่งเสริมการท่องเที่ยวของลาว เพื่อดึงดูด ความสนใจของนักท่องเที่ยว ทั่วทั้งไป
สรุปได้ว่า ทั้งไทยและลาวต่างนำเอาศักยภาพของสินทรัพย์แห่งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมคือผิไตไชนมา ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างงานและรายได้ให้กับชุมชนในแนวทางเดียวกัน และเป็นสัญลักษณ์ทาง วัฒนธรรมของชุมชน		
3	การสืบสานประเพณีผิไตไชนตามแนวนโยบาย ของรัฐของไทย -พบว่าของไทยมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 4 ส่วนคือเจ้าพ่อกวน ซึ่งมีบทบาทในด้านความ เชื่อประเพณีพิธีกรรมที่สืบปฏิบัติต่อเนื่องกัน มายาวนาน หน่วยงานของรัฐ ที่เป็นผู้มี บทบาทหลักในการกำหนดทิศทางและ รูปแบบของงาน ชาวบ้านและสถาน ศึกษา คือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนที่มักจะปฏิบัติ ตามสองกลุ่มแรกเป็นส่วนใหญ่	การสืบสานประเพณีผิไตไชนตามแนวนโยบาย ของรัฐของไทย -พบว่าชาวเมืองปากลายได้ฟื้นฟูประเพณี การเล่นบุญผิไตไชนขึ้นมาอย่างยิ่งใหญ่อีกครั้ง หนึ่ง ด้วยการกำหนดทิศทางตามนโยบาย ระดับชาติเพื่อสนับสนุนกิจกรรมปีการท่องเที่ยว ลาว 2018 เป็นการกำหนดทิศทางต่อเนื่องจาก ระดับบนและจากประชาชนที่มีการจัดกิจกรรม บุญผิไตไชนอยู่ดั้งเดิมประสานสอดคล้องกัน
สรุปได้ว่า ไทยกับลาวมีความแตกต่างกันโดยไทยใช้พลังอำนาจจากเจ้าพ่อกวน จากหน่วยงานของรัฐ จากชาวบ้านและจากสถานศึกษามาเป็นตัวกำหนดแนวทางการสืบสาน ส่วนลาวสืบสานมาจากนโยบาย ระดับชาติเพื่อสนับสนุนกิจกรรมปีการท่องเที่ยวลาว 2018 เป็นด้านหลัก		

ตอนที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผิไตไชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผิไตไชน สองแผ่นดินไทย-ลาว

4.4.1 รูปแบบการสืบสานประเพณีผิไตไชนไทย

4.4.1.1 การสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิม โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา
สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย จาก พิธีเบิกพระอุปคุต และพิธีบายศรีเจ้า
พ่อกวน จากการศึกษาของ ไทยโรจน์ พวงมณี, 2554 สรุปได้ดังนี้

1) รูปแบบพิธีเบิกพระอุปคุต

สำหรับบทบาทหน้าที่ของเจ้าพ่อกวน ก็คือการติดต่อสื่อสารระหว่างผีเจ้านายกับชาวบ้าน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมการเล่นผีตาโขนของอำเภอด่านซ้ายดำเนินไปด้วยดีและพิธีกรรมนี้ก็มี การปฏิบัติซ้ำกันทุกปี โดยที่เจ้าพ่อกวนจะมีหน้าที่ในการจัดเลี้ยงวิญญาณ ซึ่ง สุริยา บรรพลา กล่าวว่า เจ้าพ่อกวนเป็นผู้ชายจะมีตำแหน่งผู้เข้าทรง ขณะทำพิธีเช่นไหว้ประจำปี เจ้าพ่อกวนนี้ถูกแต่งตั้งโดยวิญญาณพระเสื้อเมืองมาเข้าทรงผู้นำ ซึ่งการแต่งตั้งเจ้าพ่อกวนนี้ ปกติเมื่อเจ้ากวนถึงแก่กรรมหรือมีการถอดถอนออกจากตำแหน่งด้วยประพตติที่ไม่เหมาะสมหรือชราภาพ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ การแต่งตั้งเจ้ากวนตามประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาก็คือ มักมีการแต่งตั้งลูกหรือหลานของเจ้ากวนเป็นผู้สืบทอดต่อไป อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีเจ้ากวนจะเป็นผู้สืบทอดมาจากเชื้อสาย “เชื้อบุญมี” เท่านั้น สำหรับการแต่งกายของเจ้าพ่อกวนในพิธีกรรมนั้น ก็จะแต่งให้มีความแตกต่างจากชาวบ้านโดยทั่วไป คือไว้ผมยาวเกล้าผมไว้ทางซ้าย ท้ายทอย ใช้ผ้าขาวคาดศีรษะอยู่เสมอ นุ่งผ้าโจงกระเบนและเสื้อขาวแขนยาวคล้ายราชปะแตน อย่างไรก็ตามสิ่งที่เจ้าพ่อกวนจะต้องยึดมั่น ก็คือการประพฤติตนเป็นคนดี ยึดมั่นในศีลธรรมและช่วยเหลือสังคมด้วย จากการศึกษาของ รัตนา แสงสว่าง พบว่า เมื่อคณะผู้รักษาวัดธรรมในงานเดือน 8 พอรู้ว่าจะจัดงานล่วงหน้า 3-4 วัน เจ้าพ่อกวน พ่อแสน นางแดง เจ้าแม่นางเทียมจะนำพี่น้องเข้าวัดเพื่อเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในวัดโพธิ์ชัย เจ้าพ่อกวนจะนำเอาไม้ไผ่มาจำลองเพื่อเป็นองค์ประกอบของงานบุญหลวง โดยมีตาบ หอก ปืน ดอกบัว ดอกป๊อบ อย่างละร้อยละพัน ฝ่ายเจ้าแม่นางเทียมจะจัดทำทางพันชั้น จัดเตรียมตักแต่ง ใส่อาหารหลวงพอครบ 3 มื้อ สำหรับการตกแต่งจะมีจุดเด่นที่สำคัญคือ ต้นกล้วย ต้นอ้อยเอามาปักไว้ 4 ทิศภายในอาราม แล้วดำเนินการทำห้างอุปคุตไว้ 4 มุม พอวันรุ่งขึ้นซึ่งเรียกว่า “มือโหม” หรือวันเปิดงานโดยที่เวลาประมาณตีสี่ เศษๆ เจ้าพ่อกวนจะมอบให้คณะแสนไปวัดโพธิ์ชัย ไปบวชพรหมณ์ ซีพรหมณ์ไปรับศีล 8 จากนั้นจึงแห่กลับมายังวัดโพธิ์ชัยตรงไปยังเส้นทางสู่ม่าน้ำหมัน ในบริเวณจุดที่มาบรรจบกันระหว่างแม่น้ำอุ่นและแม่น้ำคอก หรือที่เรียกว่า “บริเวณปากแม่น้ำหมัน ที่อยู่บริเวณบ้านเดิมกับบ้านเหนือ” แล้วมเอาพระครุฑขึ้นมาโดยผู้ฆมนมหาครุฑ ก็คือ พ่อแสนเมืองจันทร์ โดยงม 3 ครั้ง จึงจะได้พระครุฑ ซึ่งจะมีการใช้หินจำลองมาอุปโลกน์ว่าเป็น “พระอุปคุต” ขึ้นมาริมฝั่งแม่น้ำ จากนั้นจึงเชิญเจ้าแสนเมือง พ่อแสนและชาวบ้านร่วมขบวนแห่แห่นมายังวัดโพธิ์ชัย มาเชิญพระอุปคุต ขึ้น 4 ทิศ ทิศแรกคือทิศตะวันออก ทิศที่ 2 คือทิศเหนือ ทิศที่ 3 คือ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และทิศที่ 4 คือทิศใต้จากนั้นชาวบ้านจะร่วมกันจัดขบวนแห่เดินแห่แห่นไปรอบวัดโพธิ์ชัย 3 รอบ เมื่อเสร็จพิธีแล้วชาวบ้านจะเดินทางมารวมตัวกันที่บ้านเจ้าพ่อกวน หรือที่เรียกว่า “เฮือนใหญ่” ซึ่งจะมีการแต่งขันขึ้นเพื่อครอบเจ้านาย แล้วจึงขอเอาเสื้อผ้าของเครื่องทรงมาเล่นผีตาโขน หรือ เล่นบุญหลวง โดยมีผ้าสีดำ สีแดงแขวนอยู่หน้าบ้านเจ้ากวน เพื่อให้เจ้ากวนนำออกมาแจกจ่ายแก่พ่อแสน ซึ่งต่อมาพ่อแสนและชาวบ้านจะสืบทอดไว้กับเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม แล้วเจ้าแม่นางเทียมและชาวบ้านจะช่วยกันผูกแขนสืบทอดไว้กับเจ้าพ่อกวนจึงแล้วเสร็จพิธี

ภาพประกอบ 82 บรรยายภาคในการประกอบพิธีเบิกพระอุปคุต ในบริเวณจุดที่มาบรรจบกัน
ระหว่างแม่น้ำอูนและแม่น้ำศอก

ที่มา : <https://www.edtguide.com/>

เวลา 09.00 นาฬิกา เจ้าพ่อกวนจะนำหน้าเจ้าแม่นางเทียมเพื่อนำขบวนแห่ไปยังวัดโพนชัย เพื่อพาพี่น้องร่วมการเล่นบุญอย่างไรก็ตามในการกำหนดพิธีการในการจัดงานประเพณีบุญหลวงนั้นก็ยังคงมีการปฏิบัติเหมือนเช่นเดิมนั้นก็คือ (1) ในการกำหนดวันทำบุญและการเตรียมกำหนดวันทำบุญนั้น ซึ่งจะมีการประชุมคณะกรรมการและชาวบ้าน เพื่อการวางแผนและการจัดเตรียมงาน สำหรับในปัจจุบันนี้ เทศบาลตำบลด่านซ้ายและการท่องเที่ยวก็ถือว่าเป็นผู้มีบทบาทในการเข้ามาจัดการเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเลย (2) พิธีกรรมการอัญเชิญพระอุปคุตขึ้นจากแม่น้ำ โดยจะมีพิธีอัญเชิญในช่วงเช้าของวันแรก โดยการอัญเชิญขึ้นมาจากลำน้ำเลยหรือลำน้ำที่อยู่ใกล้เคียง โดยมีความเชื่อที่ว่า “พระอุปคุตเป็นพระอรหันต์ผู้มีอิทธิฤทธิ์ เนิรมิตภูมิแก้วอยู่ในท้องมหาสมุทร เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเสร็จก็จะทำการฉลอง แต่ทรงวิตกว่า พญามารจะเข้ามาขัดขวาง เหล่าพระสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์จึงพร้อมกันช่วยอารธนาพระอุปคุตมาช่วยคุ้มครองพระสถูป เมื่อพญามารมารบกวนพิธีเฉลิมฉลองตามที่คาดไว้ พระอุปคุตก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆได้ทุกครั้งไป”

ดังนั้น จึงถือเป็นประเพณีในการอัญเชิญพระอุปคุตให้มาช่วยปกป้องภัยอันตรายต่างๆ และให้เกิดความสงบเรียบร้อยต่อพิธีกรรมต่าง ๆ สืบต่อมา สำหรับขบวนแห่พระอุปคุตนั้นประกอบด้วยเครื่องอัฐบริขารได้แก่ บาตร ไตรจีวร กาน้ำ กระจอน รองเท้า โดยมีการแห่แห่นไปยังที่ท่าน้ำ ซึ่งสมมุติว่าเป็นที่สถิตของพระอุปคุต แล้วจึงทำพิธีอารธนาพระอุปคุต โดยการสมมติก้อนหินขึ้นมาแทน แล้วอัญเชิญใส่

พานแห่แห่นม้ายังศาลาการเปรียญ โดยมีการแห่เวียนประทักษิณ 3 รอบ แล้วจึงอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบน หอพระอุทิศระหว่างพิธีบุญมหาชาติ ซึ่งก็จะต้องมีผู้คอยปรนนิบัติพระอุทิศด้วย เช่น มีการถวายภัตตาหาร ฯลฯ และหลังจากเสร็จพิธีบุญมหาชาติก็จะต้องมีการอัญเชิญพระอุทิศกลับไปสถิตย์ที่เดิม สำหรับ (3) ในพิธีแห่พระเวสสันดรกลับเมืองนั้น ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีการสมมติว่า “เป็นสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งใน ป่าหิมพานต์ โดยมีคนสวมเครื่องแต่งกายเป็นพระเจ้ากรุงสฤษัชัย นางผุสดี พระเวสสันดร นางมัทรี กัณหาชาลี แล้วอัญเชิญ 6กษัตริย์เข้าเมือง” ซึ่งชาวอำเภอด่านซ้าย จะเข้าร่วมทำพิธีแห่พระเวสสันดรในบ่ายวันเดียวกับการแห่พระอุทิศ สำหรับในพิธีดังกล่าวนี้จะมีทั้งขบวนม้าจำลอง ผู้คนที่เดินทางเข้ามาร่วมงานอย่างมากมายและหลังจากนั้นในช่วงเย็นจึงเข้าสู่พิธีการเจริญน้ำพระพุทธรูป การเทศน์ปัญญาบารมี การสวดอิติปิโส ไทริสสัตว์และการเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน ส่วนพิธีกรรมต่อไปก็คือ (4) พิธีแห่กัณฑ์หลอน คำว่า “กัณฑ์หลอน” ก็คือ ต้นเงินที่มีการจัดทำขึ้นมาแล้วจึงทำการรวบรวมไปเป็นกัณฑ์เทศน์ ซึ่งก็มีบางกัณฑ์ที่ชาวบ้านได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์สินโดยไม่มีคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของกัณฑ์ แล้วจึงช่วยแห่มาจากหมู่บ้านไปถวายพระที่เทศน์กัณฑ์มัทรี ส่วนใหญ่มากแล้วจะมีการอาราธนาพระที่แหล่งเสียงดีมาเทศน์

2) รูปแบบพิธีบายศรี

ประเพณีผีตาโขนสมัยโบราณของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยนั้นจะมีผีตาโขนใหญ่ และผีตาโขนน้อยร่วมในพิธีการถวายผีเจ้านายหลังจากที่พิธีเชิญพระอุทิศเสร็จสิ้น และมีการบายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียมจะออกมาต้อนรับ โดยการนำสุราข้าวปลา อาหารมาเลี้ยงผีตาโขนเพื่อเป็นการตอบแทนสำหรับพิธีการบายศรีสู่ขวัญนั้น จัดทำขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์лікเองและเป็นการบวงสรวงดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าในอดีต และเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าพ่อกวนซึ่งเป็นตัวแทนของดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ ในส่วนของการทำบายศรีสู่ขวัญนั้นจะมีการนำไปตอมมาตัดเป็นกลีบซ้อนกัน 9 ยอด 2 ชั้น โดยที่ชั้นที่ 1 นั้น มี 6 ยอด และชั้นที่ 2 มี 3 ยอดต่อนั้นจึงมีการนำดอกไม้สีขาวมาเสียบตรงปลายกลีบใบตองทุกกลีบ แล้วจึงนำเส้นด้ายสีขาวมาพันรอบบายศรี สู่ขวัญชั้นละ 3 รอบ เช่นเดียวกับการนำเครื่องเช่นมาประกอบในพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ โดยการนำไปใส่ไว้ตรงกลางของพานบายศรี อันประกอบด้วย หมาก กล้วย เมี่ยงอ้อย ข้าวสาร ขนมคาวหวาน ไข่ดิบ 1 ฟอง ไข่ต้ม 1 ฟอง ไก่ต้ม 1 ตัว ข้าวเหนียว ข้าวต้มมัด เหล้าขาว 4 ขวด เทียนไขสีเหลือง เทียนเวียนศิริชะและเงินตามแต่จิตศรัทธาอย่างไรก็ตามประเพณีผีตาโขนเป็นการละเล่นที่สืบเนื่องกิจกรรมประเพณีของชาวบ้านนั้นจะมีเจ้าพ่อกวนเป็นผู้นำในการทำกิจกรรม การเป็นผู้นำในขบวนแห่ การเข้าทรงและกำหนดวันเล่นผีตาโขน การละเล่นผีตาโขนยังเป็นพิธีปฏิบัติทั้งในเชิงความเชื่อถือในเรื่องภูตผีและวิญญาณ ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์เกี่ยวกับศาสนาพุทธคือการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์คือพิธีบายศรีสู่ขวัญและเกี่ยวกับภูตผีคือการอัญเชิญดวงวิญญาณผีเจ้านายในอดีตมาเข้าทรงและขออนุญาตก่อนจัดงานบุญหลวงและมีการแห่ขบวนผีตาโขนไปคารวะ “เจ้าพ่อกวน” เจ้าแม่นางเทียม” ซึ่งเป็นผู้ให้ดวงวิญญาณในอดีตเข้าทรง

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า หัวใจสำคัญของพิธีกรรมในรูปแบบของการแห่พระในประเพณีบุญหลวงนั้น อยู่ที่การอัญเชิญพระพุทธรูป ซึ่งเป็นองค์สมมติแทนพระพุทธรูปเจ้ามายังบริเวณพิธีการบายศรีสู่ขวัญและแห่ไปยังวัดโพนชัย วัดที่เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาของชาวอำเภอด่านซ้าย ในพิธีกรรมนี้จะมีทั้งพระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ พวกเขาเล่นพิตักโชน คนที่เล่นเป็นคนป่า ทั้งบั้ง ตลอดจนการใช้เครื่องดนตรีต่างๆ เข้ามาร่วมบรรเลงและสร้างความครื้นเครงให้กับขบวนแห่ รวมถึงยังมีขบวนแห่บั้งไฟที่จะนำไปใช้จุดหลังจากเสร็จพิธีแห่ด้วย

ภาพประกอบ 83 พิธีบายศรีเจ้าพ่อกวนเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าพ่อกวนซึ่งเป็นตัวแทนของดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์

ที่มา : สวท.ด่านซ้าย

4.4.1.2 การสืบสานโดยรูปแบบการประยุกต์และสร้างใหม่ โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย จากขบวนแห่ และพิธีเปิดงาน กิจกรรมสำคัญภายในงาน เช่น การประกวดหน้าากานานาชาติ และการถ่ายทอดสด

1) รูปแบบขบวนแห่

วันแรก เรียกว่าวันโฮม ขบวนพิตักโชนจะแห่รอบหมู่บ้านตั้งแต่เช้ามีด ทำพิธีอัญเชิญพระอุปัชฌาย์เข้ามาอยู่ที่วัดตั้งที่กล่าวแล้ว ส่วนขบวนแห่พิธีเปิดงานในขบวนจะประกอบไปด้วยขบวนถือป้ายงาน ขบวนรถแห่พิตักโชนใหญ่ ขบวนเทิดพระเกียรติ ขบวนเจ้าพ่อกวน ขบวนของ ส่วนราชการและคุ้มวัดต่างๆ ซึ่งจะมีการแสดง พิตักโชนน้อยใหญ่ และอื่นๆ เพื่อเรียกร้องความสนใจ

วันที่สอง เป็นพิธีการแห่พระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง คือสมมติให้วัดเป็นเมือง และจะมีการนำขบวนไฟมาร่วมในขบวนแห่เพื่อทำพิธีขอฝนด้วย โดยจะแห่รอบวัด 3 รอบ และมีเหล่าผีตาโขน ไปร่วมในขบวนแห่เดินเล่นหยอกล้อกับผู้ที่มาร่วมงานไปเรื่อยๆ พระเวสสันดรและนางมัทรีจะประทับบนหลังม้า ร่วมด้วย กัณหา ซาลี และชูชก

วันที่สาม เป็นวันที่ชาวบ้านมาตั้งฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ ที่วัดโพธิ์ชัย เพื่อเป็นการสร้างกุศลและเป็นมงคลแก่ชีวิต

ภาพประกอบ 84 ขบวนแห่พิธีเปิดงาน ในขบวนจะประกอบไปด้วยขบวนขบวนรถแห่ของหน่วยงานต่างๆ ขบวนรถผีตาโขนใหญ่ ขบวนเจ้าพ่อกวน
ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

2) พิธีเปิดงาน

การจัดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน โดยส่วนใหญ่จะมีกำหนดการที่คล้ายคลึงกัน ที่แตกต่างกันจะเป็นประธานในพิธี และเวลาของพิธีเปิด ส่วนรูปแบบและขบวนต่างๆ คล้ายกัน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่าง กำหนดการจัดงาน 2 ปี คือปี 2561 และปี 2562 ส่วนปี 2563 เป็นการงดกิจกรรมเฉพาะพิธีกรรมไม่มีพิธีเปิดเนื่องจากเป็นระยะของการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา (โควิด-19) กำหนดการสำคัญงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน มหกรรมหน้ากากนานาชาติ ประจำปี 2561 ระหว่างวันที่ 16 - 18 มิถุนายน 2561 อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สรุปได้ตั้งแต่วันที่ 16 มิถุนายน 2561) เริ่มกิจกรรมในภาคบ่ายด้วยพิธีบวงสรวงพระพรหม ฤๅ อุโบสถวัดโพธิ์ชัย ช่วงตีประมาณ 04.00

ภาพประกอบ 86 พิธีเปิดงานจัดขึ้นที่บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอด่านซ้าย จะมีผู้ใหญ่เดินทางมาเป็น
ประธานเช่น รัฐมนตรี ปลัดกระทรวงฯลฯ
ที่มา : พรพิทักษ์ แม้นศิริ

3) กิจกรรมสำคัญภายในงาน

กิจกรรมสำคัญภายในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน เป็นไปตามที่ศึกษา
ไว้คือ มีกิจกรรมที่เกิดขึ้น ตั้งแต่วันก่อนงานวันโฮม วันแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง วันฟังเทศน์ และหลังวัน
งาน ในแต่ละสถานที่ ภายในการจัดงานผีตาโขน พบว่า มีกิจกรรมจากการประกอบพิธีกรรมที่สืบทอดมา
จากบรรพบุรุษโดย ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และไม่เปลี่ยนแปลงจะยึดถือปฏิบัติตามที่กำหนดตาม
ความเชื่อ ประกอบด้วยพิธีเบิกพระอุปคุต พิธีบวงสรวงพราหมณ์ส่วนกิจกรรมที่เกิดขึ้นในรูปแบบของประเพณี
พบว่า มี พิธีบายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียม พิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวสสันดร พิธีจุดบั้งไฟบูชา
พญาแถน พิธีเจริญพระพุทธมนต์พิธีเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ในสวนของการละเล่นประกอบไปด้วย
การละเล่นผีตาโขน การแสดงพิธีเปิด การละเล่นแสดงวิถีชีวิต เช่น การทอดแห ไถนา ขายยา เป็นต้น รวมไปถึง
การแสดง หน้ากากนานาชาติ พิธีที่หน้ากากผีตาโขนถือว่าเป็นกิจกรรมทางด้านพิธีกรรมและประเพณี
ในส่วนขบวน เจ้าพ่อกวนเจ้าแม่นางเทียมและขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง เป็นกิจกรรมของ พิธีกรรม
ประเพณี และ การละเล่นรวมไว้ด้วยกัน ปัจจุบันยังพบว่ามีพิธีกรรมวิชาวาด การแสดงหน้ากากนานาชาติ
การออกร้านของส่วนราชการ การประกวด การแสดงดนตรี และการแสดงพิเศษผีตาโขนคุ่มวัดต่างๆ อีกด้วย

ภาพประกอบ 87 ภาพโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน
มหกรรมหน้ากานานาชาติ ประจำปี 2562

ภาพประกอบ 88 ขบวนแห่ในงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนมหกรรมหน้ากานานาชาติ
ประจำปี 2562 ยังคงมีขบวนเทิดทูนสถาบันเป็นขบวนหลัก
ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

4.4.2 รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนลาว

4.4.2.1 การสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิม โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย เช่น พิธีเบิกพระอุปคุต พิธีบายศรีเจ้าพ่อ กวน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น พิธีเบิกพระอุปคุต พิธีบายศรีสู่ขวัญ และพิธีเทศมหาชาติ สรุปลงได้ตามการ ประมวลคำบอกเล่าของกลุ่มผู้ปฏิบัติ (ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม กลุ่มผู้อาวุโสในหมู่บ้าน) ดังนี้

ภาพประกอบ 89 บรรยากาศการประกอบพิธีกรรมดั้งเดิมของชาวเมืองปากลาย ก่อนจะมีการจัด เทศกาลบุญผีโขนและบุญหะเหวดประจำปี

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

1) พิธีเบิกพระอุปคุต

การนับถือพระอุปคุตอันนำไปสู่ความเชื่อของชาวพุทธทวารวดี พระอุปคุตเป็นพระทรง อภิญญามีฤทธิ์ ที่สามารถป้องกันคุ้มครองให้ปราศจากอันตรายได้ ทำให้เกิดเป็นเครื่องเสริมศรัทธาให้ ชาวพุทธได้ทำพิธีอัญเชิญพระอุปคุตมารักษางาน เพื่อมิให้พญามารหรือความชั่วร้ายอุปสรรค ทั้งหลายมา รบกวน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุร้ายต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่นิมนต์พระอุปคุตมาคุ้มครองงาน นั้นเป็นกุศโลบายประการหนึ่งในอันที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยภายในงาน ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะของ จิตวิทยาประการหนึ่ง ด้วยการสร้างชุมหรือหอบอุปคุตไว้ในหอบประกอบด้วยอัฐบริวาร คนโท พัด เสื้อ ี้อ หมอน คนที่มารวมงานเห็นไม่กล้าที่จะก่อเหตุร้ายต่าง ๆ เพราะเกรงกลัวต่อ บาป (พระวิทญู ธรรมวโร

(ชานานภรตฺน). คนลาวส่วนใหญ่ต่างก็นับถือพระอุปคุตเช่นกันกับคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา พิธีเบิกพระอุปคุตจึงเป็นพิธีกรรมอันสำคัญก่อนที่จะเริ่มต้นการจัดงานใดๆ

พระสาธุทองวัน อินทร์ปัญญา อายุ 70 ปี เจ้าอาวาสวัดแสงลาย (สัมภษณฺ์. 6 มีนาคม 2563) มีเมตตาเล่าให้ฟังว่าพิธีเบิกพระอุปคุตของเมืองปากลายจัดขึ้นในวันแรก เป็นวันโสม (วันรวม) โดยรวมแล้วชาวเมืองปากลายดำเนินการคล้ายกันกับชาวด่านซ้าย กล่าวคือวันเบิกพระอุปคุตเริ่มตั้งแต่เช้า มีตราตีสามตีสี่มีพิธีบวงสรวงพราหมณ์รับศีล 8 ให้กับเจ้าผู้ประกอบพิธีและพราหมณ์พื้นบ้านเพื่อเป็นตัวแทนไปทำพิธีเบิกพระอุปคุต ณ ลำน้ำไกล้หมู่บ้านและไกล้วัดที่เป็นเจ้าภาพในแต่ละปี พระอุปคุตในพิธีแทนด้วยก้อนหินที่อยู่ใต้ท้องน้ำในจุดที่ทำพิธี (ในก่อนหน้าวันงานมีการทำพิธีอัญเชิญก้อนหินหรือพระอุปคุตนี้สู่ใต้ท้องน้ำ) โดยคณะผู้ประกอบพิธีจะอัญเชิญขึ้นมาจากน้ำ ใส่พาน แล้วอัญเชิญไปประดิษฐาน ณ หออุปคุตวัดเจ้าภาพ ซึ่งสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ ด้วยไม้ มี 4 เสา ขนาดไม่ใหญ่โตนัก เชื่อกันว่าการทำพิธีดังกล่าวจะช่วยปราบมารและป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในงาน

นายมิตร มุนศรี ผู้นำประกอบพิธีเบิกพระอุปคุต บ้านแสงลาย อายุ 67 ปี (สัมภษณฺ์. 6 มีนาคม 2563) เล่าว่าตอนเริ่มพิธีในเวลาราว 4.00 น.คณะผู้ประกอบพิธีประมาณ 50 คนจะตื่นมาพร้อมกันเพื่อจะนำอุปกรณ์ที่เตรียมไว้ ซึ่งได้แก่ มีด ดาบ หอก ฉัตร พ้อมพานดอกไม้รูปเทียน ชันห้าชันแปด (พานดอกไม้ 5 คู่ หรือ 8 คู่) ถือเดินนำขบวนไปที่บริเวณริมลำน้ำหน้าวัดเพื่ออัญเชิญพระอุปคุต ที่ปากลายวัดกับลำน้ำอยู่ไม่ไกลกันจึงสะดวกในการประกอบพิธี ลำน้ำจะถูกสมมติให้เป็นท้องทะเลอันกว้างใหญ่ ที่ซึ่งพระอุปคุตประทับอยู่ ผู้อัญเชิญพระอุปคุตคนหนึ่งต้องกล่าวคาถาเชิญพระอุปคุต และอีกคนหนึ่งต้องลงไปใมน้ำเพื่อมหาก้อนหินใต้น้ำแล้วถามว่าใช่พระอุปคุตหรือไม่ ผู้ที่ยืนอยู่บนฝั่งจะตอบว่าไม่ใช่ ผู้อัญเชิญก็จะลงไปงมใหม่และขึ้นมาถามเช่นนี้ทุกครั้งจนกว่าผู้ที่ยืนอยู่บนฝั่งจะตอบว่าใช่ จากนั้นผู้อัญเชิญก็จะนำพระอุปคุตขึ้นมาไว้บนพานหรือถาดบนฝั่ง (ขไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์ 2546 : 98-99) จากนั้นจะแห่พระอุปคุตจากจุดที่อัญเชิญขึ้นมาจากน้ำไปยังวัด) เมื่อถึงวัดก็ทำพิธีที่ศาลพระอุปคุต 4 ทิศ อัญเชิญพระอุปคุตที่หอพระอุปคุต จากนั้นจึงอุตราวรตรอบอุโบสถ 3 รอบ แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานที่หอพระอุปคุต ต่อจากนั้นก็จะมีการยิงปืน 4 ทิศ และจุดประทัด ชาวบ้านดีซ้องลั่นกลองแข่งกับเสียงดนตรี บางพวกก็ฟ้อนรำไปรอบโบสถ์จนฟ้าสว่าง พระสงฆ์ออกบิณฑบาต เป็นเสร็จพิธีอัญเชิญพระอุปคุต

2) พิธีบายศรีสู่ขวัญ

เป็นพิธีสำคัญต่อเนื่องจากพิธีเบิกพระอุปคุต ซึ่งเมื่ออัญเชิญพระอุปคุตหอพระอุปคุตเรียบร้อยแล้วจะเข้าสู่พิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อความเป็นสิริมงคล นายเชียงสาย ไชยวงค์ อายุ 65 ปี นายบุญยัง บุชาติ อายุ 65 ปี และนายทรัพย์ สมบัติ อายุ 68 ปีราษฎรบ้านแสงลาย ผู้ร่วมคณะประกอบพิธีกรรม (สัมภษณฺ์. 6 มีนาคม 2563) เล่าตรงกันว่าเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย และคนลาว ด้วยความเชื่อที่ว่าทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า “ขวัญ” ซึ่งมีหน้าที่รักษาระดับประคองชีวิตและติดตามเจ้าของไปทุกหนแห่ง การทำพิธีสู่ขวัญจึงเป็นการเชิญขวัญที่หนีหายไปให้เข้ามาอยู่กับตัว

และเชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง มีสติและไม่ประมาท ประเพณีบายศรีสู่ขวัญใช้เครื่องเซ่นขวัญ ที่เรียกว่า บายศรี ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทง เป็นชั้นๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอปขึ้นไปตามลำดับ เป็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวยวางอยู่ในบายศรี และมีไข่ขวัญ (ไข่ต้ม) เสียบอยู่บนยอดบายศรี มีหลายประเภท เช่น บายศรีตอง บายศรีปากชาม บายศรีใหญ่ (ภาษาเขมร บาย = ข้าว + ศรี = สิริ หมายความว่า ข้าวอันเป็นสิริหรือข้าวขวัญ) มีการพันสายสิญจน์ไว้โดยรอบเพื่อใช้ผูกข้อมือผู้รับขวัญ ผู้นำทำพิธีเรียกว่า หมอขวัญ ประกอบพิธีบนศาลาวัด (พระวิบูลย์ ธรรมวโร (ธนาภรณ์ . 2561 : 109) เห็นว่าการเข้าร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญและพิธีกรรมการอาราธนาพระอุปคุตด้วยความศรัทธา และความเชื่อที่ว่าพระอุปคุตจะมาปกป้องคุ้มครองงานไม่ให้เกิดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อความผาสุกของ วัด และหมู่บ้านที่ตนอาศัยจึงได้พรอมใจกัน เขารวมชบวนจากความรวมใจกันของคนในชุมชนทำให้เกิด ความสามัคคีกันในชุมชนและ ช่วยกันดูแลป้องกันภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นภายในงานซึ่งถือว่าเปนนุญมีปัญญา ของบรรพบุรุษที่ต้องการที่จะสื่อใจลูกหลานในชุมชนเกิดความสามัคคีช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน ก่อเกิดการ สร้างความสัมพันธ์ กันภายในหมู่บ้าน ไม่ทำให้เกิดความแตกแยก เรื่องรายๆ ต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น ที่ปาก ลายจะไม่มีเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่ นางเทียม แต่จะมีเจ้าหรือผู้นำในการทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม การ บายศรีสู่ขวัญจึงเป็นเรื่องของการร่วมกันประกอบพิธี เป็นจุดเริ่มต้นของงานบุญ งานเทศกาลต่างๆ

3) พิธีเทศมหาชาติ

ประเพณีการเทศน์มหาชาติมีมาก่อนสมัยกรุงสุโขทัย และมีพัฒนาการต่อๆ มาควบคู่กับ วรรณกรรมเรื่องมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกมาจนถึงปัจจุบัน การเทศน์มหาชาติเป็น ประเพณีงานบุญ ที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วทุกภาคของประเทศไทย มีความศรัทธา และเชื่อ ในคตินิยมว่าการฟังเทศน์ มหาชาติให้จบภายในวันเดียว จะได้รับอานิสงส์แรง ซึ่งส่งผลให้เกิดในศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยทั้งจะเป็นผู้มีลาภยศและได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน จึงทำให้คนไทยส่วนใหญ่นิยมยินดีฟังเทศน์มหาชาติกันตลอด มา ทุกวันนี้ประเพณีการเทศน์มหาชาติมีการ เปลี่ยนแปลงไปบ้าง ทั้งด้านเนื้อหา มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น ส่วนด้านรูปแบบมีการประยุกต์เช่น มีการเทศน์แบบปฐจา - วิสัชนาบ้าง มีการแห่ ประกอบการเทศน์ บ้าง ไปจนถึงมีการแสดงลีลาการเล่นการเทศน์ของพระก็พบในบางแห่ง ส่วนเครื่องประกอบ พิธี เทศน์มหาชาติ เช่น การบรรเลงปี่พาทย์ในพิธีเทศน์มหาชาติ นั้น มีการประยุกต์โดยใช้แผ่นซีดี แทนปี่ พาทย์ก็มี ซึ่งอาจเพราะต้องการความประหยัดก็เป็นได้ การเทศมหาชาติในเมืองปากลาย จัดขึ้นในวันที่สอง ของเทศกาลบุญผีไซ่น เหมือนกับคนไทย พระสาธุทองวัน อินทร์ปัญญา อายุ 70 ปี เจ้าอาวาสวัดแสงลาย (สัมภษณ์. 6 มีนาคม 2563) มีเมตตาเล่าให้ฟังว่าปีนี้วัดแสงลายเป็นเจ้าภาพจัดงานบุญผีไซ่นและบุญผะ เหวด ญาติโยมมาเตรียมงานกันล่วงหน้ามีมาปรับเกรดบริเวณวัดให้ดูราบเรียบ สวยงาม เตรียมสถานที่ เตรียมเครื่องสักการะ ดอกไม้ ธูป เทียน ข้าวตอกอย่างละพันก้อน มีการตั้งธงใหญ่ไว้แปดทิศ มีศาลเล็กๆ เป็นที่เก็บข้าวพันก้อน เครื่องคาวหวานสำหรับผี เปรต มาร นอกจากนี้ยังจะมีการแขวน “ผ้าผะเหวด” ที่ สะท้อนเรื่องราวของพระเวสสันดรตั้งแต่กัณฑ์ที่ 1 ถึงกัณฑ์สุดท้าย เอาไว้ที่ศาลาการเปรียญ หลังจากแห่ผะ

แหวดเข้าเมืองแล้วญาติโยมจะพากันกลับบ้านเรือนของตนรับประทานอาหารเย็นพร้อมเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่เดินทางมาร่วมทำบุญ ในช่วงค่ำวัดจะตีกลองโหมเป็นสัญญาณบอกให้ชาวบ้านรู้ว่าถึงเวลาลงวัด ญาติโยมจะพากันมารวมกันที่ศาลาโรงธรรม พระภิกษุจะสวดพระปริตมงคลหลังจากสวดมนต์จบก็จะเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน หลังจากฟังเทศน์จบก็จัดให้มีมหรสพตลอดทั้งคืน

4.4.2.2 การสืบสานโดยรูปแบบการประยุกต์และสร้างใหม่ (เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ ความมุ่งหมาย) ขบวนแห่ และพิธีเปิดงาน กิจกรรมสำคัญภายในงาน เช่น การประกวดนานาชาติ และการถ่ายทอดสด

1) รูปแบบขบวนแห่

ขบวนแห่ในพิธีเปิดเทศกาลบุญผีโชนเมืองปากกลาย มีจำนวนทั้งสิ้น 11 ขบวนมีลักษณะคล้ายกับขบวนแห่ในพิธีเปิดของชาวด่านซ้ายหรือพิธีเปิดงานทั่วไปกล่าวคือมีขบวนถือป้ายบอกชื่องาน ขบวนรถแห่หัวผีตาโชนขนาดใหญ่ ดอด้วยขบวนธงวิสาข์ลักษณะสำคัญของชาติ ขบวนอัญเชิญชั้นหมากเบ็ง ขบวนของชนเผ่าต่างๆและขบวนแห่ผีตาโชน ซึ่งจะจัดขึ้น ณ บริเวณสนามประจำที่ว่าการเมืองซึ่งชาวเราเรียกว่าตลาดนัด ส่วนขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองจะเริ่มจากจุดที่กำหนดทำพิธีนอกเมืองเมือง เช่น ที่สวน 36 แล้วมีขบวนพ่อนเงี้ยวพอนดาบนำหน้าต่อด้วยขบวนของพระเวสสันดร กลุ่มชาวบ้าน การแสดงและเหล่าผีตาโชนน้อยใหญ่

2) พิธีเปิดงาน

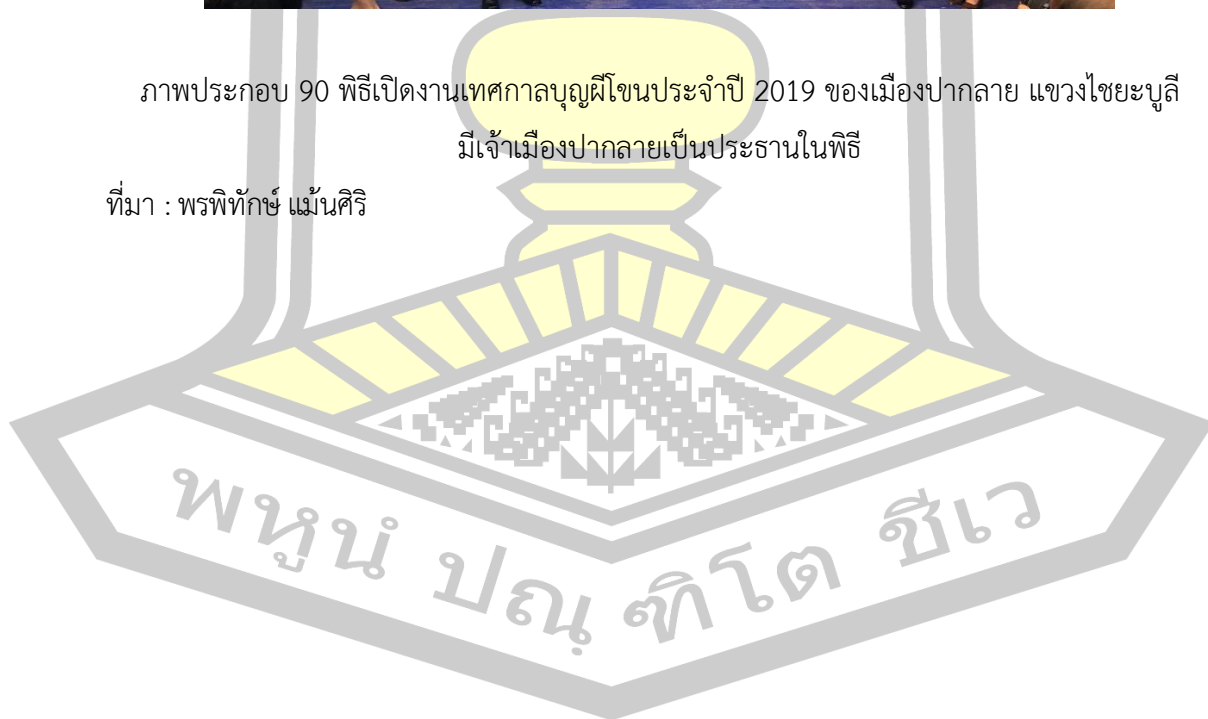
เดิมพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโชนของเมืองปากกลายไม่ได้มีพิธีเปิดที่ใหญ่โตอะไรมากมายนัก เป็นแต่เพียงการจัดงานบุญผีโชนแล้วมีการแห่ผีตาโชนควบคู่ไปกับบุญผีโชนเพื่อความสนุกสนานของคนในชุมชนเท่านั้นเอง จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย และจากคำบอกเล่าของกลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีส่วนร่วมในการเปิดงานในช่วงตั้งแต่ปี 2560 61 และปี 2562 ซึ่งทางการของลาวได้ให้ความสำคัญและยกระดับการจัดการงานบุญผีโชนให้ดูยิ่งใหญ่ขึ้นโดยเฉพาะที่เมืองปากกลาย ได้มีการปรับเปลี่ยนชื่องานเป็นเทศกาลบุญผีโชนประจำปีเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งจัดขึ้นพร้อมกันทั่วประเทศในปี 2560 จากการสังเกตพบว่า พิธีเปิดงานในยุคปัจจุบันจะจัดขึ้นที่บริเวณตลาดนัดหรือสนามจัดกิจกรรมกลางเมืองปากกลาย โดยจะมีการหยุดราชการในวันนั้นนั่นกล่าวคือการกะเกณฑ์ทุกคนทั้งที่เป็นภาคราชการและนักเรียนนักศึกษาประชาชนเพื่อให้มันมีส่วนร่วมในพิธีเปิด โดยประธานในพิธีจะเป็นเจ้าเมืองปากกลาย และผู้ที่เป็นประธานในการจัดงานคือรองเจ้าเมืองปากกลายนั่นเอง เวลาที่เริ่มในพิธีเปิดประมาณ 09:00 น. โดยจะมีขบวนที่แห่แห่นกันเข้ามาจากคุ้มวัดต่างๆ เพื่อเคลื่อนขบวนเข้ามาสู่บริเวณพิธีเปิดงานอย่างในปีล่าสุด 2562 มีทั้งสิ้น 11 ขบวนดังที่ได้กล่าวแล้ว เมื่อขบวนทั้งหมดมาถึงบริเวณพิธีแหกหรือที่ได้รับความนิยมจากบ้านใกล้เคียง เช่น จากอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จากอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยจากจังหวัดอุดรดิษฐ์ ซึ่งเป็นเขตพรมแดนติดต่อกับ เมืองปากกลาย แขวงไชยบุรี ก็จะได้รับเชิญให้มาร่วมในพิธีเปิดด้วย พิธีเปิดงานจัดขึ้นเหมือนเช่นพิธีเปิดงานประจำปีทั่วไปของคนไทย คือมีการกล่าว

รายงานมีการแห่แหวนขบวนรอบบริเวณสนาม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสวยงามและเอกลักษณ์เฉพาะของ
การจัดงานนั้นก็คือผีโขน และสิ่งที่เป็นองค์ประกอบที่สื่อให้เห็นถึงการจัดงานบุญผะเหวด รวมถึงเอกลักษณ์
ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวลาวในต่างๆ เมื่อประธานกล่าวจบเป็นเสร็จพิธีและถือว่าเทศกาลบุญผีโขน
เริ่มต้นขึ้น ณ บัดนั้น

ภาพประกอบ 90 พิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโขนประจำปี 2019 ของเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี
มีเจ้าเมืองปากลายเป็นประธานในพิธี

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 91 ขบวนการแสดงในพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโขมดประจำปี 2019 ของเมืองปากลาย
 แขวงไชยบุรี มีเกือบ 20 ขบวน
 ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 92 บรรยากาศ ในพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโขมดประจำปี 2019 ของเมืองปากลาย
 จะมีกลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มผู้ชมอย่างคึกคัก
 ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

ภาพประกอบ 93 พิธีเปิดตลาดนัดการจำหน่ายของดีเมืองปากกลายในพิธีเปิดงานเทศกาลบุญผีโชน
ประจำปี ค.ศ. 2019 ของเมืองปากกลาย

ที่มา : พรพิทักษ์ แม่นศิริ

3) กิจกรรมสำคัญภายในงาน

เทศกาลบุญผีโชนเมืองปากกลาย มีกิจกรรมที่น่าสนใจหลายกิจกรรมตามที่ได้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่
เก็บข้อมูลในระยะเวลาการจัดงาน 3 ครั้งคือปี พ.ศ.2561 ปี พ.ศ.2562 และ ปี พ.ศ.2563 คือ

- การเปิดงานตลาดนัดเพื่อแสดงสินค้าจำนวน 98 ร้านค้า
- ขบวนแห่ที่เข้าร่วมในพิธีเปิดจำนวน 11 ขบวน
- การประกวดนางสาวงาม ธิดาบุญผีโชน
- การประกวดศิลปะวรรณคดีและมีจำนวน 12 คณะ
- การประกวดนักร้องเสียงดี 12 คณะ
- การเดินแบบเด็กดีเด็กฉลาดและการเดินแบบชนเผ่าลาวแปดเผ่า
- ขบวนบั้งไฟสูง 12 คณะ
- การแข่งขันแข่งเรือ 12 ฝีพายมี 12 ทีม
- การประกวดอาหารพื้นบ้านเมือง 7 คณะ
- การจัดการแข่งขันกีฬาปาลิบันและตะกร้อหวายจำนวน 11 คณะ
- การซั้ข้างชมเมือง ตามริมแม่น้ำโขงเพื่อบริการตามลำแม่น้ำโขง
- ขบวนผีตาโชนใหญ่ 70 ตัวพิเศษ
- การแสดงเครื่องบินพารามอเตอร์จากนครหลวงเวียงจันทน์

- พิธีแห่พระเวสสันดรตามด้วยขบวนผีโชนและขบวนประชาชนชาวลาว
- การเทศนาเรื่องพระเวสสันดรที่มีพิธีตักบาตรญาติน้ำถวายสังฆทาน

จากที่กล่าวมาจะพบว่า รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโชนมรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว มี 2 ลักษณะที่สำคัญคือ การสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิม โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย จากพิธีเบิกพระอุปคุต และพิธีบายศรีเจ้าพ่อกวน และการสืบสานโดยรูปแบบการประยุกต์และสร้างใหม่ โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย จากขบวนแห่ และพิธีเปิดงาน กิจกรรมสำคัญภายในงาน เช่น การประกวดหน้ากานานาชาติ และการถ่ายทอดสด เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ทั้ง 2 ลักษณะมีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างดังที่แสดงไว้แล้วในตารางสรุปผลการศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโชน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว และจะได้สรุปผล และอภิปรายผลในบทต่อไป

ตาราง 6 สรุปผลการศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

ที่	ประเด็นที่ค้นพบผีตาโขนไทย	ประเด็นที่ค้นพบผีโขนลาว
1	<p>รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนไทย</p> <p>-พบว่ามีการสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิม และการสืบสานโดยรูปแบบการประยุกต์และสร้างใหม่ โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย</p> <p>รูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิมศึกษาได้จากพิธีเบิกพระอุปคุต และพิธีบายศรีเจ้าพ่อกวน ดังจะเห็นได้ว่าชนบดั้งเดิมที่ชาว้านซ้ายยึดถือและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาคือรูปแบบความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยมีองค์พระธาตุศรีสองรักเป็นจุดศูนย์กลางของประเพณีและวิถีวัฒนธรรม ผ่านเจ้าพ่อกวนผู้เป็นตั้งสัญลักษณ์ในการสื่อสารเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวง</p> <p>ส่วนการสืบสานโดยรูปแบบการประยุกต์และสร้างใหม่ศึกษาได้จากวัตถุประสงค์ของการจัดงานในแต่ละปี รูปแบบของขบวนแห่ และพิธีเปิดงานที่แตกต่างกันไป มีการตั้งผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง มีการประชาสัมพันธ์งานในระดับนานาชาติ รวมถึงกิจกรรมสำคัญภายในงานที่มีจะครอบคลุมถึงจุดขายของจังหวัดในแต่ละปี โดยเน้นการท่องเที่ยวเป็นหลัก</p>	<p>รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนลาว</p> <p>-พบว่ามีการสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิมของชาวปากลายศึกษาได้จากประเพณีพิธีกรรมที่ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น การบวงสรวงสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีเบิกพระอุปคุต และพิธีเชิญพระเวสเข้าเมือง ชาวเมืองปากลายยังมีความเชื่อตามวิถีดั้งเดิมคือเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และเชื่อในพระพุทธศาสนา ระยะเวลาในการจัดงานยังคงเป็นบุญเดือนสี่ สถานที่จัดงานใน 7 หมู่บ้าน และขั้นตอนวิธีการยังคงอนุรักษ์รูปแบบเดิม</p> <p>-สำหรับรูปแบบการประยุกต์และสร้างใหม่พบว่ามีการสืบสานเป็นรูปแบบการสังตรงเชิงนโยบายจากรัฐ ให้ดำเนินการเพื่อสร้างกระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในปีการท่องเที่ยวลาว ประกอบกับ สภาพทางสังคมในยุคดิจิทัลที่ข่าวสารส่งถึงกันอย่างรวดเร็ว ประชาชนสามารถรับสื่อสมัยใหม่ได้รวดเร็ว อาจทำให้รูปแบบของผีโขนมีการประยุกต์ให้สวยงามทันสมัยขึ้น มีการประดิษฐ์ประเพณีวัฒนธรรมด้านการแสดงออกให้ดูมีความทันสมัยขึ้นทั้งจากการเปิดงาน การจัดขบวนแห่ และการนำเอากิจกรรมต่างๆ ดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่นการประกวดสาวงาม การประกวดแข่งเรือ ประกวดแข่งขันกีฬา และจัดให้มีการแสดงดนตรีในภาคกลางคืน เป็นต้น</p>

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสอง
แผ่นดินไทย-ลาว ผู้วิจัยสามารถสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสอง
แผ่นดินไทย-ลาว ผู้วิจัยได้ตั้งความมุ่งหมายของการวิจัยไว้ 3 ข้อ ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสอง
แผ่นดินไทย-ลาว
- 2) เพื่อศึกษาการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-
ลาว
- 3) เพื่อศึกษารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโขนสอง
แผ่นดินไทย-ลาว

สรุปผล

ในการวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสอง
แผ่นดินไทย-ลาว ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามความมุ่งหมายของการวิจัยได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-
ลาว พบว่า

1.1 ผีตาโขน เป็นคำที่เรียกชื่อการละเล่นชนิดหนึ่ง ในประเพณีบุญหลวงของชาวด่านซ้าย
จังหวัดเลย ซึ่งจัดขึ้นในระหว่างบุญเดือนเจ็ดหรือเดือนแปด ตามฮีตสิบสอง เหตุที่เรียกว่าบุญหลวง
เนื่องมาจากการรวมเอาบุญ "ผะเหวด" หรือ "บุญพระเวสสันดร" ซึ่งนิยมทำในเดือนสี่และบุญบั้งไฟนิยม
ทำบุญในเดือนหกหรือเดือนเจ็ด รวมจัดงานเป็นงานบุญเดียวกัน แต่เลื่อนมาทำในเดือนเจ็ดหรือเดือนแปด
แทน ผู้เล่นต้องสวมหน้ากากที่วาดหรือแต้มให้หน้ากลัว คำว่า "ผีตาโขน" มาจากคำว่า "ผีตามคน" คนเข้า

มาขออาหาร ขอส่วนบุญในเมืองมนุษย์ทำการเล่นหยอกล้อผู้คนขอข้าวปลาอาหารแล้วก็จะพากันกลับยังถิ่นที่อาศัยของตน บ้างก็ว่าเดิมเรียกการเล่นนี้ว่าผีตาขน ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขน ซึ่งเป็นผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโขนที่ปั้น หรือที่ทำขึ้นให้น่าเกลียดน่ากลัวนั่นเอง ชาวอำเภอด่านซ้ายมีความเชื่อว่าเป็นการเล่น เพื่อบวงสรวงบูชาดวงวิญญาณบรรพชนที่เสียชีวิตไปแล้วจะกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือความหายณะกับบ้านเมืองได้ เล่นเพื่อถวายดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุดในเมืองด่านซ้าย เล่นเพื่อร่วมขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง อันเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา เล่นเพื่อร่วมขบวนในการแห่บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) และการแห่ขอฝน เล่นเพื่อความสนุกสนาน และเล่นเพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีที่เคยกระทำด้วยกาย วาจา ใจ รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ให้ติดไปกับผีตาโขน โดยการนำไปลอยลำน้ำหมัน

ผีตาโขนมี 2 ประเภทคือ ผีตาโขนใหญ่ มีขนาดใหญ่กว่าคนธรรมดา ประมาณ 2 เท่า เชื่อกันว่ามีการจำลองมาจากคนแปดศอก ในสมัยโบราณ มีที่มาจากปู่เยอย่าเยอในหลวงพระบาง และจากแขวงไซยะบูลี สปป.ลาว มีการประดับตกแต่งรูปร่างหน้าตาด้วยเศษวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นหุ่นรูปผีหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว ทำจากไม้ไผ่สาน คนเล่นจะต้องเข้าไปอยู่ข้างในตัวหุ่น แต่จะปีจะทำผีตาโขนใหญ่เพียง 2 ตัวคือผีตาโขนเพศชาย 1 ตัวและเพศหญิง 1 ตัว สังกัดได้จากเครื่องเทศปรากฏชัดเจนที่ตัวหุ่น ผู้มีหน้าที่ทำผีตาโขนใหญ่จะมีเฉพาะกลุ่มคนในตระกูลเนตรผองของอำเภอด่านซ้ายเท่านั้น และผีตาโขนเล็ก เป็นการนำหวดหนึ่งซ้าวและโคนจากก้านมะพร้าวมาประดิษฐ์เป็นหน้ากากสำหรับสวมใส่ โดยแต่งแต้มสีสัน ลักษณะให้น่าเกลียดน่ากลัวเหมือนผีไว้คอยหลอกเด็กและผู้หญิง มีความสวยงามแสดงให้เห็นถึงศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีสีฉูดฉาดบาดตาสร้างความชื่นชอบแก่ผู้พบเห็น ปัจจุบันนอกจากจะทำหน้ากากเพื่อสืบสานประเพณีวัฒนธรรมแล้วยังมุ่งการทำหน้ากากผีตาโขนเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ดึงดูดความสนใจและหวังผลทางธุรกิจจากการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบสำคัญคือหน้ากาก เครื่องดนตรี อวุธ และการละเล่น

1.2.. ผีโขน ไม่มีการบันทึกประวัติความเป็นมาที่แน่ชัดเป็นเรื่องที่เล่าต่อกันมาเหมือนเป็นตำนานของท้องถิ่นที่คนเมืองปากลายรู้จักและคุ้นเคยกันดีตั้งแต่เล็กจนใหญ่ คนที่นี้ต่างมีส่วนร่วมกับผีโขนในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่เริ่มเตรียมงานเทศกาลบุญผีโขน พวกเขาคนเฒ่าคนแก่ ชายหนุ่มจะไปเตรียมไม้ไผ่เสี้ย (เหยี้ย) สำหรับมาทำหน้ากาก บางคนไปร่วมพิธีเบิกพระอุปคุต บางคนไปเป็นผู้สวมหน้ากากและไปร่วมแสดงเด็กๆกับผู้หญิงก็จะถูกผีโขนหยอกล้อเป็นที่สนุกสนานครื้นเครงตลอดงาน ผีโขนถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมของเมืองปากลาย มีเพียงแห่งเดียวของลาว ปีหนึ่งจะมีการแสดงผีโขนครั้งเดียวในงานบุญผะเหวด แต่ก่อนการเล่นผีโขนเป็นแบบบ้านๆ ทั่วไปไม่มีอะไร ที่โดดเด่นมากนักเพราะชาวบ้านคุ้นเคยกับหน้ากากผีโขนของเขาอยู่แล้ว แต่พอมาถึงปี 2560 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวลาว ผีโขนจึงกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง เมืองปากลายนำเอาการแสดงผีโขนไปเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองในงานประเพณีบุญช้าง ที่แขวงไซยะบูลี ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านก็พูดถึงผีโขนมากขึ้น เมืองปากลายเองจัดงาน

บุญผะเหวดก็เลยจัดให้มีเทศกาลบุญผีโขนควบคู่กันไปด้วย คนเมืองปากลายมีความเชื่อว่า การละเล่นผีโขนของชาวปากลายนั้น มีส่วนที่คล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวด่านซ้ายกล่าวคือ เชื่อกันว่าการละเล่นผีโขนเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญผะเหวด โดยเฉพาะในช่วงของการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองจะมีผีโขนน้อยใหญ่มาคอยอารักขาพระเวสสันดรมิให้ถูกทำร้าย และเชื่อว่าผีตาโขนมีการละเล่นถวายเจ้านาย และผีบรรพบุรุษ หากไม่ประกอบพิธีอาจเกิด “ชะล่า” หรือผีดจาริตของหมู่บ้านทำให้มีเหตุเภทภัยต่างๆ นานา คนที่เล่นเป็นผีตาโขนจึงต้องถอดเครื่องแต่งกายและหน้ากากผีตาโขนออกให้หมดและนำไปทิ้งในแม่น้ำโขง ห้ามนำเข้าบ้าน เป็นการทิ้งความทุกข์ยากและสิ่งเลวร้ายไป ปีหน้าจึงเล่นกันใหม่

ประเภทของผีโขนลาวส่วนใหญ่มีผีโขนใหญ่ ต่อมาจึงมีผีโขนน้อยที่ทำกันขึ้นมาเพื่อความสนุกสนานผีโขนใหญ่มีลักษณะเฉพาะ คือมีขนาดใหญ่กว่าคนปกติ 2-3 เท่า ทำด้วยไม้ไผ่หั่น ใช้ใยมะพร้าว ผ้าขี้ผึ้ง ไม้อัด กระจดาเซียง ฟาง เศษผ้าเก่า และเปลือกกล้วยแห้งมาเป็นองค์ประกอบในการทำส่วนต่างๆ ใช้สีขาว สีแดงและสีดำเป็นหลัก มีหมากกะແหล່งแขวนรอบเอว มีดาบไม้เป็นอาวุธ ทำเป็นเพศชาย 1 ตัว เพศหญิง 1 ตัว ส่วนผีโขนเล็กมีลักษณะเฉพาะคือหน้ากากทำด้วยกระจดาเซียง ใช้สีดำ สีแดงและสีขาวเป็นหลัก มีเศษผ้าเก่า เชือกฟาง เป็นส่วนประกอบ มีขนาดเท่ากับคนปกติมีหมากกะແหล່งแขวนรอบเอว และถือดาบไม้เป็นอาวุธ องค์ประกอบอื่นๆ คล้ายผีตาโขนไทยคือมีหน้ากาก เครื่องดนตรี อาวุธ และการละเล่นประกอบ

2. การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว พบว่า

2.1 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนไทย-ลาว คนไทยเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับผีและดวงวิญญาณของเจ้านายและบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว แม้ชาวอำเภอด่านซ้ายส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธแต่ก็มีความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติเชื่อเรื่องโงศกลาง ฤกษ์ยาม ภูตผีวิญญาณ เชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ ที่เรียกว่าผีเชื้อซึ่งหมายถึงวิญญาณของบิดามารดาปู่ย่าตายาย เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นจะคอยปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานบุตรหลานในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็น และแนวทางการสัมพันธ์ตามความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนา คือความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อองค์พระธาตุศรีสองรักที่ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ของทุกปีชาวด่านซ้ายจะพร้อมใจกันนำต้นผึ้งมาสักการบูชาองค์พระธาตุศรีสองรักเป็นประจำสำหรับคนลาว เห็นได้จากการนับถือผีของชาวลาวเป็นการถือผีตามบรรพบุรุษคือผีเจ้านายและผีเทวดา การนับถือมีอิทธิพลต่อชาวลาวเมืองปากลายมาก แม้แต่ในแง่ของการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมหรือการดำรงชีวิตประจำวัน ก็จะต้องไปข้องเกี่ยวกับผีของบรรพบุรุษ เนื่องจากอาชีพหลักของชาวลาวคือการทำนา จึงมีประเพณีความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมาสำหรับแนวทางการสัมพันธ์ตามความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนา พบว่าชนเผ่าดั้งเดิมของลาวมีการนับถือผี ได้แก่ ผีพ่อ ผีแม่ ผีปู่ย่า ตายาย และเปลี่ยนมาเป็นผีบ้าน ผีเรือน ผีเมือง ผีฟ้า ผีแถน ต่อมาความเชื่อของคนลาวได้มีการขยายตัวเป็นความเชื่อแบบผีพรหมณ์ และพุทธ สังคมลาวนั้นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและค่านิยมของประชาชนมีรากฐานจากพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนามีความสำคัญและสัมพันธ์กับการจัด

ระเบียบทางสังคมอย่างลึกซึ้ง คือ พุทธเถรวาทในลาวทำให้คนยอมอยู่ในกรอบจารีตประเพณี ทั้งการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนาพุทธ

2.2 การสืบสานประเพณีผีตาโชนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมไทย-ลาว จากการศึกษาพบว่าคนด่านซ้ายเห็นว่าการละเล่นผีตาโชนที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นและได้รับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเมืองและชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมขั้นนี้ที่สามารถสร้างชื่อให้กับเมือง สร้างงานและรายได้ให้กับผู้คน อีกทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวและสร้างความสนุกพร้อมกับเสียงหัวเราะให้กับชาวด่านซ้ายมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ในส่วนของลาวเมืองปากลายนั้น พบว่าการจัดงานเทศกาลบุญผีโชนลาวเป็นงานเดียวกับบุญผะเหวด เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นของเมืองปากลายกิจกรรมที่น่าสนใจหลายกิจกรรมที่เอื้อต่อการกระจายรายได้ในชุมชนช่วงระยะเวลาของการจัดงาน อาทิ การจัดงานตลาดนัดเพื่อแสดงสินค้าจำนวน 98 ร้านค้าการประกวด ขบวนแห่ การประกวดนางสาวงามธิดาบุญผีโชน การแข่งขันแข่งเรือยาว การประกวดอาหารพื้นบ้าน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างครอบครัว การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ในการจัดงานเทศกาลบุญผีโชนและบุญผะเหวด

2.3 การสืบสานประเพณีผีตาโชนตามแนวนโยบายของรัฐของไทย นั้น มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 4 ส่วนคือเจ้าพ่อกวน ซึ่งมีบทบาทในด้านความเชื่อประเพณีพิธีกรรมที่สืบปฏิบัติต่อเนื่องกันมายาวนาน หน่วยงานของรัฐ ที่เป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำหนดทิศทางและรูปแบบของงาน ชาวบ้านและสถานศึกษา คือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนที่มักจะปฏิบัติตามสองกลุ่มแรกเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าปัจจุบันกลุ่มชาวบ้านและสถานศึกษาสามารถสร้างบทบาทนำในการขับเคลื่อนรูปแบบและกิจกรรมของงานผีตาโชนได้เอง ในส่วนของลาวชาวเมืองปากลายได้ฟื้นฟูประเพณีการละเล่นบุญผีโชนขึ้นมาอย่างใหญ่อีกครั้งหนึ่งโดยการสั่งการจากแขวงไซยะบูลี การละเล่นผีโชนถูกคัดเลือกให้เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองปากลาย ที่ส่งเป็นตัวแทนวัฒนธรรมไปร่วมในงานประเพณีบุญช้างแขวงไซยะบูลี คือการกำหนดทิศทางตามนโยบายระดับชาติ จากแขวงไซยะบูลี เป็นการกำหนดทิศทางต่อเนื่องจากระดับบน และจากประชาชนที่มีการจัดกิจกรรมบุญผีโชนอยู่ดั้งเดิม

3. รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผีตาโชนสองแผ่นดินไทย-ลาว พบว่ามีการสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิม โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย จาก พิธีเบิกพระอุปคุต และพิธีบายศรีเจ้าพ่อกวน ดังจะเห็นได้ว่าชนบั้งเดิมที่ชาวด่านซ้ายยึดถือและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาคือรูปแบบความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยมีองค์พระธาตุศรีสองรักเป็นจุดศูนย์กลางของประเพณีและวิถีวัฒนธรรม ผ่านเจ้าพ่อกวนผู้เป็นดั่งสัญลักษณ์ในการสื่อสารเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวง แม้จะไม่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในบุญผีโชนเมืองปากลาย แต่กระบวนการส่งผ่านวิถีวัฒนธรรมตามชนบั้งเดิมก็ยังคงสัมผัสได้เช่นกัน และในส่วนของ การสืบสานโดยรูปแบบการ

ประยุกต์และสร้างใหม่ โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และ ความมุ่งหมาย จากขบวนแห่ และพิธีเปิดงาน กิจกรรมสำคัญภายในงาน เช่น การประกวดหน้ากาก นานาชาติ และการถ่ายทอดสด นั้นพบว่าระบบเศรษฐกิจ (โดยเฉพาะกระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม) สภาพทางสังคมในยุคดิจิทัลที่ข่าวสารส่งถึงกันอย่างรวดเร็ว และแนวนโยบายแห่งรัฐที่ต่าง ต้องการสืบสาน พิธีประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ล้วนส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบของงาน ประเพณีผีตาโขนทั้งไทยและลาว

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสอง แผ่นดินไทย-ลาว ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลตามความมุ่งหมายของการวิจัย 3 ข้อ จากข้อมูลที่ได้จากการ สังเกต การสำรวจ การสัมภาษณ์ และการอภิปรายกลุ่ม ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว พบว่าปราชญ์ท้องถิ่น ครูภูมิปัญญาและนักการศึกษาหลายท่านที่ศึกษาวิจัยเรื่องราวของผีตาโขนเมือง ด่านซ้ายในแง่มุมต่างๆ ล้วนมีข้อสรุปใกล้เคียงกันว่าประเพณีผีตาโขน เป็นการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรม เพื่อบวงสรวงบูชาติดต่อกับผู้ชมผู้ดูการละเล่น คือวิญญาณผีบรรพชน ที่กลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาว เชื่อถือร่วมกันว่าบรรพชน คือ ต้นตระกูลเผ่าพันธุ์ผู้สร้างบ้านแปงเมืองเมื่อตายเป็นผี จึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่น่าเกรงขาม มีอำนาจที่จะดลบันดาลให้ความอุดมสมบูรณ์ หรือความหายนะแก่บ้านเมืองได้ เพื่อเป็นการ แสดงความเคารพ เพื่อความอุดมสมบูรณ์พูนสุขของบ้านเมือง เมื่อถึงงานบุญประเพณีสำคัญ ๆ ตามฮีตประเพณี คืองานบุญหลวงที่รวมเอาบุญตามฮีตสำคัญมารวมกัน โดยเฉพาะฮีตเดือนสี่บุญผะเหวด จึงจะต้องทำ การละเล่นเต้นฟ้อนเพื่อเซ่นสรวงบูชาและความสนุกสนานให้เป็นที่ถูกอกถูกใจแก่ผีบรรพชนและเจ้านาย การละเล่นผีตาโขนจึงเป็นการละเล่นที่มีมาแต่โบราณ และผ่านการ สืบทอดทางพิธีกรรมเป็นสายยาวจากรุ่น ต่อรุ่นมาจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับการศึกษาของธวัช ปุณโณทก, 2530 ที่พบว่าความเชื่อ คือ การยอมรับ อันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่าพลัง อำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ ความเคารพยำเกรง การแสดงออกผ่านสัญญาณผีตาโขนของชาวด่านซ้ายและผีโขนของชาวปากลาย จึงเป็น การสร้างความเชื่อมั่นของผู้คนที่แสดงออกต่อสิ่งทีพวกเขาเคารพนับถือ ดังที่ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (อ้างถึงใน สุริยา สมุทรคุปต์ และคนอื่นๆ, 2539) นักค้นคว้าวัฒนธรรมและโบราณคดีของไทยกล่าวว่า ความเชื่อเป็นสิ่งที่ ทำให้มีความมั่นใจกำลังใจขึ้นถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้เสียแล้วก็ไม่อาจทำอะไรให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ มนุษย์ทุกรูป ทุกวัยทุกแห่งต่างก็สัมพันธ์กับความ เชื่อดังนั้นการทำอะไรย่อมมีความเชื่อ

ประเพณีผีตาโขน และเทศกาลบุญผีโขน มีพัฒนาการการเล่นผ่านพ้นกับกาลเวลาอันยาวนานและพันฝ้ากับระบบการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับคนหลากหลายกลุ่มชนในแต่ละยุคสมัย ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในชุมชน จึงมีการปรับเปลี่ยนผสมผสานให้เป็นการเล่นที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น และมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา ดังที่ เสฐียรโกเศศ, 2515 ได้ให้รายละเอียดถึงการเปลี่ยนผ่านของประเพณีและวัฒนธรรมมาโดยเนื้อความก็เป็นอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มียุในธรรมชาติโดยตรงแต่เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนในสวนรวมรวมกันสร้างใหม่ขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ สอดคล้องกับการศึกษาของฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, 2524 ที่ว่า ประเพณีกับสังคมมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมเปลี่ยนไป ประเพณีก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน การศึกษาประเพณีในอดีต ช่วยให้เข้าใจถึงประเพณีในปัจจุบัน และความเป็นไปของประเพณีในอนาคต และในการปรับเปลี่ยนผสมผสานและมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลานั้น สอดคล้องกับ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2540) ที่เชื่อว่าวัฒนธรรมแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์และคุณค่าในตัวเอง วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีประวัติและความเป็นมาและพัฒนาการเป็นของตนเอง วัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งแต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

2. การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว พบว่ามี การสืบสานประเพณีผีตาโขนไทยและเทศกาลบุญผีโขนลาว ใน 3 ลักษณะ คือ

2.1 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนไทย-ลาว คนไทยเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับผีและดวงวิญญาณของเจ้านายและบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว แม้ชาวอำเภอด่านซ้ายและคนเมืองปากลายส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่ก็มี ความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม ฤกษ์วิญญูญาณ เชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษเช่นกัน

2.2 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมไทย-ลาว จากการศึกษาพบว่าประเพณีผีตาโขนไทยและเทศกาลบุญผีโขนลาว ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นและได้รับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของสินทรัพย์แห่งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชิ้นนี้ ที่สามารถสร้างชื่อให้กับชุมชน สร้างงานและรายได้ให้กับผู้คน อีกทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างความสนุกสนานพร้อมกับเสียงหัวเราะให้กับชุมชนชายมาตลอดทุกยุคทุกสมัย

2.3 การสืบสานประเพณีผีตาโขนตามแนวนโยบายของรัฐของไทยและลาว นั้นของไทยมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 4 ส่วนคือเจ้าพ่อกวน ซึ่งมีบทบาทในด้านความเชื่อประเพณีพิธีกรรมที่สืบปฏิบัติต่อเนื่องกันมายาวนาน หน่วยงานของรัฐ ที่เป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำหนดทิศทางและรูปแบบของงานชาวบ้านและสถานศึกษา คือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนที่มักจะปฏิบัติตามสองกลุ่มแรกเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของลาวชาวเมืองปากลายได้ฟื้นฟูประเพณีการเล่นบุญผีโขนขึ้นมาอย่างยิ่งใหญ่อีกครั้งหนึ่งด้วยการ

กำหนดทิศทางตามนโยบายระดับชาติ เป็นการกำหนดทิศทางต่อเนื่องจากระดับบนและจากประชาชนที่มี การจัดกิจกรรมบุญผีโชนอยู่ดั้งเดิม

เมื่อพิจารณาจากแนวทางการสืบสานประเพณีผีตาโชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสอง แผ่นดินไทย-ลาว ทั้ง 3 ลักษณะแล้วจะพบว่า ทั้งไทยและลาวต่างมีลักษณะร่วมทั้ง 3 แนวทางคือแนว ทางการสืบสานจากความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชน แนวทางตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมและตาม แนวนโยบายของรัฐ ซึ่งส่งผลให้ประเพณีผีตาโชนและเทศกาลบุญผีโชนลาว ดำรงอยู่ สอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550 ที่เสนอว่าสังคมเป็นเสมือนหนึ่งสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง สิ่งมีชีวิตนี้มีส่วนประกอบหลาย อย่าง แต่ละอย่างมีหน้าที่เฉพาะจะต้องปฏิบัติเพื่อการคงอยู่ของส่วนรวม คือตัวสิ่งมีชีวิตนั้นสังคมมนุษย์ก็ เป็นอย่างนั้น ทุกส่วนของสังคมจะต้องมีหน้าที่ปฏิบัติ ประกอบเข้าเป็นสังคมที่เรียกกันว่าเป็นโครงสร้าง สังคม (Structure of Society) และส่วนประกอบของโครงสร้างที่เป็นระบบย่อยเหล่านี้มีหน้าที่ (Function) ที่ต้องทำงานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม แนวทางการสืบสานเพื่อการดำรงอยู่ ของประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกภูมิปัญญาของคนในชุมชนทั้งสองนั้นเป็นไปตามการศึกษาของ มัวร์ (Willbert E. Moore.) อ้างถึงใน วิเชียร รักการ, 2528 นักสังคมวิทยาอเมริกันที่ย้ำให้เห็นความยืดหยุ่น ของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ว่าสังคมจะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติและ มนุษย์สร้างขึ้น การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นลักษณะธรรมดาของสังคมควบคู่กับความเป็นระเบียบ ซึ่งอาจเกิดขึ้น ในวงจำกัดที่ไม่มีผลสะท้อนรุนแรงในระยะสั้นแต่ในระยะยาวอาจทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก

3. รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว พบว่าการสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิม โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย จาก พิธีเบิกพระอุปคุต และพิธีบายศรีเจ้าพ่อกวน ดังจะ เห็นได้ว่าชนบั้งเดิมที่ชาวต๋านซำยยึดถือและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาคือรูปแบบความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อ ในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และเชื่อในพระพุทธรศาสนา โดยมีองค์พระธาตุศรีสองรักเป็นจุดศูนย์กลางของ ประเพณีและวิถีวัฒนธรรม ผ่านเจ้าพ่อกวนผู้เป็นตั้งสัญลักษณ์ในการสื่อสารเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ ทั้งหลายทั้งปวง แม้จะไม่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในบุญผีโชนเมืองปากลาย แต่กระบวนการส่งผ่านวิถี วัฒนธรรมตามชนบั้งเดิมก็ยังคงสัมผัสได้เช่นกัน รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโชนไทยและเทศกาลบุญ ผีโชนลาว มีทั้งในส่วนของการสืบสานอัตลักษณ์ดั้งเดิมให้คงอยู่ต่อไปและแนวทางการสืบสานที่มี การปรับเปลี่ยนขึ้นมาให้เข้ากับยุคสมัย สอดคล้องกับเครือจิต ศรีบุญนาถ, 2550 ที่พบว่า อัตลักษณ์เป็น สามัญสำนึกของมนุษย์ที่มีอยู่ทุกยุคทุกสมัย เป็นสำนึกที่ปรากฏตั้งแต่ระดับปัจเจกชนไปจนถึงกลุ่ม ทั้งอัต ลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) เป็นอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมของคนเราก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงมาสู่ตัวตนใน สังคมสมัยใหม่ อันหมายถึงการมีพื้นที่นั้น ๆ หรือมีอิทธิพลของชนบั้งเดิมประเพณีวัฒนธรรมเป็น ตัวกำหนดรูปแบบของตัวตนของบุคคล และอัตลักษณ์สุนทรียภาพ (Aesthetic Identity) คือความงามที่ เป็นตัวตนของที่สามารถสัมผัสได้ โดยมีเวลาเป็นตัวเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างจากมากสู่น้อยหรือจากน้อย

สู่มาก มีการเลื่อนไหลไม่คงที่อยู่นาน รูปแบบของการสืบสานประเพณีผีตาโชนและเทศกาลบุญผีโชน ที่มีการสืบสานโดยรูปแบบการอนุรักษ์ตามแนวทางดั้งเดิมของชุมชนนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559 ที่อธิบายแนวคิดวัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาว่าเป็นองค์ความรู้อันเป็นมรดกตกทอดอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นสิ่งสะท้อนถึงความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นอันเกิดจากการสั่งสมสติปัญญาความรู้ที่หลากหลายและการปรับตัวผสมผสานให้เกิดความกลมกลืนกับธรรมชาติ กระบวนการเหล่านี้ได้ผ่านมาหลายชั่วอายุคน จนสืบทอดเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมนับเป็นสิ่งที่มีคุณค่าคงไว้ซึ่งความภาคภูมิใจและอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืน

ในส่วนของการสืบสานโดยรูปแบบการประยุกต์และสร้างใหม่ โดยใช้การวิเคราะห์จาก เวลา สถานที่ บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอน วิธีการ และความมุ่งหมาย จากขบวนแห่ และพิธีเปิดงาน กิจกรรมสำคัญภายในงานนั้นพบว่า ระบบเศรษฐกิจ (โดยเฉพาะกระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม) สภาพทางสังคมในยุคดิจิทัลที่ข่าวสารส่งถึงกันอย่างรวดเร็ว และแนวนโยบายแห่งรัฐที่ต่างต้องการสืบสานฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ล้วนส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบของงานประเพณีผีตาโชนทั้งไทยและลาว ซึ่งการปรับเปลี่ยนดังกล่าวนี้ นับเป็นเรื่องธรรมชาติ ดังที่ Julian H. Steward (ค.ศ. 1902 - 1972) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ศึกษาในแนวนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ได้ให้ความเห็นในประเด็นผู้รู้จักการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้รอด (Survival of the Fittest) นั่นคือ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกนี้จะอยู่รอดได้ต้องเป็นผู้ที่ธรรมชาติเลือกแล้วว่าแข็งแกร่งที่สุด สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ลักษณะได้ ในสิ่งแวดล้อมที่โหดร้ายผู้ที่อ่อนแอจะตายไปในที่สุด ผู้ที่เจริญเติบโตได้คือผู้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในทุกๆระดับ เช่นกันกับ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) (อ้างถึงในยศ สันตสมบัติ, 2540) เชื่อว่าวัฒนธรรมแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์และคุณค่าในตัวเอง วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีประวัติและความเป็นมาและพัฒนาการเป็นของตนเอง วัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งแต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เขามองเห็นว่าส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรม ไม่ว่าจะป็นหม้อใบหนึ่งหรือพิธีกรรมอย่างหนึ่ง จะต้องถูกเข้าใจโดยพิจารณาถึงวัฒนธรรมทั้งหมด เพราะวัฒนธรรมเป็นระบบที่ส่วนต่างๆ สัมพันธ์กัน เพราะประชากรในสังคมต่างๆ ไม่ได้ยอมรับส่วนใหม่ๆ ของวัฒนธรรมที่เห็นๆ กันอยู่ เมื่อส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง ความหมายและรูปแบบจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย รูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ที่สะท้อนให้เห็นพัฒนาการในเชิงรูปแบบเป็นไปตามที่ Edward B. Tyler (ค.ศ. 1832 - 1917) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษผู้ยึดทฤษฎีวิวัฒนาการ ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งส่วนบุคคลและลักษณะเป็นชนเผ่าได้ตั้งคำถามว่า พฤติกรรมส่วนบุคคลที่กลายเป็นพฤติกรรมกลุ่ม เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคมได้อย่างไร ความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์มีพัฒนาการเป็นเส้นตรง โดยแบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการทางสังคม

วัฒนธรรมที่ทุกสังคมต้องผ่านขั้นตอนเหล่านี้ โดยจำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอนนับจากยุคคนป่า (Savagery) ยุคอารยชน (Barbarianism) และยุคอารยธรรม (Civilization)

ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่ารูปแบบการสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว นั้นควรเป็นรูปแบบอันเกิดจากความต้องการร่วมกันของคนในชุมชนเป็นด้านหลัก เนื่องจากคนในชุมชนล้วนเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมเมล็ดพันธุ์แห่งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของเขาขึ้นมา รุ่นแล้วรุ่นเล่า ผ่านความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ หรือบรรทัดฐานทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง สัมผัสขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน คนในชุมชนจึงควรได้รับสิทธิในการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของพวกเขา ด้วยภูมิปัญญาของเขาเอง คนที่อยู่นอกชุมชนควรกระทำเพียงแต่เป็นผู้ชม ผู้ดูแลและผู้คอยสนับสนุนให้ประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว เติบโต แข็งแรงเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแห่งความภาคภูมิใจร่วมกันของคน

ข้อค้นพบใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ผู้วิจัยยังพบว่านอกจากแนวทางการสืบสานทางด้านความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมของชุมชน แนวทางตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคม และแนวทางการสืบสานตามแนวนโยบายแห่งรัฐแล้ว รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากประเพณีผีตาโขน ยังสะท้อนถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชนไทย-ลาว 3 ประการ ดังนี้

1. ข้อมูลอ้างอิงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนไทยและลาว มีความแตกต่างกันคือฝั่งไทยมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเผยแพร่ในรูปแบบผลงานวิชาการเป็นจำนวนมาก และมีการสืบค้นข้อมูลดั้งเดิมจากผู้รู้ในชุมชนทั้งการบอกเล่า การสัมภาษณ์และการสนทนา และปรากฏผ่านสื่อหลากหลายช่องทาง ส่วนฝั่งลาวข้อมูลปฐมภูมิล้วนได้จากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์และการสนทนาของผู้รู้ในท้องถิ่นเท่านั้น มีข้อมูลที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรน้อยมาก และยังไม่ปรากฏเอกสารวิชาการในลักษณะของตำราหรือการวิจัยใดๆ การอ้างอิงข้อมูลประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนไทยจึงมีความน่าเชื่อถือสูง และส่วนใหญ่มีการสอดคล้องต่อกันเนื่องจากการอ้างอิงในเชิงวิชาการสืบต่อกันมา ส่วนประวัติความเป็นมาของประเพณีผีตาโขนลาวเป็นไปตามคำบอกเล่าของผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นหลัก มีลักษณะของการบอกเล่าเป็นตำนานที่มีการประติประต่อเหตุการณ์ในแต่ละช่วงเวลา โดยอาศัยบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น เวลา กิจกรรม บุคคลและสถานที่มาอธิบายให้มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

2. มีข้อค้นพบใหม่ทั้งในส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน ส่วนที่เหมือนกัน เช่น ประเภทของผีตาโขน องค์ประกอบ กิจกรรมในงาน พิธีกรรมและคติความเชื่อ ที่ส่วนใหญ่พบว่ามีความคล้ายคลึงกันทั้งไทยและลาว ทั้งนี้เนื่องจากทั้งสองชุมชนต่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกัน วิถีชีวิตคติความเชื่อและแนว

ปฏิบัติต่างๆ จึงคล้ายกันและบางส่วนเหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างกัน เช่น การตั้งชื่อ กำหนดเวลาการจัดงาน และรูปลักษณ์ของผีตาโขน เนื่องจากความต้องการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน และสภาพของสังคมและวัฒนธรรมและระบบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา

3. แนวทางการสืบสานประเพณีผีตาโขนไทยและลาว คนในชุมชนทั้งสองฝั่งโขงมีคติความเชื่อมาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกัน คือเชื่อว่าประเพณีผีตาโขนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่พวกเขาหวงแหน อนุรักษ์และสืบสานกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุข และความกินดีอยู่ดีของลูกหลานในชุมชน โดยมีศาสนาพุทธเป็นแกนกลาง และ ต่างมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้ประเพณีผีตาโขนดำรงอยู่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง ประเพณีผีตาโขน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1.1 แผนนโยบายแห่งรัฐที่ว่าด้วยการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการร่วมปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดี รวมทั้งการทำนุบำรุงศาสนา การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรมไทยและการยอมรับ ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีที่มีความหลากหลาย เพื่อสร้างสังคมให้มีคุณภาพ คุณธรรม และอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติ

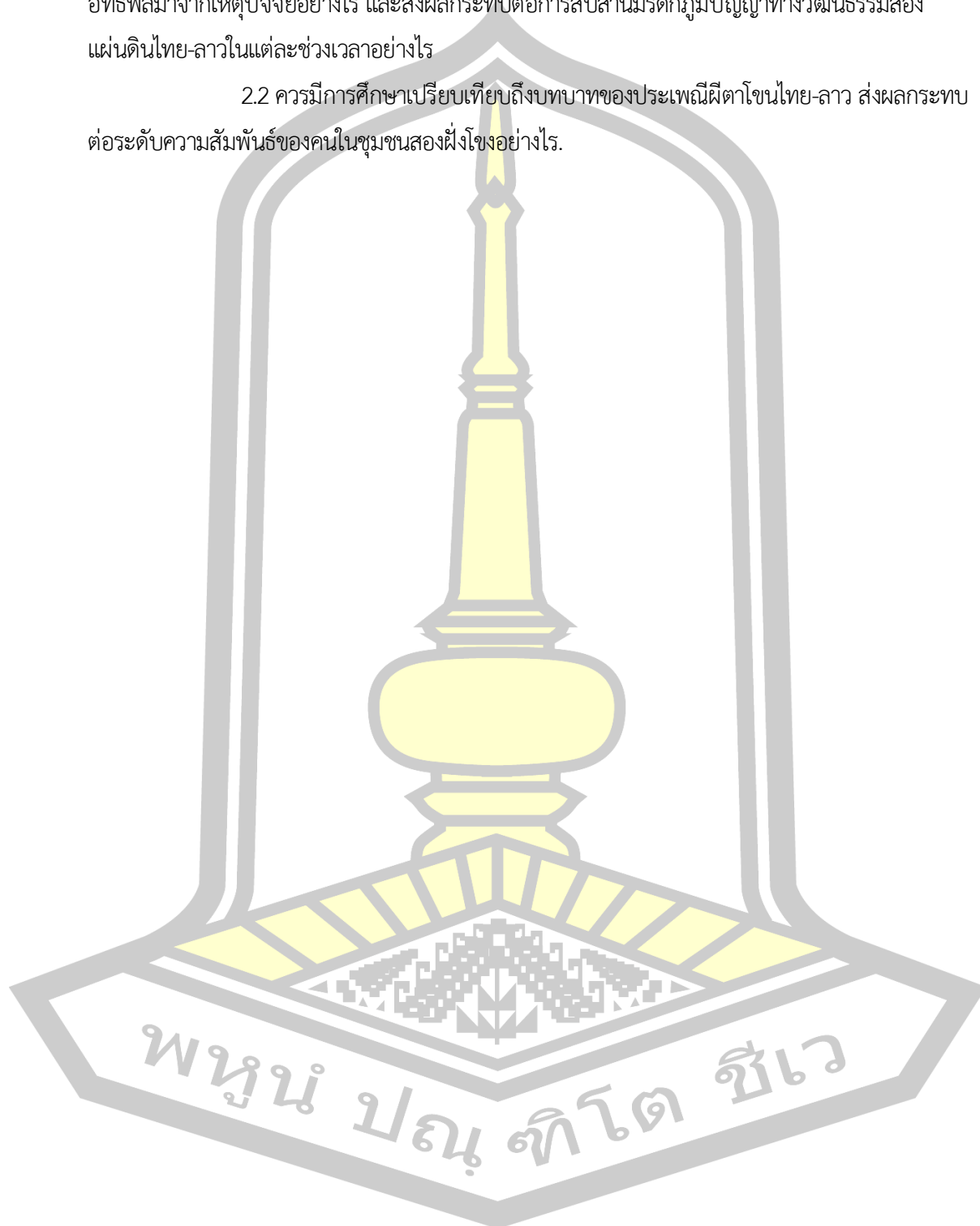
1.2 การต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทุกหน่วยงานในระดับส่วนท้องถิ่นทั้งจังหวัด อำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา ควรสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชุมชน พร้อมทั้งสนับสนุนการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เพื่อกระตุ้นกระแสนิยมวัฒนธรรมไทย พัฒนาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมอย่างเหมาะสม

1.3 การสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนถึงความสามารถของผู้คนในท้องถิ่น อันเกิดจากการสั่งสมสติปัญญา ความรู้ที่หลากหลายและการปรับตัวผสมผสานให้เกิดความกลมกลืนกับธรรมชาติ กระบวนการเหล่านี้ได้ผ่านมาหลายชั่วอายุคน จนสืบทอดเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมไทยและลาว ที่แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตอันดั้งเดิมและความ เป็นอัตลักษณ์ ของชุมชนในท้องถิ่นนั้น สามารถส่งต่อและปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึง ความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

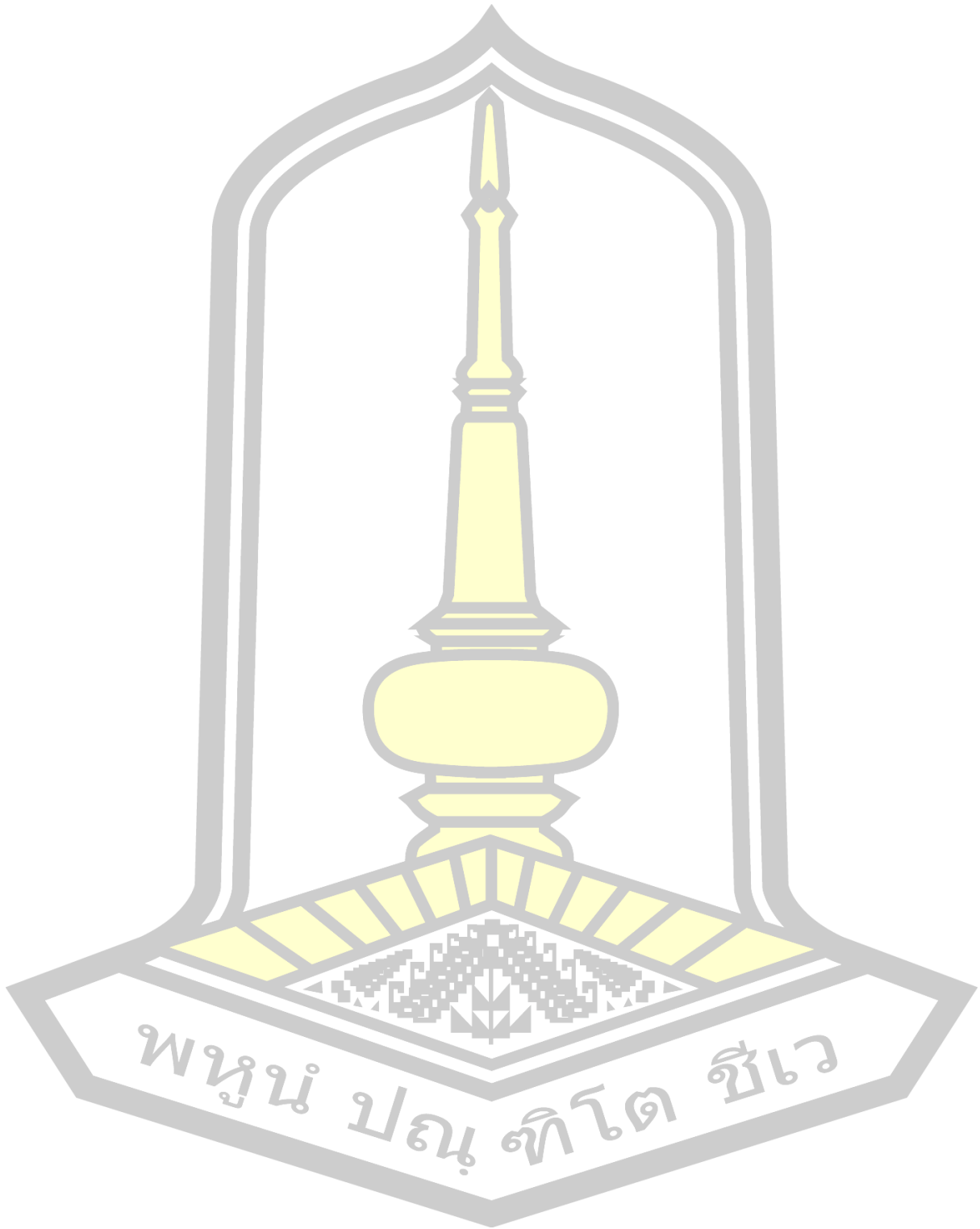
2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาประเพณีผีตาโขนในรูปแบบของพัฒนาการในแต่ละช่วงเวลาที่ได้รับอิทธิพลมาจากเหตุปัจจัยอย่างไร และส่งผลกระทบต่อการศึกษาสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาวในแต่ละช่วงเวลาอย่างไร

2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบถึงบทบาทของประเพณีผีตาโขนไทย-ลาว ส่งผลกระทบต่อระดับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสองฝั่งโขงอย่างไร.

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2558). *คู่มือการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ*. สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). *วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา*. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของไทย*. กระทรวงวัฒนธรรม.
- กฤษฎา บุญชัย. (2540). *พลวัตชุมชนล้านนาในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ*. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- กัญญา ลีลาชัย. (2544). *การค้นคว้าประวัติศาสตร์ชนชาติไทย*. สถาบันวิจิตรศิลป์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน: โดยถือนุรักษ์เป็นศูนย์กลาง*. สภาคณาธิการแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา สวนประดิษฐ์. (2533). *ผีตาโขน: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- กิ่งแก้ว อรรถการ. (2519). *คติชนวิทยา*. In *เอกสารนิเทศการศึกษาระดับที่ 184*. หน่วยศึกษานิเทศก์.
- กุลภพ โพธิ์กิ่ง. (2554). *ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนที่มีต่อวิถีชุมชนในเขตเทศบาลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เครือจิต ศรีบุญนาถ. (2550). *ดนตรีในพิธีกรรมชนเผ่าดั้งเดิมสายตระกูลมอญ-เขมร*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุลดิษฐ์ อุปฮาด. (2553). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้าย: กรณีศึกษางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน. การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 17 และการสัมมนาวิชาการเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่ชุมชน ครั้งที่ 5*.
- จุมมาลี ไชยะสอน. (2550). *ไขประตูสู่ลาว*. In *60 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-ลาว*. สถานเอกอัครราชทูต ณ เวียงจันทน์.
- ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ. (2524). *ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธ กับชาวไทยมุสลิม*. ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2534). *วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงสังคม*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพีไล เลิศวิชา. (2541). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*. สร้างสรรค์.

ชนัญ วงศ์วิภาค. (2532). *นิเวศวัฒนธรรม*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชนิตา รักษาพลเมือง. (2534). *พื้นฐานการศึกษา: หลักการและแนวคิดทางสังคม*. สายส่งวิญญูชน.

ชลอ บุญช่วย. (2532). *ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมชาวไทยเชื้อสายจีน จังหวัดสงขลา*.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

ณัฐยา ทิพรัตน์. (2543). *การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น “หนังตะลุง” ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสงขลา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

दनัย ไชโยธา. (2546). *สังคม วัฒนธรรม และประเพณี*. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ดนุพล ไชยสินธุ์. (2543). *วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย*. รุ่งแสงการพิมพ์.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2555). *ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ*. เมืองโบราณ.

ดำรงค์ ฐานดี. (2554). *สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น เรื่อง พัฒนาการความสัมพันธ์ของคน สังคมและวัฒนธรรมระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ดำรงศักดิ์ มโนแก้ว. (2559). *การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดน ไทย – ลาว กรณีศึกษา ชุมชนลุ่มน้ำเหือง (ท่าลี่ – แก่นท้าว)*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ทรงคุณ จันทจร. (2551). *แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม*. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริโกวิวัฒน์. (2553). *พุทธศาสนากับสังคมการเมืองในอุษาคเนย์. In หนังสือที่ระลึกฉลองครบรอบ 10 ปี โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทัตพร สกฤกษ์อรุโณทัย. (2558). *พิธีกรรมจากประเพณีผีตาโชนสู่เครื่องประดับร่วมสมัย*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ทัศนีย์ ทานตวณิช. (2523). *คติชาวบ้าน*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.

ไทยโรจน์ พวงมณี. (2554). *การวิจัยการศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีผีตาโชน ประเพณีผีขนน้ำและประเพณีแห่ต้นดอกไม้: การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจังหวัดเลย*.

ธนวัฒน์ พิมลจินดา. (2562). *จากปัญหาชาติพันธุ์-ลัทธิชาตินิยมถึงความพรมน้ำของประชาคมอาเซียน*.

[ออนไลน์] สืบค้นจาก <http://V1.Midnightuniv.Org/Midnight-000999764.html>.

[สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2562]

ธรรมาสัน นียมรัตน์จรูญ. (2553). การออกแบบเรขศิลป์สำหรับงานประเพณีผีตาโขน.

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธวัช ปุณโณทก. (2530). จารึกพระธาตุศรีสองรัก. In ศิลปจารึกอีสานสมัยไทย - ลาว:ศึกษาทางด้าน

อักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน. คุณพิมพ์อักษรกิจ.

ธัญญ บัวระภา. (2556). ฝัดตามคนเข้าเมือง. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นันทนา ชุนภักดี. (2530). รายงานการวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในลัวส์ติร์รักษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

นันทสาร สีสลบ. (2542). การศึกษาเบื้องต้นการเสริมสร้างบทบาทของประเทศไทยในการเป็นผู้นำทาง

พระพุทธศาสนาของโลก. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. (2524). วรรณคดีเกี่ยวกับประวัติชนบประเพณีไทย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. ภาควิชาสังคมวิทยาและ

มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บรรเทิง พาพิจิตร. (2549). ประเพณี วัฒนธรรมไทย และคติความเชื่อ. โอเดียนสโตร์.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2557). ราชอาณาจักรลาว. สยามปริทัศน์.

บุญเยี่ยม แยมเมือง. (2537). สุนทรียะทางทัศนศิลป์. โอเดียนสโตร์.

บุญลือ วันทายนต์. (2520). ครอบครัวและวงศ์วาน. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุณฑนง ชมไชน. (2553). เวียงจันทร์ 450 ปี. สำนักพิมพ์มติชน.

ประยุทธ์ จันทร์โอชา. (2559). วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวง

วัฒนธรรม.

ประยูร อัครบวร. (2558). ระบบบริหารราชการของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.

กรนกการพิมพ์.

ประเสริฐ ศิลรัตน์. (2538). การออกแบบลวดลาย. โอเดียนสโตร์.

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (2545). อัตลักษณ์ช้อนของนักมนุษยวิทยาในบ้านเกิด. In คนใน:

ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

พงศพร พินิจวัฒน์. (2548). ศิลปกรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาหน้ากากผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พรพิทักษ์ แม่นศิริ. (2545). เทศกาลงานกาชาดดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลย กับวิถีไทเลย.

สถาบันราชภัฏเลย.

พรชชล แข็งขัน. (2557). รายงานผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงและ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น.

- พระทวีศักดิ์ นรินโท. (2556). คติความเชื่อ ประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. *วารสารธรรมทัศน์*, 13(3), 85-96.
- พระยาอนุমানราชธนะ. (2514). *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ. (2560). *รูปแบบการสร้างสุขในผู้สูงอายุตามแนววิถีพุทธบริบทวัฒนธรรมอีสาน*. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2526). *ประเพณีและวรรณคดีเก่าอีสาน*. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ อันดับ 2
- พิเชษฐ สายพันธ์. (2539). “นาคาคติ” อีสานลุ่มน้ำโขง: ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพเวช วังบอน. (2551). การหาแรงบันดาลใจในการออกแบบและการสร้างความแตกต่างในการออกแบบ. In *หลักสูตรการอบรม โครงการพัฒนาบุคลากรด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์. ส่วนพัฒนาขีดความสามารถบริการอุตสาหกรรม. กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม*.
- มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์. (2556). *ประวัติศาสตร์ลาว*. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยา อังกฤษ ไทย ฉบับ*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). *ปฏิรูปการศึกษาไทย*. สำนักพิมพ์มติชน.
- รุ่งอรุณ สุริยามณี. (2531). ไทย-ลาว สัมพันธ์กันมาอย่างไร? ถึงได้มีแต่อคติเข้าหากัน. *นิตยสารผู้จัดการ*.
- วัฒน์ จุฑะวิภาต. (2507). *ศิลปะการออกแบบตกแต่งภายใน*. วิทยพัฒน์.
- วิเชียร ชาบุดรบุญชริก. (2542). *ความจริงของชีวิต*. เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- วิเชียร รักการ. (2528). *วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย*. โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- วิทย์ บัณฑิตกุล. (2555). *ประวัติศาสตร์ และตำนานสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 12-29*. สถาพรบุ๊คส์.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2539). *ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน*. บริษัทนอออกแกรมมี จำกัด.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2550). *ผีกับพุทธ ศาสนาและความเชื่อในสังคมล้านช้าง ดุลยภาพทางจิตวิญญาณของชาวบ้านในลุ่มน้ำหมัน*. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. (2544). *โครงการวิจัยเรื่องประเพณีสิบสองเดือน: พิธีกรรมที่เปลี่ยนไป*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยและคณะ. (2540). *สมบัติเมืองเลย*. รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.
- สถาพร ศรีสัจจัง. (2533). *การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ปรากฏในการเล่นล่อแหงของอำเภอกันตังจังหวัดตรัง*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

- สนอง อุปลา. (2546). พัฒนาการประเพณีผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สถาบันราชภัฏเลย.
- สนิท สมัครการ. (2539). ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. โอเดียนสโตร์.
- สมชาย รัตนทองคำ. (2545). การพัฒนารูปแบบการสอนที่เน้นกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับ
นักศึกษากายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยขอนแก่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมปราษฎ อัมมะพันธ์. (2536). ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย. โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2543). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สาร สาระทัศน์านันท์. (2518).ตำนานพระธาตุศรีสองรัก. โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์.
- สาร สาระทัศน์านันท์. (2542). ผีตาโขน (จังหวัดเลย): ประเพณี. In สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน
เล่ม 8 (pp. 2805–2810). มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา.
พิมพ์ดี.
- สำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม. (2561). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สมบัติล้ำค่าที่ควรอนุรักษ์. สำนักเฝ้า
ระวังทางวัฒนธรรม.
- สำเนียง สร้อยนาคพงษ์. (2535). การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการเรียนการสอนใน โรงเรียน.
สารพัฒนาหลักสูตร, 110, 25–26.
- สิทธิพร ภริมย์ริน. (2544). โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูด
นักท่องเที่ยว: จังหวัดเลย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิทธิศักดิ์ ธัญศรีสวัสดิ์กุล. (2529). การออกแบบสวดลาย. โอเดียนสโตร์.
- สุชาติ เกาทอง. (2539). หลักการทัศนศิลป์. วิทยพัฒน์.
- สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร. (2536). ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สุภัตรา สุภาพ. (2536). สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรียา สมุทคุปต์ และคนอื่นๆ. (2539). ทรงเจ้าเข้าผี: วาทกรรมของลัทธิพิธีและวิถีการปฏิบัติของความ
ทันสมัยในสังคมไทย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- เสฐียรโกเศศ. (2515). การศึกษาเรื่องประเพณีไทย และ ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. คลังวิทยา.

- อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2543). แนวคิดหลักทางสังคมวิทยาเรื่อง อัตลักษณ์ (Identity). In *เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา. ครั้งที่ 1 จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.*
- อัศวิทธิ์ เรืองรอง. (2550). *อัตลักษณ์และบทบาทของลี้เกเด็กคณะโรงเรียนศรีเอี่ยมอนุสรณ์. โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก.*
- อานันต์ กาญจนพันธุ์. (2548). *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. สำนักพิมพ์อัมรินทร์.*
- อุดม บัวศรี. (2543). *ออนซอนอีสาน ชุดที่ 1. หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.*
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). *ภูมิปัญญาอีสาน. อมรินทร์.*
- Ajzen I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50*, 179–211.
- Ashley sean. (2004). *Exorcising with Buddha: Palaung Buddhism in northern Thailand.* Fraser University.
- Barnett. H. G. (1953). *INNOVATION: THE BASIS OF CULTURAL CHANGE.* McGraw-Hill Book Company.
- Brain Morris. (2000). The Anthropological Tradition. In *Anthropological Studies of Religion an Introductory Text 2000* (pp. 91–140). Cambridge University.
- Dekheim Emile. (1965). *The Elementary Forms of the Religious Life.* The Free Press.
- Émile Durkheim. (1954). *The Elementary Forms of the Religious Life.* Allen & Unwin.
- Guelden Merlane P. (2005). *Ancestral spirit medium ship in Southern Thailand: The Nora performance as a symbol of the South on the periphery of A Buddhist nation-state.* University of Hawai'i.
- Hanks Lucien M. (1962). Merit and Power in the Thai Social Order. *American Anthropologist, 64*(6), 1247–1461.
- Hayashi Okino Y. (1991). From Forest to State: Village Gua Rian Spirit among The Thai-Lao North East Thailand. National Museum of Ethnology.
- Hosseini H. (2010). Popular culture in Asia: Globalization, regionalization, and localization. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 2*, 7356–7358.
- James D. Fearon. (1999). *What Is Identity (As We Now Use the Word.*
[Http://www.Stanford.Edu/~jfearon/Papers/Iden1v2.Pdf.](http://www.Stanford.Edu/~jfearon/Papers/Iden1v2.Pdf)

Keyes Charles F. (1966). *Peasant and Nation*: A Thai-Lao Village in a Thai State. Cornell University.

Keyes Charles F. (1995). *The Golden Peninsula*: Culture and Adaptation in Mainland Southeast Asia. University of Hawaii Press.

Klausner William J. (1964). *Studying Personality Cross Culturally*. Row, Peterson and company.

Kroeber A. L. and Kluckhohn C. (1952). Culture: A critical review of concepts and definitions. *Harvard University Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology*, 47.

Parson Talcott. (1976). *Sosieties*: Evolutionary and Comparative Perspectives. Charles Scribner's Sons.

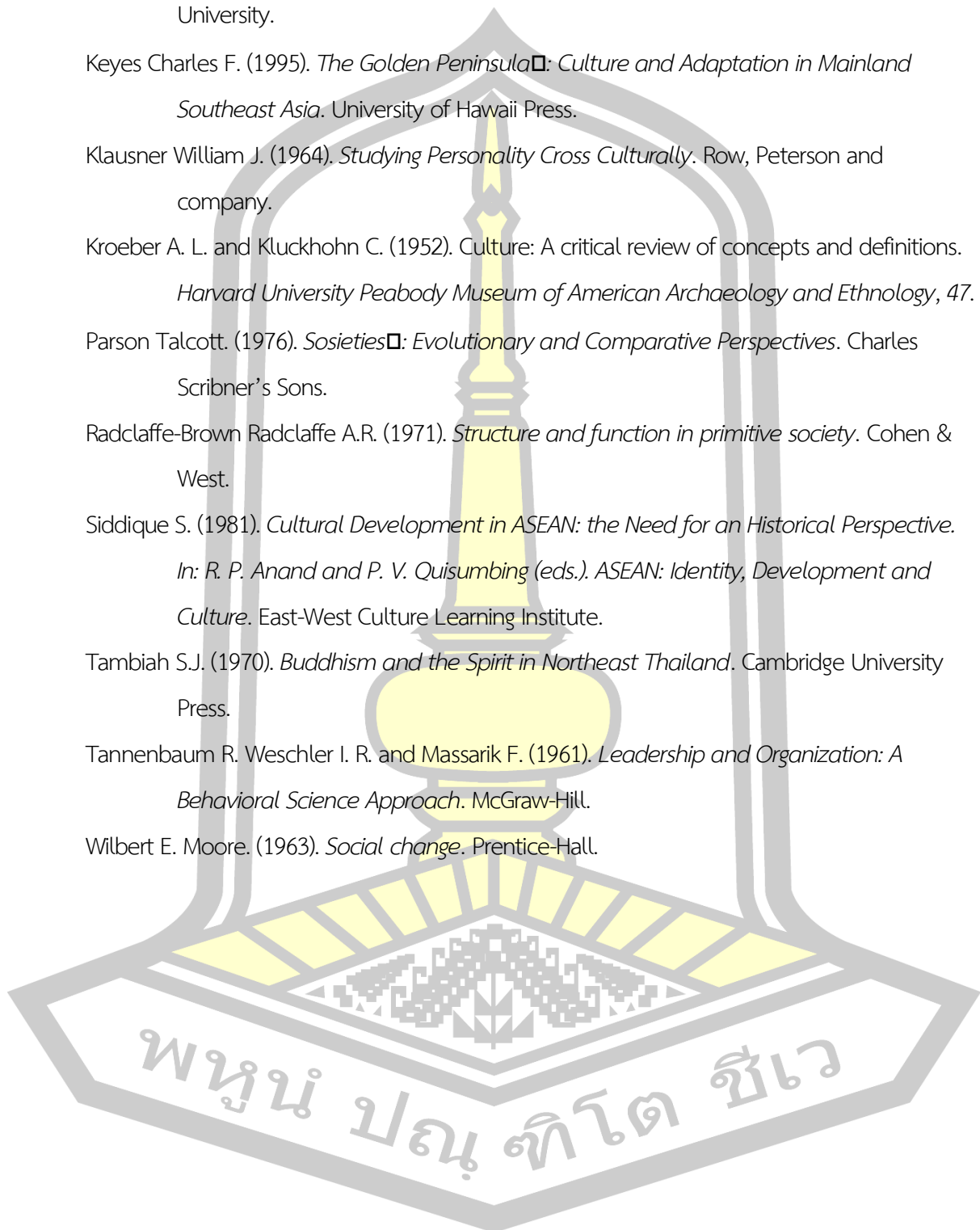
Radcliffe-Brown Radcliffe A.R. (1971). *Structure and function in primitive society*. Cohen & West.

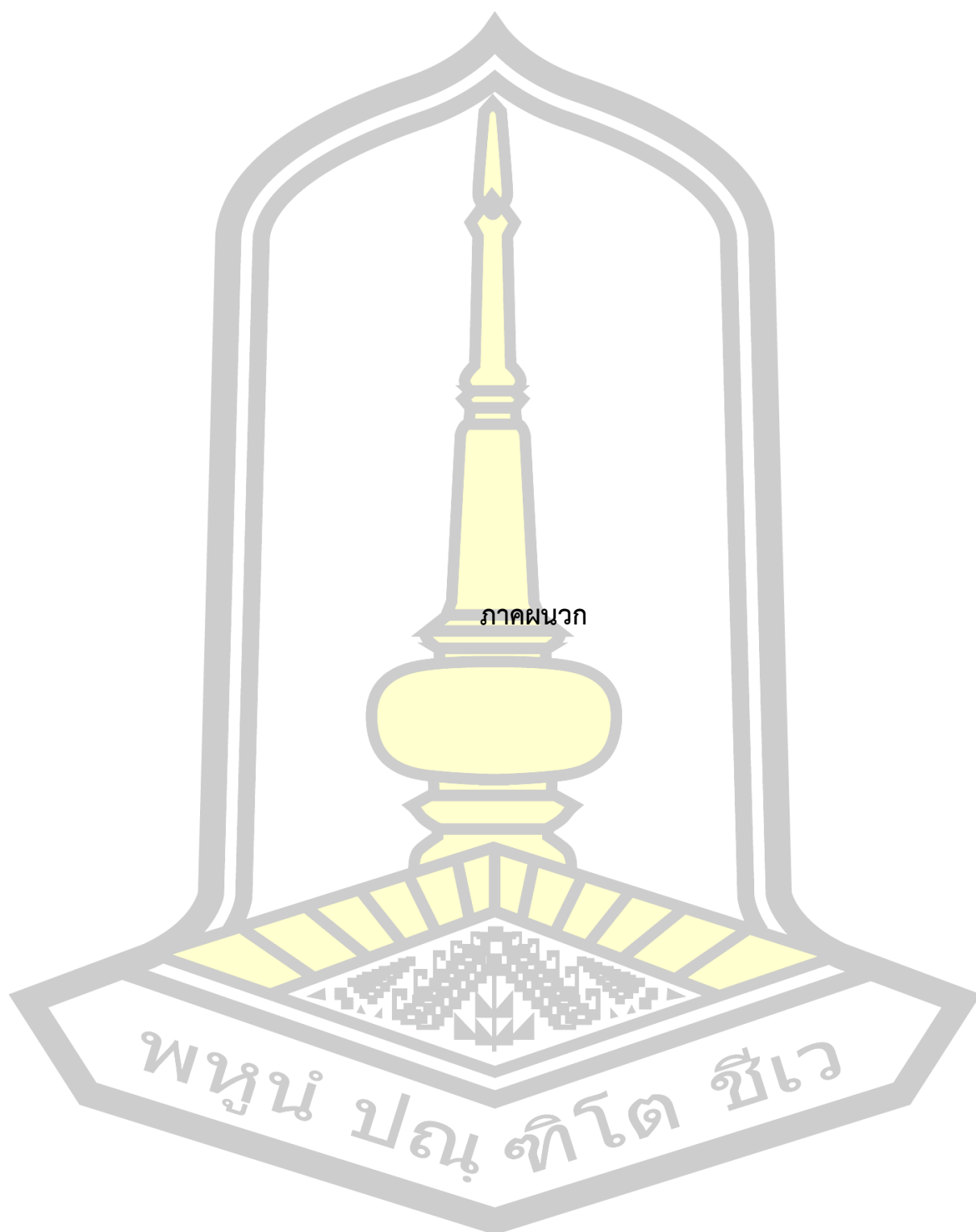
Siddique S. (1981). *Cultural Development in ASEAN: the Need for an Historical Perspective*. In: R. P. Anand and P. V. Quisumbing (eds.). *ASEAN: Identity, Development and Culture*. East-West Culture Learning Institute.

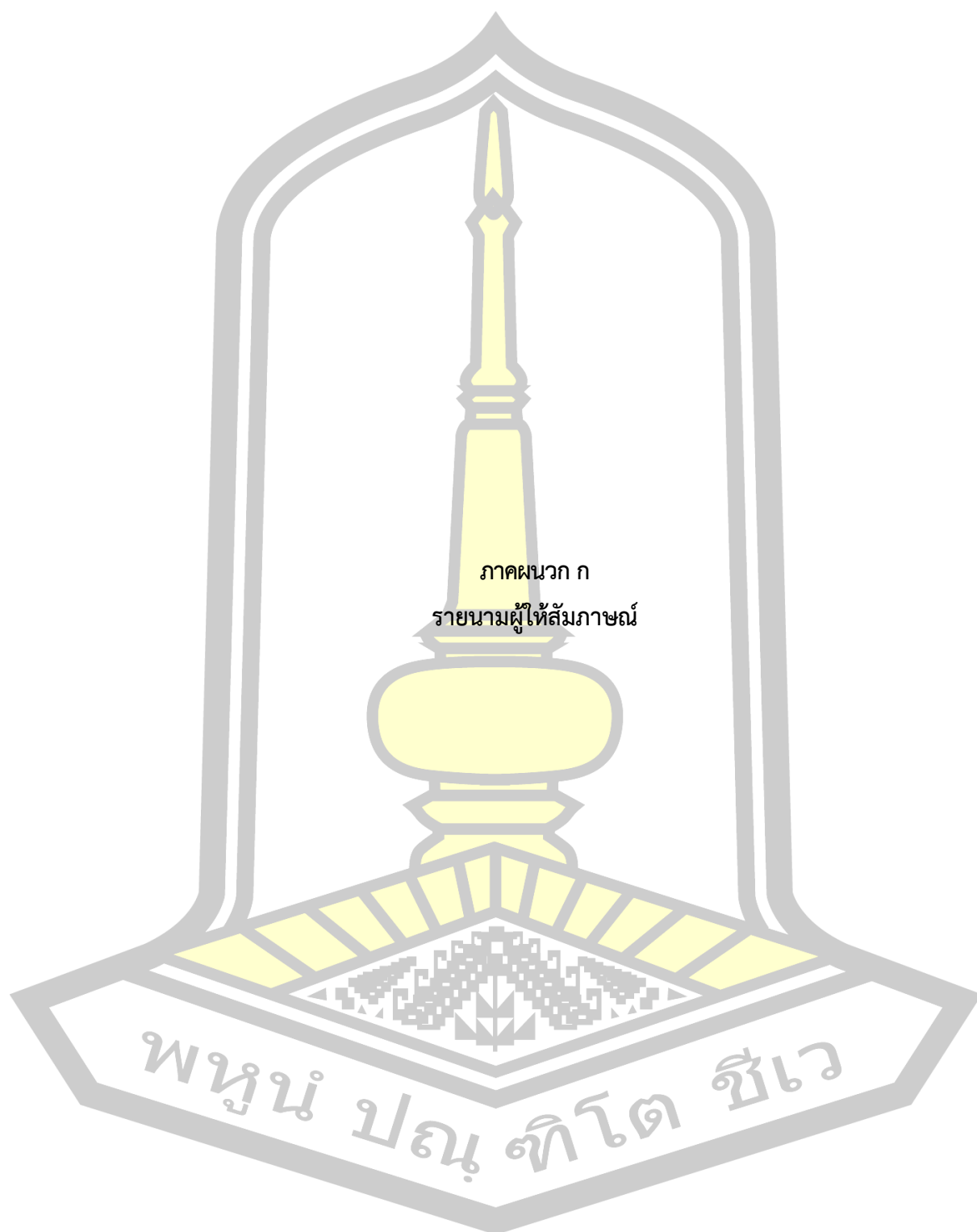
Tambiah S.J. (1970). *Buddhism and the Spirit in Northeast Thailand*. Cambridge University Press.

Tannenbaum R. Weschler I. R. and Massarik F. (1961). *Leadership and Organization: A Behavioral Science Approach*. McGraw-Hill.

Wilbert E. Moore. (1963). *Social change*. Prentice-Hall.

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พหุจน์ ปณฺ ทิโต ชีเว

ครั้งที่ 1 เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว

ระหว่างวันที่ 19 - 21 พฤศจิกายน 2561

ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ	ตำแหน่ง
กลุ่มที่ 1 : กลุ่มผู้รู้			
1	ดร พรหมทะวี พิมวิจิตร	56	หัวหน้าห้องการแถลงข่าววัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเมืองปากลาย
2	ท้าวสมพร ลาดมนตรี	47	รองหัวหน้าห้องการแถลงข่าววัฒนธรรมและการท่องเที่ยว เมืองปากลาย
3	ท้าวแก้ววิศิษฐ์ ทิพยจัน	33	เจ้าหน้าที่วิชาการห้องการแถลงข่าววัฒนธรรมและการท่องเที่ยว เมืองปากลาย
4	ท้าวทองเสียน จันทะวง	65	อดีตหัวหน้าห้องการแถลงข่าววัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเมืองปากลาย
5	ท้าวบุญเตียน จันสะหว่าง	31	อาจารย์วิทยาลัยรัตนบริหารธุรกิจ
6	ท้าวอ่อนตา พรหมจิต	55	ศึกษาธิการแขวงไชยบุรี
7	นางนิภาพร ศรีประเสริฐ	28	เจ้าหน้าที่บริหารการศึกษาเมืองปากลาย
8	นางหนูแดง ศรีประเสริฐ	25	เจ้าหน้าที่บริหารการศึกษาเมืองปากลาย
9	ท้าวสมเด็จ ไร่บัวบาน	64	อดีตป่าไม้เมืองปากลาย
กลุ่มที่ 2 : กลุ่มผู้ปฏิบัติ			
10	ท้าวลุน จันสะหว่าง	73	ผู้ประกอบพิธีกรรม
11	ท้าวสุวรรณ สมทองคำ	50	ผู้ประกอบพิธีกรรม
12	ท้าวล่วน บัวสะพัน	61	ผู้ประกอบพิธีกรรม
13	ท้าววัน แก้วมา	34	ผู้ประกอบพิธีกรรม
14	นางหนูพัน ไชยะสิน	86	บ้านไชยมงคล
15	ท้าวแนว สักสะหวัน	83	บ้านศรีสะอาดชมพู
16	ท้าวมิตรภาพ ชัยจันทา	82	บ้านศรีสะอาดชมพู
17	ท้าวพันสิน พันทะวี	79	บ้านไชยมงคล
18	ท้าวสุริจัน สมวันมา	71	บ้านไชยมงคล
19	ท้าวเซียงผู้ จันสมร	72	บ้านไชยมงคล
20	ท้าวสิทธิพร อ่อนสมลี	17	นักเรียนชั้น ม.6 โรงเรียน ม.ศ.ปากลาย
21	ท้าวสุตสาคร แสงจรงค์	17	นักเรียนชั้น ม.6 โรงเรียน ม.ศ.ปากลาย

22	นางแคท พูพอนวง	16	นักเรียนชั้น ม.6 โรงเรียน ม.ศ.ปากกลาย
23	ท้าวโตโต้ เพชรรังษี	18	นักเรียนชั้น ม.7 โรงเรียน ม.ศ.ปากกลาย
24	ท้าวนาวิน แก้วศรีสม	17	นักเรียนชั้น ม.7 โรงเรียน ม.ศ.ปากกลาย
25	ท้าวโชคชัย จันทะวง	17	นักเรียนชั้น ม.6 โรงเรียน ม.ศ.ปากกลาย
กลุ่มที่ 3 : กลุ่มทั่วไป			
26	ท้าวแสงเพชร มรรคผล	55	บ้านศรีสะอาดชมพู ประชาชน/นักธุรกิจ
27	นางพร ไชยะรัต	58	บ้านศรีสะอาดชมพู ประชาชน/ค้าขาย
28	ท้าวไพฑูรย์ ไชยะรัต	36	บ้านศรีสะอาดชมพู ประชาชน/คนสร้างฝั๊โชน
29	ท้าวหมูแพง จันสะหว่าง	45	บ้านไชยมงคล ประชาชน
30	ท้าวคำ พาสิต	54	บ้านไชยมงคล ประชาชน
31	ท้าวนิวัต พรมดี	61	บ้านไชยมงคล ประชาชน
32	ท้าวคำมัน พันทะสุ	57	บ้านไชยมงคล ประชาชน
33	ท้าวจุน ทามะวง	46	บ้านไชยมงคล ประชาชน
34	ท้าวคำตัน เฟ็งจัน	54	บ้านไชยมงคล ประชาชน
35	นางคำหยาด จันสะหว่าง	60	บ้านศรีสะอาดชมพู ประชาชน
36	นางอานุสอน จันสะหว่าง	36	บ้านศรีสะอาดชมพู ประชาชน
37	นายอานน จันทะวง	28	บ้านสีสะหว่าง ประชาชน
38	นายโกตง จันสะหวัด	21	บ้านสีสะอาดชมพู ประชาชน
39	นายเบย ไชยะลา	25	บ้านสีสะอาดชมพู ประชาชน
40	นายพุทธาสิทธิ์ จันทร์เต็ม	54	นักท่องเที่ยว
42	นายศักดิ์ชัย ชาเหล่า	50	นักท่องเที่ยว
42	นายสงเพชร มรรคผล	55	นักธุรกิจ

พหุบัน ปณ ทิโต ชีเว

ครั้งที่ 2 ที่เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว

วันที่ 17 - 20 มีนาคม 2562

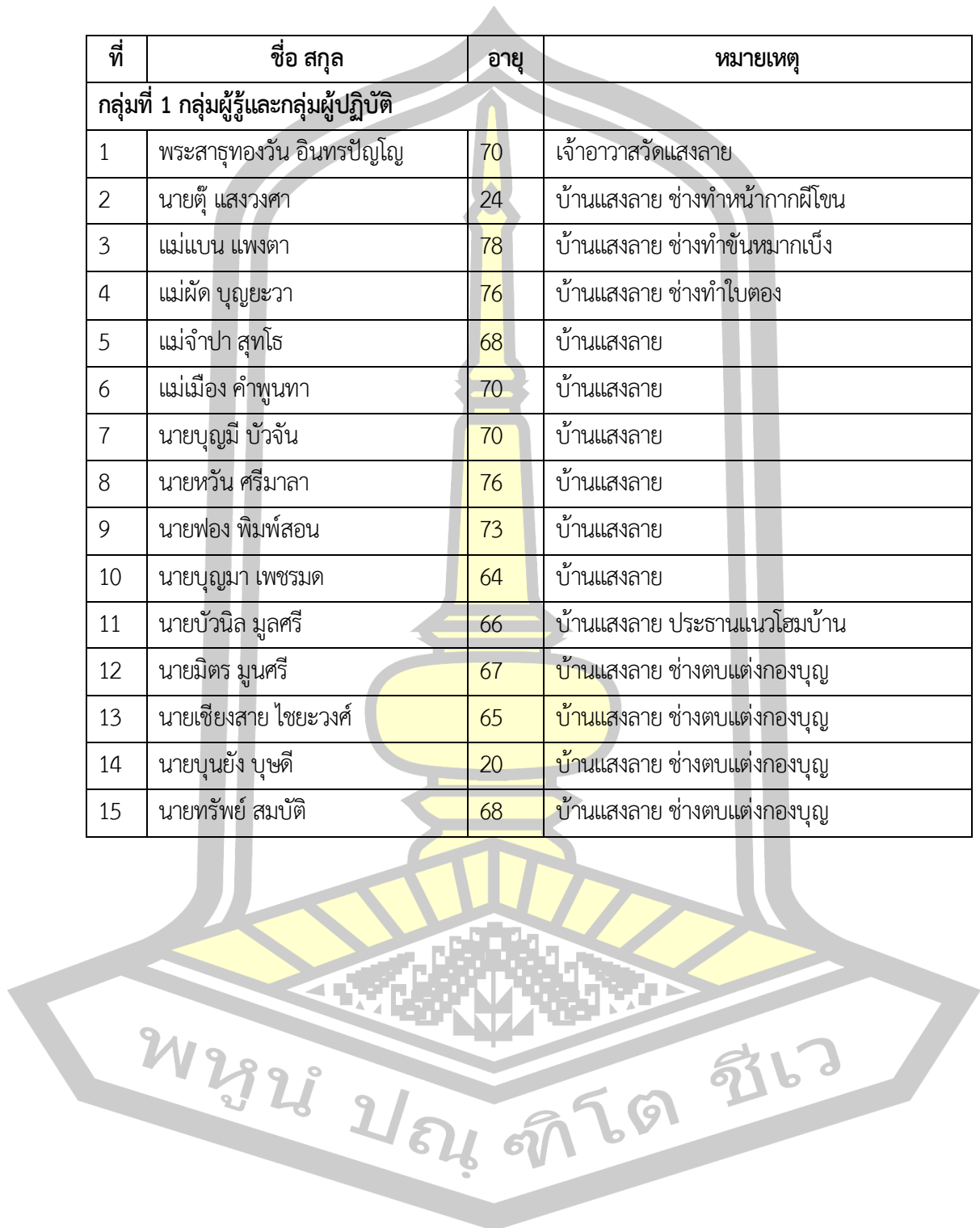
ที่	ชื่อ สกุล	อายุ	หมายเหตุ
กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้รู้			
1	นายก้อน โพนแสน	43	บ้านไชยมงคล เป็นช่างทำหน้ากาก
2	แม่คิด ไชยแสน	76	บ้านไชยมงคล ช่างทำขันหมากเบ็ง
3	แม่จันทน์เทา พันทะสุข	75	บ้านไชยมงคล ช่างทำขันหมากเบ็ง
4	แม่ทอง แพงวงศ์สี	63	บ้านไชยมงคล ทำใบตอง ดอกกรัก ดาวเรืองและ ช่วยประดับตกแต่งหน้ากาก ผ้าผวด
5	นายนิวัฒน์ พรหมดี	61	บ้านไชยมงคล ร่วมพิธีเบิกพระอุปคุต
6	นายวิล พันทะจักร์	46	บ้านไชยมงคล ร่วมพิธีเบิกพระอุปคุต
7	นายจันทิ บัวละพัน	44	ไชยมงคล ผู้นำพิธีเบิกพระอุปคุต ทุกงาน
8	ท้าวบุญเทียน จันสะหว่าง	31	บ้านสะอาดศรีชมพู อาจารย์วิทยาลัยรัตนบริหารธุรกิจ
9	ดร. พรหมเทวี พิมวิจิตร	50	หัวหน้าห้องการท่องเที่ยว ทำหน้าที่พิธีกร
10	นางลัดสะหมี พิมเทวี	28	พิธีกร
11	ดร. สมฤทธิ์ เปือกแก้ว		สมาชิกสภาแห่งชาติ รองเจ้าแขวงไชยะบูลี
12	ท่านบุญลืบ แสงอาพอน	58	เจ้าเมืองปากลาย
13	นางพิมพ์ประไพ สุขลาด	56	รองเจ้าเมืองปากลาย ประธานจัดงาน
14	นายสมพงษ์ จันทะวงศ์	20	บ้านศรีสหว่าง นักศึกษาปี 3 เวียงจันทน์
กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ			
15	นายนิกร (แพ) แสงอาพอน	19	บ้านศรีสหว่าง เคยเล่นมาตั้งแต่ตอนเด็ก
16	นางจันทน์ จันทะวงศ์	45	บ้านไชยมงคล ช่างทำขันหมากเบ็ง
17	นางนง พันทะสุข	35	บ้านไชยมงคล ช่างทำขันหมากเบ็ง
18	นางสาว ศรีจำปา	25	บ้านไชยมงคล ช่างทำขันหมากเบ็ง
19	นายต่อ อินทะวงศ์ศักดิ์	18	บ้านนาสหว่าง ช่างทำหน้ากากผีโขน
20	นายสมพร วรรณวิไล	21	บ้านนาสหว่าง เคยทำและเคยเล่น
21	ช่างเด่น กันหา	29	บ้านนาสหว่าง ทำตัวใหญ่-เล็กขาย
22	นางแพงพัน สิงจันทา 19	65	บ้านไชยมงคล ทำขันหมากเบ็งขาย

23	นางอนงค์ จันทะวงค์	19	นางงามบุญผะวด ปี พ.ศ.2562
24	นางบัวขาว เพชรสะอาด	22	รองนางงามบุญผะวด ปี พ.ศ.2562
25	นางสิริวัน แสงกันนาลี	20	รองนางงามบุญผะวด ปี พ.ศ.2562
กลุ่มที่ 3 กลุ่มทั่วไป			
26	นายน้อย เลียงทอง	24	บ้านนาสหว่าง
27	นางด้อย เลียงทอง	57	บ้านนาสหว่าง
28	นายปี จันทะมาศ	29	บ้านนาสหว่าง
29	นายมิ่ง วิทวัส แสนลาด	23	บ้านศรีสหว่าง
30	นายมี ธรรมมี ศิลปกิจ	23	บ้านนาสหว่าง
31	นายยุ่งอรัญญา	22	บ้านนาสหว่าง
32	นางด้อย มีดารา	45	บ้านศรีสหว่าง
33	แม่กาว ลาเพชร	77	บ้านไชยมงคล
34	แม่ทอง ฤทธิเดช	80	บ้านไชยมงคล
35	นายโกชัย แสนลาด	22	บ้าน สีสหว่าง
36	นายดาวัน สุวันลี	20	บ้านนาสหว่าง
37	นายแจ็ก พันสิริ	22	บ้านไชยมุงคูน
38	นายแพม สุนาเคน	21	บ้านนาสหว่าง
39	นายปีเตอร์ ดาววงเดือน	20	บ้านห้วยชายคำ
40	นายปี วงสีลา	26	บ้านนาสหว่าง
41	นายแม็กดา พมสี	21	บ้านแสงลาย
42	นายบ็อบบี้ สุนาเคน	21	บ้านนาสหว่าง
43	นายซ่าง สีอาพอน	23	บ้านนาสหว่าง

พหุบัณฑิต ชีวะ

ครั้งที่ 3 ที่เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว วันที่ 5 - 7 มีนาคม 2563

ที่	ชื่อ สกุล	อายุ	หมายเหตุ
กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้รู้และกลุ่มผู้ปฏิบัติ			
1	พระสาธุทองวัน อินทรปัญญา	70	เจ้าอาวาสวัดแสงลาย
2	นายตู้ แสงวงศา	24	บ้านแสงลาย ช่างทำหน้ากากผีโขม
3	แม่แบน แพงตา	78	บ้านแสงลาย ช่างทำขันหมากเบ็ง
4	แม่ผัด บุญยงวา	76	บ้านแสงลาย ช่างทำใบตอง
5	แม่จำปา สุทธิโส	68	บ้านแสงลาย
6	แม่เมือง คำพูนทา	70	บ้านแสงลาย
7	นายบุญมี บัวจัน	70	บ้านแสงลาย
8	นายหวัน ศรีมาลา	76	บ้านแสงลาย
9	นายฟอง พิมพ์สอน	73	บ้านแสงลาย
10	นายบุญมา เพชรมต	64	บ้านแสงลาย
11	นายบัวนิล มูลศรี	66	บ้านแสงลาย ประธานแนวโสมบ้าน
12	นายมิตร มุนศรี	67	บ้านแสงลาย ช่างตบแต่งกองบุญ
13	นายเชียงสาย ไชยวงค์	65	บ้านแสงลาย ช่างตบแต่งกองบุญ
14	นายบุญยัง บุชดี	20	บ้านแสงลาย ช่างตบแต่งกองบุญ
15	นายทรัพย์ สมบัติ	68	บ้านแสงลาย ช่างตบแต่งกองบุญ

รายนามผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

ครั้งที่ 1 ตำบลนาหอ ตำบลนาดี และตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประเทศไทย

วันที่ 5 กรกฎาคม 2562 ณ ศาลาวัดโพนชัย

ที่	ชื่อ สกุล	หมายเหตุ
กลุ่มที่ 1 : กลุ่มผู้รู้		
1	นายประสาน อุ่นแก้ว	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหอ
2	นายชัยฤกษ์ ศรีพรหม	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาหอ
3	นางสาวพรพิมล บุญเรือน	นักวิชาการศึกษา ตำบลนาหอ
4	นายสงคราม ศรีบุตรตา	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นาดี
5	ส.ต.อ.สุขสันต์ สุขใจ	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาหอ
6	นางสาวนาถทิวา ศรีบุตรตา	นักวิชาการศึกษา ตำบลนาดี
7	นายมงคล สารมะโน	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากหมัน
8	นายเถลิงศักดิ์ สีหะวงค์	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล นาดี
9	นางสาวผาคำ ชาญรบ	ผู้ช่วยนักวิชาการ ปากหมัน
กลุ่มที่ 2 : กลุ่มผู้ปฏิบัติ		
10	นายจักรกฤษณ์ คำเลิศ	ผู้แสดงในขบวน
11	นางสาวศิริรัตน์ สารมะโน	ผู้แสดงในขบวน
12	นายสุรศักดิ์ นนทะโคตร	ผู้แสดงเป็นพระเวสสันดร
13	นางบัวรอง ยศพิมพ์	ผู้แสดงเป็นนางมัทรี
14	เด็กหญิงอินทราทิพย์ ทอนสูงเนิน	ผู้แสดงเป็นกัณหา
15	เด็กชายภควัฒน์ บุญเรือน	ผู้แสดงเป็นชาลี
16	นายสมพงษ์ อุดทั้งชายา	ผู้แสดงเป็นชูชก
กลุ่มที่ 3 : กลุ่มทั่วไป		
17	นายนุรัตน์ พรหมดี	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย ผู้ช่วยวิจัย
18	นางพัชราภรณ์ ทองหล้า	หัวหน้าฝ่ายรายการ สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
19	นางสงว กลิ่นจันทร์	นายช่างไฟฟ้าสื่อสาร สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
20	นายพุทธานิธิ์ จันทร์เต็ม	อดีต ผอ.สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
21	นายศักดิ์ชัย ชาเหลา	หัวหน้าเครื่องส่ง สคท.ภูผาสาด ผู้ช่วยวิจัย

รายนามผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

ครั้งที่ 2 ตำบลโคกงาม ตำบลโพนสูง และตำบลวังยาว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประเทศไทย

วันที่ 5 กรกฎาคม 2562 ณ อบต.โพนสูง

ที่	ชื่อ สกุล	หมายเหตุ
กลุ่มที่ 1 : กลุ่มผู้รู้		
1	นายพิรุณ ทมเจริญ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกงาม
2	นางรุ่งทิพา แสนสุภา	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโคกงาม
3	นายสงคราม คำแก้ว	กำนันตำบลโคกงาม
4	นายศิริ ไสประดิษฐ์	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโพนสูง
5	นายวิชัย พรหมมาวัน	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังยาว
6	นางสายพิน วงศ์บุญเกื้อ	หัวหน้าสำนักปลัด อบต.โคกงาม
7	นายวิเชียร ประสมทรัพย์	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโพนสูง
8	นายชัยนาท ไสประดิษฐ์	กำนันตำบลโพนสูง
กลุ่มที่ 2 : กลุ่มผู้ปฏิบัติ		
9	นายประเมิน พิมพ์สารี	ผู้แสดงเป็นชูชก
10	นายวรัญญา ไสประดิษฐ์	ผู้แสดงเป็นพระเวสสันดร
11	นางสาวฐิติมา ศรีทาสังข์	ผู้แสดงเป็นนางมัทรี
12	เด็กหญิงอรฉัตร กงภูธร	ผู้แสดงเป็นกัณหา
13	เด็กชายวิศพล กงภูธร	ผู้แสดงเป็นขาลี
กลุ่มที่ 3 : กลุ่มทั่วไป		
14	นายเกษม ประสมหงษ์	หัวหน้าสำนักปลัด อบต.วังยาว
15	นายวิทยา อากรตน	ปศุสัตว์อำเภอด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
16	นายพุทธานิธิ์ จันทร์เต็ม	อดีต ผอ.สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
17	นางสาว กลินจันทร์	นายช่างไฟฟ้าสื่อสาร สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
18	นางพัชราภรณ์ ทองหล้า	หัวหน้าฝ่ายรายการ สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
19	นายศักดิ์ชัย ชาเหล่า	หัวหน้าเครื่องส่ง สคท.ภูผาสาด ผู้ช่วยวิจัย
20	นายนุรัตน์ พรหมดี	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย ผู้ช่วยวิจัย

รายนามผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

ครั้งที่ 3 ตำบลกกสะทอน ตำบลโป่ง และตำบลปทุม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประเทศไทย

วันที่ 6 กรกฎาคม 2562 ณ ศาลาวัดโพนชัย

ที่	ชื่อ สกุล	หมายเหตุ
กลุ่มที่ 1 : กลุ่มผู้รู้		
1	นายบัญชา นันทพรหม	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง
2	นายนิต บุญอาจ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกกสะทอน
3	นางบุญเรียง สุภาชี	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปทุม
4	นายไชยภพ คำสุข	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกกสะทอน
5	นางณัฐวิวัฒน์ เหล่าขยัน	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง
6	นายสาริต ลือรินทร์	รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปทุม
7	จำเอกสรรพัชญ์ สุขวัฒน์พงศ์	หัวหน้าสำนักปลัดอบต.โป่ง
กลุ่มที่ 2 : กลุ่มทั่วไป		
8	นายวิทยา อากรตน	ปศุสัตว์อำเภอด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
9	นายพุทธานันท์ จันทร์เต็ม	อดีต ผอ.สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
10	นางสาว กลิ่นจันทร์	นายช่างไฟฟ้าสื่อสาร สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
11	นางพัชราภรณ์ ทองหล้า	หัวหน้าฝ่ายรายการ สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
12	นายศักดิ์ชัย ชาเหล่า	หัวหน้าเครื่องส่ง สศท.ภูผาสาด ผู้ช่วยวิจัย
13	นายนุรัตน์ พรหมดี	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย ผู้ช่วยวิจัย
14	นายชยุต อนุสุริยา	นักประชาสัมพันธ์ ผู้ช่วยวิจัย
15	นายพรพิทักษ์ แม้นศิริ	ผู้วิจัย

พูน ปณ ทิโต ชีเว

รายนามผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

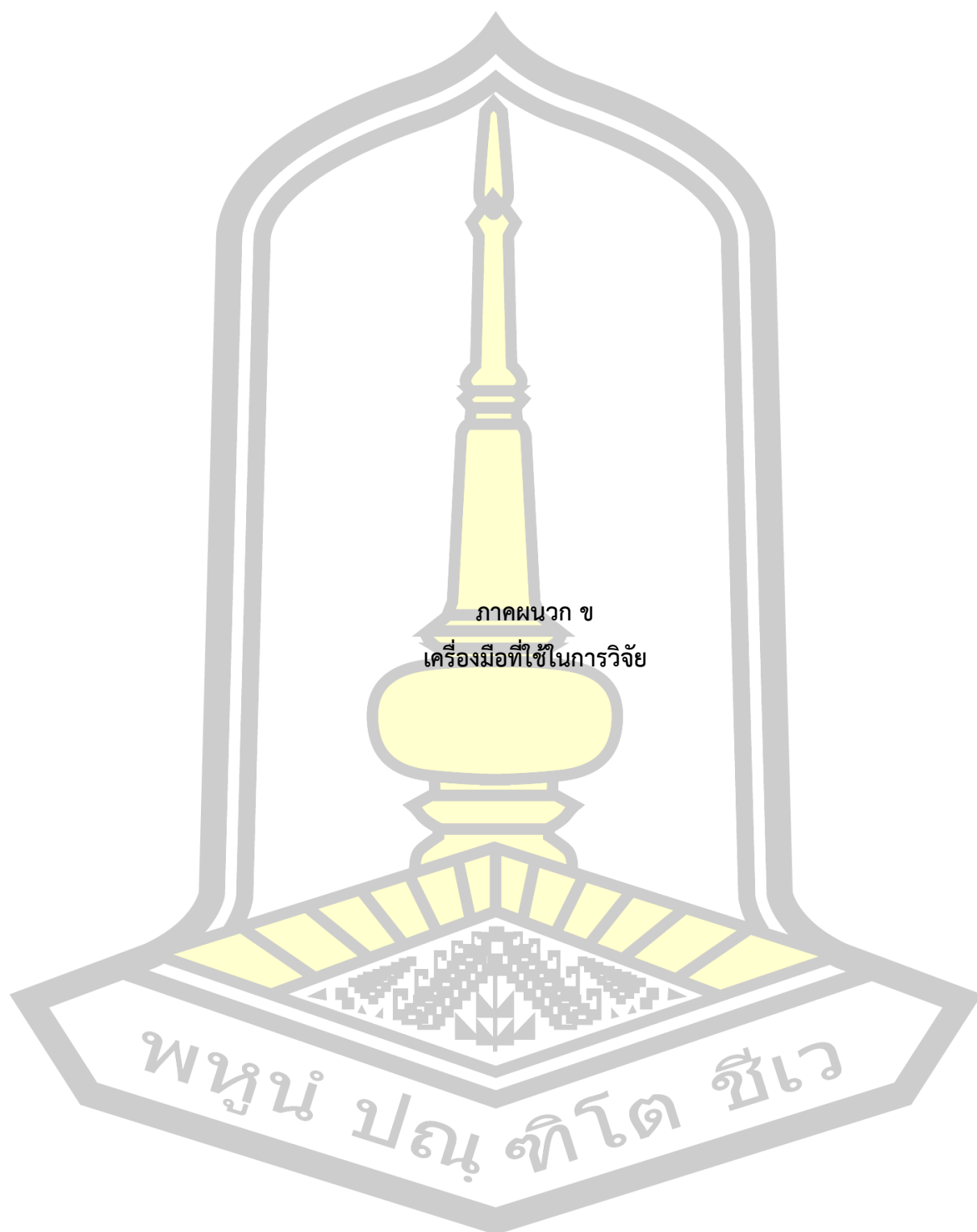
ครั้งที่ 4 กลุ่มผิตาโขนประจำคุ้ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประเทศไทย

วันที่ 7 กรกฎาคม 2562 ณ บริเวณโรงเรียนบ้านด่านซ้าย

ที่	ชื่อกลุ่ม	ชื่อหัวหน้ากลุ่ม	ที่อยู่
กลุ่มที่ 1 และ 2 : กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ			
1	ไม้งามสามแสน	นายอนุสรณ์ แสนประสิทธิ์	บ้านนาสีเทียน ตำบลด่านซ้าย
2	อั้งลิ้งทิม	นายเอกชัย พิณธิสัย	บ้านนาเวียงใหญ่ ตำบลด่านซ้าย
3	ตำนานเลย	นายเอกลักษณ์ หาสิงทอง	บ้านน้ำพุง ตำบลด่านซ้าย
4	กลุ่มม้วนสี	นายบุญยิว อรรคสุรย์	บ้านเหนือ ตำบลด่านซ้าย
5	ตาทหวาน	นางสาววิชุดา กมลรัตน์	บ้านห้วยมุ่น ตำบลกกสะทอน
6	ซิ่นบาน	นายรชตะ เชื้อบุญมี	บ้านหัวหน้าbung ตำบลด่านซ้าย
7	นะจ๊ะ	นายเดชอุดม ทองคำ	บ้านเหนือ ตำบลด่านซ้าย
8	limited team	นายพัชรพล พันธวิทย์	บ้านหัวนาบุง ตำบลด่านซ้าย
9	กลุ่มแฮปปี้ภูเขา	นายเอกภาพ อรรคสุรย์	บ้านเดิน ตำบลด่านซ้าย
10	วาดศิลป์	นายอิทธิพล หุมอาจ	บ้านโพนหนอง ตำบลนาทอ
11	ทีมงานคุณภาพ	นายวาคิม นตรแสงศรี	บ้านห้วยลาด ตำบลนาดี
12	รักษ่อนุรักษ์	นายรัฐพล พิทักษ์	บ้านด่านซ้าย ตำบลด่านซ้าย

ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

กลุ่มที่ 3 : กลุ่มทั่วไป		
13	นายวิทยา อากรตน	ปศุสัตว์อำเภอด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
14	นายพุทราสิทธิ์ จันทร์เต็ม	อดีต ผอ.สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
15	นางสาว กลิ่นจันทร์	นายช่างไฟฟ้าสื่อสาร สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
16	นางพัชราภรณ์ ทองหล้า	หัวหน้าฝ่ายรายการ สวท.ด่านซ้าย ผู้ช่วยวิจัย
17	นายศักดิ์ชัย ชาเหลา	หัวหน้าเครื่องส่ง สวท.ภูผาสาด ผู้ช่วยวิจัย
18	นายณัฐพันธ์ พรหมดี	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย ผู้ช่วยวิจัย
19	นายชยุต อนุสุริยา	นักประชาสัมพันธ์ ผู้ช่วยวิจัย
20	นายพรพิทักษ์ แม้นศิริ	ผู้วิจัย

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

พหุณฺ์ ปณฺุ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ฝิตาโชน : รูปแบบการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองแผ่นดินไทย-ลาว

วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์

เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา รูปแบบการสืบสานการจัดกิจกรรมและภาพสะท้อนความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของฝิตาโชนกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนสองฝั่งโขง อําเภอ ดําแนงชัย จังหวัดเลย และเมืองปากกลาย แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา รูปแบบการจัดกิจกรรมและภาพสะท้อนความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของฝิตาโชนกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนสองฝั่งโขง ไทย-ลาว

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นาย นาง นางสาว

1.2 อายุปี และ อาชีพ

1.3 ระดับการศึกษา

ไม่รู้หนังสือ

ระดับประถมศึกษา

ระดับมัธยมศึกษา

ระดับอนุปริญญา / เทียบเท่า

ระดับปริญญาตรี

ระดับปริญญาโท

ระดับปริญญาเอก

อื่น ๆ (ถ้ามี)

1.4 ที่อยู่ บ้านเลขที่ หมู่ที่ บ้าน

ตำบล อําเภอ/เมือง..... จังหวัด/แขวง.....

1.5 สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มนํักวิชาการ

- ครู อาจารย์
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ระบุ)
- หัวหน้าส่วนราชการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ ระบุตำแหน่ง
- อื่น ๆ (ระบุ)
- กลุ่มผู้นำศาสนาและพิธีกรรม
- พระสงฆ์ เจ้ากวน เจ้าแม่นางเทียม
- พ่อแสน นางแตง หมอพรหมณ์
- อื่น ๆ (ระบุ)
- กลุ่ม / องค์กร ในชุมชน
- ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ประธาน อบต.
- รองประธาน อบต. กรรมการ อบต. ผู้สูงอายุ
- กลุ่มเยาวชน หนุ่มสาว นักเรียน / นักศึกษา
- ผู้ผลิตหน้ากากพีตาโซน
- อื่น ๆ (ระบุ)
- กลุ่มนักท่องเที่ยว
- นักท่องเที่ยวต่างถิ่น นักท่องเที่ยวในท้องถิ่น
- อื่น ๆ (ระบุ)
- 1.7 ประสบการณ์ที่มีส่วนร่วมกิจกรรมในประเพณีการเล่นผีตาโชน
- ร่วมทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรม 2-3 ปีต่อครั้ง นาน ๆ ครั้ง
- อื่น ๆ (ระบุ)

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา รูปแบบการจัดกิจกรรมและภาพสะท้อนความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของผีตาโชนกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนสองฝั่งโขง ไทย-ลาว

2.1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อระหว่างหน้ากากผีตาโชนกับวิถีชุมชน

2.1.1 ผีตาโชนมีความหมายอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- หมายถึง ผีที่ตามคนมาร่วมในงานบุญพระเวส หรืองานบุญหลวงมหาชาติ
- หมายถึง ตัวแทนของดวงวิญญาณของบรรพบุรุษหรือเจ้านายในอดีตที่ช่วย

ป้องกันการเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ได้

- อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.2 จุดมุ่งหมายของงานประเพณีนี้ที่ต้องมีผีตาโชน เป็นส่วนประกอบในงานด้วย เพราะอะไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

เพื่อเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถช่วยป้องกันการเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ต่อท้องถิ่นได้

เพื่อการแสดงการรำลึกถึงรพระคุณหรือวีรกรรมของดวงวิญญาณบรรพบุรุษหรือเจ้านายในอดีตที่เป็นที่นับถือของชาวต๋านซำย

อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.3 พระอุปคุตกับผีตาโชน มีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร

พระอุปคุตเป็นพระเถระที่มีฤทธิ์ที่สามารถปราบพญามาร ไม่ให้มารบกวนทำให้เกิดเหตุเลวร้ายในการจัดงานบุญ จึงทำให้สามารถจัดงานสำเร็จได้อย่างราบรื่น

อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.4 ทำไมต้องนำหน้ากากผีตาโชนไปทิ้งในแม่น้ำ เมื่อสิ้นสุดงานบุญนี้

เพื่อเป็นการแสดงคารวะแด่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ / เจ้านายในอดีตที่นับถือ

เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้สิ่งเลวร้ายลอยไปกับแม่น้ำ

เพื่อเป็นการขอมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.5 ผีตาโชนกับสัญลักษณ์เครื่องหมายทางเพศ มีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร

เพื่อให้รู้เพศของผีตาโชนแต่ละตัว

เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ในการขอฝนสำหรับการเพาะปลูก

เพื่อใช้เป็นสิ่งหลอกล่อพญามาร ไม่ให้ก่อความวุ่นวายในขณะจัดงานบุญ

เพื่อให้ดวงวิญญาณเจ้านายมีความเพลิดเพลิน ไม่พิโรธหรือไม่โกรธ

อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.6 ทำไมให้เจ้าพ่อกวนเป็นผู้กำหนดวันประเพณีการเล่นผีตาโชนเท่านั้น

เพราะเจ้าพ่อกวนเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองในอดีต

เพราะเจ้าพ่อกวนได้รับการเลือกจากการเข้าทรงโดยวิญญาณพระเสื้อเมือง

อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.7 เจ้าพ่อกวนใช้วิธีใดในการกำหนดวันงานประเพณีการเล่นผีตาโชน

วิธีการเข้าทรง

วิธีทางโหราศาสตร์

อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.8 นอกจากผีตาโขนแล้ว ในชุมชนของท่านมีความเชื่อในเรื่องประเพณีที่เกี่ยวข้องกับผีอื่นอีกหรือไม่

มี ไม่มี

ถ้ามี คือ (ระบุ)

2.1.9 ผีตาโขนเกี่ยวข้องกับงานบุญมหาชาติอย่างไร

ผีตาโขนเป็นตัวแทนของดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่มาร่วมรับส่วนบุญในงานบุญมหาชาติ

มหาชาติ

งานบุญมหาชาติ

ผีตาโขนเป็นส่วนประกอบของงาน ที่มีช่วยเสริมสร้างความสนุกสนานให้กับผู้มาร่วม

อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.10 ประเพณีการเล่นผีตาโขนมีขั้นตอนเกี่ยวกับศาสนาพุทธอย่างไร

วันแรกของงาน

การนิมนต์พระสงฆ์เพื่อทำบุญตักบาตร

อื่น ๆ (ระบุ)

วันที่สองของงาน

การจัดขบวนแห่พระพุทธรูป 1 องค์ พร้อมพระสงฆ์ จำนวน 4 รูปเพราะถือว่าเป็นองค์

แทนพระเวสสันดร ก่อนนำเข้าโบสถ์

การเทศนาพระมาลัยหมื่น พระมาลัยแสน

อื่น ๆ (ระบุ)

วันที่สามของงาน

การนิมนต์พระสงฆ์เทศน์มหาชาติ

อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.11 ประเพณีการเล่นผีตาโขนมีขั้นตอนเกี่ยวกับพิธีทางศาสนาพราหมณ์อย่างไร

วันแรกของงาน

มีพิธีการเบิกพระอุปคุตจากแม่น้ำ

มีพิธีบายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวน

อื่น ๆ (ระบุ)

วันที่สองของงาน

มีพิธีสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง

มีพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวสสันดรที่อันเชิญมา

อื่น ๆ (ระบุ)

- วันที่สามของงาน
-
- อื่น ๆ (ระบุ)

2.1.12 ประเพณีการเล่นผีตาโชนมีขั้นตอนเกี่ยวกับการนับถือผีอย่างไร

- ก่อนวันงาน
- พิธีอัญเชิญดวงวิญญาณเจ้านายเข้าทรงเจ้าพ่อกวน เพื่อขออนุญาตจัดงาน เป็นการกำหนดวันจัดงาน
- อื่น ๆ (ระบุ)
- วันงาน
- พิธีแห่ผีตาโชน เพื่อแสดงคารวะต่อเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่เทียม
- พิธีจุดบั้งไฟ เพื่อบูชาพระยาแถนในการขอฝน
- พิธีแห่ข้าวโพน เพื่อบูชาพระยาผี
- อื่น ๆ (ระบุ)

2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหน้ากากผีตาโชนกับวิถีชุมชน

2.2.1 ความศรัทธา ความเลื่อมใส ความนับถือ ที่มีต่อผีตาโชนมีหรือไม่ อย่างไร

- มี ไม่มี
- ระดับความศรัทธา ความเลื่อมใส ความนับถือผีตาโชน
- มาก ปานกลาง น้อย
- เพราะว่า (ระบุ)

2.2.2 การมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมประเพณีการเล่นผีตาโชน เช่น การเข้าร่วมขบวนแห่ผีตาโชน เป็นต้น มีหรือไม่อย่างไร

- มี ไม่มี
- กรณีมีส่วนร่วม
- เป็นประจำทุกปี นาน ๆ ครั้ง
- อื่น ๆ (ระบุ)

2.2.3 ผู้ที่สวมหน้ากากผีตาโชน เพื่อเข้าร่วมขบวนแห่ผีตาโชนนั้น จะมีหน้ากากผีตาโชนได้อย่างไร

- จัดทำด้วยตนเองและสมาชิกในครอบครัว
- จัดทำโดยการรวมกลุ่มในชุมชนของตน
- จัดซื้อจากแหล่งผลิตที่มีในท้องถิ่น
- อื่น ๆ (ระบุ)

2.2.4 ประเพณีการเล่นผีตาโขนมีผลดีต่อชุมชนหรือไม่อย่างไร

- มีผลดีเฉพาะในช่วงการจัดงานประเพณี มีผลดีตลอดปี ไม่มี

กรณีที่มีผลดีต่อชุมชนมีดังนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- เป็นการส่งเสริมให้มีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชน ทำให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง
- เป็นการส่งเสริมให้มีการแสดงออกความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับบุคลากรในองค์กรของรัฐและเอกชนอื่น ๆ

มีส่วนช่วยลดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ เช่น การว่างงาน ปัญหาจากมิถาชีพเช่น การลักขโมย จี้ปล้น ทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

- อื่น ๆ (ระบุ).....
-
-
-

2.2.5 ประเพณีผีตาโขนมีส่วนช่วยลดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ เช่น การว่างงาน ปัญหาเสพติดปัญหาจากมิถาชีพ เช่น การลักขโมย จี้ปล้น เป็นต้น การทะเลาะวิวาท การทำร้ายร่างกาย รวมทั้งปัญหาเสพติด เห็นด้วยหรือไม่อย่างไร

- เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง

- เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

.....

2.2.6 ประเพณีการเล่นผีตาโขนมีผลเสียต่อชุมชนหรือไม่ อย่างไร

- มีผลเสียเฉพาะในช่วงการจัดงานประเพณี มีผลเสียตลอดปี

- ไม่มีผลเสียเกิดขึ้น

กรณีมีผลเสียต่อชุมชนคือ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- มีอิทธิพลของวัฒนธรรมอื่นเข้าสร้างความเสื่อมเสียในงานประเพณี

- ผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่ คำนึงถึงเพียงความสนุกสนาน มากกว่าเป็นการสืบทอด

ประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น เพราะไม่มีความศรัทธาที่แท้จริง

- ทำให้เกิดผลเสียด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติหายไป เพราะมีการใช้วัสดุ

จากธรรมชาติเพิ่มขึ้น แต่ไม่มีการปลูกทดแทน

- อื่น ๆ (ระบุ).....

2.2.7 การที่หน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง หรือ สนับสนุนในการจัดงานประเพณีการละเล่นผีตาโขน เห็นด้วยหรือไม่อย่างไร

- เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง
 เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

2.2.8 เจ้าพ่อกวนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในการจัดงานประเพณีการละเล่นผีตาโขน เห็นด้วยหรือไม่อย่างไร

- เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง
 เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

2.2.9 ผีตาโขนมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น เห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

- เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง
 เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

2.2.10 ถ้ามีโครงการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อให้เป็นสถานที่สำหรับรวบรวมหลักฐานข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประเพณีการละเล่นผีตาโขน ในเขตพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

- เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง
 เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

2.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างหน้ากากผีตาโขนกับวิถีชุมชนในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

2.4.1 กากผีตาโขนมีส่วนช่วยให้ชาวด่านซ้ายมีรายได้เพิ่มขึ้น เห็นด้วยหรือไม่อย่างไร

- เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง
 เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

2.4.2 ในชุมชนของท่านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดงานประเพณีการละเล่นผีตาโขนมากน้อยเพียงใด อย่างไร

มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่มีรายได้เพิ่มขึ้น

กรณีมีรายได้เพิ่มขึ้นนั้น มีรายได้จากอะไร

การให้บริการด้านอาหาร การให้บริการด้านที่พักอาศัย

การให้บริการด้านยานพาหนะ การจำหน่ายของที่ระลึก

การผลิตหน้ากากพีตาโซน การให้บริการอุปกรณ์การถ่ายภาพ

อื่นๆ (ระบุ).....

2.4.3 หน้ากากพีตาโซน ควรนำมาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึก เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง

เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

2.4.4 การนำวัสดุอื่นที่ไม่ใช่วัสดุที่เป็นธรรมชาติในการผลิตหน้ากากพีตาโซน เป็นของที่ระลึกสำหรับเจ้าหน้าที่ให้กับนักท่องเที่ยว เห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง

เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

2.4.5 หน้ากากพีตาโซน ที่ใช้ในการร่วมกิจกรรมประเพณีการละเล่นพีตาโซนนั้น ควรนำมาจำหน่ายในเชิงธุรกิจ แทนการนำไปทิ้งในแม่น้ำที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เห็นด้วยหรือไม่อย่างไร

เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง

เห็นด้วยน้อย ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า (ระบุ).....

2.4.6 ในชุมชนมีการผลิตของที่ระลึกเกี่ยวกับหน้ากากพีตาโซนหรือไม่

มี ไม่มี

ในกรณีที่มีการผลิตของที่ระลึกเกี่ยวกับหน้ากากพีตาโซน มีอะไรบ้าง

หน้ากากพีตาโซนจำลองจากวัสดุธรรมชาติ

หน้ากากพีตาโซนจำลองจากวัสดุอื่น เช่น พลาสติก เครื่องปั้นดินเผา ปูน เป็นต้น

เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีสัญลักษณ์หน้ากากพีตาโซน

- สิ่งทอที่มีสัญลักษณ์หน้ากากผีตาโขน
- พวงกุญแจหน้ากากผีตาโขน
- ภาพโฆษณาและเครื่องดื่มีสัญลักษณ์หน้ากากผีตาโขน
- ภาพโปสเตอร์ที่เกี่ยวกับกิจกรรมประเพณีการเล่นผีตาโขน
- อื่นๆ (ระบุ).....

2.4.7 ของที่ระลึกเกี่ยวกับหน้ากากผีตาโขนที่ท่านรู้สึกประทับใจ และชอบมากที่สุด
คือ.....

เพราะว่า.....

2.4.8 ในช่วงประเพณีการเล่นผีตาโขน ชุมชน หรือบุคคล หรือองค์กร หรือหน่วยงาน
ใดที่ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจคือมีรายได้เพิ่มขึ้น

กลุ่มองค์กรชุมชน (ระบุ).....

หน่วยงานของรัฐ (ระบุ).....

หน่วยงานของเอกชน (ระบุ).....

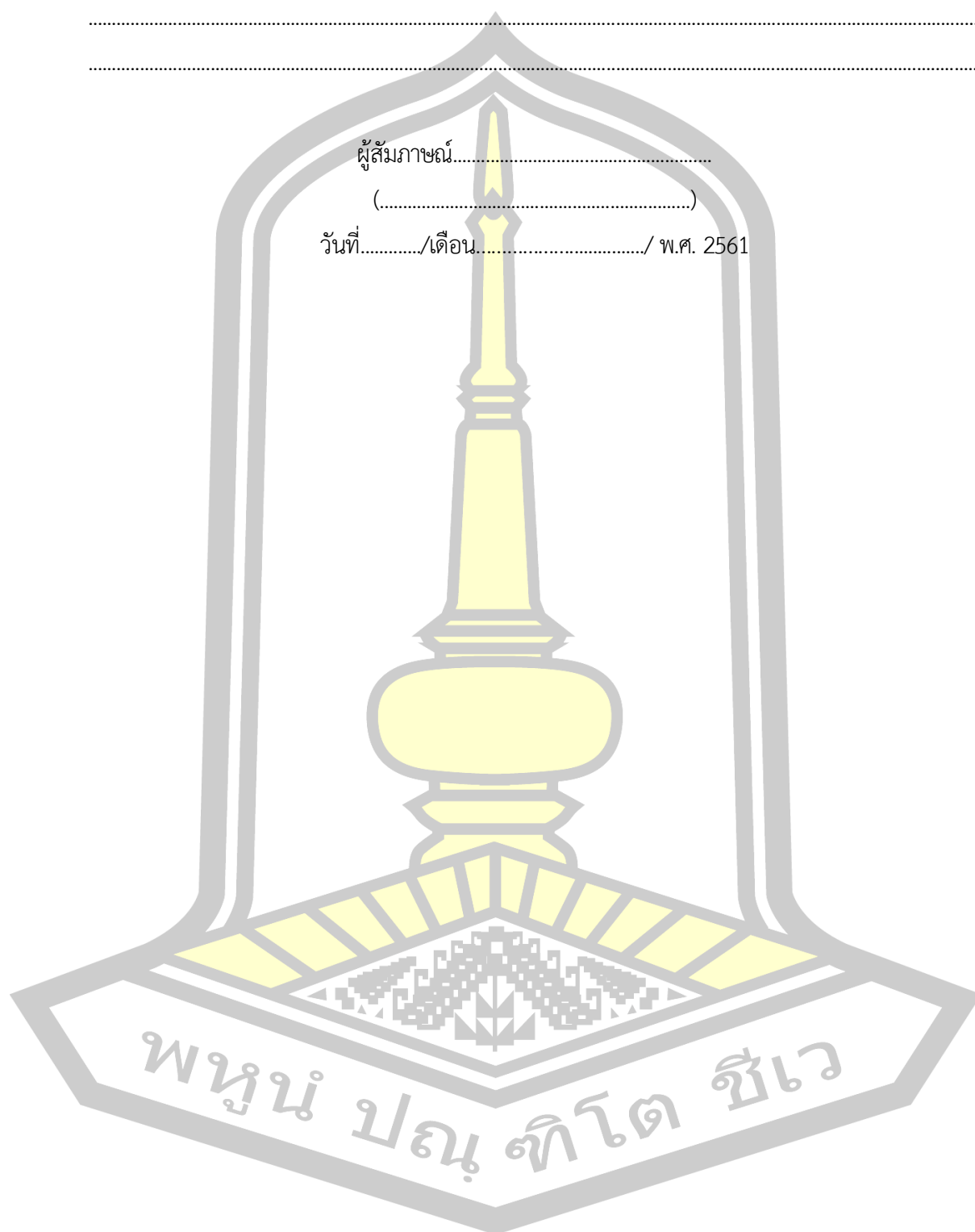
รายได้มาจาก.....

ส่วนบุคคลหรือครอบครัว (ระบุ).....

รายได้มาจาก.....

พจนานุกรมศัพท์โต ชิว

ความคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติม

แบบสังเกต : ชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non-Observation)

สำรวจสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

ชื่อหมู่บ้าน.....

วันเดือนปีที่สำรวจ.....

ผู้สำรวจ.....

หมายเหตุการสำรวจ.....

1. สภาพทั่วไปของชุมชน

1.1 ที่ตั้ง

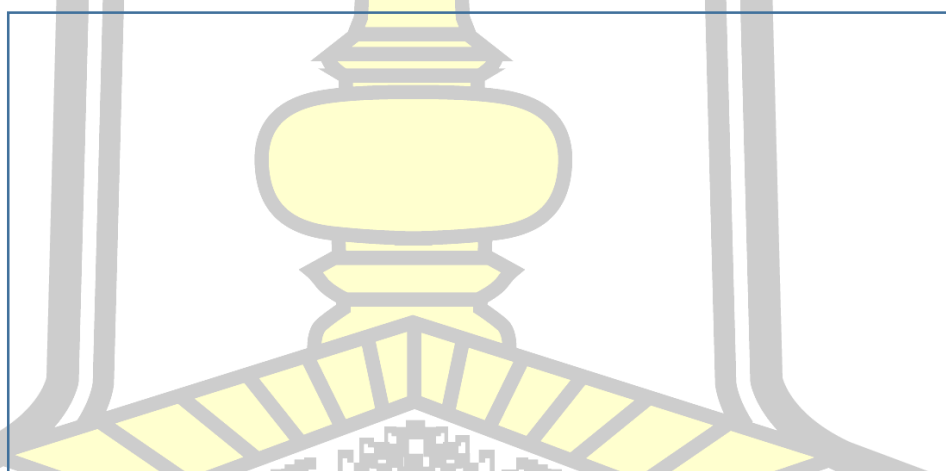
ทิศเหนือ ติดต่อกับ

ทิศใต้ ติดต่อกับ.....

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ

1.2 แผนที่หมู่บ้าน

1.3 ภูมิประเทศ

1.4 ภูมิอากาศ

1.5 ทรัพยากร

พจนานุกรมศัพท์วัด ชีวะ

1.6 การคมนาคม

1.7 สาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน

2. การปกครองและประชากร

2.1 ภายในชุมชนแบ่งการปกครองออกเป็น.....หมู่บ้าน ภายใต้การปกครองของ
ตำบล..... องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น.....
รายละเอียดประชากร.....

2.2 อาชีพประชากร

อาชีพหลัก.....

อาชีพเสริม.....

รายได้.....

ฐานะค่าครองชีพ.....

2.3 การศึกษาประชากร

ระดับการรู้หนังสือ

ค่านิยมทางการศึกษา.....

2.4 ชชาติพันธุ์และภาษา

3. สภาพทางความเชื่อ

3.1 จุดสังเกตความเชื่อผี.....

3.2 จุดสังเกตความเชื่อเหนือธรรมชาติ.....

3.3 จุดสังเกตความเชื่อพุทธ.....

3.4 จุดสังเกตความเชื่อผสมผสาน.....

4. ประเพณีพิธีกรรม

4.1 ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต.....

4.2 ประเพณีพิเศษ.....

4.3 ประเพณีในฮีตสิบสอง.....

5. บุคคลสำคัญ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำในหมู่บ้าน ผู้นำทางจิตวิญญาณ และอื่นๆ

6. ประวัติหมู่บ้าน

แบบสังเกต : ชนิดมีส่วนร่วม (Observation)
สภาพปัจจุบันของการสืบสานภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ประเพณีที่สังเกต.....

วันเดือนปีที่สังเกต.....

สถานที่สังเกต.....

ผู้สังเกต.....

หมายเหตุการสังเกต.....

1. องค์กรประกอบด้านเวลา

2. องค์กรประกอบด้านสถานที่

3. องค์กรประกอบด้านบุคคล

4. องค์กรประกอบด้านอุปกรณ์และสิ่งของประกอบพิธีกรรม

5. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

6. จุดมุ่งหมายของพิธีกรรม

7. ลักษณะการผสมผสานความเชื่อที่ปรากฏ

7.1 ความเชื่อหลัก.....

7.2 ความเชื่อรอง

7.3 รูปแบบการผสมผสาน

7.4 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในพิธีกรรม

.....

.....

พูน ปณ ทัโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง : กลุ่มผู้รู้ (Key Informants)

การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว

.....

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

หมายเหตุการสัมภาษณ์.....

ข้อมูลส่วนบุคคล ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์..... สถานภาพการสมรส..... โสด.....แต่งงาน

มีบุตร.....คน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน การศึกษา.....

ศาสนา..... อาชีพ.....

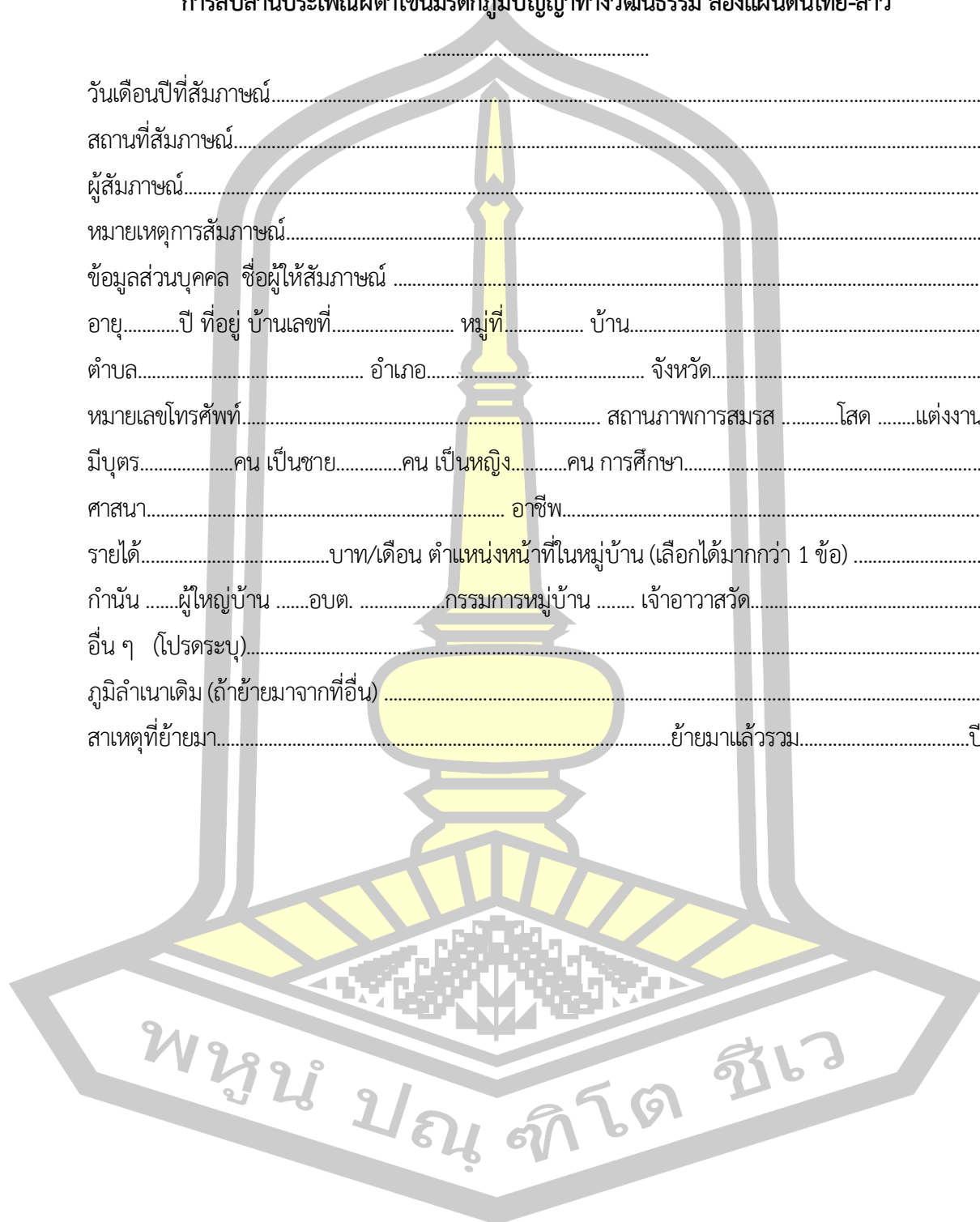
รายได้.....บาท/เดือน ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

กำนัน.....ผู้ใหญ่บ้าน.....อบต.....กรรมการหมู่บ้าน..... เจ้าอาวาสวัด.....

อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ภูมิลำเนาเดิม (ถ้าย้ายมาจากที่อื่น).....

สาเหตุที่ย้ายมา.....ย้ายมาแล้วรวม.....ปี

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง : กลุ่มผู้รู้ (Key Informants)

การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว

1. รายละเอียดขององค์ประกอบเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีพิธีกรรม

- 1.1 จุดมุ่งหมายของประเพณีพิธีกรรมผีตาโขนและผีโขนคือ.....
- 1.2 รายละเอียดด้านเวลา.....
- 1.3 รายละเอียดด้านสถานที่.....
- 1.4 รายละเอียดด้านบุคคลรายละเอียดด้านอุปกรณ์และเครื่องประกอบพิธีกรรม

1.5 รายละเอียดด้านขั้นตอนวิธีการในการประกอบพิธีกรรม.....

2. องค์ประกอบและรูปแบบการสืบสานด้านความเชื่อในประเพณีพิธีกรรม

- 2.1 ความเชื่อหลักคือ.....
- 2.2 ความเชื่อรองคือ.....
- 2.3 ความเชื่ออื่น ๆ ที่พบเห็นได้คือ.....
- 2.4 รูปแบบของการผสมผสานความเชื่อคือ.....

3. บริบทด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

- 3.1 บริบททางเศรษฐกิจจากงานประเพณีผีตาโขน.....
- 3.2 บริบททางสังคมวัฒนธรรมจากงานประเพณีผีตาโขน.....

4. รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในอดีตและปัจจุบัน

- 4.1 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในอดีต.....
- 4.2 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในปัจจุบัน.....

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง : กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant)
 การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว

.....

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

หมายเหตุการสัมภาษณ์.....

ข้อมูลส่วนบุคคล ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์..... สถานภาพการสมรสโสดแต่งงาน

มีบุตร.....คน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน การศึกษา.....

ศาสนา..... อาชีพ.....

รายได้.....บาท/เดือน

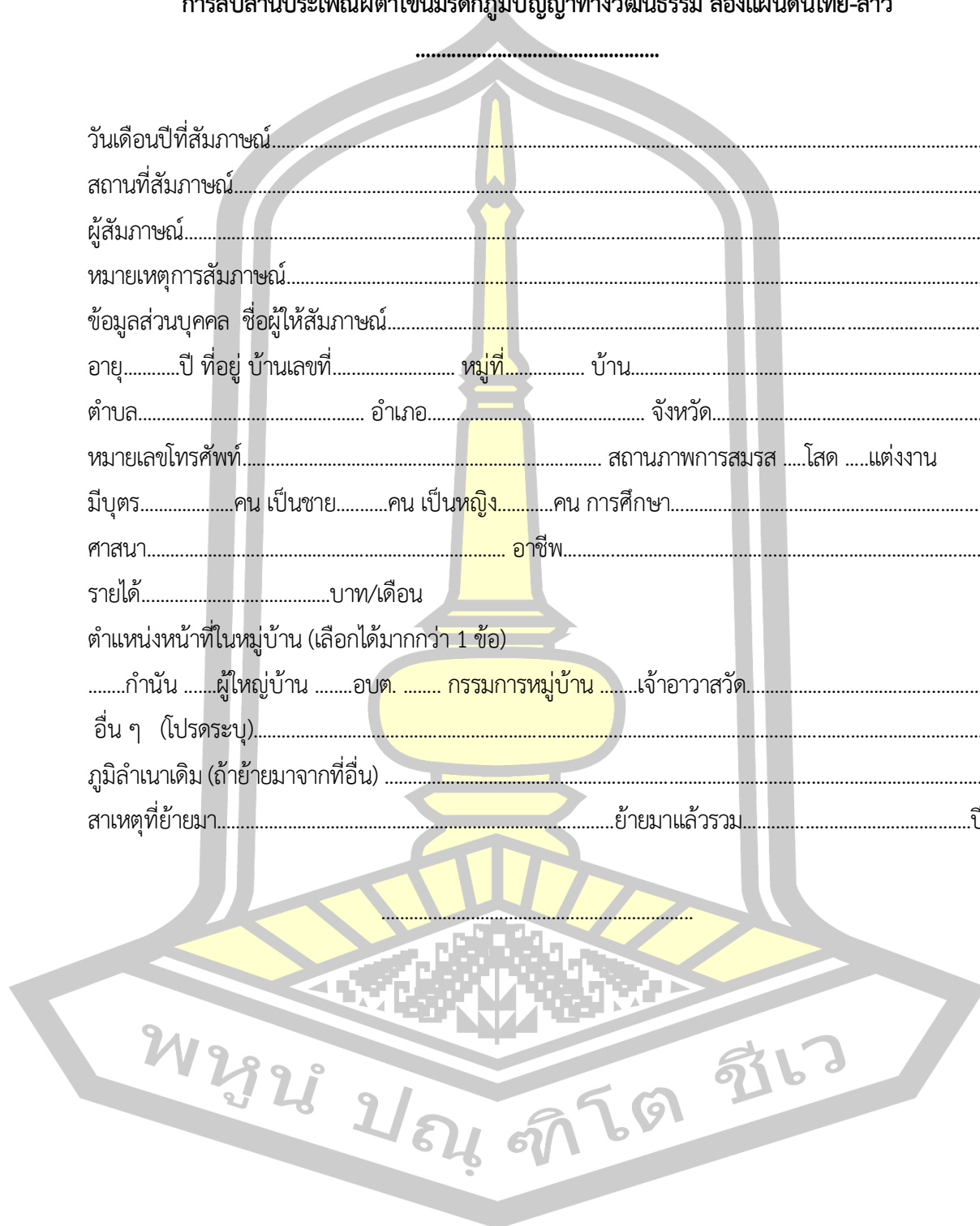
ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

.....กำนันผู้ใหญ่บ้านอบต. กรรมการหมู่บ้านเจ้าอาวาสวัด.....

อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ภูมิลำเนาเดิม (ถ้าย้ายมาจากที่อื่น)

สาเหตุที่ย้ายมา..... ย้ายมาแล้วรวม.....ปี

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง : กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant)
 การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว

-
1. รายละเอียดขององค์ประกอบเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีพิธีกรรม
 - 1.1 จุดมุ่งหมายของประเพณีพิธีกรรมผีตาโขนและผีโขนคือ.....
 - 1.2 รายละเอียดด้านเวลา.....
 - 1.3 รายละเอียดด้านสถานที่.....
 - 1.4 รายละเอียดด้านบุคคลรายละเอียดด้านอุปกรณ์และเครื่องประกอบพิธีกรรม.....
 -
 - 1.5 รายละเอียดด้านขั้นตอนวิธีการในการประกอบพิธีกรรม.....
 2. องค์ประกอบด้านความเชื่อในประเพณีพิธีกรรม
 - 2.1 ความเชื่อหลักคือ.....
 - 2.2 ความเชื่อรองคือ.....
 - 2.3 ความเชื่ออื่น ๆ ที่พบเห็นได้คือ.....
 - 2.4 รูปแบบของการผสมผสานความเชื่อคือ.....
 3. บริบทด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม
 - 3.1 บริบททางเศรษฐกิจจากงานประเพณีผีตาโขน.....
 - 3.2 บริบททางสังคมวัฒนธรรมจากงานประเพณีผีตาโขน.....
 4. รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในอดีตและปัจจุบัน
 - 4.1 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในอดีต.....
 - 4.2 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในปัจจุบัน.....

พหุ ประถมศึกษา ชีวะ

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง : กลุ่มทั่วไป (General Informant)

การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว

.....

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

หมายเหตุการสัมภาษณ์.....

ข้อมูลส่วนบุคคล ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์..... สถานภาพการสมรสโสดแต่งงาน มี

บุตร.....คน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน การศึกษา.....

ศาสนา..... อาชีพ.....

รายได้.....บาท/เดือน ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)กำนัน

ผู้ใหญ่บ้านอบต.กรรมการหมู่บ้านเจ้าอาวาสวัด.....

อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ภูมิลำเนาเดิม (ถ้าย้ายมาจากที่อื่น)

สาเหตุที่ย้ายมา.....ย้ายมาแล้วรวม.....ปี

.....

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง : กลุ่มทั่วไป (General Informant)
 การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว

1. รายละเอียดขององค์ประกอบเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีพิธีกรรม
 - 1.1 จุดมุ่งหมายของประเพณีพิธีกรรมผีตาโขนและผีโขนคือ.....
 - 1.2 รายละเอียดด้านเวลา.....
 - 1.3 รายละเอียดด้านสถานที่.....
 - 1.4 รายละเอียดด้านบุคคลรายละเอียดด้านอุปกรณ์และเครื่องประกอบพิธีกรรม.....
 - 1.5 รายละเอียดด้านขั้นตอนวิธีการในการประกอบพิธีกรรม.....
2. องค์ประกอบด้านความเชื่อในประเพณีพิธีกรรม
 - 2.1 ความเชื่อหลักคือ.....
 - 2.2 ความเชื่อรองคือ.....
 - 2.3 ความเชื่ออื่น ๆ ที่พบเห็นได้คือ.....
 - 2.4 รูปแบบของการผสมผสานความเชื่อคือ.....
3. บริบทด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม
 - 3.1 บริบททางเศรษฐกิจจากงานประเพณีผีตาโขน.....
 - 3.2 บริบททางสังคมวัฒนธรรมจากงานประเพณีผีตาโขน.....
4. รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในอดีตและปัจจุบัน
 - 4.1 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในอดีต.....
 - 4.2 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในปัจจุบัน.....

พหุ ประ โท ชีวะ

แบบสนทนากลุ่ม (Focuded Group Discussion) ทุกกลุ่ม
การสืบสานประเพณีผีตาโขนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สองแผ่นดินไทย-ลาว

-
- สถานที่สนทนากลุ่ม.....
- วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....
- ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม.....
-
- หมายเหตุการณสนทนากลุ่ม.....
-
1. ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม
- 1.1 กล่าวเปิดการสนทนากลุ่ม กล่าวถึงภูมิหลัง วัตถุประสงค์ และความสำคัญโดยผู้วิจัย
- 1.2 แนะนำสมาชิกที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มโดยผู้วิจัย
2. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สนทนากลุ่ม
-
-
3. ประเด็นการสนทนาที่ 1 องค์ประกอบด้านความเป็นมาและความเชื่อในประเพณีพิธีกรรม
- 3.1 ความเชื่อหลักความเชื่อรองคือ.....
- 3.2 ความเป็นมาคือ.....
- 3.3 ความเชื่ออื่น ๆ ที่พบเห็นได้คือ.....
- 3.4 รูปแบบของการผสมผสานความเชื่อคือ.....
4. ประเด็นการสนทนาที่ 2 บริบทด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม
- 4.1 บริบททางเศรษฐกิจจากงานประเพณีผีตาโขน.....
- 4.2 บริบททางสังคมวัฒนธรรมจากงานประเพณีผีตาโขน.....
5. ประเด็นการสนทนาที่ 3 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในอดีตและปัจจุบัน
- 5.1 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในอดีต.....
- 5.2 รูปแบบการสืบสานงานประเพณีในปัจจุบัน.....
-

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายพรพทักษ์ แม้นศิริ
วันเกิด	วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2509
สถานที่เกิด	จังหวัดขอนแก่น
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 409 หมู่ที่ 1 บ้านกำเนิดเพชร ถนนเลย-เชียงคาน ตำบลเมือง อำเภอ เมืองเลย จังหวัดเลย รหัสไปรษณีย์ 42000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้อำนวยการสำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น กรมประชาสัมพันธ์ สำนัก นายกรัฐมนตรี อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2530 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) (เกียรตินิยมอันดับ 2) สาขา ภาษาไทย สถาบันราชภัฏเลย พ.ศ. 2546 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาไทยศึกษาเพื่อการ พัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย พ.ศ. 2564 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูนุ่ ปณุ่ ทิโต ชีเว